

בתרים

עוזי גדור

א. הארץ הזאת

מעבר לעץ הזית, אדון ויתקין הולך אל החלקות הרחוקות לפתוח מים בפרדס שלו. פעם הוא היה איש חשוב בהתיישבות, חפר תעלות והלחים צינורות שלושה צול מפלדה, כך סיפרו, גם הביא כבשים מרינו לבשר. כבשים הם גידול חשוב שמנצל כל מיני אדמות שלא כדאי להשתמש לגידולי שדה או מטעים. איצ'אמר שדווקא אפשר, למשל לשתול איקליפטוסים לכריתה. מהגזעים עושים קרשים או לחימום הבתים בחורף, ועוד יתרון, שיותר קשה לערבים לגנוב. אבל כולם התווכחו איתו בצעקות, איך יכול להשוות את ההכנסות. אי אפשר להתפרנס מאיקליפטוסים, ומבשר כן והצמר תוספת. כך בזמן שמתכנסים תחת האזדרכת שליד המחלבה ומתלחשים בהתפעלות שהנה רכש עוד משאבה, עוד קו מים שייתן לאנשים שם פרנסה. שם, זאת אומרת, בשממה, מקום שעוד לא החליטו איך לקרוא, ורק השם בערבית שמבטאים במין חרחור צרוד של מומחים, עין סוחוב או ביר גרוף. כך.

היום כבר אף אחד לא צריך אותו, גם לא את החקלאות שרק מבזבזת מי שתייה יקרים ומזהמת את התהום ברעל מתיל ברומיד. גם לא את הכפר הזה שלנו. כשאדון ויתקין עובר אני צועק אליו, היי אדון ויתקין, אף אחד כבר לא צריך אותך. הוא ממשיך ללכת, לא עונה, אפילו לא מפנה את הראש, אבל בפנים בטח חושב, ילד מפגר (מילה מכוערת שאסור להגיד). אבא אומר שנהיו ארוכים מדי החיים, לא מתאימים לדרך שבחר לעצמו הבן אדם כשהיה צעיר. אז פתאום צריך לחפש ענף חדש להתפרנס, פעם ירקות ותפוזים, אחר כך חממות פרחים, וכשנגמרות גם הן, אולי תיקון מרססים ושעוני מים. הכל הצגות, אומר אבא, ויכולים לפנות לסתם תעסוקות, מסחר בכלי בית ומכשירי חשמל, והכי הרבה, נהגים. הצרה, הוא אומר, שבשביל עסקים צריך ראש צעיר, לא כזה שכמו צינור חלוד, רק תזיז ויתחיל לנזול. חבל על המאמץ, אומר אבא. הראש שלי דווקא צעיר, בכל זאת מדפיס לאט, מילה ועוד מילה, וכל הזמן טועה ומוכרח למחוק ושוב. השיטה באצבע אחת לא טובה לקצב, הכי הרבה עמוד ליום.

אם תצטרך, אני מציע לו, אבל רק מכתבים קצרים. את השאר לבקש מברכק'ה שממש זריזה, ושמחה לקפוץ למזכירות בערב, אחרי העבודה.

(שמחה לבוא לעזור כי בלי בעל).

בזמן האחרון אני כותב בעיקר על הערבים, אבל בעט או בעיפרון.

פעם היו המון. הגיעו בבוקר בטנדרים גרוטאות, או ברגל מכפר חנון, ומהר התפזרו לחצרות לעשות כל מה שצריך, בבת אחת הפעילו את הברזים, וצעקות בשפה שטובה להוביל פרות, שפת קריאות, לא מילים. בבית הכנסת אבא הזהיר שיהיה רע, כי כבר לא כדאי לעשות בעצמך שום דבר, רק לקום בשמונה ולחלק הוראות, תעשה כך ואת תלכי לקטוף.

נהיינו כולנו מנהלים, אומר אבא.

שטרוייכלר ביקש לדעת מה כל כך נורא בלהיות מנהלים, הרי זו השאיפה הכי טבעית, ואז אינך סחוט בערב ונשאר כוח לעשות כיחי כיחי. כולם צחקו, ואבא אמר שעם הכרס של שטרוייכלר לא בטוח שימצא שותפות לחגיגות שלו. בסוף גם את הילדים יעשו לך הפועלים.

יש לשטרוייכלר צורה של שק תערובת שכיווצו יחד את הקצוות מלמעלה, כרכו בחבל ויצאה צורת כרבולת. גוף בלון על רגליים קצרות וכלי צוואר. כאלה אצלנו הרוב, מתחיל בילדים רזים, ולאט לאט מתמלא במותניים ובבטן, חבילות קשורות בחגורה שלא יפלו המכנסיים. זה הגברים. ואצל הנשים בעיקר באחוריים, לכן כאילו נדבק ולא באמת שלהן, לא מרגישות את היד של בנוז שמלטפת כאילו סתם, תנועת חיבה. היה באסיפה שדנו על הקורות מבטון של לופו, ומרוב צעקות אי אפשר היה לשמוע מה אומרים. ראשונים התפרצו אל שולחן הוועד הבנים של לופו, ואחריהם כל התומכים משני הצדדים, נדחקו צפופים ובנוז צעק לאברום להקשיב לטענות של סניורה, להסברים שלה, אם לא תקשיב איך תבין, והיד שלו זוחלת אליה כמו משענת, לעודד שלא תוותר. סגר את הדרך, צווחה סניורה, מתאמצת לעבור את החומה שמסביב לשולחן. שמעת, צעק בנוז, סגר את הדרך, וראיתי איך חופר לה עם האצבעות, כמעט צובט אבא שלי, שקוראים חכם אברום, הכה בשולחן בכוח, איים לנעול את האסיפה אם לא תחזרו כולכם למקומות. מהצד שלו אי אפשר היה לראות, אבל אולי לנחש. אזהרה אחרונה, הכריז אבא, אבל ידעתי שסתם, מתאמץ לחינם, כי כבר בלי יראת כבוד. נלך, קרא לי, לפני שיורידו הפראים את השלטר. (שלטר זה הידית שמדליקים את האור ומכבים).

בזמן שהוא כבר הייתה מתה מרינה בנוז, דיברו שמוכרח להביא אישה אחרת בשביל הלילות וגם עזרה לטיפול בבנות. מסוכן להשאיר ילדות איתו לבד, אפילו שזרעו שלו. דיברו שהכי טוב אילו מת אדון שמילון, הבעל של סניורה, כי איזה חיים זה לשבת כל היום לפני הבית, לחייך אל עצמו ולטפטף ריר של חזירי בר. אילו מת היה טוב לכולם. דווקא אלה לא נחפזים להסתלק, אמר אבא. אילו מת היו יכולים להתחתן הוא וסניורה ולאחד את החצרות.

אנחנו הילדים הצטופפנו באסיפות ברווח שבין שולחן המזכירות וספסלי החברים. חושב שהייתי בן שמונה בזמן ההוא, אולי עשר, ולא יכולתי להפסיק לעקוב אחר האצבעות שלו שחפרו לה בבשר ולא חדלו להתנועע.

אמרו שכל עוד חי, לא יכול בנוז להיכנס אליה. מילא ללוות, כי לילה. בדרך יכול להגיד שהכי טוב בשביל אדון שמילון למות, להירדם ולא להתעורר. מין עצה, וממשיך מילים על החולדות שמכרסמות את צינורות ההשקיה, לא עוזר כמה פיתיון תשים במלכודת, או מותח ביקורת על הנחשים שמגיעים בגלל הלול של דוויקו, נחשי צפע שנמשכים אל ריח האפרוחים, סכנת נפשות. כאלה דיבורים מתחת לעץ הפלפלון שלפני השער, עומד מולה, ועכשיו היד שלו מסדרת לה את הצווארון, פותחת כפתור שתוכל לזחול פנימה לגעת בבשר הרך. אני מכניסה חתיכת גבינה צהובה, מסבירה סניורה, כזו עם ריח שעושה להם להשתכר, ובנוז מוצץ את הרוק ובולע כי אולי כבר נוגע בציצי. אוף, איך התעייפתי, היא נאנחת, הייתה לה כביסה ענקית בבוקר, חולצות של שמילון שחובה להחליף פעמיים ביום. הקול שלה סתם, כאילו לא מרגישה את הלחץ של הגוף שלו, ואת הנשימה שכמו סוחב על הגב שק אמוניאק חמישים קילו. היא שואלת מה שלום

מטינקה, ואם עבר לה הכאב בעין. אני נדחק אל הברוש שלא ירגישו. קשה לראות בחושך, אבל מהצורה שעומדים לא קשה לנחש. מהשתיקה של איש שאולי סגורות העיניים וכל הזמן בולע. לפעמים נכנסים פירורי אבק, היא מסבירה, והכי טוב לשים צמר גפן רטוב משזיפים שמבשלים בסיר עם עלי חלמית. בנוז מוציא קולות מציצה. סניורה מציעה שישלח בבוקר את הילדה אליה, תודה על שליווה אותה. איזה עולם, ממש סכנה לאישה ללכת לבד בחושך.

עכשיו היא תיכנס הביתה.

כבר מכיר את ההמשך, את הזמן שיישאר לעמוד במקום, עד שישמיע נשימה עמוקה ויפנה לבית שלו. אם אקרא לילה טוב אדון בנוז, לא יענה.

(כפר חנון הוא ממש קרוב, תכף אחרי הוואדי).

אי אפשר לדעת איך התחיל, זאת אומרת הכפר שלנו. אם במין חפירה עמוקה (שסיפר אבא), או בנפילה של מרוצלה ליד הוואדי, כבר בהתחלה, כשבדקו איפה הכי נעים לעבור את הקיץ הראשון. אבא הדגיש שלא מדובר בדיוור הקבע, רק מחנה זמני. זמני בתחת שלכם, חרחר לופו, שאין יותר קבוע מזמני, ואבא כעס עליו בגלל המילה הגסה שקוראים ניבול פה, כאילו אי אפשר להביע התנגדות בצורה תרבותית. כמה פעמים צריך להסביר שחשובה הצורה איך מתבטאים, שממנה מעבר ישיר להתנהגות (על פי הפתגם על הפשפים שכולם מכירים עוד מחוץ לארץ). והרי את כל הדרך עשו כדי לברוא דבר חדש ונקי. פרשקו טען שסתם בדיחה איך נכנסה לתוך הסבך כדי להשתין, מחפשת פינה שגם מחבוא, גם די מרווחת לכרוע נמוך עם החזה הגדול (מקדימה) והעודפים שלה (מאחור), ופתאום החליקה למטה. אולי בדיוק חפירת חזירי בר, אולי של בעל חיים אחר. נשים רצות כל הזמן לשירותים כי קטנה מדי השלפוחית. פרשקו סיפר שביקשה רק לרגע, כבר חוזרת, ועד שהבינו הגיעה הצעקה. היה ממש מפחיד, צהל פרשקו, ומיהרנו לחפש בצמחייה הצפופה, המסריחה מטיון, כמעט דרכנו עליה, ואיך לשלוף מהעומק אם אוזת בשתי הידיים בתחתונים שהזדרזה להוריד עוד מקודם, בחורה זריזה. מה יכלו לעשות, לתפוס מתחת לזרועות והחוצה בכוח, כולם יחד היי הופ. גוש בוץ מטפטף ערום ויחף.

סיפורים שבשם עלילות ראשונים, בכל חגיגת יום ההולדת לכפר. עומד לפנינו, לפני הילדים שכבר יודעים בעל פה מרוב פעמים ששמענו.

ויתקין היה הראשון שהפעיל את השכל (סיפר פרשקו). בזמן שהשאר טרחו לתקן, לשלוף מעומק הדייסה גושים שזוהו כשתי נעליים וגרב אחת, גלגל הוא בראשו מחשבה חכמה: אם בוץ, סימן למים, וצריכים רק לסלק את הצמחייה וקצת לחפור שיוכלו לשאוב בדלי. מציע את השם מעיין מרוצלה כי בזכותה התגלית. אידיוט, קיללה מרוצלה, בטוחה שנשברה הרגל ויצטרכו לסחוב על הידיים עד הדרך, עד מקום שאפשר להתקרב עם כלי תחבורה. אבל ראשית כל קצת לנקות, לנגב את הטינופת.

מי היו, ויתקין ופרשקו ושטרויכלר ולופו, זאת אומרת גברים, וגם סילבי פסו שכבר מזמן לא בחיים. הנה כזו חבורת המייסדים (אם אמנם זהו סיפור ההתחלה). אבל בשעה ההיא עוד לא הוטרד איש בשאלה איך

תיכתב ההיסטוריה, ומי יזכה בתואר מייסד. מה שבאמת העסיק אותם, איך לחזור על עקבותיהם או שמוטב להזעיק עזרה בצורת עגלה שתנסה להתקרב עד כמה שאפשר. אם קיוו להתקדם בצליעה, לאט לאט, כששניים תומכים מזה ומזה, מהר התברר כבלתי אפשרי. כאבי תופת, גנחה מרוצלה, לכן השאירו עם סילבי ואיתו בתור שומר (סיפר פרשקו), והשאר הלכו להביא אלונקה ומים וסבון ומגבת, ובגדים להחלפה, בעיקר תחתונים נקיים כי הקודמים אבדו בלא עקבות. (אחר כך ימצאו אותם, כשיבואו לחפור בור, יכבסו וישימו לזיכרון במזכירות בתוך קופסה מפלסטיק שקוף, שיהיה מזכרת להראות לדורות הבאים).

לובקה יגיד, איך הצליחה לדחוף לתוך הסמרטוט הקטנטן הזה את התחת שלה, ושרק'ה המורה תעיר שלא אומרים תחת, לא מילה מנומסת.

(הפתגם שהתכוון אבא, מי ששר על פשפשים יקום עקוץ. אבל לא היה צריך להגיד ורק ברמז, כי מכירים מגיל הגן).

לדעת ויתקין זו הייתה תחילת הזוגיות שלה ושל פרשקו, מהרהור שצץ בזמן שעזר בניקוי, אם לא כדאי שיהיה שלו לתמיד הגוף השמנמן, ויוכל להוסיף ולנקות גם כשלא יהיה צורך. הצחיקה המחשבה שלו שיישאר צעירים ורעננים לנצח והנה הפתעה. ועוד מחשבה (הפעם של אבא), שאילו השאירו כשומר את לופו או את שטריויכלר אולי היה כדור הארץ נע בזווית טיפה אחרת, שינוי קטנטן כמו כנפי פרפר בסין, שדי כדי למנוע את הולדת הבן הנאה שמחי וכל מה שאחר כך. אימא רק העירה לויתקין שקצת מלוכלכות המחשבות שלו, ואני שהייתי בן ארבע או פחות, שאלתי אם בצבע לבן. מה, שאל אבא. הפרפר ההוא, לבנין הכרוב. אבא הסביר שצהוב, הכל צהוב בסין, אפילו העורבים, וכנראה ראיתי פרפר אחר. לא היה חיוך על הפנים שלו כשענה, אבל קצת אצל אימא. ובעניין פרשקו, הוא אמנם הבטיח שיעצום עיניים בזמן שיסייע לגרד ממנה את שכבת הבוץ, גם לא יטפס עם האצבעות למעלה מברכיים, אבל איך יעמוד בפיתוי ולא יפזול להציץ במה שלא מזדמן בכל יום. איש עמל, אדון פרשקו, עם גב שכמו הותאם במיוחד לשאת מרסס, וכשאוחז בטורייה לא בקלות תבחין איפה מסתיימת היד ומתחילה קת העץ.

(אימא גערה באבא על הצחוק שלו, שלא נאה).

על פי סילבי פקעה סבלנותם, זאת אומרת נמאס להם לחכות, ואחרי אולי שעתיים (לא היה כמובן שעון לאיש), הציעה מרוצלה שבכל זאת ינסו איכשהו להתקדם בכוחות עצמם ורק תתכופפו מעט שאוכל להישען. זעקת הכאב חיסלה כל סיכוי, ואז הודיע פרשקו: עכשיו הגיע תורי להתלכלך, וכופף עצמו שתטפס עליו על הגב, שק קמח, שלח את ידיו וכרך בעדינות סביב רגליה.

מזה הקטע שבכל חגיגת יום העלייה, קצת לפני שמסיימת המקהלה את שיר המעלות, כשמגיעה למה שיאמרו בגויים היטיב אדוני, סימן לשניים לחצות את הבמה, זו על גבו של זה, וכולם מריעים לרגליים החשופות הטבולות בבוץ טרי, כרוכות סביב הגב שלו שעוד מעט יישבר מהכובד.

אימא אמרה שמאז חג העלייה אשתקד פרשקו לא נהייה צעיר יותר, ומרוצלה לא ירדה במשקל. ואבא אמר שעונש חמור מדי על טעות של איש בראשית דרכו.

(אשתקד זה לפני שנה).

עוד קטע חובה בתכנית החגיגית, הנאום של אבא שלי, שבשם חכם אברום. אחד שיש ויכוח מה הגיל שלו, אף אחד לא יודע בדיוק, וגם איך מאריך ימים יותר מכל הותיקים שחסונים ובריאים לעומתו. הרי כשהתחילו נראה כפול בשנים לעומתם, זאת אומרת זקן. היום כבר לא כפול, אבל חייב להישמר הרווח הקבוע (או שלא חייב, לפי מה שיטען אחר כך). צורה לבנבנה של מי שמפחד מקרני השמש וגוף שאף פעם לא הרים משקולות. עכשיו כבר באמת זקן וחלש עם ראש תקוע עמוק בין הכתפיים, מביט כך בעיני עיוור, וכשמנסה להגיד, מנענע בשפתיים ויוצא דיבור בלי קול. חמישים שנה כמו אלוהים, שכל מה שאומר ממהרים לעשות. גם מזהיר מימים שבלי שום רמז, מזהיר מאסונות שקורים במפתיע. תתעקשו על זה, על זה, ואחר כך אל תבואו בטענות. למשל בצל. מי החכם שזורע את כל החלקה בצל. עכשיו שבכל זאת עשית ונהייה לבן השדה מרוב יבול, למה לא תאסוף בשקים, תשים בסככה, אולי במזל יקפוץ פתאום, יקפוץ המחיר.

הכי טוב לשמור אם נשאר באדמה היבשה, הסביר בנזו. ולך תנחש שתפרוץ שרפה ותקלקל הכל. בצל צלוי אי אפשר למכור. תבואו תיקחו, כל מי שרוצה, הרי למרק טוב כמו הטרי, אפילו מקצר את הבישול.

לדעת הצעירים הנזק מהעצות שלו, לפחות מיליון, ומזל שעושים מאחורי הגב בלי לשאול שאלות. עכשיו שגמרה המקהלה את המילים יבוא ברונה נושא אלומותיו, סימן להעלות על הבמה את החכם. שניים אוחזים בו ומרימים כאילו בובת פלסטיק. יד מאחורי הגב ושנייה מלמטה כיסא של שבת, הרגליים נגררות ומשתפשות ברצפה, עד שמושיבים על הכורסה. מבקשים שקט בבקשה חברים. חכם אברום מנענע בשפתיים, רגע, חכה רק רגע שישתתקו, אולי יהיה סוף סוף שקט, הנה עכשיו. כולם עוקבים אחריו ומכניסים את המילים כל אחת למקומה. הרי מכירים את הנאום בעל פה. כשיגמר יגידו איך נתקע בקטע השני, ברח לו הביטוי חיי עמל ויצירה, ופלה נוטמן השלימה אותו במקומו.

חיי עמל ויצירה כבר לא הסיסמה שלנו. מזה לא תתעשר לעולם ורק לשבור את הגב. לראות מה עושים לפרנסה הכפרים מסביב. מחסנים. מאחורי בכל בית דונם מחסן או חצי דונם, ואתה רק תשב בכורסה ותספור את השכרדירה. אז למה שלא נעשה, כי יצא חוק חדש ויותר לא מרשים. ולמה לא עשינו בזמן, בגללו, בגלל הרעיונות של גאון זקן שכבר חמישים שנה מטמטם את המוחות. עמל ויצירה, עמל ויצירה, טפו. דיבורים של אלפי, הבן של לופו, ופלה אמרה, בלי יריקות בבקשה, יכול להביע את דעתך, אבל בנימוס.

(יכול גם עליך, יגיד אלפי).

פלה היא ועדת התרבות כי יודעת לאפות עוגות ממש טעימות וגם קטנים מלוחים עם פלפל ובצל. לופו ממצמץ בשפתיים, מנענע בראש שמאלה וימינה, חייב לקחת שניים ותכף עוד שניים.

תמיד בקיץ, בימים הכי חמים. על התאריך מוכרחים להקפיד, אין ברירה, אבל יכולים למשוך את השעה, אולי תתחיל קצת רוח ונוכל לנשום. נהיו מפונקים האנשים, מתאוננים שלא זוכרים כזה חום, ופלה

מסבירה שמוכן מאליו, אותה כמות (עושה בשתי ידיים תנועה להראות כמה), אבל אם מוציאים ממנה את הקור שגונבים המזגנים, מה נשאר. כולם מסכימים בנדנדוד ראש, רק לא הבן של לופו שתמיד צריך להתווכח.

בחורף מפעילים תנורים, הוא אומר. הקול שלו צרוד.

פלה לא מבינה.

זאת אומרת שמחזירים חום.

לכן בכל שנה נהייה יותר קר. את זה בקול של מנצחת, גורמת לבן של לופו להתבלבל. עכשיו יעמוד בצד וינסה לעשות את החשבון בראש. זה הכל פיסיקה, תגיד פלה.

בשורה הראשונה מרוצלה פרשקו אומרת למי שעל ידה שהיה צריך להקליט את אבא. אם ימות מחר, מה יעשו. אי אפשר להקליט תנועות שפתיים, מסביר דוויקו. לאדון לופו הזקן יש רעיון אחר, שתדקלם המקהלה. נוכל אפילו לדקלם יחד.

אז תחליט, אנחנו או המקהלה.

המקהלה תעשה בשפתיים וכולנו נגיד את המילים.

מישהו מציע את לופו, וכשהוא ימות את מי שאחריו בגיל.

אחריו מטילדה מנטל. כולם צוחקים.

אפשר את זיקו. כולם מביטים בי וצוחקים עוד יותר, ואני עונה שדווקא מכיר את כל המילים, אבל לא עולה על במות.

נעלה אותך, מבטיח לובקה, יחד עם הכסא.

אחר כך תור הכיבוד, בורקס וסלטים וכל מיני גבינות וחתיכות בשר קטנות שטיגנו במרגרינה, תופסים ביד מהצלחת וישר לפה. אימא הייתה אומרת שמאכלים שהביאו משם, ממקדוליה וממורדביה וממונטוגולו. מאכלים לאומיים עם הרבה בצל ושום. הייתה אומרת, תטעם מהמאכל הזה הצהוב שעשתה פלורה, מעדן מלכים. שומרת את הסוד בבטן ולא מגלה, אבל מבטיחה להשאיר את המתכון לפני שתמות. מתי היא תמות.

טפו טפו, עשתה אימא קולות בהלה כאילו באמת כועסת. אף אחד לא יצטער כשפלורה תמות. אפילו לא הבעל שלה. עכשיו כבר מתים, פלורה ואדון בכר וגם אימא, מחשבה שעושה לי דמעות בעיניים, ובקה אומרת תפסיק לבכות, עוד יצחקו האנשים.

בקה היא אשתי, שאבא שלח להביא אחרי שאימא מתה. הנה, אמר, אישה בשבילך שהזמנו במיוחד. הרי גם אני לא אחיה לעולם. כך הרגיע אותי, כשעוד היה מסוגל להוציא מילים מהגרון שלו.

אימא אישה יפה, אפילו היום. אדון בנוז קורא לה, בואי לשבת איתנו גברת אברום, לנשום קצת אוויר אחרי החום הכבד והמחנק שנמשכים מאז הבוקר, גמרו אותנו לגמרי. הם יושבים על הדשא בכניסה לבית ומי שמטייל ברחוב מתקרב להגיד שלום, לשמוע מה חדש. איצ' ורסנו מפסיק לדבר על מכת היתושים

שבזמן האחרון ממש אסון, בגלל הביוב של כפר חנון שנשפך לוואדי. הוא שואג הו גברת אברום ומחכה לראות אם תעצור, אבל היא רק מחייכת ומנופפת ביד, חייבת להזיז את הרגליים אחרי שהייתה סגורה בבית כל היום. פלורה בכר אומרת תתבייש ילד, זקנה מדי בשבילך, לא מבינה את הילדים האלה, מה עובר להם בראש, טפו, יכולה להיות סבתא שלהם לפי הגיל. אבל ורסנו מסביר שמה איכפת הגיל, איכפת היין. לופו צוהל ואומר שלא סתם יין, ספירט נקי. תתבייש, כועסת פלורה, תראה מה עושים הדיבורים האלה לילדים, ועוד באוזני הבן שלה. כולם מסתכלים עלי, ולופו אומר, מה כבר אמרתי, רק שבחים. ספירט לא עושה טוב לאנשים, אני אומר, עושה שישתכרו ואז תאונות דרכים ודקירות. הם צוחקים ולופו אומר, ילד טוב, שמחה לאביו.

יש אנשים ממש לא יפים, למשל משפחת סורפין. אז מה כבר אפשר לצפות מהבן שלהם. אני חושב שכאלה התחתנו כי לא מצאו משהו יותר מוצלח. בהתחלה כל אחד חשב, למה לי את המכוערת הזאת, גועל נפש. אחר כך עשו חשבון שיותר טוב מכלום, פחות משעמם, וגם מפני שקיבלו לכפר רק זוגות נשואים. אני חושב שבועד לא התלהבו לאשר אותם, אבל לא יכלו להגיד כזה נימוק, היופי. אולי מיהרו לגמור את הישיבה וללכת לישון. המון החלטות כאלה שאף אחד לא מבין איך. לובקה אומר, הכי מכוערת בכפר אימא שלי שממש לא עושה יצר. לא תופס איך בכלל נולדתי. אבל איצ' מסביר שבזכות החושך בחושך אתה כמו כלב, כמו חתול. כל הבחורים מביטים על גברת סורפין איך הולכת לפני המחלבה, סוחבת סל מהמכולת של גרשום ולא מפנה את העיניים אלינו. רחמנות על אבא שלי, אומר לובקה.

תמיד עומדים לפני המחלבה ומתבוננים בזקנות שחוזרות מהקניות. גם נשים יותר צעירות, אימהות שממהרות הביתה להכין ארוחת ערב לילדים. לאימא של איצ' קוראים סימי שזה קיצור של שמחה. בהתחלה היא הייתה בחורה יפה, זאת אומרת כשהכירה את אבא שלו אדון ורסנו. אז עוד הייתה עולה חדשה מבלגיה ולא ידעה עברית, וכולם צחקו שלדברים שעושים לא צריך שפה רק ידיים, מדברים בשפת האילמים. אחר כך נולד איצ' והאחות שלו זלדה, והשלישית לימור, ואדון ורסנו נעלם. לובקה סיפר שבגלל לימור שלא בת שלו. איך פתאום עיניים בצבע תכלת להורים עם עיניים חומות. לכן הלך לעבוד בצומת קדרים, להיות קופאי במזנון, וסימי גידלה את הילדים לבד וגם השמינה כמו פרה. מרוב שזוללת לחם, הסביר אבא. הוא אמר שכשמעוצבנים עושים שטויות, למשל לחזור בתשובה. לופו אמר שמתפלא עליו, אתה הרי כמו רב וצריך לשמוח בכל מי שמתחבר לתורה הקדושה. אבל אבא הסביר שלא תורה ולא קדושה, סתם שמלות ארוכות עם שרוולים שלא מתאימות לאקלים, ירחיק עוד יותר את אדון ורסנו.

לימור בגיל שלי, עם רגליים ארוכות שמתאימות לקפוץ לגובה. עוד בבית הספר הזהירו שהסוף יהיה רע, הזהירה שרק'ה המחנכת. אם בחורה קבלה יופי במתנה לא צריכה לחשוב שמיותר ללמוד. אישה יכולה להיות שופטת או לפחות כתבנית, והיופי הוא תוספת שלא מזיקה. למשל לך, ענתה לימור, וראו על שרק'ה שהתבלבלה.

אני לא יפה.

נכון, אמרה לימור. כולם צחקו.

לימור הסכימה להיות שופטת, לא מיד, פעם, אבל קודם דוגמנית, מקצוע יותר מכובד וגם ממלא בכסף. החיסרון היחיד, שלא נמשך לנצח ועד שמופיע השומן בכל מיני פינות ובמותניים. ג'קי אמר שכל הדוגמניות מזדיינות, אחרת לא יזמינו לבמה. כך כתבו בעיתון. ברוך השם שמהכפר שלנו אף פעם לא יצאה דוגמנית. אהיה הראשונה, הודיעה לימור, מזכירה לו שלא יצאה גם שום שופטת. רק גלי המורה, וברכה שעובדת פקידה במועצה, ויפה אלקבץ שבתפקיד סודי בביטחון. שמיל שאל איפה לומדים את המקצוע שופט, ולא ידעו. אולי בחוץ לארץ, או באמריקה.

אצלנו אם יש סכסוך על גבול בין חלקות, או למשל שתופסים איש קוטף פרי במטע של השכן, לא אחד לא שניים, תרמיל מלא, מי שמחליט, החכם. אומר, תקצו בענפים שנכנסים לרווח וחוסמים את הדרך, לא צריך לעקור שום עץ. עקירת עצים זה חטא מהתורה, ורק אם כדי לשתול אחרים. פנחס טען שלא פותר את הבעיה. תחתוך ענפים, אבל השורשים ימשיכו למצוץ מהחלקה אצלי. אתה מנענע בראש (אמר לחכם), אבל מנענעים לא יבוא גשם, רק אולי יפלו עלים. זה פתגם ברומנית. לכן שפך חומר שמיוחד להרוג עשבים ולעצי הדר לא מזיק, רק לאבוקדו.

עצים מתים לאט כמו אנשים. בהתחלה קצת צהוב בעלים, מתייבש, ואם יש פרי, נושר לאדמה. לאט מתכופפים הענפים ורואים שלא מחוסר מים וגם אם תשקה. לכן התרגו וחיפש איך לנקום, לא חסרים חומרים, למשל סולר.

היו הרבה דיבורים אצל חכם אברום, גם צעקות, מפני שאמרו שהפעם עבר את הגבול שקוראים גם קו אדום. יחלחל למי התהום הסולר ומשם לבאר ששואבים לברזים בבתים. הנה למה מתים כל שנה (לפחות שניים) ולא נולדים חדשים. כל הזמן לא הבינו, היו בטוחים שקללה, אז הנה התגלתה הסיבה. חכם אברום אף פעם לא ממהר. רוצים לצעוק, תצעקו. לי יש סבלנות. מירי פרל אמרה, תגיד להם לשתוק, אבל הוא רק מחייך. בסוף אמר, אם אמות פתאום, לא תדעו את הדעה שלי.

נשאל את זיקו, צחק איצ', הרי גידלת יורש.

המוות הוא הנזק הכי גדול. כל מה שאספת במוח מהיום שנולדת נגמר בבת אחת. מי שישאל איך ייתכן, הרי למדנו שכל חומר רק מחליף צורה, מתפרק לחומרים אחרים. אולי נכון על חומרים, לא על דברים שאי אפשר לראות העיניים, ורק אם תכתוב אותם בספר. אם תשמור בארון, יישאר, או אם תעתיק. ספר שנשרף הדפים נהיים פחם כי עשויים מעץ, לא האותיות. זה מה שהיה לי להגיד, הסביר אבא שלי וכולם נענעו בראשים.

מירי שאלה, אבל מה עם הסולר.

זה בדיוק מה שהסברתי, ענה, וכולם נענעו שוב בראשים. אבא התבונן באנשים, לאט העביר את העיניים מאחד לשני, וגם אלי, ונענעתי להראות שהבנתי, תנועה מלמעלה למטה.

כשהייתי ילד לא היה בכלל סולר, סיכם, בכל זאת חיינו, אולי אפילו יותר טוב.

לכן לשם מה צריכים עוד שופטת, ומי יסכים שאחת כזו תשפוט אותו, שופטת דוגמנית. יגיד: קודם נראה איך גובים את הקנסות שרשמו למשליכי הפסולת. חוכמה גדולה לקבל החלטות בוועד ולא לבצע. או

לפרסם בעלון נא להפסיק לשרוף עופות מתים, כי עושה סירחון בכל הרחוב. עשן שנדבק לעור של האנשים, גם חודר לגוף דרך הנחיריים.

שמיל הוא חבר שלי, אוהב להגיד מחשבות מהראש. הדעה שלו שלא סתם אוויר, הריח, אלא פירורים קטנטנים שנכנסים לריאות בזמן שנושמים, וכך אצלך בתוך הגוף החומר המסריח. אם נכנס פירור של עוף מת, או למשל ריח של מי ביוב שחודר לאף ונשאר שם. מגעיל. כמה שתרחץ לא יועיל.

בוא תתקרב, צחק לובקה, תשים את האף אצלי מאחור. לכן נזהר מלשתף את החברים במחשבות שלו, ואותי כן.

כמו מחשבות של חיידקים, אומר שמיל.

דיבור כאילו אל עצמו, אבל רואה אותי מחכה שימשיך, סימן שלא הבנתי, ומסביר שכל כך קטנים עד שאי אפשר לשמוע, בכל זאת לא הוכחה שאין. כמו להגיד שלא מגיעים לאוזניים שלנו דיבורים מכפר חנון, סימן שלא מדברים.

אותם יכולים לשאול, אפילו אם בערבית. את החיידקים אי אפשר לשאול.

המשפחה של שמיל קטנה ולא מתחברת. רק הורים והוא. אדון הופה רזה ונמוך, גובה מטר וחצי, וגברת הופה מתאימה בדיוק. אם שניים קטנים, הבן שיולידו לא יכול לצאת ענק. שמיל לא ענק, אבל בכל זאת גדול לעומתם, סימן שלא ילד אמיתי. תמיד הרגשתי שמשומוזר, כמו בן שחור להורים לבנים, ואימא גילתה לי כדי שלא אשאל שאלות ואפטפט דברים.

ילד מאומץ, אמרה אימא.

כל האנשים אצלנו בכפר, פחות מהחיידקים על גוש הזבל הזה, אומר שמיל. ונענעתי בראש שמבין.

כל האנשים בארץ.

וכשראה את החיך בעיניים שלי, הוסיף, כל האנשים בעולם. חיכיתי.

אפילו התאים בגוף שלך, הסביר שמיל. מה.

חושבים מחשבות.

אצטרך לפני שאירדם, כמו שלימדת אותי.

הדרך הכי טובה לבדוק דברים בראש. אתה סוגר את השמיכה מלמעלה ואז רק אתה עם התאים. כמו אפונים קטנטנים, הסבירה שרק'ה, מתחברים אחד לשני וגם בעובי. היא ציירה על הלוח ואנחנו העתקנו למחברת. אמרה, חבל שאין לנו מיקלוסקופ, היינו יכולים לראות במו עינינו. אם אתה מצייר ריבועים כמו בלטות ברצפה, לא נשארים רווחים. זה העקום, התאוננתי, שבצורה מיוחדת, וראיתי שלא הבינה. קמתי ונגשתי ללוח. זה.

שרק'ה תפסה את הגיר ותיקנה, מחקה את הרווח, ובלי להפנות את הפנים שאלה את שמיל מה אמר.

שמותר להיות רווח.

היא הסתובבה אליו וראו שהתבלבלה. איך אתה יודע.

כי כל העולם רווחים, הסביר, אפילו אנחנו, אפילו הקיר הזה. שרק'ה נענעה בראש, אולי חיכתה שימשיך. אבל ג'קי הכריז שסתם מקשקש להראות כמה חכם, ולא צריכה לשים לב אליו.

באמת, טען שמיל.

טוב אז נמשיך, ביקשה שרק'ה. היא אחזה בספוג וניקתה את הלוח, מודיעה שכל הגוף שלנו מלא תאים ואי אפשר להרגיש אותם או לראות. לכן עבר המון זמן עד שהצליחו לגלות, ורק כשהמציאו את זכוכית המגדלת. שמיל אמר שכך גם החיידקים, אבל אותם מרגישים כשחולים. שרק'ה נענעה בראש, לדעתה, חיידקים זה משהו אחר לגמרי. קטנטנים שיכולים לזוז, לעבור ממקום למקום כמו כינים, וכך מדביקים במחלות. הם הדבר הכי גרוע בעולם.

(כשהיא מסבירה הגוף שלה מתנועע ורואים שערות על הרגל, בחלק שנמוך מהשמלה).

עטוף בשמיכה אני מנסה לצאת מהבלבול. בהתחלה זה לא מצליח, אבל אחרי שעוצם עיניים ומנסה בסבלנות, מרגיש מין דגדוג על הזרוע, כאילו הולכת נמלה. אין נמלה, אז מה מסתובב שם. חיידק.

הוא מתקדם בעדינות בין השערות הקטנות (שלי בהירות, לא שחורות כמו אצלה), בסוף נעצר, אולי ישב לנוח. צריך המון רגישות, הסביר שמיל, ולא לגרד. רוב החיידקים כלל לא מזיקים. אחר כך נרדמתי. (לעבור את הגבול זה מין ביטוי, לא קצה של מגרש או חלקה).

מפני שלא אוכלת בשר. מגעיל אותה, ולא איכפת אם מבושל או אפילו בצורת קציצה. תכף חוזר בדמיון שלה להיות תרנגולת או פרה. בזמן המלחמה לא יכולת להיות מפונק והכנסת לפה גם חיות מגעילות, אבל אחר כך החליטה שדי, לא חסרים מאכלים מהצמחים או מחלב. אבא הצטרף אליה, אבל לא מיד. הסביר שעושה זאת כדי לשפר את ההרגשה שלה. הרגשה, טען, לא מחשבה הגיונית, וגם כדי לחסוך בהתעסקות סביב הבישולים, כי אחרת צריכים להכין לכל אחד לחוד. לא זוכר שיחות ביניהם על מה שאכלו שם ביער, אבל אולי הספיק לשאול את השאלות בשנים שעוד לא נולדתי.

(לפעמים את ההערה שאין רחמים בטבע, כדאי שתכניסי עמוק לראש, ואז מציץ בי).

בגלל השכן מהבית ממול, אדון שמילון, התבלבלו לי המחשבות. בגלל חזיר הבר שהתנפל עליו ונשך. חזיר בר לא חית טרף ולא אוכל בשר, בכל זאת כמעט הרג אותו. אבא סיפר ששכב פצוע מהשכם בבוקר עד הערב, וכשראו שלא חוזר יצאו לחפש ובקושי מצאו. היו עליו סימני נשיכה בצוואר ובלחי וכל הבגדים מרוחים בבוץ. כמעט שבוע עד ששבה אליו ההכרה, ואחר כך חיכו לראות אם לא נדבק חלילה בכלבת. חזיר אוכל שורשים ופירות רקובים, בכל זאת חיה רעה, סימן שאי אפשר למיין לפי מה שאוכלים.

דיבור שהצחיק את אבא, כי לפי הטבע. הרי מוכרחים לאכול, כאלה שלועסים צמחים וכאלה שבשר. תרנגולות אוכלות גרגרים וגם מנקרות חיפושיות. לכן, הסביר, אי אפשר לחלק לטובים ורעים. הזיקת

טורפת חרקים, אבל לא כדי להכאיב להם, וגם האריה שצד אנטילופה. אם יתחיל לרחם, ימות ברעב. בכלל, כל המוסר שפיתחו אנשים נועד רק לנו (הסביר אבא), כדי שתהיה סביבה נוחה יותר. אנשים שמרחמים על בעלי חיים בוודאי ירחמו גם על בני אדם.

הוא התבונן בי לראות אם הבנתי והוסיף שמה שקרה שם, לא בדיוק מחזק את התקווה הזאת. (שם זה אצל הגרמנים).

בלילה חשבתי שאולי גם האנשים הרעים, אולי מוכרחים להיות רעים. למשל מי שנולד כמוני, עם צורה של איש צהוב. מחר יגידו שלא רע אבל מכוער, לכן לסגור במקום רחוק. מכוער אינו רע, אבל יכולים להגיד. לא רציתי לשאול אותו, אבל את שמיל. וענה, אתה לא צהוב. אבל בצורה.

הוא חשב רגע, בסוף אמר שמי שיגיד הוא הוא הרע, הנה ההוכחה. נענעתי בראש לומר שהבנתי. תודה. עשה לי סדר במחשבה. כמה שנים מאז ואי אפשר להחזיר אחורה כי מת, אבל לנענע בראש בכיוון האחר, זאת אומרת מצד לצד. כי הרי כל מה שאוכלים, זרעים של חיטה או עלים של כרוב, כולם תאים חיים. יושבים התאים בתוך התפוח, חולמים דמיונות על עץ שיצמח ליד הנחל בעוד כמה דורות, יצמח מהם. עץ שהוא בשר מבשרם כי כל הזמן מתחלקים לשניים ומתרבים. לפתע נדחפים לתוך פה של בן אדם, נמחצים, נטחנים, וסוף לחלומות. אז לא הועלת באמת (אמרתי בלב לאימא), כי אותו דבר, בשר או פרי או קמח, עולם טורף. אולי לכך התכוון כשאמר לך: הרגשה, לא באמת מחשבה הגיונית.

גם כשעשית את הילד, אותי. (מה, תשאל אימא). יש שם זרעים עם זנבות (ציירה המורה שרק'ה על הלוח), מסתערים על הביצית לחדור פנימה ורק אחד מצליח (שרק'ה ציירה עיגול מוקף ראשנים ואחד שפורץ דרך המעטפת עד שנכנס כולו). מה קורה לאלפים שנשארו בחוץ, מתים. הנה אופן ההתרבות שלנו שמשאיר אלף חללים בשדה הקטל. (או מליון).

רחמנות עליה. התאמצה להעביר את חייה בלי להכאיב, לא הבינה שאשליה, ואי אפשר לנצח אלוהים שבעצמו חית טרף. לכן בצלמו, בצלם אלוהים, הסביר שמיל, ונענעתי בראש להגיד שהבנתי. אי אפשר להרוג באמת, הסברתי לבקו, רק להחליף צורה בצורה. ראיתי שלא הבינה, בטוחה שפטוטים מתוך מוח שבקושי מתפקד. והרהרתי, אם כדאי לנסות לברוח, אבל לאן ומה הטעם. חושב שהילדים שלי יברחו. לגור בעיר זו בריחה, אפילו אם די קרוב, אבל ינקי ירחיק הרבה יותר כי יחפש מקלט. בקה תגיד לי, מה איכפת לך, הרי כבר לא אתנו. מה שנכון.

בגלל שאמר על הדיבורים בכפר חנון התחלתי לכתוב במחברת. או אולי בגלל מה שאמר אבא, כדי לשמר (שזה לשמור) את המחשבות שלא ילכו לאיבוד. איך ילכו לאיבוד. כמו כל חפץ ואפילו יותר, כך הסביר, שאם תאבד מזמרה או עיפרון כל אחד יכול למצוא, אבל מחשבות שפרחו מהזיכרון שלך, מי יכול

חוץ ממך. לדמיין שכמו שריטה ברגל, ולאט לאט מתכסה בתאים חדשים עד שמשוטטשת בלי שום עקבות. כך גם במוח, לכן לכתוב.

על מי ראשון, על אדון הופה, אבא של שמיל, שהייתה הצורה שלו כועסת. לא כדאי להתרגז בגללו, אמרה גברת הופה. ושאלתי בגלל מי. זה המכתב של ראש המועצה, אמר שמיל. חיכיתי שאולי יסביר, אבל אדון הופה שאל מה עוד יכולים מלבד להתרגז. יכולים לחלום נקמה, צחקה האימא. כבר לא, אמר אדון הופה, לא בגילנו. מזה להבין שמסודר בשלבים, בהתחלה חולמים וכשמזדקנים נשאר רק להתרגז. שאלתי את שמיל אם יודע בן כמה אבא שלו.

חושב שחמישים.

מה שמאוד הפתיע כי לא נראה כל כך זקן, ורק בגלל שרזה ונמוך, צורה של ילד. ילדים חולמים. אז באמת נכון מה שאמר, אבל מתי התחלף. אולי נשאל אותו, הצעתי.

שמיל לא רצה לשאול. במקום זה הציע שנעקור סרפדים. כאלה שצורבים בידיים ורק אם תתפוס בזהירות בגבעול בשתי אצבעות ותמשוך למעלה. אחר כך אספנו והורדנו בסכין את השורשים ושטפנו במים, להביא לגברת הופה לשים עליהם במים רותחים ולשתות. תרופה מצוינת בגלל הדלקת שלה בשלפוחית השתן, הסביר שמיל. בבית שאלתי את אימא אם גם לה יש למטה כזאת שלפוחית, וברוך השם לא, וגם לא דלקת. בכלל, מוטב שלא אתעסק במחלות שדווקא לנשים. רק אם תהיה לך אישה משלך אז אולי.

הנה לכן לרשום במחברת: תרופה לדלקת, שמים בכוס וממלאים במים רותחים, קצת לחכות שייצא החומר מהעלים, ואז לאט במציצות שייספג היטב. עוד לא יודע איך תיראה האישה שתהיה לי ומה השם שלה, ואיך אצלה השלפוחית (מילה מצחיקה שדומה לשלחופה שזה כמו להגיד צב, לימדה המורה שרק'ה).

גם לכתוב על צמח שהשם שלו קאסיה. צמח שהוא עץ ובכל גינה פורח בצהוב, ורק לא אצלנו. אבא ראה אותו בחצר של אדון פינחס והתפעל מהיופי. ביקש ממנו, אם אפשר תכין גם לי שתיל כדי לשמח את אשתי. למה לא, בשמחה רבה. שתלנו אותו באמצע החצר, בצד שפונה לרחוב, ואחרי אולי שנתיים עדיין נשאר קטנטן, עלוב שאפילו לא שיח. באביב, כשכל החצרות צוהלות בצהוב עליז, אצלנו בקושי רואים ניצנים ירוקים של עלים. משהו עושה לו לא טוב, התאונן אבא, בכל זאת המשיך להשקות בסבלנות, מסביר שלפעמים נתקלים במכשול ועד שמתגברים. תראו שבסוף ישיג את כולם, הנה בכל זאת הצמיח פרח אחד. חיכינו עוד שנה, וכשראינו שלשווא, החלטנו לעקור בשתי מכות טורייה ודי. אחר כך קרו דברים שהעסיקו את המחשבות, המוות של איזידור תכף אחרי שנפטרה סטלה לופו, והמהומה סביב עקירת עצי הפקאן של שטרוייכלר, ושריפת מחסן העצים בחצר של חיימון. שפע אירועים שהטרידו את אבא, כי אולי משהו רע קורה לכפר שלנו. הוא סיפר שהיה מוכרח להורות לחפור בור לאיזידור בשורת הקברים החדשה ולדלג על ארבעה מקומות פנויים. פחות חשוב הרווח שנשאר, כי יתמלא בקרוב, מדאיגים היצרים המשתוללים, שמי יודע מה עוד יעוללו.

חזרה לצמח, בישרתי.

ולא הבין.

הקאסיה שעקרנו יצאה שוב.

לא היה ספק בזיהוי, והרי לא השקינו יותר מחודש. גבעול דקיק התרומם מתוך הקרקע הקשה, מציץ בנו בעיני תינוק תמימות. לעקור, פסק אבא, התכופף ושלף עד העומק למטה, מוסיף שקיבל את ההזדמנות שלו ביד רחבה ולא תהיה שנייה.

איך יכול לשנוא צמח, ועוד קטנטן עם פרוץ תמים.

בימים הבאים חזר הסיפור. ניצנים נוספים הזדקרו ונעקרו בהתמדה. לפעמים נקרעו באמצע, ואז הייתי צריך לחפור ולשלוף את השארית. כל כך עקשן, אמרתי, והרי לא מזיק לאף אחד.

אז תשאיר אותו.

יותר מדי דברים בלתי מובנים. הנמלים הקטנטנות שצצות על השולחן במטבח ברגע ששמים את האוכל. לא ברור היכן התחבאו לפני כן, וכאילו מונעות על ידי הריח. דברים לא מובנים, אמר אבא, כי הרי חלק משבט, מקן, אז איפה הוא ואיפה המלכה. קטנות כמעט כמו חיידקים, אמרתי.

החלטתי להשאיר שני גבעולי קאסיה, זה בינתיים, כדי שיתחרו ביניהם. את הנוספים המשכתי לעקור שלא יפריעו. נגמר העמוד.

אתמול כתבתי על הערבים.

אימא אומרת שאנשים הורסים את החיים של עצמם. למה היו צריכים לעשות את זה, להכניס הביתה חיה כמו ארנונה, אחת שיודעים שבלי אלוהים. די, מתעצבן אבא, חוכמה גדולה להגיד את הטעויות כשכבר מאוחר לתקן. חוכמה גדולה להתעצבן, היא עונה לו, כאילו מכריחה אותו לשמוע.

אין לה כבוד אליו. לכולם יש ולה לא. לכן כך מדברים ביניהם, שורטים כמו עלי מקדמיה, לא נעים לשמוע, לא נעים להיות. עכשיו יסרב לתקן את נזילת המים בבית השימוש, עבודה שגם קודם לא התלהב לעשות, גם לא הסכים שאנסה אני. אי אפשר לדעת איך יתנהג הצינור, אם אולי ייסדק או תישחק ההברגה. אחר כך נגיד, למה בכלל נגענו בו, הרי ידענו שרקוב. אימא תשאל, אז מה אם כך מציע, אולי להביא מישהו יותר מקצועי, למשל את פרשקו. השם פרשקו מרגיז אותו, מציע שתפסיקי להציק, הבטחתי לתקן, אבל לא בלחץ. כשפועלים מתוך לחץ שום דבר לא מצליח. לי נדמה שמפחד לנסות, לא מצטיין בלהפעיל את הידיים. אולי אם יבקש מאלוהים יסתדר מעצמו, אני חושב שכן.

היה יכול להזכיר לה שדווקא התלהבה כשחיתנו את חיימון עם ארנונה. זו תעשה שם סדר, תדאג לסלק את החביות ששמו בחזית הבית, את האשפה שגולשת לרחוב. בסוף מה עשתה, מחסן קרשים. כל היום משאיות מעמיסות ופורקות ברעש ואבק, מהומה שלמה. לובקה סיפר שמאהב שלה, איש ששמו אבוטבול, הזהיר את חיימון שעוד מילה אחת יפוצץ את הבית. אם רוצה להתגרש, בבקשה, יכול לקחת את הסמרטוטים שלו ולהסתלק.

זה המשק שלנו, טען חיימון.

היה, הודיע אבוטבול, וכבר לא.

לובקה אמר שהיה צריך לשים לה רעל, או לשרוף את המחסן. כך אם היה גבר. אבל כשסיפרתי לשמיל,
רק צחק: יחקרו וישלחו לבית סוהר.

איך יוכיחו שהוא.

מי אם לא הוא.

אז נעשה אנחנו.

מה.

לשרוף, כמו שהציע לובקה. אבל שמיל ענה שרק אולי בתור נקמה ולא ייגמר בטוב כי (כמו שאמר)
ישלחו לבית סוהר אפילו שלא עשה, ואז נצטרך להודות שאנחנו. העיניים שלו ירדו למטה, כמו תמיד
כשרוצה לחשוב בשקט, בסוף חזר ואמר שלא, לא יכול להיגמר בטוב.

יש להם שיטות לעשות שתגיד את האמת, נותנים מין סם שעושה לדבר מתוך שינה. לכן אם רצה לשרוף,
לא היה צריך להגיד. יותר מדי אוזניים היו שם ליד המחלבה.

כשדיברנו, אני ושמיל, בדיוק עבר האיש ויתקין, ואני צעקתי לו, אדון ויתקין, אף אחד כבר לא צריך
אותך. ויתקין התקרב אלינו וחיך אל שמיל שבאמת צודק, ולא רק אותו. דברים שלומדים לאט לאט,
בסוף אתה נמחק ואיתך נמחקת כל החבילה. שמיל עשה בראש תנועת הסכמה, וויתקין אמר שאולי לא כל
כך טיפש החבר שלך ויהיה מה למחוק גם אחריו.

הוא כותב דברים במחברת, גילה לו שמיל, דברים על ערבים.

(החבר זה אני).

פתאום התעורר, קורא אחריו רק רגע, אבל ויתקין התרחק בלי לסובב את הראש. לא מבין את הדיבורים
שלו, אמרתי, איזו חבילה.

אחר כך נשרף הבית של חיימון ואיתו גם המחסן. אבא אמר שכך התחיל גם שם, בשריפות של בתי כנסת,
לכן באנו לארץ הזאת. מסתבר שלא עוזר, אמר ויצא מהבית. מצאנו אותו בערב חופר בקצה המגרש וכבר
הספיק בור גדול, ממלא אדמה בדלי, מטפס למעלה ושופך מסביב. אימא ביקשה לדעת למען השם לשם
מה, אבל רק הסביר שאילו עזרנו לו היה מתקדם הרבה יותר. מישהו שיעמוד למעלה וישפוך את הדליים,
במקום שיצטרך לעלות ולרדת שוב ושוב. אימא אמרה, בוא, ומשכה אותי להתרחק משם.

אינך רואה, הוא משוגע. בסוף עוד יהרוג אותנו.

החפירה הייתה ההתחלה, וההמשך קרשים וגזעי עצים שהניח זה מעל זה קצת בשיפוע, להיות קירות,
מקפיד שלא יבלטו יותר מדי מעל השטח. בסוף את הגג, גזעים ארוכים ומעליהם ענפים שיסתירו. כוך
ללא שום פתח ורק רווח צר שהשאיר בפניה, לזחול פנימה.

זימלנקה, אמר אבא, כך קראנו לזה שם ביער, זימלנקה. בגלל הזאבים, הסביר לי, שלא יוכלו לחדור.

אם יכולים אנשים, יצליחו גם זאבים.

אבל אבא טען שמפחדים ממלכודת. אלה החיות ממזרות גדולות, לא לוקחות סיכונים. אין זאבים אצלנו,
טענתי, אבל הוא נענע בראש. כבר מלאה הבטן שלו הבטחות וכל מיני פטפוטים של מומחים. הוא בעט
בערימת העפר, אחז בטורייה והחל לפזר. אם רק ירד גשם שינביט עשבים ואז לא יבחינו מלמעלה.

אימא ביקשה להשאיר בשקט, לא לדבר על זה, בייחוד אתה. האנשים בכפר רק צריכים להריח וכבר לא ייפסקו הפטפוטים. מאמינה שאחרי יומיים שלושה יתגנב בחזרה הביתה. חשוך שם וקר ולא נוח, והמזרון הסמרטוטי מלא גושים ושקעים. זה המזרון שלי, אמרתי, ואפילו לא ביקש רשות.

מוח של בן אדם. לא מבינה מה מתרחש בתוכו. לא נבין לעולם. אחד ששמו איזידור וחי בצריף, בלי אישה, בלי ילדים, רק עובד כל היום בפרדס המשותף, ומה בערב אף אחד לא יודע. אחר כך מתברר שחולם, ועל מי, דווקא על סטלה שגדולה כפליים ממנו בגוף ועם גבר לופו. איצ' אמר, אם הבעל שלך לופו, אינך צריכה גברים נוספים. אחד שתורם מזרעו להרבה משפחות, בכל זאת נשאר די והותר גם לאשתו. יש עוד דברים, התווכח לובקה. מה למשל. למשל לדבר, מה שקוראים לשפוך את הלב. לא ידענו שדברן גדול החבר איזידור. אולי לא דברן, אבל להקשיב יודע. איצ' צחק, הקשיב והקשיב, בסוף הצטרף אליה לשם, להמשיך לשמוע. איך יוכל אם הרחיקו לשורת הקברים השנייה.
(על פי הדרישה של לופו שטען שאדמת בוץ ויכול להתחבר בגשם).

לא מצליחה להבין את הראש של הגברים, אמרה אימא, ועוד פחות את אבא שלך. לא יודע איך נודע לכולם, הגיעו לראות איך בדיוק בנה, ואת הכיוון והעומק. האם אפשר קרשים במקום גזעים או מוטות ברזל, לעשות כמותו ממש אותו הגודל. אימא שאלה לאיזה צורך, לא מבינה את השיגעון החדש. אנחנו לא ביער ואין כאן גרמנים, אז לשם מה. יש ערבים, טענה מרוצלה, כאן מעבר לוואדי, אחד אפילו קרוב משפחה שלך. אימא לא ויתרה, שום סכנת חיים לא נשקפת, לכל היותר גניבות. אבל מרוצלה התעקשה שרוצחים לא קטנים. אילו רק יכלו, היו שוחטים את כולנו, בייחוד אותך. אז כדאי שתהרגו אותם, כעסה אימא וראו שמתעצבנת מהשיחה הזאת. אישה שמנמנה מרוצלה עם כפות ידיים כפפות אגרוף, לכן ביקשתי שתעזוב את הכתף שלה. אתה תהייה בשקט, אמרה, חופרת באצבעות כאילו להכאיב, מתאוננת שאין בשר ורק עצמות. את יודעת שלא מרשה להרוג ולא לשרוף, שמעת כשהזהיר.

אפשר לראות עליהן שלא אוהבות את אימא, כי לא דומה בצורה. רזה והן שמנות, וגם הפנים לבנות וחלקות. אין במה לאחוז, אמרה גברת שטרוייכלר, לכן לא מצליחה להבין את הגברים. דוחים את מה שאצלם בבית ומחפשים מציאות בחוץ. שקט, אמרה גברת קליין והצביעה עלי. השריפה במשק חיימון הייתה רק ההתחלה. אחריה באו כל השאר, הנמלים, להקות התוכים הירוקים שקוראים דררות שאף פעם לא ראינו לפני כן, ועכשיו ניקרו בפירות, ממש חיסלו את היבול. גם מין עשב חסר שם שהתפשט בכל מקום ושתה בהנאה את חומרי ההדברה ששפכו עליו. משהו לא טוב קורה לעולם, התפלל חכם אברום, נראה כמו עונש שבלי ספק מוצדק. שמיל אמר שאלה הקטנות החומות רק דומות לנמלים, חודרות פנימה לתוך העץ ומכרסמות את הדלתות והארונות עד שמתפוררים כמו אבק. תתפוס בידית ופתאום תישאר ביד שלך. הוא הצביע על השמיים, על העננים, ואמר, סתם ריקים, ותראו שלא יורידו טיפה.

אני משתגע ממך, אמר אבא לאלוהים.

פתאום נטפל לזמן, טוען שלא מתנהל כמו שצריך, כאילו משחק בנו, משנה את הקצב. פתאום מתחיל לרוץ כמו מטורף, ורגע אחר כך נעצר, נשאר תקוע. איך יתכן שכבר השבעה עשר לחודש, כשרק לפני כמה שעות עוד היינו בחודש שעבר. אני משתגע, אמר אבא. כך נראה לי, הסכימה אימא. איך אפשר לשנות את הקצב, הרי הכל לפי השמש, ההקפות שלה. הסיבובים הם שלנו, תיקן אבא, או שלא שמעת שכבר הפכו את הסדר. קופריקוס, אמרתי. מה.

הפך את הסדר.

עמדתי ליד החלון, לכן חשבה שמתכוון למישהו שעובר ברחוב.

נכון, שיבח אבא.

לא הבנתי איך זו לו הזמן, איך בכלל מבחין בו. הרי מילה שאי אפשר לראות או למשש, ורק לפי העשבים שעוקר (אם מעשב בין העצים), או לפי הארגזים שממלא. אולי בכלל המצאה מהדמיון ואין בכלל. וענה שעכשיו צהריים וקודם היה לילה. מביט בי לראות אם הבנתי, והייתי מוכרח לנדנד בראש ורק שיעזוב במנוחה. אולי צהריים זו תמונה בספר והלילה תמונה אחרת, זאת אומרת דפדוף. אבל לא אמרתי. כמו בזמן הבריאה, הוא רוטן, כל שנייה חודש, או שנה (נדמה לי שיותר רזה עד שיוצאות עצמות כמו לשלד, לשאול מה קורה לך).

או מיליון שנים.

בסוף יגמור את עצמו, את החיים שלו, דיברה אימא. קל להגיד השתגע. מה פירוש השתגע. אולי תסבירו, ולא ידעו להסביר. רופאים שבטוחים שמבינים הכל, וכאן מישהו שטוען שמסתחרר לו הזמן, משתולל כמו משוגע, כל דקה סיבוב שלם בשעון, לא של המחוג הגדול, של זה הקטן. ואלה מסבירים לה שמהו בראש שלו. את זה מבינה גם בלעדיהם, אין צורך ללמוד עשר שנים באוניברסיטה, אבל איך מרפאים. אם לא ירפאו ייגמרו החיים שלו תוך כמה ימים, הרי שמעתם, כל שנייה עובר יום.

כל שנייה חודש, תיקנתי, כך בשעון, ואולי לסלק אותו, להפסיק למתוח את הקפיץ בכל בוקר ואז ייעצר. פרופסורים, קיללה אימא. כפופה אל דלפק השיש במטבח, חצתה בסכין תרופות שרשם לה דוקטור פרידמן, לקחת חצי אחד לפני כל ארוחה ועוד אחד יותר גדול לפני השינה. היא לחצה את הלהב על הקו שמסומן באמצע, ואת החצאים החזירה לקופסה. חשבתי, בסוף ירעיל אותה עם התרופות האלה, ואם לא הוא אז אבא, כמו שניסה להרוג אותי כשהייתי קטן. אני גם יודע למה, כי לא מזדקנת כמוהו, מצליחה למשוך עיניים של גברים אפילו כאלה שהרבה יותר צעירים. זאת הסיבה. די לראות את המבטים שלו עליה. לכן אמרתי, אם תמשיכי כך זה מה שיקרה. מה, שאלה אימא, וענית, תמותי. אלה רק תרופות, אמרה, תרופות ששומרות שלא אמות. בסדר, איך שאת רוצה, לא אחריות שלי. זה היה עוד קודם, לא עכשיו.

עכשיו עמדנו לפני המקלט הזה שחפור בעומק, איפה ששכב אבא, ובדרך הרופא הסביר שראשית נטפל בדלקת הריאות, לתת לו אטיביוטיקה ולחמם את החדר. למה להתאמץ לתקן את השכל אם ימות הגוף,

הא, וקודם הוא שאל, לאן בעצם אתם מובילים אותי. בהליכה בין הקוצים הייתה לו צורה נמוכה, וידיים עבות וקצרות שלא מתאימות לרופא, ידיים של דוב. חשבתי, איך יוכל יבדוק, נצטרך להרוס חלק מהקיר כדי שיזדחל פנימה, ושם הרי חושך. מה המאורה הזאת, מה זה. ועניתי, זימלנקה. דוקטור פרידמן הצטער, הודיע שלא נכנס לקברים כאלה שבתוך האדמה. תצטרכו להוציא אותו ולהשכיב בבית, איזה המצאות יש לאנשים. הוא משך בכתפיו והלך למכונת לחזור הביתה, ואימא הביטה אחריו בפה פתוח, סימן שמבולבלת, לא יודעת מה לעשות. לכן בעטתי בקרש הכי קרוב ובזה שאחריו, כאילו לבדוק כמה חזקים. תפסיק, גערה.

בשעה הזאת מתחילה התנפלות היתושים, סימן שכמעט ערב. ביום הם מתחבאים בשיחי הפרא שמעבר לחלקה שלנו, שיחי טיון שלא מתייבשים אפילו בקיץ, ובלילה יוצאים למצוץ דם. יותר טוב שנתפלל, אמרתי, במקום להביא את הרופא הזה, שאיך יירפא אם לא מכיר את המנהגים אצלנו. תמונות אפשר להזיז קדימה ואחורה, וגם את המחוגים בשעון, אבל את הזמן אי אפשר לראות ולא למשש, ואת זה כתבתי במחברת, אחרי הקטע על השנאה.

אולי צריך גם על הרופאים, קטע שלם. בייחוד על הדוקטור הזה שבא לגור בכפר שלנו, אבל לא מרשה להטריד אותו בבית ורק במרפאה. בודק אותך, מודד את החום, מכה על הגב ומבקש שתפתח פה גדול לראות אם אדום בגרון. לשתות תה עם לימון, הוא אומר לאימא, ולא לצאת לקור.

את זה יודעים בעצמנו, לא צריכים מומחה. חשבנו שייתן תרופה, ולא, לא סומכת על האיש הזה, אמרה אימא. כך גם הנשים האחרות שבאות בכל בוקר, מחכות שיפתח, ובזמן שיושבות וממתינות בפרוזדור, אומרות שאף אחד לא ראה את התעודות שלו ואיפה למד. בכלל, המקצוע הזה לא כמו שאר המקצועות. אם אתה נגר, או למשל סנדלר, אתה רואה שנקרעה הסוליה, גוזר אחת חדשה ומחבר במסמרים. איך במסמרים, שואלת מטי שטרוייכלר, במקום לתפור בחוט חזק כמו שם במוטהגרו. אתה נועל שבוע וכל המסמרים יוצאים לטיול, עבודה ערבית. כוכי חבוס לא מתווכחת. בסדר שיהיה חוט. הכוונה שלה שכל אחד יכול לראות מה צריך לעשות בלי ניחושים, אם קרועה הסוליה או נפל העקב. לראות, מתעקשת מטי, אבל האם יודע את המלאכה. היה לה זוג נעליים שהביאה עוד מחוץ לארץ, שלוש שנים בבוץ הזה וכמו חדש. פתאום פתחו פה והביאה אל הסנדלר מנתניה, זה השחור העירקי. מה עשה, מרח דבק ואחרי יומיים נפתח שוב. מפני שדבק נגרים, מתערבת בוקה פרדו, לא מתאים לנעליים. לדעת בוקה עושים במכוון, כדי שתחזרי שוב ושוב ובכל פעם שתי לירות. לא מטי שטרוייכלר, אחת שלא מוותרת. בוודאי חזרתי, היא אומרת, אבל לשלם, חה חה, גם לא בפעם השלישית. אנחנו מדברות על דוקטור פרידמן, אמרה כוכי.

הייתה רופאה קטנה בעיר שלהם בארץ קרפאטיה. מה זאת אומרת קטנה, אפרוח, שאם תשב על כזה כיסא לא יגיעו הרגליים לרצפה. זו יכלה להביט עליך מרחוק, לא לנגוע, רק להביט ולהגיד דלקת ריאות או מחלה אחרת, אנגינה. על אבא שלה אמרה, שחפת, אבל לא תמות מזה, אתה תמות מהלב, מההתרגזויות שלך, ובדיוק כמו שאמרה.

בוקה הסבירה שרואים בעיניים שלהם. כך גם חכם אברום, אפילו שלא רופא. עוד כשרק הגיעו הזהיר אותה שיותר מדי צפופות הלידות ובסוף תמוטט. מה יכולה לעשות, זה מאלוהים. לא מאלוהים, מפרדו. אמר לה עצה מה לעשות ובאמת נפסק.

לתחוב עלים מהצמח שקוראים סולנום. כולן גיחכו.

אז רשמתי אותו במחברת. וגם את התפקיד של הרופא, לעזור לכל הזקנות שכבר לא יכולות ללדת, בכל זאת רוצות לחיות. לא די לרצות, צריכים סיבה יותר משכנעת, למשל שיודעות סודות איך מבשלים, או למשל על מה שהיה בהתחלה כשרק הגיעו. כוכי נאנחה שאיך עובר הזמן, את בוקה היית אדומה בלחיים ובלי שום שיערה על הפנים, צורה של ילדה.

לא הסברתי לה שלא עובר שום דבר ורק תמונה.

כל שנייה נולדים יצורים קטנטנים, שעוד לפני שהספקת כבר מתים. מי שחיים פחות משנייה מוכרחים לחשוב כל כך מהר כדי להספיק. העולם שלהם מאוד מכווץ. אם לא, איך מצליחים להישאר ולא נכחדים. שמיל אמר שהעתיד הוא של הג'וקים כי מגיבים לשינויים יותר טוב מאנשים, והכי מגיבים החיידקים. תגובה היא כמו מחשבה, הסביר שמיל. אני חושב שאבא שלי בסוף יהיה חיידק.

הדעה של לובקה, שאי אפשר לדעת כמה זמן נמשך ההיריון, ורק אם ירשמו את התאריך מתי נכנס הזרע. דבר שלא מתקבל על הדעת כי יש כאלה שעושים כל יום. לדוגמה אדון שטרוייכלר שכמו לפי תוכנית, קודם ארוחת ערב, אחר כך פותח את החגורה ומעשן סיגריה, ואז קם מהשולחן וקורץ למריקה, לא צריך להגיד מה. מאיפה יודע, שמע מאימא שלו ששמעה ממריקה. אמרה שלא מצליח להירדם בלי שישפוך לתוך הבטן שלה, וכבר התרגלה.

אני שכבתי בין השקים והקשבת, סיפר לובקה.

הייתי בן שש או שבע, ולא הבנתי מה שופך ואיך אפשר לתוך הבטן.

בסוף עונת הבוטנים, שממלאים בשקים וסוחבים הביתה לשים שק על שק עד התקרה, מחכים שיגיע הסוחר, ואם היבול טוב, סותם את החדרים ואת הפרוזדור, סותם את האוויר. לובקה אוהב להידחק מאחור מוסתר לגמרי, ויכול לראות ולשמע בלי שירגישו, בכלל לא יודעים שנמצא בבית. אימא שלו חקרה את האישה מריקה אם ממש שוכב עליה עם כל המשקל שלו והבטן הענקית, ומריקה לא הבינה, שאלה איך אפשר בדרך אחרת, איך ייכנס. יכולים להתחלף, הסבירה אימו, הרבה יותר קל בשבילך. גברת שטרוייכלר פרצה בצחוק כמו משוגעת, מנסה לראות בדמיון ושוב צוחקת. איך יכוון פנימה. תצטרך לתפוס לו ביד, לא מבינה את השיטה הזאת.

אישה צימוק גברת מריקה. מתאימה לגברים יותר קטנים, אדון הופה, שימלה גלזר, כאלה. גם שטרוייכלר היה רזה כשהכירה אותו ולאט לאט התנפח עד שלא מצליח להגיע לקשור את השרוכים. הכי קשה לה

בקיץ מהחום והזיעה. אבל בקרוב יגיע החורף. היא מביטה בגברת סורפין ומנסה לברר אם מין התלוצצות או שבאמת. אולי יש צורות אחרות שאף אחד לא לימד אותה לעשות. אף אחד, צוחקת אימא סורפין, סימן שלא התייעצה די, ואולי צריכה לחפש מורים מוצלחים יותר. למשל את בנזו, היא מציעה.

לובקה קורץ אל החבורה. ממזרה גדולה אימא שלו. כשמריקה מספרת איך פעם היה רזה אדון שטרוייכלר, גברת סורפין מנענעת בראש בהסכמה ושגם היה פרוע כמו שד. השתוללות לא עושה טוב לאסטמה שלו שרק מתחזקת עם הגיל. מזל שהשמין כל כך שבקושי זז, וכשמטפס עליך בוודאי נושם כמו קטר. עכשיו מתחרטת על העצה שנתנה. מוטב כמו עכשיו. אם פתאום ימות לך באמצע, חלילה, עלולה להיבהל, לחשוב מה עוללת.

קוקטייל, יורק לובקה, לכן מאיפה להתחיל לספור את הימים, את החודשים בסלט כזה, ובכלל איך לדעת מי האבא. צריך לשים על הראש כובע קסקט, אחר כך כובע טמבל, בסוף בלי כובע בכלל, ובכל פעם תהיה בטוח שדומה בפרצוף לאבא אחר. בעצמו יכול לישון בשקט, אפילו אם לפי הצורה קשה לנחש שבן של אדון סורפי. אז למה, בגלל שלא מעוררת חשק, אימא סורפי, מרוב שמכוערת. אבל בחושך (ג'קי).

אולי אם שיכור או מתוך שינה (לובקה). כך גם השיינפלדים, כאלה שיכולים בראש שקט, להיות בטוחים שלא ביצה מציפור זרה שקוראים קוקייה. ושאגת צחוק כשטופח על הכתף של קובי. מבית טוב, הוא מדגיש.

קובי שותק, מה איכפת שידברו, שיצחקו. היד שלו חופרת בקרקע ושופכת גשם עדין של חול שמצטבר לערימה. ג'קי צועק, תפסיק להעיף עלי, טינופת. מי מעיף עליך.

אם לא רואה שעף ברוח.

אז תצעק על הרוח.

אז תצעק על הרוח, הוא מחקה אותו בקול מצחיק. קובי מוחק את הערימה, איננה.

ג'קי הוא בן שש עשרה. הוריו בנו בית בחצר של סבא שלו טוביה, אבל בלי להסכים לרשום אותם במשק. רוצה לתת הכל לבת אסתר, אפילו שיותר צעירה. אבא אמר שמשוגע הסבא הזה, תמיד היה, ובסוף ייגמר באסון. בסוף ימות, אמרה אימא, ואז כבר יסתדרו ביניהם. להיפך, יתחילו מלחמות שלא ייגמרו לעולם. יודע לקלל הסבא הזה, אמרתי. הם השתתקו, אולי שמו לב שלא לבדם בחדר. אבא ביקש שלא אתעסק עם סבא טוביה.

אמרתי שעומד לפני הבית של ג'קי ומקלל בפולנית. כל הזמן עושה תנועות לא יפות וגם יורק.

מאיפה אתה מבין פולנית.

לא מבין, אבל את הקללות.

אל תתקרב לשם, פקד אבא.

עכשיו כבר לא אומר לי פקודות, שוכב בבית על המזרון, ואימא מכינה לו תה מעלים של לואיזה, ומסביב תולה מגבות רטובות. פחדנו שלא נצליח להוציא אותו מהזימלנקה, ואימא הביאה את השכנים לעזור. בסוף יצא בעצמו, דחף את הידיים שלהם שביקשו לתמוך, לא הסכים שיחזיקו בו. בעצמו צעד אל הבית וכל הזמן לוחש תפילות שמע ישראל אדוני אלוהינו. אימא אמרה לשכנים שאם כך יכולים ללכת, תודה. בעצמה רצה להספיק לפנות מהמיטה את הכביסה שלא גמרה לקפל, אבל השיג לפניה ונשכב עם כל הבוץ והרטיבות. לפחות תוריד את הנעליים (הצורה שעל הפנים שלה שעוד מעט תקיא). ניסינו להתיר את השרוכים, אבל הסתבך הקשר, נהיה גוש קטן ורטוב, רק לחתוך בסכין. רגע, אמרה אימא.

כי צריך בשכל, שאפשר יהיה להשתמש שוב כשיתייבשו. לכן לחתוך באמצע האורך, בין החורים הכי רחוקים ולשחרר. כשתפנה תחזור לטפל בהם. ובאמת הצליחה, קודם להתיר את הקשר, ואז לקשור את שני החצאים, ולהשחיל בצד התחתון שהחיבור יישאר מוסתר מלמטה. לראות על פניה את שביעות הרצון. אבל קודם להפשיט את הבגדים הרטובים, הכל, ולהחליף ביבשים. צריכה שאעזור בחולצה ובגופייה. את התחתונים תוריד לבד, ואתה תסתובב עם הפנים לקיר עד שאגמור. לפי הפנים רואים שלא נהנית, שמרגישה גועל. אני מעדיף לצאת החוצה, לא אוהב להציץ לו.

יש שם עורבים ועוד ציפור חצופה, עורבני. הם גונבים את אגוזי הפקאן, מפרפרים בין הענפים, עושים מהומה ומבהילים זה את זה. כשרואים אותי, צווחים ובורחים לחכות על הוטי החשמל ועל הברושים, יודעים שבסוף אסתלק ויוכלו לחזור. דווקא לכן אני מתיישב על האדמה, אומר להם, תתעצבנו שלא מתכוון ללכת, לא ממהר לשום מקום. מוכן לאבד זמן כי אתם מאבדים יותר. עורבנים יותר יפים מעורבים, יותר עליזים. כשתגיע בקה, תגיז, ציפור שאף פעם לא ראתה, אין כאלה בעיר של הוריה, ורק עורבים. מסכן ינקי, אמרתי, אם נכון מה שאמרת, לא מקום שנעים לחיות, אז למה שלחת אותו. הצחיק אותה, כי יש דברים אחרים שנעימים לגברים, וינקי הוא גבר. וקורצת. זה בדף אחר.

כל החול זרוע בצפיפות חורים של ארינמלים, מתחבאים למטה בעומק, ומחכים שתפול סוף סוף נמלה. הם עם הרבה סבלנות, אבל שום נמלה לא נראית בסביבה. הנה אחת. אני מנסה לתפוס אותה ולזרוק פנימה. היא נאבקת, מתאמצת להתחמק, מתערבבת בחול, בסוף נופלת מחוץ למלכודת. לא תצליחי כי עקשן, מנסה שוב ושוב עד שנמחצת לי בין האצבעות. מתה סתם בלי להביא תועלת. אולי אם אנענע בעדינות גבעול דק בעומק פנימה, אולי יחשוב שחרק וינסה לתפוס. נסה כבר, אני קורא לו, ולא זו. יצור מעצבן, בעיטה אחת והרוס לגמרי. מה אתה עושה, שואל שמיל. לפי דעתו מעשה מזיק, כי בניגוד לחוקי הטבע, מקלקל את שיווי המשקל. חובה שמישהו יקצץ בנמלים, אחרת יתרבו יותר מדי ואז לא יספיק המזון בעולם. יותר טוב שנלך להציץ במועדון הזקנים, לשמוע את הרעיונות של אדון ויתקין.

לובקה אמר שאת הערבים חובה לשנוא, גזע של רוצחים שהורגים אפילו תינוקות. לא סתם הורגים, חותכים בסכינים ובגרזנים. תראו מה עשו לשכנים שלהם בחברון, ולמה, כי יהודים, רק בגלל זה. זלדה התוכחה איתו, אמרה שהיה מזמן, והיום רוצים לחיות בשקט ולהתפלל. הצחיקה אותו, כי מה מבקשים מאלוהי הגנבים, שיעזור להצליח לגנוב. אני חושב שאצלם זו מצווה לפגוע ביהודים. זאת אומרת לפגוע, כי חיות, והכי קל, ביהודים, בדיוק כמו שעשה הנביא שלהם מוחמד. אם אי אפשר להרוג, אז לפחות לגזול מהם כמה שיותר. אמרתי שאילו אני אלוהים, הייתי מוחק אותם מאותה סיבה שבגללה עשה פעם מבול, אבל בלי מבול (כי לצערו נשבע שלא יהיה). למחוק סתם בדיבור אחד: ויאמר אלוהים ימותו כולם. אולי מוטב שהבקשה תגיע מאבא, כי לו תמיד שומע. לא יסכים, אמר לובקה, כי בהזדמנות הזאת יהרוג גם את אחיך, זה הפושע מכפר חנון.

אבל אולי לא ישים לב, לכן שווה לנסות.

כל אחד איך שמצליח לו המזל. אחד עם בעיות בריאות. אחד עם אישה כמו ארנונה שיכולה לגרום שישתגע. הבעל של סניורה פולט ריר של חזירי בר, ואיזידור ימות בגלל סטלה שבכלל לא שלו. ומה אצלי, צריך לבדוק לאט ובצורה מסודרת. למשל, אם הערבים האלה הם הדאגה שלי, כי יהודי כמו כולם, כמו לובקה. וכשדיבר נגדם ליד המחלבה, ניסיתי להסביר שכמו סירה ששטה במים, והחיות נושכות מלמטה, נושכות ברגליים, לא בגלל שיהודים, בגלל שיותר מוצלחים. זה מקנאה. אין חיות במים, אמר לובקה, והסברתי שרק דוגמה, אלה הנמוכים שנושכים מי שגבוה. אולי כרישים, אמר, או תנינים, תלוי איפה שטה. ובנוגע לערבים, כלל לא מתחבר, כי באו מהמדבר וממים נגעלים, לכן לא מתרחצים אף פעם.

אימא צרודה מכעס. רצתה שאעזור לה עם אבא ונעלמתי והייתה צריכה להזיז אותו לבדה. את שלחת אותי החוצה. אולי, אבל רק לרגע, כדי שאוכל להפשיט אותו. לא אמרת שרק לרגע ואיך יכולתי לדעת. מרוב רוגז מדברת לא יפה, שואלת אם אתה מטומטם או רק מעמיד פנים. איך יכולת לדעת, באמת. כאילו לא חלק ממה שקורה בבית הזה, לבוא לאכול, לישון, למצוא בארון בגדים נקיים, אבל בלי שום התחייבויות. את תדאגי לכל, תתחנני למזכיר, תקראי לרופא. נראה איך תסתדרו כשאמות, לא תצטרכו לחכות הרבה.

עכשיו יבואו הדיבורים המפחידים. חבל שלא מתה שם, במחנות. מה הרוויחה מהמשך חייה, יחידה מכל משפחתה, יתומה. חשבה, איזה מזל שניצלה, בכתה על המתים שלא זכו. עכשיו מקנאה בהם, נחים בשקט, חסכו צרות מעצמם.

היית צריכה להגיד שלא אלך.

היא שוטפת סיר בכיור, מנגבת ומכניסה אותו למקום שלו בארון. הדלת שם, שבור הציר שלה, זה שלמעלה, ויותר בטוח לא לפתוח. כמה פעמים הראיתי לה שאפשר מהדלת השנייה, לדחוף הצידה מה שבפנים ולפנות מעבר. בסוף יישבר גם הציר השני אז מה תעשי. כדאי לתחוב נייר למעלה כדי שיתפוס. הנה כך.

הכל מתפורר, היא אומרת, בית נאה, משפחה נאה.
אני חושב שמה שמציק לה, היופי שכבר הולך ומתקמט, כל מיני נקודות וחספוסים, לא יועילו המשחות שמורחת, הצבע על השפתיים שמתפורר להיות שברים, מחדד את הסנטר. היה טוב אילו הפסיקה לשים וגם יותר מכובד.

לקחת דוגמה מגברת קליין, אני מציע, גם מסניורה.
היא מתרוממת מסידור הסירים בארון, מושכת באף, מעבירה יד על השיער שלה שנדבק לזיעה, ושואלת מה אמרתי. אז אולי לא הייתי צריך, כי לא דוגמאות יפות השתיים האלה, גם כל האחרות הוותיקות. מרוב עבודה בשמש, הסביר אבא, גם מזלילת לחם ותפוחי אדמה. שום דבר, אני מתחמק, מחפש איך להחליף נושא, לדבר על משהו אחר.
מה סניורה.

ועכשיו כבר חייב להגיד, ואז להוריד את הראש מהמבט שלה שלא טוב, וגם הנדנוד בראש. סניורה, היא פולטת קול של צחוק, כדאי שתציע לאביך.
אבא רובץ לרוחב המיטה, לא משאיר מקום לאשתו. לא חשוב, היא אומרת, אסתדר, ובלבד שיבריא.
אולי ישמה למות גם כן.
אל תדבר שטויות, היא מתרגזת.

בגלל הדעה שאמר, כל אדם חוליה בשרשרת, קיבל את ההזדמנות שלו להשפיע על העולם. מי שניצל יותר את ההזדמנות, ואחר שסתם בזבו, שניהם צריכים לפנות את המקום לדור הבא. הדור הבא, לעגה אימא, איך יסתדר בלעדנו. אפילו לא הביטה בי.

במועדון, אדון ויתקין קלקל לכולם את המצב רוח. כפר חלם, לכן ללא עתיד. אנשים מתאמצים, מוציאים את נשמתם, גם מקריבים את חייהם, כן, מה ששמעתם, מקריבים את חייהם למען המדינה, אבל עודרים מים, כי את הדברים הבסיסיים לא טרחו לבדוק. לפי דעתו התנאי הוא חיבור לים. כפר בלי ים הוא כמו צמח שנובט בבטון של המדרכה. היו צריכים להתנגד עוד בהתחלה, להגיד לממשלה, זה התנאי שלנו ובלעדיו לא נסכים.

די כבר, רגז לופו, אנחנו כאן ושום תועלת בבכיות האלה.

פינחס אמר שמותר להגיד ביקורת בחברה חופשית.

אז שגם יציע מה לעשות.

אדון ויתקין טען שקודם צריכים להבין שיש בעיה, ורק אחר כך תור הפתרון. בסדר, הבנו, אנחנו מקשיבים. בלי ים אתה סגור מכל הצדדים, גם כדי לשלוח תוצרת וגם מהבחינה הביטחונית. אותם המלפפונים, אבל שווים חצי, והעגבניות אפילו פחות. את זה כבר קבעו המומחים הכלכלנים, ויכול להציג את זה בפלקט כדי שיהיה חי מול העיניים. בסדר, תמשיך, מה אתה מציע. ויתקין הציע לחפור תעלה. כך עשו בגרמניה ובפנמה ובעוד הרבה מקומות. לא תעלת ביוב, לא תעלת ניקוז, תעלה. נוכל בעצמנו בתנאי שיתנו תקציב לשלוש שנים לפחות, כלומר התחייבות. כבר בדק את התוואי ולדעתו אפשר להשתמש

באפיק של נחל אלכסנדר אבל בכיוון ההפוך. זה יחסוך הרבה כסף וגם לא תתעורר בעיית פיצויים לבעלי האדמות. בקטע האחרון יצטרכו לשבור דרך המזבלה של כפר חנון, ולאורך האיקליפטוסים.

לא ירשו לעקור, אמר לופו, אבל ויתקין הסביר שרק מעט, ממש בשוליים, מתגנבים בלילה ומנסרים. אז איפה הבעיה, בחכם אברום, ששייך לדור ישן. יודע את התורה, ואת התפילות אפילו בעל פה. יכול לבקש מאלוהים כל מה שירצה ותהיו בטוחים שיקבל. אבל מה מבין במכשירים, כלום. ובלי מכשירים אתה נשאר מאחור, בימי הביניים, זו דעתו.
(חלם זה מקום בפולין, לוחש שמיל).

אדון פסו מוכרח להתערב, להביע התנגדות. קצת כבוד, אדון ויתקין, קצת כבוד. בלי כבוד נישאר כמו זבובים. מזמזמים ומדגדגים ודבש לא יעשו. בזכות חכם אברום אנחנו קהילה ששומרת ללכת בדרך, לא לסטות לתעלה, לא ליפול לבוץ. בייחוד אתה שתמיד תמך בך, הזמין להצטרף לשולחן בחגים ובימים טובים. לכן מותר להשמיע חידושים, להציע רעיונות, אבל בלי לזלזל במה שכבר הוקם ובהרבה זיעה.
(חלם זה חלמנו, לוחש שמיל, עיר מהשואה).

ויתקין מתנועע בחוסר סבלנות, כל ההערות הללו שמושכות הצידה, מרחיקות מהנושא המרכזי. מה פתאום זלזול, איפה מצאו דיבור מזלזל. אם שלא במתכוון פגע באיש הטוב מכולם, מוכן להתנצל תכף ומיד. יודע שכל מחלוקת היא סיבה לעיכוב, להתעסקות בטפל, ובבקשה, ישמח לשמוע דעות על מה שהציע, אפילו אם לא תומכות. רק בחינה מעמיקה תמנע טעויות. לדעתו רעיון הים משמעותי לא פחות מההחלטה על הקמת הכפר.
(הוהו, השמיע לופו).

יש לו תנועות בידיים שכמו לגרש דבורה. הוא מציץ בי לבדוק אם יש צל על הפנים. אני מגרד בשערות לסלק דגדוג שאולי יתוש או כינה. סימן שלא מתעמק בוויכוח. כך טוב.
מותר לחלום, לגלג לופו, אולי בעוד מאה שנה.

דווקא בעיניי פינחס מצא הרעיון חן. אדם שובר את הגב באיסוף מלפפונים, תפוחי אדמה, בצל. כל שנה חוזר על אותן הפעולות ורק מחליף בין החלקות בגלל מחזור הזרעים. שום קרן אור, שום התלהבות, וגם המוח לא מנסה להתרומם מעל גובה הצמחים. ים, רעיון גדול, אפילו אולי מבריק. אצלם בעיירה היה נחל, עם דגים וטחנת קמח ומקום שהכשירו במיוחד לכובסות.

אי אפשר לאכול ים, טען לופו. יש לו קול גס וצרוד וקשה להבין מה אומר, גם בגלל שנכנס בוויכוח עם כל מי שמעיר, ובינתיים שוכח מה רצה להגיד. מרוצלה אמרה שנכון, אי אפשר לאכול ים, אבל דגים אפשר. לפי דעתה לא רק טעים גם הכי בריא, טוב ללב וטוב למוח. הבן אדם יוצא בשבת לדוג וחוזר עם סל מלא. כך בכל אופן היה אצלם ברומניה.

אם יעמידו להצבעה תתמוך באדון ויתקין.

הקול של לופו נעשה עוד יותר צרוד. הוא מנסה לענות, אבל נתקף בשיעול קשה שנדמה שתכף ייחנק. ברכק'ה מזדרזת להכות לו על הגב, תירגע, היא מתחננת, לא טוב בשבילך התרגזויות.

כי מצביעים בלי להבין על מה. מוכן לקנות לגברת מרוצלה קילו דגים, אפילו שניים. לא מביאים ים בשביל כמה דגים.

כל שבוע, הדגישה מרוצלה.

הוא התחיל להשתעל שוב וכל כך חזק שהיו חייבים להרגיע אותו, לתת לו לשתות מים. אולי לסגור את החלון שלא תיכנס רוח פרצים.

אנחנו הרי התכווננו מאחורי החלון. אם נבלוט יתחילו לצעוק שנסתלק, מה זה להאזין בסתר, מאיפה הגיע החינוך הכל כך מתקדם שמתאים לילדים ברוסיה. לכן מיהרנו להתכופף. אי אפשר לשמוע את הדיבורים כשסגור, אם כך, הציע שמיל, נלך לבדוק את המקום שאמר, המזבלה והאינקליפטוסים, שניים שלא מתחברים. כנראה לא ביקר שם מזמן, אדון ויתקין.

אצלנו לא אוהבים לאכול דגים, בעיקר אימא. כשהייתה ילדה הגישו לשולחן דג שלם מבושל. העין שלו הייתה אדומה והתבוננה בה. גם הוא מביט עליה. שטויות, אמר האבא שלה, שלך במזלג וישר לפה שלו. חשבתי שאתעלף, סיפרה, ומאז לא מכניסה לפה דגים, אפילו בשנים שהייתה במנזר ובקושי היה אוכל. הדעה של שמיל שאולי לכן לא הצליחה להיכנס להיריון. יש חומר מאוד חשוב שקוראים ויטמין, וכשחסר בגוף, משהו לא טוב עלול לקרות. הוא מושיט יד לעצור אותי. נדמה לו ששמע איזה רחש מכיוון הוואדי. אנחנו מתכופפים ומקשיבים.

הדגים שחו בעיגולים, התחככו וכמעט התנגשו מרוב מהירות. לא תצליחו להגיע לים (אמרתי), כי רחוק מדי. נצליח אם נקפוץ בכל הכוח. איך אפשר שעושים טוב למוח (שאמרה מרוצלה) אם כאלה מטומטמים. חבל על המאמצים שלכם.

מי שאין לו מוח יעשה בכוח.

נותן ויטמינים לתאים, הסביר שמיל. נדמה לך שסתם בשר, גוף אחד צפוף ולא זז, ובאמת המון קטנטנים עם גרעין שהוא המוח, מתרוצצים כמו נמלים בקן שלהן. רק לעצום עיניים ולראות את המהומה. העיניים שלי עצומות.

תרוצו, אני אומר להם (במחשבה), תרוצו.

הכי אוהב אתכם רצים. יו איזה בלגן. אתה שם, מה נעצרת.

אם אחד פתאום יעמוד, אחד, יכול פתאום לבוא לי חושך. או קור. או שקט.

מה רע בשקט.

פתאום יהיה כלום שהוא המוות. אימא רוצה למות.

(צריך להגיד: לא כלום, תיקנה המורה שרק'ה).

יקיפו את המיטה, יגידו אוי ואבוי, רק לפני רגע הילד דיבר, אמר לילה טוב, פתאום מת.

קילו דגים כל שבוע, אומר לה לופו, מלאים ויטמינים, בכל זאת תמותי.

חבל על הילד המסכן, תצטער השכנה קליין, אפילו שמונגולי.

לא תצטער, יתקן שמיל, תשתתף בצער. גם לא מונגולי, מונגולואידי.
ודאי שאצטער, תגיד גברת קליין.
תכתוב את זה במחברת, אבל בשורות קצרות, כמו שיר, אמרו הדגים.
הם התרוצצו כמו משוגעים.
למה אתם מתרוצצים כמו משוגעים, שאל השועל.
בגלל הרשתות של הדייגים.
אז בואו, תצאו מהמים, אני אשמור עליכם כמו חתול ששומר על שמנת.
פעם אימא קנתה, כשהייתי קטן. מתי תיקני עוד פעם, כי היה מאוד טעים. כשנהיה עשירים.
החתול זה ממשל אחר (אמר אבא).
הוא הסביר לי את הכוונה אבל שכחתי.

בהתחלה נטעו גויאבות. הרבה יותר קל מירקות, רק להשקות ולאסוף את הפרי. לופו שאל מה הבאתי,

ועניתי גויאבות. אלה לא גויאבות, אמר.

אז מה זה.

זבל. אי אפשר לשלוח פרי כזה, חצי רקוב והצבע חום מהתולעים. הוא הציע שאמיין ואשאיר רק את מה שטוב.

אז לא יישאר כלום.

הוא עשה תנועה של צער. זו התוצאה כשלא מקפידים לקטוף כל בוקר כשעוד טרי ורענן, אוספים מהארץ את מה שנושר, בלי מיון, גדולים וקטנים יחד. זבל, אמר אדון לופו.

אז הפסקנו לקטוף, גם להשקות, ורק קצת בשביל הבית לבשל לפתן. הכי טוב מהעצים שבגבול עם ג'קי, הכי גדולים. אני שם את הדלי בתעלה ומחפש פרי בלי רקבונות. אם רואים חור קטנטן כמו דקירה של מחט, סימן שעקיצה (אבא לימד אותי). אימא של ג'קי תולה כביסה, היא מנפנת ביד, שואלת מה נשמע בחור צעיר.

טוב תודה גברת קליין, אומרים נער.

אני חושב שמצאתי חן בעינייה, בייחוד מאז שאבא של ג'קי עזב את הבית ונסע לעבוד במקסיפוקו. תמיד לובשת חלוק ארוך, נפוח בקצה השרוולים, אבל מכפתרת מלמעלה שלא יראו את השדיים הגדולים. אני רוצה לשאול אותה שאלות, אבל אולי תתרגז.

אימא רוצה לעשות לפתן, אני מסביר (של אימא קטנים).

ובלי לימון לא יצליח (זה רמז).

אין לנו עץ לימון. היה, אבל נדבק במחלה של עצים ומת. הרבה פעמים אימא ביקשה מאבא שישתול חדש, ותמיד שואל אותה למה מזכירה לו בשעות הערב כשכבר לא במצב עשייה. הרי יודעת שעד הבוקר ישכח. לכם יש המון, אני אומר לגברת קליין, ממש צהוב מרוב פרי.

יכלה להגיד, תקטוף אחד, אבל היא לא מציעה. במקום זה מתכופפת להרים את הגיגית הריקה, והשדיים קצת בורחים לה החוצה. יפה החלוק שלך, אני אומר. עכשיו שנכנסה הביתה כבר אי אפשר לשאול אם מלאים חלב גם כשאין תינוק, ואם הכמות היא לפי גודל השדיים, הרבה. אולי בכל זאת אקטוף לימון אחד. אימא תשמח, אבל אבא עלול לכעוס. כמה פעמים ביקש שאקשיב לתפילה ההיא שכתוב כל מה שאסור. לא תגנוב. היו יכולים לתת, אני אומר לו, ואז לא יגנובו. מה, הוא שואל. קלמנטינות או מנגו. יש לנו קלמנטינות אבל קטנטנות, ומנגו אין בכלל. כשמביט עלי בצורה הארוכה, סימן שחושב אם כדאי להסביר למוח שלי. שני דברים. האחד, שאולי להיפך, יגנובו יותר כי יגביר את התיאבון, והשני, ואותו מבקש שאזכור, להיות תמיד בצד הנותן כי שם האושר.

כשקרא לי את התפילה ההיא בפעם הראשונה התבלבלתי מרוב מילים קשות, אבל לא שאלתי. היה להן צליל צרוד של מכונה, לא תחמוד, לא תנאף. פיף פף. מתאים לקול שמשתעלים. אם הייתי שואל את שמיל או את האחות שלו שיותר גדולה. אבל אולי לא דיבורים לבנות. אז לא.

האושר בצד של מי שנותן. אתה נותן ונעשה מאושר, כי נשאר לך פחות, והמקום שמתפנה מתמלא במשהו שהוא כמו אוויר. אפילו פחות מאוויר, יגיד שמיל, כי רק הרגשה. אם האיש ייתן לך, הוא יהיה, או אם האישה.

לא חשוב אם איש או אישה, הסביר אבא, ושאלתי אם למשל גברת קרפל. מה איתה, שאל אבא.

נותנת כסף לעניים. וראיתי שמקמט את המצח. אין עניים בכפר שלנו.

וסיפרתי שכך הכריזה: אני נותנת נדבות לעניים. לא מגלה למי. ולובקה שאל איך לדעת שלא משקרת, אז תגלי למי נתת. לעניים שעוברים מבית לבית ומבקשים נדבה. בטח אנשים מחוץ לכפר, ניחשה לימור. מחוץ לכפר וגם מהכפר. אף פעם לא עברו כאן מבית לבית, אמר לובקה, רק מוכרי ציורים וברק'ה פרקש. אחר כך אמר לה ללכת.

אבא הקשיב. אני חושב שלא באמת, הביט בי, אבל רק כדי לא להעליב. לפעמים הפנים שלו כאילו צורה של משהו ישן, גדר ישנה או עץ מתייבש מבפנים. סימן שנמאס לו. כשכך, התור של אימא להתערב, לשים לי בצלחת תוספת אטריות ולשאול מי אמר ללכת.

לובקה. וקודם הפנים של גברת קרפל התמלאו כעס כי תמיד שומרת מטבעות, שיהיה לה מה לתת. כך אמרה. איצ' שאל למה היא עושה את זה, וענתה, לקיים מצווה. המצוות הן מטרה חשובה מאוד בעינייה, וגם בעיני חכם אברום, תוכלו לשאול אותו. טוב, אמר לובקה, נשאל, ועכשיו תשאירי אותנו לבד כי רוצים לדבר על משהו אחר.

(לברכה פרקש לא אומרים ללכת, כי אוספת תרומות לבית התפילה).

תאכל את האטריות, ביקשה אימא.

אנחנו הבטנו אחרי גברת קרפל מתרחקת בין שיחי הפטל, ולובקה אמר, רוצה לעשות רושם. האם שכחנו את השי לחיילים, ואיך צעק לה בנזו, מנדרינה רקובה, בגלל שראתה אותו קוטף אחת מהעץ שלה, וכשצעקה חזר לאחור, נעמד מולה, ועשה תנועה מכוערת.

אחת פילוסופית, אמר לובקה.

שאספו חבילות להג כדי לחלק לחיילים ששומרים על המולדת. ביקשו מכל משפחה קופסת נעליים מלאה ממתקים ואגוזים וסבון ומשחת שיניים, ולהביא למזכירות. בסוף ספרו והיו חסרים שלושה. מי לא הביא, כוכבה חבוס (בגלל שחולה ברגליים וחיכתה שיבואו לאסוף), וחיימון (שבכלל לא ידע כי שכחו למסור את המכתב של הוועד), ועליס קרפל שמתנגדת למלחמות.

לא הבנתי, סיפרה פלה נוטמן.

גברת קרפל הסבירה שאצלה זה עיקרון, לא הביאה כי מתנגדת למלחמות.

פלה אמרה לה שהשי הוא לחיילים שלנו שגם הם לא נלהבים למלחמות.

אולי לא נלהבים, אבל לא באופן עקרוני.

התבלבלתי לגמרי, סיפרה אחר כך פלה, והגברת הסבירה לה את ההבדל בין מי שמעדיף לא להסתכן, ולא להזיע, ולא להסתער על האויב, לבין מי שמתייחס לנושא במישור העיוני, זאת אומרת פילוסופי.

בסך הכל קופסת ממתקים, ניסתה פלה, אבל הבינה שלא יעזור, טרחת שווא. אולי כדאי שהחכם יגיד לפני התפילה או באמצע, יזכיר לכולם מה היה בגרמניה, ולמה לא מספיק כשאחד מתנגד למלחמה והשני לא. יותר טוב באמצע התפילה, הציעה פלה, כדי שגם המאחרים ישמעו. הוא הקשיב ובסוף סיפר ששם הרגו גם את הפילוסופים, אפילו כאלה עם תעודות של פרופסור. היה לו שכן מאוד מלומד שפרסם ספר עבה, ועוד אחד דק, ושניהם לא הועילו לו, להיפך, הושיבו על הרצפה והכריחו לבלוע דף אחר דף בעזרת סכין ומזלג, בסוף ירו. איבדו את הסבלנות, סיפר, כי לא עמד בקצב. מזלה של גברת קרפל שלא כתבה ספרים. ולא, אין צורך להפסיק את התפילה, די לספר על הגידול המיוחד שצמח אצלנו, עץ הדעת. לספר בצרכנייה או במרפאה, יותר טוב מבית התפילה.

נהיו פילוסופים.

אימא צחקה ושאלה אותו אם זה מה שאמר. אבל הוא המשיך לאכול בלי לענות.

אדון קנפו ישן על מזרון בפנינת החדר, כך סיפרו. תמיד בבגדים ורק חולץ את המגפיים ומעמיד מתחת לחלון, שאם יצטרך פתאום להימלט, יוכל לזרוק החוצה ולקפוץ אחריהם. גברת קנפו, שקראנו בחיבה קוני, אמרה שמביאה לו זוג גרביים נקיות בכל יום ששי, ואת המלוכלכות שמה לכביסה. היא לא אמרה איך שאר הבגדים, ומה עם הגוף עצמו. לופו טען שלכן לא נולד להם כלום עשר שנים לפחות, וכשסוף סוף הגיע ההיריון הנה מה שיצא, ואחריו שני ושלישי, כולם מאותו הסוג המלוכלך. הוא השמיע נשיפה גסה, אולי להצחיק, אחר כך הביט עלי אבל לא אמר כלום.

רציתי להגיד שאימא מתרחצת כל יום בסבון, מאוד מקפידה, אבל לא אמרתי.
בשנים ההן עוד לא היו מקלחות בבתים, ולא בתי שימוש. את הגוף היו רוחצים מתחת לצינור מחוץ לבית,
וממהרים לסיים כדי לקמץ במים, וגם נגד הקור, קור כלבים. בטח גם הם, אבל איש לא נזכר שראה. לא
משהו שמתחשק להציץ, קרץ לופו.

בעצמו עם גוף של מתאגרף שחור ונעליים במספר חמישים. גברת מרוצלה טענה שכאלה כדאי כמה
שיותר, לקראת המלחמות שיהיו. לא נאה לומר, אבל היו צריכים לזרוע לפחות אחד בכל משק, בטוחה
שייקלט כבר בניסיון הראשון.

אם היה למישהו טיפת שכל, אמרה מרוצלה..

מה, שאל אבא. הוא היה המנהיג, ולא אהב שבאים בטענות. קל לאנשים להתלונן ולהאשים או לתת עצות,
ובעצמם לא יתנדבו אפילו לתלות מודעה או לכבות את האור שנשאר בטעות במחסן התערובת. עוברים
כאילו לא הבחינו. כן, גם את.

ביקש לדעת מה זאת אומרת לשתול.

לזרוע, תיקנה מרוצלה תוך שמתגרדת מתחת לזרוע, דוחקת את כף היד לתוך השרוול וחופרת בעומק
במרץ. זה מהפרעושים, הסבירה, בלי נפט לא תיפטר. בנזו טען שגם נפט לא יעזור, שותים אותו כמו מים,
לא מתרגשים מהריח. הדרך היחידה, אפר, סתם אפר של עצים שרופים, עושה להם להיחנק. אולי גם אם
יחסלו את הכלבים.

(כלבים זה לביטחון).

איך לזרוע, התעקש אבא.

בגלל המלחמות, הסבירה מרוצלה, תמיד יהיו.

אלה ברכב ואלה בסוסים, ציטט אבא. אולי רמז שהבין את כוונתה. ואמרתי, כלבים, בנזו אמר כלבים.
סוסים, כלבים, אמר אבא, אותו הדבר, אבל לופו טען שצריכים להתחשב גם בו, בכל זאת רק בן אדם, לא
מכונה, ובזמן האחרון באים לו חלומות סיוטים שלא ברור מאיפה. לא מאחל לאף אחד.

יכולים לשאול את סטלה.

(היה כשעוד חיה).

איצ' סיפר שהיו ספיקות כבר בהתחלה, כשביקשו הקנפואים להצטרף. בנזו טען שלשם כך המיון, לסנן
את הבלתי רצויים. אבל איך תנמק, היקשה חכם אברום, הרי יבקשו לדעת למה. לא צריך לנמק, די
בהודעה שלאחר בחינה הוחלט לדחות את הבקשה. אבא לא נרגע, אין מדובר בתחרות יופי ואי אפשר
לפסול אדם רק בגלל שלא מצאה חן הצורה החיצונית. מכיר עוד כמה שלא מתאימים לקישוט המועדון,
אולי מוכרים גם לך.

לא רק המראה, משהו חשוד בהתנהגות, באופן שמנמיכים מבט כאילו יש מה להסתיר. מחר תימאס עליו,
נאבק בנזו, יסתלק וישאיר לנו את המציאה.

באמת נשמע מטריד, אך האיש העקום הסביר שמקצרים בדיבור מתוך הרגל וכלי חיוכים. על חיוך יכולת
לקבל אגרוף בפרצוף, וגם צריחה עם הכינוי יהודי. לגבי האפשרות שיסתלק, מכיר רק מקום אחד, חפור

בתוך האדמה, שם עתיד באמת למצוא מפלט. (חשבו שמתכוון לקבר, אבל לא). חכם אברום ניסה לעמוד על דעתו: זו ההחלטה, והיא רשומה במחברת, בבקשה לקרוא. אז לחשה האישה משהו בפולנית והאיש נענע בראש בהסכמה, הציצו באברום והמתינו בסבלנות. כמה יכול לחכות, וגם פחד שיכולים להתנפל. איך להיות בטוח שבכלל יהודים. אם ישאל בנוז יידע מה לענות: אל דאגה, לא יסתלק, לא הוא, בזאת השתכנע. הרים את היד והצביע על שורת הצריפים במורד, שם, אמר, בקצה השורה. כך סיפר איצ' ששמע מאבא שלו, אדון ורסנו, שאומרים: יכול להוריד גשם מרוב גובה שמטפס הדמיון שלו. איך יודע אם בעצמו לא היה שם. תשאל את אבא שלך, הוא מציע, להיות בטוחים.

אחד שמאמין שלא קיים המושג זמן. תחפש בתורה ולא תמצא, כי כלל לא נברא ורק המצאה של אנשים שלא יודעים איך לארגן את החיים. המצאה מאוחרת. ועוד, שדרך נוחה למחוק כמעט את כל השאר: סבל, רחמים, הצלחה. לא את היופי, הסביר חכם אברום, כי נגזר ממזדים שבגיאומטריה. לא את הכוח, כי אפשר להוכיח בעזרת משקל (כ). אבל הכי נכבד, החיבור.

כולם הקשיבו בשקט, רגילים לקבל בדממה את הדרשות שמשמיע באסיפות, להאזין בסבלנות. שמיל אמר שאילו היו להם שעונים היו מגניבים אליהם מבט, אבל עוד לא היו.

החיבור, הדגיש להם אבא, בלעדיו אין לתאר את גוף האדם, איך מצטרפים אבר אל אבר, מוצאים את מקומם, מי כזרוע ומי כגב או כבטן, מוכנים לכל מאמץ, לכל הקרבה, ובכמה צניעות. הוא העביר את עיניו על הקהל ועצר בזוג קנפו שנחבא מאחור. כן, עליו להוסיף דבר או שניים. הרים יד לשקט (אפילו שהיה), ולאחר הרהור נוסף נראה שחזר בו. אפשר להתפזר.

מהו שרצית לומר, שאל ויתקין, כשכבר נמצאנו לבד ברחבת ההתכנסויות, ואבא הסביר את בעיית השפה שאולי לפי שעה מודחקת, אבל יבוא יום ותפרוץ. משתנה בלי הרף ולבסוף לא יבינו הזקנים מה מדברים הצעירים. היינו צריכים להצטופף כנמלים האלה, מיטה לצד מיטה, ולצרף את הנשים למאגר אחד משותף. ויתקין צחק: לזאת לא יסכימו. לכן נדון לכישלון, אמר אבא. הביט בויתקין כאילו ילד שלא יצליח להבין, לכן חבל על המאמץ, וביקש: לא נגלה להם זאת. יותר מדי סודות, אמר ויתקין, לי ולך. (מה זה להדחיק).

בהתחלה לא חסרו כמובן בעיות (סיפר לופו). חלוקת המזון וקרשים לבנין והשמירה בלילות. הרי לא בעלי מקצוע שיודעים לאחוז בפטיש, לחפור יסודות ולתמוך את קורות הגג. התווכחו אם להקפיד לחלק את החומרים שווה בשווה, או לאפשר למוכשרים להתקדם ככל יכולתם. בנוסף, היו צריכים לשלוח העירה אחד שידאג למשלוחים. אם אינך יושב להם שם על הראש לא יזוז דבר. הכי מתאים לתפקיד אדון חבוס, שמתמצא בשפה וגם בעל סבלנות. איש נכבד אדון חבוס ורק בטוח שאין בעולם חכם כמוהו. אם לא בעולם, לפחות בכפר הזה.

אז בבקשה תסביר לי את כוונת חכם אברום, ביקש אדון ויתקין (נראה אותו).
מה יש להסביר.

את עניין הזמן, איך אפשר בלעדיו.

לאדון חבוס אין ראש לפטפוטים, עליו להזדרז, להתארגן לנסיעה לפני שיחלוף האוטובוס בכביש הראשי. השאלה תישאר פתוחה עד שקצת אגדל, ומפינה צדדית (תמיד בצד), אגיד שהכל תמונות באלבום. פעם צריפים עקומים בתוך שדה קוצים, מקום שאפשר לישון בלי להירטב מהגשם, ופעם רחוב ירוק ובתים עם גגות אדומים, מציצים מבין הענפים. פשוט תמונות של מקום, אותו מקום, ולא צריך זמן.

זאת אומרת שבכל זאת יש, התווכח ג'קי.

זה אבא אמר, הצטדקתי, אני רק הסברתי, ושאלתי התכוון שאחד. יש, אבל רק אחד.

תשמעו, התפעל לובקה, לא ידענו שיודע לדבר. תפס לי בסנטר ובחן מקרוב, מה תבשר לנו.

עזוב אותו, ביקשה טושקה.

לא ידענו שיודע לדבר, בסוף יעשה גם ילדים. כולם צחקו.

ג'קי אמר שלפי דעתו רק תכסיס, והכוונה של החכם לדחוף את האנשים קדימה, לזרז את הקצב. לא להגיד, התעייפתי, אגמור מחר, כי אולי בכלל לא קיים. כולם נענעו בראשים, אבל מהפנים שלהם אי אפשר היה לדעת אם הבינו או סתם מנענעים.

כבר היה אחרי שמת אדון חבוס והעמידו מצבה מאבן שחורה ענקית, להדגיש את החשיבות שלו. גדולה יותר אפילו מזו ששישמו על הקבר של חכם אברום. היו שאלות בהנהלה לפי מה מחליטים, והתשובה, לפי כמה שמוכנה המשפחה לבזבז. מי שמת, מה איכפת לו הצבע של האבן ובאיזה גודל.

חשוב, התעקשה כוכי שהיא גם גברת חבוס.

חשוב לכם, תקף אלפי, הבן של לופו, כדי להיראות מיוחסים. כוכי כמעט התפוצצה מרוגז. איך מעז להתווכח איתה המנוזל הזה, המלוכלך, שעוד זוכרת מסתובב עם הפיפי הקטנטן בחוץ, מקווה שגדל לו מאז. איך בכלל הגיע לשבת בוועד.

פרה שמנה, השיב אלפי.

היו צריכים לשפוך עליה מים שלא תתעלף, לתמוך עד הבית ולהשכיב במיטה. בקרמן ניסה להרגיע, להגיד שבכל זאת קצת הגזים. כי מעצבנת, טען הבן של לופו, כל הימים סיפורים איך בנה את הכפר, הבעל שלה, ואיך קנה בזול לוחות פח לעשות גגות לצריפים הישנים. הר שלם של לוחות פח משומשים, אפשר לחשוב.

דווקא קנייה מוצלחת, ניסה בקרמן.

וגם התשלום בלי קבלות. בטוח ששם חצי בכיס שלו.

כולם ידעו שלא בגלל הפחים, גם לא המצבה. היה סוחר אבן יותר כבדה ויותר שחורה אילו הסכימה שיתחתן עם הבת שלה. איך מגיע הפרחח הזה אליה, להיות החתן של אדון חבוס, נדמה שיצא העולם מדעתו. שם, בחוץ לארץ, ידעו לשים כל אחד במקומו, מי שבכותל המזרח ומי על ספסלים למטה מתחת לבמה. פתאום כאן הצמיחו כרבולת, כבר לא די בלחם שחור, פחות משוק של עוף לא טוב בעיניהם, או כבד אווז מטוגן בבצל.

כאילו חסרות בחורות, ניחם אותו אבא, וכאילו תבחין בין זו לזו בסוף יום עבודה במלפפונים, נשבע לך שאותו הריח. מבטיח שהיה נותן לו את בתו, אילו רק הייתה לו.

קל לדבר. הרי ידעו כולם שמשוהו לא מתחבר שם בהולדה, ורק שלא ברור במי התקלה. אולי בגלל הגיל של אימא שכבר מעבר למועד המתאים. מי שיכול להעיד, אדון לופו, שנשבע שעשה רק מתוך כבוד והערכה, לא חיפש תענוגות. לא שמזלזל, חלילה, בת מלכה אמיתית גברת אברום, ושם העור כמו משי, מריח ניקיון, אבל היה משוכנע שלא יועיל גם הוא. נענה להפצרות מתוך כבוד למשפחה, נכנע ללחץ הציבורי. הנה לכם התוצאה.

מתכוון אלי, הצאצא היחיד שבכינוי זיקו, כזה שאף פעם לא יוליד, בגלל הגוף העגלגל והפרצוף הסיני. כאב לב, תיאנח פלה נוטמן, כי הרי יכלו להתפשר הרבה קודם, כשעוד הייתה צעירה ורעננה, אבל דחו ודחו, וכשכבר הסכימו לזרוע מהחוך, הסתבר שאיחרו את הרכבת. יודעת שקל להעביר ביקורת, אבל מאחד כמו אברום מותר לצפות ליתר תבונה.

(לא רכבת אמיתית, סתם ביטוי).

נכון שאף פעם לא אישר במפורש, וגברת אברום אף פעם לא שקטה על השמרים, לפני לופו ואחריו. אין סודות אצלנו ויודעים כולם. אבל זו הדעה של פלה, ויש כמובן דעות אחרות, למשל של מרוצלה, שבטוחה שבכלל בגלל קרבת המשפחה. אברום הרי לא רק דוד שלה, אלא כמעט אבא, מאז אסף אליו את הבחורה המסכנה שצצה פתאום כשנגמרה המלחמה, לא ברור מאיפה, ואיזה שימוש עשו בכלים שלה המנוולים, גם האחרים שהשם שלהם חסידי העולם. היו יכולים למלא חבית. לא רוצה לזרוק בוז, ורשאי כל אחד להשתמש בדמיונו. מה לא יעשה אדם כדי לשרוד בגיהנום, ועוד נערה צעירה ונאה. ולעניין הצאצאים, אולי ניסה בלב מלא פחד, חושב לעצמו הלוואי ולא יצליח, אולי אפילו לא ניסה עד שהתברר שמאוחר מדי. ילדים לא יוצאים מציבורים כאלה, ואם כן, תמיד סינים או סתם מפגרים. משוכנעת שלא הדוגמה היחידה אצלנו (ועושה תנועה שנוגעת בשפתיים).

לא סינים, מונגולים.

שיהיה מונגולים. ובעניין לופו, בטוחה שסתם התפארות. זה לא היה מוותר על שום הזדמנות, ואחר כך לרוץ לספר לכל העולם חוויות, להישבע שבבתוליה. מרוצלה צבטה את גב הזרוע שלה בעצבנות, סימן שרותחת. האם לא סיפר כזאת גם עליה. שתי בנות כבר גמרה להיניק עוד קודם, אז איך בתולה. מקשקש בפה ואל האוזניים של עצמו לא מגיע. ולעניין חכם אברום, ראוי להזכיר גם את הפרא מכפר חנון שלא סיני בכלל, יותר ערבי מערבי, אבל נורמאלי, סיפור שמכירים היטב וכבר עדיף לא לדבר.

לא מונגולי, תיקן ורסנו, ומרוצלה הביטה בו אם מתכוון ללגלג והנהנה בראש, לכך התכוונה.

וגם לא אמר בתולה, רק כתם דם על הסדין.

זה ממנו הדם, הסבירה, כי מההתרגשות תקעה ציפורניים, ומה פתאום סדין, לא היה בכלל, רק שמיכה שפרסה על המיטה, ונשאר כתם שלא יורד בכביסה.

תיראי מה עשית ליד שלך, אמר ורסנו, כולה שריטות. ונורה הציעה להרטיב במיץ צברים ולכבס. כך מהניסיון שלה עם כתמים קשים.

דם, שאלה מרוצלה, ונורה הסבירה שאת זה לא ניסתה, אבל על כתמים אדומים של מיץ רימון עובד מצוין. בוקר טוב, אמרה מרוצלה, אזכור אותך כשנגיע לעונת הרימונים.

פרשה ישנה, עוד משנות המלפפונים. היה ירוק בכל כיוון שהבטת. ירוק עייף של חלקות בשלות, ירוק רענן של חלקות צעירות, וצהוב של זקנות. תמיד בפסים, והרוחב לפי היכולת להשתלט על הקטיפה, שלוש שורות לעובד או ארבע. מי שניסה להתחכם ולהגדיל, מילא דליים של מלפפוני ענק שאין להם דורש. סוג ג', אמרו הסוחרים בעקימת אף, לשפוך לפרות.

יכול להזדרז בקטיפה, לקצר את ההפסקות, למשוך עד חושך, ולא ישיג. בסוף יעשה כמו שהציע אברום, לבחור כך וכך שורות שאפשר להשתלט ורק אותן. את הנוספות להזניח. לא להינם קראו לו חכם, אפילו כשמייעץ בעסקי חקלאות שלא בתחום המומחיות שלו. לעצמו זרע שש שורות, ואחרי שלושה שבועות שש נוספות. מתעקש לגדל כמו כולם. לא איש צעיר, חכם אברום, גב שלא מתאים להתכופף מעל צמחים וידיים עדינות. ביקשו לבוא לעזור, רבע שעה כל משפחה, וסירב, אמר שיכול כמו כולם ורק יום יומיים להתרגל, מתחיל במרץ, הנה. ואחרי חצי שורה רובץ על האדמה כאילו לאחר ריצה.

(מפני שבנה על עבודה של שניים, ואימא לא יצאה לשדה אפילו פעם אחת. נהיו לה צריבות מהזיפים שעל העלים).

עבודה ששוברת את הגב ולא מתאימה לחלשים. לכן לצרף לעזרה פועל שכיר או פועלת. לקטיפה מלפפונים עדיפה דווקא פועלת שתתכופף בין השורות ימים שלמים. אחת מכפר חנון, עם שמלה שחורה ומטפחת ראש ושפע בשר בלחיים ומאחור. הללו יודעות שטוב בעיני בעליהן מה שיותר רך, גם אם לא הטעם של היהודים. הרי לקחו לצרכי עבודה, למלא כמה שיותר דליים. לכך עדיפה אחת בשלה, בלי מחשבות בראש, עושה מה שמבקשים. חכם אברום לא יישב על כיסא וישגיח כמו מנהל, מה זה פה אפריקה, לכן מצטרף גם הוא, ממלא את הארגזים ומניח זה על גבי זה שיהיו מוכנים למשלוח. מדי פעם מזדקף ומנגב את הזיעה, לוגם מבקבוק המים ומציע גם לפטמה, תשתי שלא תתייבשי בחום הכבד. גבר ואישה זרה לבדם בשדה ימים ארוכים, אי אפשר לדעת מה ביניהם, גם אם לכל אחד שפה משלו. חכם אברום לא מאותם שמחפשים הרפתקאות, ופטמה כבר אם לכמה וכמה ילדים. אם נפרדה החבילה כיוון ששוב התנפחה לה הבטן, או מפני שהעזה פניה כנגד גברת אברום כשנתבקשה לעזור בניקוי הבית. דיבורים שאולי המצאת פטפונים, אולי מבעלת הבית עצמה ששחה לשכנותיה איך זו מבליטה את כרסה בחיך מתגרה לרמוז שלא כמוה עץ יבש. אין קל מלשלח פועל שאינו רצוי, ולמה היסס החכם, ניסה להתחמק מלמלא את רצון אשתו. אולי מפני שלא סתם, לא סתם, וצחוק מתגלגל של כל החבורה ליד המחלבה. כך גם במחסן הביצים, אליו מגיעים החברים עם התבניות המלאות בכל בוקר, כך בצרכניה שהיא כמו חנות מכולת ומקום לשמוע מה חדש בעולם, כך בין עצי החרוב בחזית המזכירות, היכן שנפגשים לפנות ערב צעירי הכפר.

אולי באמת לא בחכם אברום התקלה. לחפש סימנים בפני הילד, צורת השפתיים או האף, הוכחות שלעולם לא תהיה בטוח, גם לא בצבע העור שאמנם כהה, אבל אולי כיוון ששכבות של טינופת. כפר חנון

אינו מקום שמקפידים בו על ניקיון הגוף. איך ייתכן שיצא מגבר עדין ומשכיל טיפוס כזה פרוע, פרא אדם שידו בכל.

איש שהוא כוהן הכפר, פוסק בכל המחלוקות, מפשר בסכסוכים, וכשצריכים להחליט אם לזרוע בצל או למשל בוטנים, מבקשים את עצתו. בצל אינו צריך מים רבים, וכשמסתיים גידולו אפשר להשאיר באדמה עד שישתפר המצב בשווקים. החיפזון מהשטן, אומר בנזו, ומי שיכלכל מעשיו בשכל רק ירוויח. כמה ירוויח, ילעג שטרויכלר, כמה כבר הרווח מבצל. לעומתו בוטנים הוא גידול הנמכר במנות קטנות, נאכל מטוגן בשמן ומומלח, כיבוד באירועים חגיגיים. חכם אברום מקשיב למתווכחים ואינו אץ לפסוק. סוף שייעץ לחלק לשניים, גם כדי להקטין את הסיכון, גם לשם רכישת ניסיון אגררי.

(יש כאלה שעושים, ויש שמדברים. אני חושב את הדברים בלי להגיד).

אין חכם כבעל ניסיון (זה מחז"ל והמילה שלו אגרוטכני, לא אגררי), אמירה אופיינית שכבר חזרו ושמעו מפי אבא מאה פעמים ואחת. מתי נכונה, כל עוד לא מתרחשות תקלות. לך תצפה שבוקר אחד יקום אדון שפילמן וישרוף את הקוצים במגרש שמאחרי ביתו, ומתי, לקראת הצהריים, כשהרוח המערבית חזקה במיוחד. אדם מבקש להצית קוצים, דואג קודם לנקות פסים שקוראים פסי אש, גם מושך צינור מים לעצור את ההתפשטות. מה עשה אדון שפילמן, כלום, ורק ניסה לבלום בטוריה, הכה פה ושם ומהר נימלט מהעשן והחום. היו צריכים לטפל בו במרפאה עד ששב לנשום באופן נורמאלי. בינתיים זהרה האש, חצתה את המגרש של משפחת סירקין, ופשטה על חלקת הבצל, משאירה אחריה עלים שחורים ומלמטה גושים רכים ושקופים כמו לאחר בישול. מאיפה ישלם את הנזק, התפלא אברום כשנתבקש לפסוק בין השניים, לפעמים מוכרחים להשלים עם אסונות ולהתחיל שוב. עצה שנתן לשפילמנים גם בהזדמנות אחרת, כשנחנק התינוק שלהם במקרה.

מורד הוואדי ירוק מעשבי חורף שרק חיכו לגשם ועכשיו צריכים למהר לעשות זרעים. אם תתישב על האדמה יתלכלכו המכנסיים מהאדמה הלחה והבוץ. בכל זאת שמיל מסמן לזיקו לחנות. הוא מנענע את היד כלפי מטה בכף פרושה, יורד על ברכיו והפנים נעוצות קדימה בוחנות בחשדנות. שמיל הוא חבר שלו. לא גיבור כמו לובקה ואיצ', גם לא אחד שיתקן מכונות במפתח שקוראים שבדי, או יתפרץ על מגרש הכדורגל, יבקיע גול מחצי מגרש, אבל ספרים מכיר יותר מכולם. ספרים אינם הדבר שיעשה רושם על הצעירים שלנו, אותם שנולדו להיות גזע חדש עם גב זקוף וכתפיים, שמכונים דור הגאולה. אולי לכן הסכים להסתפק בחברתו. אבא של זיקו שמח ואומר שיכול ללמוד ממנו הרבה, מהחוכמה שלו ומהידע, גם מהנימוסים. תקשיב ותתאמץ לזכור, אומר לו אבא.

זיקו מביט למטה, איפה שכתמים שחורים וחומים, זזים כה לאט שבקושי תבחין. עיזים, הוא אומר בלחש, עיזים ערביות. אם יש עיזים מוכרח להיות גם רועה, אבל קשה לגלות אותו, כי בוודאי חבוי מתחת לעץ. אנחנו שניים, אומר זיקו, אפילו שבני שתים עשרה, אם יתקיף נתנפל עליו משני הצדדים. שמיל לא זז, נראה שמפחד. אלה יש להם סכינים בתוך כיס שתפור מבפנים קרוב לחזה, וכשתתקרב יתקעו ישר בבטן.

כך עשו לאיציק פלדמן ואחר כך לשקולניק. חשבו שאולי ימצאו כסף, בסוף לקחו את הנעליים ואת החגורה מעור. סיפורים מהתקופה שרק התחלה, עליהם גדלו ילדי הכפר. משמיעים שוב ושוב בחגיגות ובימי זיכרון. אדון ויתקין הוא המספר הראשי וגם לופו, ומסביר שלא משנאה ורק כדי לשדוד. אלה יהרגו את הבן שלהם, אפילו את האבא שלהם, בשביל כסף. אחר כך יתכופפו על הברכיים, ירכינו את הראש שייגע באדמה להתפלל למוחמד. מאוד דתיים, לעג ויתקין.

סיפר שבהתחלה היו סרים לביקור, ברביצה על האדמה לפני הבית או נשענים על הקיר ומוצצים מהקפה שלא היה לטעמם. קפה של יהודים, של קמצנים, צחקו, חוסכים בסוכר. היו מרבים במתן עצות, איך צריך את הבתים, כמה לחפור והיכן להגביה. כדאי לעבות את הקיר בצד הדרומי, ואת החלונות בשיפוע שלא יחדור הגשם. עד שהתברר שנעלמים כלי עבודה, טוריות וקלשונים והכי גרוע, צינורות ההשקיה. כי שולחים מבטים, הסביר לופו, מסמנים בראש איפה מונח, ובליילה גונבים. היו צעקות באסיפה שלאן יוביל כל זה, ושסכנה לאישה לצאת מהבית כשירדת החשיכה, ואם מבקש ורסנו להתבשם מריחם, בבקשה יתכבד וירד אליהם. אמנם כן, רוצה להתבשם מריחם, ומי אתם שתגידו את מי לארח אצלי בבית. שמעתם אותו, מי אתם שתגידו. בוודאי נגיד, ואם לא מוצא חן בעיניך, השער פתוח. סוף שנקראו להחליט בהרמת ידיים, והאחריות על איש הביטחון שמטוב.

כשזה עוד היה בחיים.

יוצא אדם בבוקר לקטוף את הפרי בפרדסו, מעמיס על הטרקטור שלישיית מכלים שמניח זה על גבי זה, ואז מתמוטט העולם. עוד עבד המנוע כשהבחינו שקבור מתחת והפנים על ההגה כאילו ישן. גמור, קבע לופו, כי שבורה המפרקת. עכשיו רק צריכים להודיע למטילדה. לזכור שבהיריון מתקדם, לכן חובה לפעול בתבונה.

בדיוק היה לה למטי חלום נורא, דחפור ענק דהר היישר לתוך חצרם, פרץ את הגדר, את שיחי הגרניום והעציץ הענק שבצד השער, והחל מרסק את הבית, קיר אחר קיר. אתם יודעים, שחה, באגף החדש שאפילו לא גמרו את הטיח. כמה תחנונים והפצרות עד שהסכים הוועד על שלב השלד ואושר התקציב. זה בינתיים, קרץ לה שמטוב מאושר בהישגו, ורק לא להרפות, סופם שייכנעו כי הרי בראש דאגותינו, ובעיניהם רק סעיף בסדר היום. כמה לדבר ולהתווכח כשמחר מחכה יום עבודה, לרשום החלטה ולהתפזר לארוחת הערב. עכשיו ניסתה להדוף את הכלי הכבד, נאחזת בכפו הענקית וזועקת לבעלה שיחוש לעזרתה. הירגע, אין שום בולדוזר, הוא עונה לה מדשא השכנים, שקוע במשחק קלפים. הוא יהרוס את הבית, צרחה כמטורפת וכאילו לא שומע.

הציצה בחכם אברום שהתכווץ על כיסאו מול מזרון האבלים, מלמל משפטי נחמה על רצון האל והצורך לאסוף כוחות למען היתומים, ילדיה. איזו צורה דוחה של גבר, הרהרה, שמוט כתפיים ומיובש. ביקשה להרחיק מחשבה שלא בעיתה על החבוי שם מתחת לבגדים הרפויים שכאילו תלו על דחליל. בטוחה שלא שרירי חזה וכרס שאפשר להחליק ולמעוך באצבעות עצבניות. הזיכרונות גרמו לה לפרוץ בבכי. לילות עצובים ממתנינים לה במיטה הריקה.

בכי, בכי להולך, הנהן החכם, טוב הוא הבכי.

(אני לא בוכה, רק חושב).

היו צריכים למנות רכז ביטחון חדש, אבל מה הבהילות. ימתינו זמן מה מתוך כבוד לנפטר, גם כדי לעזור לאלמנה שכל עוד לא נקבע מחליף, נמשכת זרימת המשכורת אל כיסה. אבל מה לגבי הביטחון, ירון פיאדה זעק ששערורייה, איך מפקירים את התושבים בנימוק כל כך בלתי משכנע. אולי לבקש מהשכנים שם בכפר חנון להתאפק חודש חודשיים, להפסיק את ביקוריהם הליליים ולהרחיק את העדרים אל שדות אחרים. אתה ירון תשתוק, ענה לו איצ', כולם יודעים ששואף למשרה. נכון, אינו מכחיש, אבל, ראשית, לא נתקבלה בינתיים שום החלטה, ושנית, מוכן להתחייב שאם ייבחר יתרום למטי את משכורת החודש הראשון. לא מחפש כסף, ורק דואג לאנשים.

מין בגד חורף שלא מעיל ולא ז'אקט ובפי גברת הופה פולובר. מהודק אל צווארו של שמיל ונצמד למותניים. אולי נכס משפחתי שנגרר מדור לדור וכבר נשכח בעליו הראשון. קצת זהוי ומרופט בשרוולים ועדיין מחמם. למה היה להם לבחור בצבע אדום דווקא, שמושך את העין ומקשה להסתתר. נכנסו לבית הקברות, מצביע זיקו, ובשאלה אם רואה. שמיל מסמן לו לשתוק. הוא נושם בכבדות, ידו רועדת. גונבים את המצבות, הוא לוחש, לרוץ להזעיק את החברים.

בלילה חלמתי על הבושה. היו לה עיניים שחורות ובלחיים גומות חן של שקר, גם שתי צמות מחייכות, שיורדות מלפנים אל החזה. אני מכיר אותך, אמרתי, אבל לא מצליח להיזכר בשם. השם לא חשוב, ענתה, לא אומר מה אתה, מבלבל את האמת. הביטה בי לראות אם הבנתי, ולא, לכן הסבירה שבגלל האנשים, בגלל הטיפשות שלהם. אסור לעשות מצבות מלבנים, אמרה.

אני אוהב שהעור שלהן קצת שזוף וחלק ומתחזק לגעת עם קצה האצבע, להרגיש חום. יכול לכסות את הראש בשמיכה ולעצום עיניים ואז לחבק. תדברי בשקט שלא ישמעו, תסבירי אפילו כל הלילה, אפילו שלא אבין, כי אוהב הסברים. אולי מה שאמר שמיל לאבא, ואבא ענה שאינו יודע, שאף אחד לא יודע ואולי גם לא יידע. איש שמוסיפים חכם לפני השם שלו ולא יודע. ואמרה, בגלל שלא מקשיב. הנה תשמע.

היה רחש כמו ציוץ, כמו מכונית נוסעת בכביש הראשי, הרחוק, רחש נעים. זה מהמציצות, הסבירה, מוצצים זה את זה עד שלא נשאר, ואחר כך נגמרים בעצמם. אבל השם שלך, אמרתי.

היד שלה עשתה תנועה של אצבעות, כדי להראות איך, הנה כך, בלי שום שנאה, בלי כעס. כדי להראות איך שם בפנים, ממשיך עד שנגמר, ואז נותנים את השם מוות, סתם מילה שרק מבלבלת, כי מנסה להגיד בארבע אותיות עולם שלם.

עכשיו תישן.

אולי תהיה האישה שלי, הייתי רוצה.

בעיקר עליך, אמר אבא לשמיל. היד שלו צבטה לעצמו בזרוע כמו גירוד, סימן שמחפש איך להגיד משהו לא נעים. ממך קיוויתי ליותר אחריות.

מפני שלא מקום להסתובב, שני נערים שיכולים להיות טרף קל לחיות רעות. אלה שם לא יחוסו על ילדים. כל יהודי מת הוא תענוג בעיניהם, אז לשם מה להסתכן. חכם אברום עבר לא מעט בחייו ויודע שחרטה אינה מתקנת את שגיאות, אינה מחזירה לאחור. אי אפשר להחיות את המתים, ואפילו פחות מזה, למשל לפקוח עיניים עיוורות. דברים שרק אלוהים, אמר אבא.

אתה יכול, אמר שמיל, עשית לגברת זהבה.

אבא נענע בראש, סתם קשקושים של נשים טיפשות, אל תאמין לפטפוטים האלה.

גברת זהבה גרה בצריף של איזידור שלייד המזכירות. לא ידעו מתי התחיל ומאיפה הגיעה. גרשום מהמכולת שאל את יפה פילי אם יודעת מי זו, כמה פעמים נכנסה לקנות גבינה צהובה, אומרת לרשום בדף של איזידור. תמיד רק גבינה צהובה. יפה לא ידעה, אולי קרובה שלו, אולי מטפלת ששלחו מהמועצה. לאיזידור הייתה מחלה שגרמה לצלוע, משהו בחלק שקוראים אגן. אימא של לובקה אמרה שמרוב רכיבה על סוסים. לא כאן, בחוץ לארץ. היה אלוף ברכיבה ותמיד ניצח את כולם, אבל מדליה לא נתנו בגלל שיהודי.

יותר טוב לא לשאול, הציעה יפה פילי, לא ראינו לא שמענו. לגרשום התשובה שלה לא הספיקה, מישהו יצטרך לשלם על הקניות שלה. הגבינה הזאת מאוד יקרה.

איזידור ישלם.

הוא אף פעם לא משלם.

כך התברר התרגיל של גרשום שקרא מתן בסתר, לחלק על כל החברים בשלושים ואחת בכל חודש או בשלושים, תלוי בלוח. כך יעץ לו החכם, אמר שסכום לא גדול, לחם וחלב ולפעמים בקבוק שמן, ולא יקרה שום אסון. לפעמים גם ביצה, הסביר לחכם, ונענע בראש שלא נורא, ובלבד שלא יין או סיגריות. כלומר מהכיס שלנו, יפה לא הבינה, אף פעם לא שמעה על מנהג כזה, חושבת ששערורייה. הייתם צריכים להביא לוועד, לכל הפחות לדווח.

אם ידונו בוועד לא יהיה מתן בסתר ואז אולי יסרב לקבל.

הצחק את יפה, כך אמרה לחכם. בן אדם אוכל במשך שנים, לא משלם ואפילו לא מתעניין איך ייתכן. מבקשת להבין מתי התחיל, וכמה בערך בכל חודש, מיד תעשה את החשבון. לדעתה יגיע לאלפי לירות. הרי יכלו לגנון את גבעת המזכירות בסכום מזה, או למרוח בזפת את רחבת המחלבה. שערורייה.

אבא הביט בה בסבלנות, מחכה שתירגע. אני יודע איך יגיב. דבר ראשון ישאל למה לא יושבת, הנה כיסא, או אולי מעדיפה את הספה. אחר כך יציע תה, יגיד, תבקש מאימא להכין כוס תה לאורחת עם שתי כפיות סוכר ועלי לואיזה. מאוד בריא התה צמחים וגם לא עולה כסף כי גדל בחצר. גברת פילי תנסה להתנגד, תסביר שלא באה לביקור ורק לברר אם נכון מה שסיפר גרשום ובאיזו סמכות. אבא יכפוף את הצוואר ובקול שכמו לחישה יגיד שאין איש בארץ אשר לא יחטא. כן כן, גם הוא, בוודאי גם הוא. בבוא יומו כשיעמוד נכלם מול הבורא, יודע מה יישפך על כפות המאזניים, מעט מעשים ראויים והר גבוה של

מזונות. תשפוט בעצמך, יאמר אלוהים, ולשם כך אכלת את כל השפע הזה, או אולי לא יאמר, למה להשחית מילים כשגלוי לעין.

גם את תגיעי לשם.

כולם מגיעים, אמרה, מוצצת את התה בזהירות שלא תיכווה מהחום.

פתאום אתה לבד, הסביר אבא, רחוק מהתרנגולות והתפוזים וארגזי הגויאבות. אין חברים, וצעקות בהנהלה, ושכנים שמתאוננים על התעלה שבגבול החצרות, ולמה מרעישים הילדים מתחת לחלון שלהם. כמו לרחף בחלל או בסירה בלב ים של שקט, אתה והשאלות שיוורדות עליך זו אחר זו, תובעות תשובות. אבא עצם את עיניו ויכולתי לשמוע את המחשבות רצות אצלו.

ואז תוכלי לומר לאלוהים, זו הערימה הענקית, אוכל שלא אכלת לבדך, אכל גם איזידור, בזכותו ניצל מרעב. להיות סימן פלוס בדף שלך. גברת יפה חייכה: סימן בדף של כל הכפר הזה. נענעה בראש מלמעלה למטה ושוב, והודתה לאימא על התה. כשיצאה, אבא נשם עמוק ורגע ארוך נשאר יושב בעיניים רחוקות. עשית לגברת זהבה, התעקש שמיל.

רק התפללתי, הסביר אבא.

לא יודעים איך עשית, אבל ששבה לחיות, כולם ראו.

סיפרו שהזדקפה על המיטה עם הגב אל הקיר, הביטה באנשים שנדחפו לחדר ושתקה. השיער שלה פרוע וגם החולצה של הפיג'מה. מרוצלה משכה ויישרה אותה להסתיר את מה שמתחת, אחר כך חיבקה. אבא כבר לא היה שם, הסתלק הביתה.

כמו מכונה, הסביר שמיל, כזו שמפעילים את המנוע, ואם נכבית מדליקים שוב.

את זה הסביר לי שם בוואדי, שכל הגוף מיליון תאים או מיליארד, וכל אחד מתנהג כמו יצור שקוראים חדטאי, זאת אומרת, אוכל ומתחלק לשניים שוב ושוב. אם פוגש חיידק, לא מתחיל בשאלות, רק מתזז עליו חומר רעל שהורג. אבל לפעמים מתקיפים בבת אחת מכל הצדדים, ולא יעזור כמה שתתגונן. לדמיין איזו מהומה שם בפנים, אמר שמיל, ומהמהומה עולה החום. ואז ראינו אותם מתגנבים פנימה, לא צריכים לטפס או להתכופף כי אין גדר.

ערבים מסריחים, אמרתי, וענה, בוא נרוץ להזעיק את ירון.

מי רצים, ילדים בגיל הגן. גם יותר גדולים שמשחקים במגרש הכדורגל מאחורי המזכירות, אבל בעיקר חיות. מתי רצים האנשים המבוגרים, לא רצים, יודעים שאין מה למהר. את השכל חילקו מזמן זה זה (יגיד אדון עזריאלי), והצלחה אי אפשר לקנות בצרכנייה. גם הערבים לא רצים, יודעים שאין צורך לברוח. צעק להם להסתלק ואם לא, יקרא למשטרה, ועונים, אז תקרא. כבר מנוסה במצבים האלה, לכן במקום שוטרים, ביקש ירון להזעיק כמה גברים צעירים, את כרסנטי ואת שמחי ואת לופו הצעיר, להגיד להם לעזוב הכל ולבוא.

רוץ מהר, אמר ירון, וגם שיביאו אתם מוטות ברזל.

אי אפשר את כל העלייה בריצה ואני מוכרח לשנות את הקצב, רץ והולך שוב ושוב. מה יועיל המאמץ אם צריך לחפש בכל מיני מקומות, כי לא יודעת איפה מסתובב הבעל שלה, אולי במחסן, אולי מאחורי הסככה. וכשסוף סוף מצאתי (נמנם בצל הפקאן, לכן לא שמע את הקריאות), מודיע שמוכרח לשטוף את הפנים ואחר כך לנעול נעליים. כפכפים טובים לאסיפות, לא לתגרות עם ערבושים. ובכלל איפה האחרים, לכן ביקשתי את אלחי ואת ורסנו. לא בדיוק בגיל המתאים להתכתשויות, אבל עדיף על כלום.

אבא אומר שהחלטה מוטעית, לשים את בית הקברות כל כך קרוב לכפר חנון. אבל איך יכולנו לדעת שאצל אלה גניבה זו מצווה, וגם מצבות הן סחורה. אפשר לחשוב לוחות שיש, וכאן סתם לבנים, על פי תוכנית שהכינה סילבי פסו, שתי קומות זו על זו אבל מונחות בזיגזג, ולמעלה במרכז מקום ללוח עם השם ותאריכי הלידה והפטירה. מילא לבנים עם זנבות של טיח שאולי ניתן לגרד במברג, אבל מה יעשו בלוח עם כתובת חקוקה עמוק, שאם תתקע בתוך הקיר או ברצפה יראו מיד שגנובה. ישימו הפוך, עם הגב החוצה.

לכן הפיתרון של פרשקו פשוט, לסדוק. ונהיה מנהג קבוע, מתקינים במקום המיועד, ואז מכת פטיש על ראש אזמל, באופן שסודק מהאמצע כלפי חוץ, וכשנעשה במיומנות, עדיין אפשר לקרוא את מה שכתוב. בכל זאת סוחבים גם אותם. אפילו לא חיכו שיתקשה המלט.

כי לא מכירים את המנטאליות, טען אדון ויתקין, חושבים שסתם בני אדם כמונו, אולי יותר מלוכלכים, אבל עם כבוד ותרבות. אותן המילים, אבל במשמעות שונה לגמרי. עכשיו תסביר, ביקש אבא. אדון ויתקין הוא מומחה להתיישבות שבילה הרבה אצל הערבים ובקי במנהגים. בשביל כבוד יתקעו סכין בגב או ישחטו את הבת שלהם. מארחים באוהל או בצריף, מכבדים בקפה, מרחאבה ואינשאללה וחמדולילה, ואז כשתלך יתגנבו מאחוריך ובסכין או אלה בראש. תשאל למה, כי מצאו חן הנעליים שהורדת בכניסה, סיבה מספקת.

רואים שלא משתגע עליהם, וגם אבא לא. אלה השכנים שזכינו, אולי להגיד שזכו בנו כי היו לפנינו. עלינו להיות זהירים בכבודם.

עניין הכבוד הצחיק את אדון ויתקין, כי ההיפך משלנו.

איך, תמה אבא.

הידיים של אדון ויתקין טובות בלאחוז דברים, בראש הוא מחשב קוטרים של צינורות וכמה האורך שצריכים כדי לרשת שדה. למיקום אזור המגורים הוא צריך גם את הראש וגם את הידיים, מקפיד לשים בצד מערב שהזיהום לא יגיע עם הרוח. לכן יגיד במילים שהן כמו כלי עבודה. לדעתו, אצלנו הכבוד הוא אש, כמו להדליק נר בנר, וכך מלהבה אחת נהיות שתיים. אצלם הוא סתם כלי רצח, סכין או גבוט. גם אש יכולה להיות כלי רצח.

אדון ויתקין מנענע בראש, סימן שמסכים. אפילו מים, פעם ראה שיטפון בנגב, זרם שהגיע בבת אחת, ומי שלא הספיק לטפס על קירות הוואדי טבע. אפשר לגמור את החיים באלף דרכים.

זו דעתו.

אימא מנסה להרגיע, לטעון שמערבב בין המנגינה והפסנתר, אבל אדון ויתקין לא חזק בתחום הזה שקוראים מוסיקה קלאסית, מסתפק בפרקי חזנות, את צריכה לשמוע את המנגינות שלהם, גברת אברום, יבבות שטובות להלוויות.
(נבוט זה אלה).

היינו צריכים למחוק את הכפר הזה תכף בהתחלה, כשהיו רק אוהלים, זו דעתו. יבלית זה צמח שאף פעם לא תצליח לחסל בטורייה. כך גם את הינבוטים. כמה שתקצץ, תמיד נשאר שורש באדמה, שחוזר ומתפשט. הערבים האלה מתרבים כמו יבלית, רוטן אדון ויתקין. עכשיו כבר התמלא עיזים וכבשים כל השטח, בין המצבות ובשביל הכניסה וליד הברושים שבגדר. שני הרועים ישבו על המצבה של פסו, מקלפים תפוזים וזורקים את הקליפות הצידה. ירון בצד הגבוה, התלחש עם כרסנטי ואלחי. עכשיו הם הזדקפו והתקרבו אליהם ואני בעקבותיהם.
לא אוהב תגרות.

תראו מי פה, צעק אחד הרועים והצביע עלי. עכשיו הבנתי מיהו, הבן של פטמה שעבדה אצלנו לפני שנולדתי, זו מההתלחשויות הלא יפות והפטפוטים. אני מפחד ממנו. הוא קיפץ על המצבות בדרך אלי, אבל ירון קרא לו להתרחק מהילד אם אינו רוצה למות. ירון גבוה מטר שמונים והגוף של אתלט, צורה שלא כדאי להתעסק, ובטח הכיר את הרכילות ואת הסכנה.
תעופו מכאן או שהסוף שלכם.

זינק ותפס את אחד הטלאים והושיט לי, אומר, תחזיק.

אחר כך התעופף אגרוף ועפה אבן וראיתי את ירון חובט בפרצוף של הבן של פטמה שוב ושוב. נזל לו דם מהפה, אבל המשיך לרדוף ולא הרפה עד שהבריח אל מחוץ לגדר. בעבר השני נאבק אלחי עם הרועה האחר, השמן, וכרסנטי התאמץ לבוא מאחור, לתפוס בצוואר ולהפיל. עכשיו חזר והצטרף גם ירון, אחז בו בחוזקה והטיל לקרקע. עצמתי את העיניים שלא לראות את הבעיטות שנשלחו לבטן, לחזה ולכל מקום. עלולים להרוג אותו, נחרדתי, ואז יבואו לעשות נקמת דם. עכשיו תאסוף את העדר ותסתלק. ירון נשם עמוק מהמאמץ.

אולי סוף סוף ילמדו לקח.

כמו לדגדג פרה, אמר כרסנטי, יום שלם ולא תוציא אפילו חצי חיוך. הכניס את החולצה שיצאה מהמכנסיים והעביר את היד על השיער הפרוע. בואו נשוב לכפר (אשתו לא תבין לאן נעלם). ואז פגעה בי האבן. הרגשתי מכה חדה ליד האוזן והצווחה יצאה בלי שהתכוונתי. רציתי למשש אבל עדיין החזקתי בטלה בשתי ידיים. כולם פנו אלי וירון הושיט יד לקחת אותו. יש לך דם על הפנים. כרסנטי החזיק לי בכתף ושאל אם אני בסדר. הרגשתי איך מתנדנד העולם, מתערבבים כל הכיוונים ומה שלמעלה נופל למטה בסיבובים, ולכן התיישבתי על הארץ מרגיש בחילת מוות.

המנוול, אמר כרסנטי, מכוון אותן במקלע. הוא הצביע על אבן נוספת שפגעה באחת המצבות, לכן מוטב שנסתלק. נסה לקום, אמר, אנחנו נתמוך בך. מהבעיטות הרס לי את הנעל, רטן ירון.

כתבתי במחברת שכמו פשפשים, לכן לא תיפטר אף פעם, ורק אם תשרוף את הברזלים של המיטות עם כלי בישול פרימוס שבוער חזק. הדוגמה של פשפשים היא מכרסנטי, זאת אומרת מוצצי דם ומסריחים, אבל כשהשמעתי באוזני אבא, הסביר שכל מין למינהו, את כולם ברא אלוהים ועשה שצריכים לאכול. קוראים לכך שרשרת המזון, ביטוי שמצא בספר אנציקלופדיה.

לכן אין טעם לכעוס, ולא לשנוא. אבל מותר להגן על עצמנו. ואז הוריד את המזרון והפך את המיטה, הדליק את המכשיר ועבר עם האש לאורך הברזלים. הכי חשוב בפינות כי מקומות מסתור. רק את המיטות של אימא ושל שצמודות יחד, אבל את שלי אי אפשר כי מעץ. אותה רחצנו בנפט ואווררנו בשמש שייצא הריח.

בכל זאת חזרו, ואימא אמרה שמסתתרים בסדקים שבקירות, אין מפלט. שונאת אותם עוד מהתקופה הרעה שהתחבאה ביער ולא חדלה להתגרד. כינים, אמר אבא, שם סבלתם מכינים. כינים, פשפשים, התעקשה, אותה הטינופת.

כרסנטי לא היה ביער, הוא הגיע הנה ממקום אחר. כשטיפסנו בעלייה לכפר, החזיק בי מתחת לזרוע ולא הפסיק לדבר. אמר שכמו פשפשים הערבים האלה, מתגנבים בחושך למצוץ דם, ובעצמם לא מייצרים כלום, לא מסוגלים לייצר. אם תתפוס ותמחץ, תרגיש סרחון מגעיל. אני שתקתי כי הרגשתי סחרחורת ובחילה. כשזו ההרגשה, ממש אין חשק לחיות.

כשהייתי קטנטן אבא היה לוקח אותי להיות איתו בעבודה ובכל מקום. יותר טוב בשבילו, הסביר לאימא, שלא יציקו הילדים. הייתי מביט איך גוזם את הענפים הנמוכים שנוגעים באדמה, מפזר דשן, או בודק אם לא סתומות הממטרות. מה זו הזרימה הזאת, התפלא, ורץ לסגור את הברז. המים יצאו מתוך האדמה כמו מעיין, והיה צריך לחפור בזהירות עד שהגיע לצינור מברזל ממש בעומק, אוי ואבוי, נאנח.

הייתי שומע את הצרחות של העצים בזמן שגזם, את הבכי כשקטף מהם את הפרי. הייתי מנסה להרגיע, להסביר שכדי להאכיל את האנשים, מוכרחים להבין ולהירגע. אל תבכה, אמר אבא.

גם כשישב עם אנשים, השמיע להם דברים שלא הבנתי. לפעמים ליטפו לי את השערות או צבטו בלחי, אבל לרוב לא ראו. את זה הכי אהבתי, כשלא ראו.

כשהוא עבד השתדלתי לשבת בשקט כדי לא להפריע. לפעמים הזזתי את העלים שמכסים את האדמה למצוא חרקים, ערצבים וטחביות, אפילו נדל ארסי שיכול לעקוץ. יש גם עשבים שלא כדאי לגעת, סרפדים, לכן הכי טוב לא לעשות בכלל ורק להביט אם זזים. אם הייתה שמש אפשר מתחת לעץ, אבל כשירד גשם לא הספיק להתכסות במעיל שלו. היה פעם אחד כל כך חזק שברחנו רטובים, ואימא נבהלה, ביקשה שנוריד את הבגדים הספוגים ואת הנעלים ולהתכסות בשמיכה. יהיה נס אם לא תקבלו דלקת ריאות, אבל לא קיבלנו. היא אף פעם לא ירדה איתנו ורק מבשלת בבית או מכבסת. לא כמו במשפחות האחרות שגם האישה יוצאת לשדה, קוטפת פרי או מעשבת או ממיינת את הגויאבות בארגזים. לא טובה

לה השמש, מזיקה לעור שלה, אבל אותי כדאי שייקח איתו כי לה כבר נגמרה הסבלנות. הרי לא מטריח, אמר אבא, ילד טוב ושקט. הלוואי והיה מטריח, ענתה אימא, מדכא אותה לראות איך יושב וסתם נועץ עיניים, לא באמת מביט, לפעמים מחזיק מקל ומנענע שעה שלמה. נהנה מזה, הסביר לה, ואמרה שאולי הוא, ולה רק גורם סבל. אל תחטאי בלשונך, ביקש אבא, וגם שצריך לקבל כל מה שבא מלמעלה, זאת אומרת מאלוהים. דיבורים שלא טובים, כי מקשיב ומבין. הלוואי שהיה מבין ואז היו הדיבורים מיותרים. כאלה שיחות.

היה נושא אותי על כתפיו עד הפרדס ובדרך מסביר לי המון. אהבתי להקשיב גם אם לא הכל הבנתי. למה צמחים שלמטה באדמה יש להם בצל. לא כזה שאוכלים וחלילה לטעום או להכניס את היד לפה אחרי שנוגעים. לפעמים המון קטנים כמו גוש, והשם שלו שום. הכי גרועה היבלית, דוחפת את הענפים שלה בתוך האדמה, כאילו שורשים, ומתקדמת. אבל לא לתוך המיטה. לא לא.

חזירים חופרים באדמה כדי לכרסם את הבצלים של החצב, לא מבין למה לא מזיק להם (אמר אבא). גם שיחות רציניות. שאלות על אנשים, שאמרה גברת מרינה להפסיק לנעוץ עיניים. לא עשיתי לה כלום ורק הסתכלתי איך משפשפת את הסוליות על הדשא לנקות מהבוץ בשפשוף אכזרי. גם להוציא את האצבע מתוך האף. אבא חיכה שאמשיך, מקלף תפוז שהביא בשקית ומחלק לשניים. אישה כבדה גברת שטרוייכלר, מרוב זלילת לחם. יכולה אפילו חצי כיכר בבת אחת, משקיעה ברוטב עגבניות שייזל על הסנטר והלחיים, ומוסיפה פלפלים חריפים שצורבים בפה. תענוג לה. אבא לא האמין, חשב שמהדמיון, והסברתי שבעצמה סיפרה לפלה בזמן שנפגשו בצרכנייה ליד המקרר החלבי. את חייבת לעשות משהו עם עצמך, גערה פלה, לאכול פחות ולשרוף שומנים. אבל אוהבת לאכול, ענתה מרינה, והסבירה מה האוכל שהכי טעים לה, לחם ורוטב עם פלפלים קטנטנים. בדרך הזאת יתפוצץ הלב, הזהירה פלה, מרוב מאמץ להזרים דם לכל הפינות. זה דבר שחייבת להסביר, שבסך הכל הלב זה משאבה שדוחפת בלי הפסק, כמו מנוע של טרקטור.

יכול פתאום לכבות, אם המחרשה כבדה מדי או נתקלת בסלע שקבור בעומק. גברת שטרוייכלר נענעה בראש בהסכמה. את זה ראתה בעיניים שלה כשאדון פינחס רצה להפוך את האדמה ליד הביצה וממש התחפר. ניסו להוציא עם הטנדר של אלחי ונקרע הכבל.

שלוש פעמים עד שהצליחו, סיפרה לפלה. בזמן שהוא עוד היה המשקל שלה בקושי ששים קילו, ויכלה לרוץ לראות. ימים שלא ישובו.

למה לא ישובו, התעקשה פלה, ובלבד שתתאמצי, וראו על מרינה שלא הבינה. כל כך מזמן שבקושי נולדת, אמרה, וכבר מכר את הטרקטור שהוא וקנה אחד חדש, ג'ון דיר. עכשיו חייבת ללכת הביתה, מרגישה איך הריח הטרי של הגבינה עושה לבטן שלה לקרקר. אבא צחק.

כולם משאבות, אמרתי, אבל לא מברזל. משאבות שמניעות נשים פילות. שוב צחק, אני חושב שלא היה מסוגל לחיות עם אחת כזו, לפי הפנים שלו שהתעוותו מגועל. אכלנו את התפוז, ואבא אמר שזמן לחזור לעבודה. פעם יראה לי בספר איך פועל הלב, מתכווץ ומתרחב בלי להפסיק אפילו לשנייה. אם יפסיק, ניפול ארצה ונמות, ומי ששוכב ימות בשכיבה. לכן הלכתי אחריה, כי בין כה וכה בכיוון שלי, וכל הזמן נאנחה מהמשקל של הבשר שלוחץ לה על הרגליים. אני חושב שכשהיינו חיות והלכנו על ארבע היה יותר קל לשמנים. ועכשיו שחוזרות להשמין בזמן הזיקנה והחזה שלהן מתכופף קדימה, אולי בסוף יחזרו להישען על הידיים. גברת מרינה התקדמה לאט והייתי צריך לשמור על רווח, לעצור ליד עצי הבוהיניה וכאילו משתעשע בכיפוף התרמילים. בכניסה שלהם נשענה על השער והתכופפה לסל הקניות, הוציאה לחמנייה והתחילה ללעוס. הפנים שלה היו אדומות, סימן שמרוגזת, צועקת שלא אלטוש עיניים. האצבע באף זה בהזדמנות אחרת.

לפעמים שיחות ביניהם שבאמת לא מבין למה מתכוון. דיבורים על אנשים שיושבים על המזוודות. כולם, מדגיש אבא, יושבים על המזוודות וכלל לא מחכים לרכבת, אז מה הטעם. הרי מכירה את הדוגמאות, אדון פסו שלא מפסיק להטריד עם שלושת המפלסים של בית חלומותיו, וגברת שקולניק שאפילו לא טרחה לקבל רישיון, יצקה יסודות וכיסתה את חלקם בעפר, לשוב ולחשוף אחרי שהסתלקו אנשי המועצה. מה לאחל לאלה שלא יישמע נלעג, טיפשים, אבל לא יותר מכולנו. שיהיו בריאים, אמרה אימא, וענה שזה העניין, שלא יהיו. היה בשנה שנהרג פסו, נמחץ תחת המכלים, ולגברת שקולניק אין שבוע בלי ביקור בית של דוקטור פרידמן, אז לשם מה למשוך. לאימא לא איכפת מאלה, לא מבינה למה בכלל משוטטים בראש שלו. לא הם, אנחנו, עלינו דיברתי. כי כבר לא צפויות הפתעות, לא יהיו, אז מה עושים כאן. הביטי עליהם, כל מי שעוד נותר, כפוף, מעוות, והנשים מנקרות באשפה למצוא תולעת. תרנגולות. איך להישמר מהריח. איזה מין דיבורים, כעסה אימא. תסבירי את לשם מה.

אימא נראית עייפה, גם בלי השאלות האלה ההבעה שלה כועסת ובמצח בין העיניים קמט שיותר ויותר עמוק. אומרת, ארתיח מים לארוחת ערב, והוא מנענע בראש כאילו מסכים, לכן למה החיוך. פעם היית עושה את החשבונות עם אלוהים, אפילו ידעת לריב אתו כשהיה צורך. היא ממלאת את הקומקום ושמה על האש, מחליפה את עלי התה בקומקום הקטן ורוחצת כוסות. מהגב אפשר לראות שכבר לא זקופה כמו פעם ולא זריזה. אבא פורס את הלחם ושם בסלסלה. פעם הוא היה כאן, אלוהים, וכבר זמן רב שלא, התנדף. אולי מנסה את מזלו במקום אחר. נשארנו לבד, מה שלא קרה אפילו בזמנים הקשים שם, יושבים על המזוודות בשמש שלא מפסיקה להסתובב ולעצבן, וכאילו מחכים.

לא שמתי לב שנגמר החלב, היא מתנצלת.
הוא חותך עגבנייה ומלפפון ומערבב יחד, מוסיף קצת מלח ומערבב שוב. אולי תנסי את, אולי לך יענה.
פעם דווקא הצלחת.
אף פעם לא הצלחתי.
כי לא האמנת באמת.
לא, לא האמנתי, וגם עכשיו לא. בוא זיקו, בוא לאכול.

(משפט שכתבתי במחברת: אנשים כל הזמן יושבים על המזוודות ואלוהים התנדף).

בקי היא ילדה. הרבה ילדות אצלנו, יותר מבנים, ורק שלא רואים אותן כי מסתרות בבית, מתביישות. כך טוב, הסביר לי שמיל, כי יולדות תינוקות, זאת אומרת כשיגדלו, אבל לא טובות לעבודות על סולם או בטורייה וגם למלחמות. הוא מביא דוגמאות שדווקא בסדר, נוהגות בטרקטור או מוציאות תפוחי אדמה בקלשון, מריקה פרדו ודבורה סמו שתמות בקרוב. לדבורה סמו יש סרטן. מי שיש לה סרטן תמות בקרוב, אומר שמיל.

המוות הוא בגלל שחסר מקום (משפט שכדאי לכתוב במחברת).

קודם מתים הגברים, ואז נשארות הנשים ומקבלות סרטן. כאילו עונש, כך הסביר. כשסיפרתי לאימא פרצה בצחוק. תגיד לחבר החכם שלך שכל האלמנות מתות מאיזו מחלה או סתם מזיקנה. אז נכון, הזיקנה היא עונש, כך כולם אוהבים להתאונן, בכל זאת לא עושים שום דבר. מה שיעשו, שאל אבא. הוא הסביר שכל מה שחי, אפילו חרקים וצמחים, אפילו עצים. זה מפני שכשהיו בגן עדן, במקום לאכול מעץ החיים בחרו בעץ הדעת. הרי למדת בשיעור תורה. הצחיק את אימא הדיבור שלו. כך כתוב, שאלה, רוצה שיראה לה בספר. לפי דעתה רוב האנשים לא טעמו לא מזה ולא מזה. בטח היו גם סתם עצי פרי, אז אולי התבלבלו, ראו תפוזים ואכלו, ראו שסק.

בקי הסבירה שקודם מתחתנים, אחר כך באים התינוקות. עוד לא החליטה עם מי תתחתן, אולי אם אבא שלה, אדון ברנס. כך בהתחלה. אבל כשגדלנו עוד, החליטה שהכי טוב לובקה, הכי חזק. אולי תתחתני אתי, שאלתי, ונענעה בראש: לך יביאו אישה ממקום רחוק ארם נהריים, כך שמעה מאימא שלה. וגם שלא יהיו לי ילדים.

בלילה חלמתי את האישה הזאת מהמקום הרחוק. הייתה לה מטפחת על השערות ופנים אדומות מהשמש. היא סחבה סל קניות לבית של סינלה וכשראתה אותי בחצר נפנפה ביד. לאדון סינלה יש כבשים שצריכים לחלוב כל יום כל יום, וגברת סינלה כבר עייפה מהחיים האלו, נמאס לה עד כאן (שזה עד הסנטר). אבא ניסה לשכנע שכך הגורל וחייבים לקבל את מה שבא לנו מאלוהים. לא מוכנה, הסביר לאימא, מציעה שינסה הוא לחלוב מאה כבשים ביום. אני ישבתי בצד והקשבתי.

צריך נימוק, התעקשה גברת סינלה, בבקשה. אבא דיבר על התפקיד לטפל בילדות ולהשיג להן אוכל. גם לך דאגו כשהיית קטנה.

לא הייתי צריכה לעשות אותן.

אבל עשית.

היא הסבירה שבגלל טעויות, ועליהן כבר נענשה די. לא, אין לה כוח להמשיך עם הבעל שלה סינלה, אף פעם לא אהבה אותן, ורק מתוך הרגל.

היא בכתה. אחר כך הביטה בי ושאלה לשם מה, איזה דברים נפלאים מחכים למסכן הזה שבגללם כדאי להתאמץ לגדל. לחשוב רק על האוכל שמתבזבז, הבגדים, הכביסות, על העלבויות.

אין לך תשובה, כלומר תשובה אמיתית, ורק מליצות ריקות.

הייתי בן חמש, ובן עשר כשמתה. אמרו ששתתה רעל לניקוי כיורים ואחר כך התחבאה בפרדס שלא ימצאו וינסו להציל. אבא אמר שעכשיו אולי מבינה יותר ומקווה שלא מתחרטת. מקווה בשבילה.

בהתחלה כל הילדות די שונות, אחת דקה ונמוכה, אחת שמנה וגם בלחיים, כל מיני תסרוקות. רק כשגדלות נהיות דומות בצורה, שמנות, עם הרבה בשר מאחור, ועל הפנים נקודות אדומות. גם האישה שבאה לבית של סינלה לא חלקה בפנים. אולי שורט אותה בציפורניים, לא משנאה, מהתלהבות. לכן אמרתי, אתה מוכרח לגזור אותן ועד שהבין.

בזמן שמחלק את הלחם.

יש לו סוס ועגלה, כזו שסגורה מכל הצדדים והדלת מאחור עם רשת נגד זבובים, ובכל יום בצהריים עובר ברחוב ומחלק כיכר או שתיים לכל משפחה לפי מה שכתוב ברשימה. הנשים שומעות את צלצול הפעמון ויוצאות לקחת ולשאול מה שלומו. גם אני. תמיד אומר לי, איפה אימא שלך, למה לא רואים אותה. אולי כי לא אוהבת את הבדיחות שלך. תמיד צוחק עם הנשים, שואל איך היה בלילה, תכף הבחין לפי הסימן, הנה כאן, ונוגע למיקה בכר באדום שעל הצוואר שלה. הידיים אצלו חומות מחוספסות והרבה חריצים מעבודה, צבע שלא יורד בסבון כי עמוק בעור. כדאי שתגזור את הציפורניים, אמרתי. הוא הביט בי עם קמט במצח וגם מיקה.

יכול לשרוט, הסברתי כי ראיתי שלא מבין.

מה ילד, מה אמרת.

תעזבי אותן, אמר סינלה ועשה סימן ביד שלא חשוב.

בסוף יהיה אדום גם לך כמו לפאינה.

רוץ הביתה, תביא את הלחם לאימא, אמר סינלה וראו שכועס. לכן גיליתי לו על האישה שאצלו בבית, ואיך עזרתי לחבר את הצינור לברז כי לא הצליחה בגלל שישן ולא גמיש, ומסובבת בכוח ותכף חוזר ונפתח. צריכה לסובב בכיוון ההפוך לפני שנאחז בברז ואז ייתפס בעצמו, הנה כך. היא חייכה ונגעה בשערות שלי כאילו להגיד תודה. היה לה קו אדום על הלחי.

רואים שאישה טובה, אמרתי לסינלה, ולמה לשרוט.

הם נענעו בראש זה לזה וגם לסיילבי פסו שבדיוק הגיעה, כמעט איחרה כי לא שמעה את הצלצול שלו.

אני חושב שלא הבין.

תמיד כשמגיע מישוהו זר מחוץ לארץ הם צריכים להסביר. זה זיקו, אומר לו אבא, תגיד שלום לאורח מירושלים ותן לנו לדבר בשקט. בהתחלה אימא ביקשה שאצא. לא נושאים שצריכים לעניין ילד. אם באה אישה לבקש עזרה, למשל גברת שיינפלד שרוצה להרגיע את הבעל שלה שלא יתגרש, ומפחדת שאפטפט לחברים כל מה ששומע.

למה שאפטפט.

כדי למצוא חן.

אנשים מבקשים להסתיר את הסודות שלהם, טענה אימא, אפילו הכניסה לבית הזה היא צעד לא פשוט בשבילם. אבל בחוץ כבר חושך, אמרתי, ושומעים את התנים ממש קרוב. זה מפני שמתביישת בי, משתדלת שלא יראו. הרבה פעמים הסביר לה שאין טעם למבוכה שלה ולא הצדקה. לא חטאנו ולא פשענו. אולי היה עדיף בלעדיו, אבל עכשיו שקיים וכבר לא נתון לבחירתנו, צריכים לקבל את המציאות כמות שהיא. את זה בלחש, בזמן שהילד יושב על הארץ, משחק באצטרובלים, ואבא בודק בעיניים, להיות בטוח שלא מקשיב. בכל זאת לא משהו להתפאר בו, אמרה אימא, לא כבוד גדול. ומסמן לה להנמיך את הקול, משוכנע שקולט יותר משנראה לנו.

(הילד זה אני).

בן שלוש, צחקה אימא, ושכל של בן שנתיים. ומנענע בראש שטועה, לא עניין של שכל, קשה לו להסביר, אבל כבר כמה פעמים הופתע לגלות שחדרו למוח דברים ללא העלה בדעתו. (פעם היה מחבק אותה, אוהז שלא תיפול, אבל הפסיק כדי שלא יצאו לה דמעות).

הוא בחן אותי במבט ארוך ואני ניסיתי לבנות מהאצטרובלים משולש-פירמידה שמחובר בקצוות ובכל פעם חוזר ומתפרק.

ממזר קטן, אמר.

מילה שלא אוהבת.

לגברת שיינפלד יש קול מתחנף. סיפרה ששניהם היו פקחי תנועה וכך הכירו, סירו יחד בלילות. אתה יודע, צחקה אל אבא שענה, לא, לא יודע. מסתובבים בחושך, הסבירה גברת שייפלד, או יושבים במכונית ועושים דברים מתוך שעמום. הראה לה איך נוהגים, מעבירים מהלכים ובינתיים נוגע. לדעת אימא אפשר להבין את אדון שיינפלד ולא ברור איך הסכים להתחתן עם היצור הטיפשי הזה, שבנוסף גם מכוער. בגלל המשק, אמר אבא, ולא מכוערת יותר מאחרות.

אתה מוכרח לשכנע אותו לחזור הביתה, ביקשה האישה מאבא, לחזור אל הילדים שלו. יוכל להמשיך לישון יחד איתם בחדר, אם לא נעים לו יחד איתה, מבטיחה שלא תתגנב אליו כשיישן.

ממזר זה כשנולד מזרע לא של הבעל, הסביר שמיל, ושאלתי איך. אולי יסביר בפעם אחרת, ועכשיו כדאי שנלך לבדוק אם כבר יש פירות בשלים על הצברים. הראשונים הם הכי טעימים.

בקצה המגרש של נוטמן. גוש שלם שאף אחד לא שתל, לכן מותר לקטוף. לא מה שחושב נוטמן, טוען שמהמים של הקלמנטינות שלו, אחרת כבר היו מתים מזמן, לכן שלו. (צברים לא מתים אף פעם ורק אם אוכלים הגמלים). אנחנו מתגנבים אליהם בסיבוב, מקיפים את השער שעשו לסגור בלילה את היציאה לשדות, ונשאר רק לדלג על הבוסטר ולהסתתר בתעלה. נחכה שתי דקות, אומר שמיל.

שתי דקות זה כמו לספור עד מאה ועשרים אבל בקצב של מנגינה. אתה מוחק את הזמן הזה כאילו לא היה. מוחק מהחיים שלך. לא אסון גדול, בכל זאת חבל. חבל יותר על הזמן שמתבזבז בשינה, אומר שמיל, תחשוב שישנת בלילה עוד שתי דקות. העיניים שלו בודקות את המגרש של נוטמן, להיות בטוח שלא מסתובב בפרדס בדיוק עכשיו. יש יצורים קטנים שכל החיים שלהם בקושי יום אחד. מספיקים להיוולד ולגדול ולהטיל ביצים ולמות, ובטח שתי דקות הן אצלם כמו שנה אצלנו. כמה זמן חי חיידק וכמה וירוס. אבא אומר שכמו תמונות מחלון רכבת נוסעת, עוברות וכאילו לא היו. אף פעם לא נסעתי ברכבת, גם לא ראיתי גמלים.

תיזהר, דואג שמיל.

יש קוצים קטנטנים שעפים ברוח, נדבקים לבגדים ולעור, ויש גדולים שאם נתקעים בבשר, תשלוף, ונשאר הקצה עמוק בגוף, לא ייצא אף פעם. שמיל שולח יד בזהירות, תופס בפרי ומסובב. הנה. עכשיו היד שלך מלאה קוצים.

אבל רק קטנים.

לא איכפת לו מאלה. כשנחזור ישפושף בחול וישטוף. כל החיים מלחמות, הוא מסביר, מלחמה בצברים שמתגוננים בקוצים שלהם, מלחמה בסרפדים שצורבים בארס שלהם, מלחמה גם באנשים, דוקרים, אפילו שכאילו חברים שלך.

הוא תולש צבר נוסף ומחפש איך לקחת הביתה. אחד בכל יד, אבל קודם יגלגל על הארץ שיפלו מהקליפה ואוכל לאחוז גם אני. מי שקורא ממזר הוא כמו סרפד ואפילו יותר גרוע. מתכוון לבקי, הוא אומר.

וגם גברת שיינפלד.

הוא מפסיק להתעסק בפרי, מרים את הפנים אלי לשאול מה. מפני שכעסה על אבא, הסברתי, לא ביקש מהאיש שלה לחזור הביתה. יש לשמיל קמט במצח בזמן שמביט בי, מחכה שאמשיך. כשהייתי לבד ליד המזכירות, טיפסתי על הגזעים שניסרו לעשות מקום לכלים החקלאיים, שניסר פרשקו. פתאום עברה ועצרה להביט, אחר כך אמרה.

אל תדבר איתה.

לא דיברתי, רק חיכיתי שתלך.

בכלל אל תדבר איתה.

הוא מתכופף, מרים שני פירות ובודק אם נקיים מקוצים, מושיט אלי שאקח ומראה איך לתפוס בשתי אצבעות. ללחוץ אבל בעדינות.

הילד בכלל לא אשם ורק בדברים שעשה. אם מישהו כועס על איש אחר, לא צריך לקלל את הילדים שלו. היה יותר טוב אם לא יטפל באנשים, לא ייתן להם עצות מה לעשות, וכשרבים לא יחליט מי צודק. תמיד רק אחד שמח, והשני מתרגז. מה רצה לעשות אדון לופו, דרך כדי להיכנס לחצר וחתך את הענפים שהפריעו. אלה העצים לא שלך, אז באיזה רשות. כי תוכל להשתמש בדרך גם אתה. עד עכשיו הסתדרתי מצוין בלי הדרך הזו ועכשיו תעשה לי רעש מתחת לחלון. לא חייב להשתמש, אמר אדון לופו, ויהיה רק לי, על האדמה שלי, שני מטר רוחב שמספיקים לטרקטור, אפילו למשאית. אבל הרעש.

רעש זה אוויר.

הם רוצים לשמוע את הדעה של אבא מי צודק. אבא חושב בדיבור: אדם צריך להיכנס לחצר שלו. יכול לעשות דרך בצד השני, בצד של שיינפלד. אז יבוא לצעוק שיינפלד. איך יבוא אם עזב את הבית. אז תבוא גברת שיינפלד. תתבייש, אומר לופו, להציע לפגוע באישה מסכנה.

ורשמתי במחברת שדווקא רעיון טוב לפגוע בה בגלל שאמרה ממזר. גם את השם של האיש. אין סודות אצלנו, אמרה, כולם יודעים שזה השכן לופו. רציתי לצעוק, ואיפה הבעל שלך, למה ברח, ולמה יש לך בטן שמנה. אבל נזכרתי שסיפרו ליד המחלבה, לכן לא עניתי.

לדעת לובקה לכל אחד הצרות שלו. זו ברח לה הבעל, וזו נשארה אלמנה כי נפלו עליו המכלים, ולשפילמנים מת הילד, נחנק במקרר. אי אפשר לשים על משקל, להגיד, זה יותר כבד מזה. אני אגיד לך, אמרה טושקה, מציעה להשוות לפצעים, כל הדוגמאות שנתת. לעומתם כאלה שלא יירפאו לעולם כי כמו מום. תביאי דוגמה, אמר לובקה.

טושקה הסתכלה עלי, אבל לא אמרה. בסוף ענתה שלא חסרות דוגמאות. למשל.

ואז הבטנו על ברכה ברגר שעברה בכביש עם התרמיל שתמיד דבוק לגב שלה, תרמיל גב, ולובקה טען שלא מבין את הדוגמה.

כי רוצה לצאת למסע לאמריקה, הסבירה טושקה, אבל לזו עם הנמלים האדומות, אמריקה ברזיל. סיפור שכל תינוק מכיר, וגם שהבטיחה לאדון ברגר לסחוב על הגב, לא להוריד אפילו בלילה, שלא יגנבו לה. ארץ פראית אמריקה הזאת, עם קיץ כשאצלנו חורף וחורף בקיץ. רק תגיע ותצטרך להחליף את הבגדים ולנעול נעליים גבוהות נגד נחשים. צריך להיות משוגע לנסוע לשם, אמר ג'קי, וטושקה ענתה שהמשוגע כבר מת, ולא מנחשים או נמלים, סתם מסרטן.

אדון ברגר מת מניתוח, אמר ג'קי.

לכתוב במחברת שעולם מגעיל. נחשים ונמלים אדומות (שיכולות לטרוף אנשים) ומחלת סרטן וערבים. בצד האחר אולי אפילו הולכים על הראש, כמו שהסביר ג'קי, כדי לא ליפול למטה. אם נצליח לחפור את המנהרה, אני ושמיל, איך לדעת אם לא נצא בדיוק לשם וניפול למטה. אלה שטויות, אמר שמיל, ביקש

שאמין לו. יש הרבה סכנות, אבל מה שהכי מפחיד, הערבים. יבואו בלילה וישחטו את כל הכפר, ואנחנו נתחבא בעומק עד שתגיע העזרה. לכן חייבים להזדרז כי אי אפשר לדעת מתי.

כל כך שמנה האימא של ג'קי שאפילו למכולת לא הולכת, ורק בחצר או אלינו מאחורי הבית. כמה המרחק, שלושים מטר, בכל זאת חייבת לעשות בדרך הפסקות, להישען על עץ התות ועל האורן. אביא לך כיסא, מציעה אימא, ואלי, שלא אביט בצורה הזאת. רואים לך את המחשבות המכוערות. שצריך כיסא מברזל וגם כפול ברוחב.

ליד המחלבה אוהבים לצחוק, לשאול איך מתרוממת מהמיטה, ומה כשנכנסת לבית השימוש. צריך להזמין מנוף, מציע לובקה. כולם מתפוצצים מצחוק, גם ג'קי.

היא נאחזת בגזע לשמור על שיווי המשקל, ונאנחת על החום. כזה לא זוכרת באף שנה. אחר כך תגיד שהתלכלכה מהדבק וגם בשמלה. האורנים האלה תמיד מטפטפים דבק עצים שלא יורד בסבון, ורק בבנוין. היא מתיישבת, נושמת עמוק.

תביא כוס מים, מבקשת אימא, אחר כך תלך לשחק.

ילד טוב, אומרת האורחת.

עכשיו תלך, אומרת אימא, וגברת קליין נאנחת, יש מקום גם לכאלה בגן החיות הזה.

אבל למה דווקא אצלי, עונה אימא.

רוצה לשמוע מה שאומרות, ולא יגידו דברים אם אשאר. לכן להיכנס הביתה, לצאת מהדלת הקדמית, ובסיבוב אל הפינה שמסתירה. להקשיב בשקט.

כבר הבטיח עשר פעמים, אומרת אימא, ותמיד שוכח.

זה על אבא, על הנזילה בברז, וכבר נמאס לה להזכיר לו.

הוא איש רוחני מאוד, אומרת גברת קליין.

אימא לא שבעת רצון. רוחני מתאים לבית כנסת, ובבית דרוש אחד שיודע להשתמש במפתח צינורות, להחליף רעף בגג, בקיצור גבר. ברור שטעתה, אבל איך יכלה לדעת אז. שמחה (אם בכלל ניתן להשתמש

במילה הזאת) למצוא מישהו קרוב, אחרי כל מה שעברה שם, אחרי שנגמר. מישוהו להיגרר אחריו בלי לחשוש, ושלא יבדוק יותר מדי. לזכור שבעולם שכמו גיהנום, ריק משאיפות, גם מתקוות, והדבר הזה

שקוראים חלומות רק סיוטים. שקלתי אולי שלושים קילו, היא אומרת, והוא היה כל כך מתחשב ודואג, ממש הכריח לאכול. לכן כשהציע הסכמתי, יהיה כך אם ישפר את הרגשתך. מפני שגבר ואישה הנוודים

יחד, קופאים דחוקים בכל מיני חורים, בחורבות, בשדות, והפריע לו.

לכן התחתנו.

הוא איש עדין וטוב, אומרת השכנה, ובנוסף צדיק.

כן, אבל לא תמיד זה מספיק לך, בייחוד כעבור זמן, כשהתמלאו הפנים ושב הצבע, התחילו לחזור זיכרונות מהגימנסיה והפסנתר, ואיך ניגנתי מעל הבמה בסיום השנה, בשמלת נשף שחורה שנתפרה במיוחד, מתעלפת מהתרגשות ורעם מחיאות הכפיים. בת כמה הייתי.

מי חשב שהצליחו להתחמק ולמצוא מסתור המראות היקרים, ואולי בכלל רק חלום בלהות, כזה שמחייכים כשמתעוררים ממנו. אבל איך מחזירים לאחור, מוכרחה להימצא דרך. איפה אתם כל הגאונים, הפיסיקאים, הפסיכולוגים, הקוסמים, כשצריכים אתכם. באמת ראו שהיית יפה, מאשרת גברת קליין.

מעבר לקיר, ולא יכול לראות את הפנים שלה שאולי מחייכות. את של אימא קל לדמיין, עיניים שפקוחות ולא רואות, נדנוד קל כמו רעד, לבדה, מושכת נשימה באף החמוד שקוראים סולד (שמשגע את אדון ורסנו). אני לא דומה לה ולשום אחד. כמה יכולות לשתוק.

הבויץ הזה, אומרת אימא, שחבל לטרוח לנקות, הנעליים הרקובות האלה והקירות העקומים. חשבתי שהשארתי את כל זה שם, טעיתי, הם נגררים אחרי.

עכשיו יגיע תור סיפור הכישלון, הסיפור עלי. לא בגלל קירבת המשפחה, אומרת אימא, בגלל הגיל. עד שזויתי, עד שהעזתי. אמרתי לו שרשאי גם הוא, מרשה לך, אבל תן לי הזדמנות. ואחרי שקרה ממש נשבר, אמר שאולי עונש, לא צדק, לכן להחזיר למצב שמקודם וגם להחזיר לאלוהים את המתנה שהעניק, להחזיר באותה מטבע.

איך אפשר, נבהלה גברת קליין, ואימא הסבירה שרק למענה, לחסוך ממנה את הסבל, וגם מהתינוק המסכן הזה שלא אשם. אחרי כל הרציחות שראינו מה כבר ישנה אם אחד פחות. לפעמים מתים תינוקות במיטה שלהם, כמו שקרה אצל שרגר. יהיו בטוחים שאסון. אבל לא הסכמתי, בני אדם לא ינצחו את אלוהים, רק יתרוצצו לו בין הרגליים ואז יהדוף הצידה בבעיטה.

להסתלק בלי שירגישו, לא לשמוע שוב את הסיפור הזה. בצעדים קטנים שלא משמיעים רעש, מקיף את השזיף סוטה רוזה שכבר שנתיים לא מצמיח שום עלים, מת, ולאורך הערערים ששתלנו גדר. שמים כר על הראש של התינוק ולוחצים עד שנחנק, חמש דקות ונגמר. אנשים יבואו לנחם, יגידו שמוטב כך. לא שמחה כשמת תינוק אבל בכל זאת עדיף במקרה הזה מול כל הסבל שייחסך לכם. ממש המילים שאמר לסימי סינלה כשבאה לבכות, להגיד שלא יכולה יותר, מרגישה שאלוהים נטפל אליה ולא מניח. כבר הייתה שמנה אבל עוד לא בשמלות שחורות של דתיים, ואבא הניח את היד על הראש שלה ולחש ברכה. הרבה דברים שלא מסוגלים להבין, אמר אבא, ולפעמים כעבור זמן מגלים שבכל זאת לטובה. אחר כך אמר לאימא שכבר לא הנערה הדקיקה שהביא שרוליק להראות להוריו, פרח רקפת על גבעול דקיק. אפילו בכתפיים ובצוואר, ואיך הירכיים לא קשה לנחש. אין פלא שהסתלק הפרחח, השאיר אותה עם המפגרים השמנמנים שבוודאי יתנפחו עוד יותר מרוב זלילת לחם. אבל איזה מין דברי עידוד מה שאמרת, כעסה אימא, והסביר שלא הדברים אלא האופן שנאמרים. אנשים במצוקה מחפשים חיזוק והלב אצלם

פתוח לקלוט את המנגינה, לא איכפת המילים. ומלבד זאת העצה שנתן, לבטוח באל ולהאמין שתמיד לידך, תמיד דורש את טובת המאמינים בו. בתנאי שמאמינים, אמרה, ולא רק הקונים, גם המוכרים. אבא חיך, ההוא, אם קיים, מה איכפת לו, ואם לא קיים, למי איכפת.

קרקור צווחני מסבך עצי הזית ולרגע נבהלתי. מכיר אותו. החוגלה האימא מתאמצת לסלק אויב, למשוך לרוץ אחריה וכך להרחיק מהאפרוחים. היא מדדה כאילו צולעת, פצועה, וכשתראה שהתרחקת תתרומם באוויר ותעוף במעגל לשוב אל הקטנטנים. מכיר את התחבולות האלה ולא תצליחי, לא איתי. הקושי הוא להבחין באפרוחים שקופאים במקומם, לא יוזזו, לא יציצו, גם אם יירמסו תחת רגליך. לנסות לחפש בתוך העשבים המתייבשים, עניין לא פשוט כי ממש באותו הצבע, ועדיף להתיישב ולהכות. נראה למי הסבלנות תיגמר קודם. אם אלוהים באמת אוהב, למה עשה שיצאו מפגרים. למה חיבר עם אחד כמו שרוליק שהמון פצעים על הפנים שלו ושום פרנסה, רק להתרוצץ על הטרקטור, לעמוד על הבמה במסיבות ולהצחיק. בדיחות בלי טעם ועם ריח רע, אומרת אימא, לא סובלת הומור של גסויות. יפה פילי אמרה שהכל מפני שלא בשל לנישואין, ולפני שמחתנים חובה לשאול ממה יתפרנסו. את זה כנגד אבא, שאחראי על הטקס ויודעת את התשובה שלו, לבטוח באלוהים, קשקוש, אולי אלוהים יטפל במשפחה המסכנה הזאת.

יותר מדי מפגרים נולדים אצלנו, מי יסביר לה למה, והביטה עלי.

אולי מעודד, חכם אברום, כדי לא להיות שם לבד.

היו הצעקות שמה עושים פה הילדים, לא מקום לילדים האסיפה, ומי שצריכה להיניק שתעשה את זה בבית. מנהג חדש, לשבת בתוך הקהל ובקושי מסתירות בחיתול. מפני שעניתי ליפה פילי שמפגרת בעצמה וכל המשפחה שלה, בעיקר זה שבבטן. מזה התחיל הרעש, לאסור להביא את הקטנים.

שאגלה איך ידעתי, זה כל מה שמבקשת. לא מאשימה, לא באה בטענות, מגיע לה העונש, מוכנה לבקש אלף פעם סליחה. אבל עכשיו שעברה יותר משנה, וכבר השלימה עם האסון, מבקשת שאגלה מה ראיתי. זה חשוב בעינייה כי יכול לעזור לאחרים, בעיקר אם אפשר להבחין בסימנים כבר בהתחלה, בהיריון. ועניתי שאספר רק לאבא.

היה לפלה נוטמן ילד שסירב לצאת מהרחם. אנשים אמרו שלא יתכן, כבר יותר משנה, ואחר כך שנה וחצי, ואולי כלל לא בהיריון אלא סתם שמנה בבטן. אבל האחות בלה חבוס קבעה שהיריון, שומעת את הלב מתקתק מתוך העומק, והיא המומחית. אז תסבירי איך יתכן, ועונה שאין לה הסבר, בעצמה לא מבינה. אולי מת, הציעה גברת פסו.

אבל שומעים את הדופק. הנה תשימי את האוזן פה על הבטן.

גברת פסו נענעה בראש, חבל על המאמץ, לא תצליח לשמוע כלום מפני שקצת חרשת. אולי יקשיב מישהו יותר צעיר, אולי לובקה או איצ'.

פלה נענעה ביד בכל תוקף. רק שני הפרצופים האלה חסרים לה מתחת לשמלה, ומלבד זאת מרגישה את הבעיטות, בעיקר כשעודרת בגינה או מגרפת את העלים. סימן טוב, הסכימו כולם, סימן טוב ומזל טוב. (את זה אפשר לשיר).

אבא אמר שאולי באשמתה, מפני שלא באמת רצתה ילד. יש שמסוגלים לעכב הרבה זמן עד שמתאימים התנאים. תגידי את האמת, אמר לה, למה לא נותנת לו לצאת.

פלה לא אישה יפה, וכשסוף סוף מצאה מישהו להתחתן איתו, אדון נוטמן עשה חגיגה ענקית על הדשא שלפני המזכירות. גם את הדשא עשה במיוחד כי לא היה ורק קוצים. וקודם הציע את עצמו להיות ראש הוועד והביא טרקטור ליישר את השטח, ובצד בנה בית שימוש בשביל האורחים שאולי יצטרכו לשירותים. לופו כל הזמן התנגד, וגם אדון ויתקין טען שמי צריך את זה, ויש הרבה דברים יותר חשובים לשפוך עליהם את כספי הציבור. אם דווקא מתחשק דשא, אפשר לארגן את התושבים לשתול בט"ו בשבט או בחגיגת המייסדים. תאריכים שלא מתאימים, לדעת נוטמן, מבחינת האקלים, ומלבד זאת כבר הכין את השתילים וימכור לנו אותם בזיל הזול.

החלטה שהיא בסמכות ראש הוועד, קבע אדון נוטמן.

החלטה של נוכל, התעצבן לופו, כי בדרכי מרמה, בלי לגלות את עניין החתונה, ושסוף סוף מצאה חבר הבת המעצבנת שלו, חבר מאוד שתקן. לא נורא, אמר לובקה, כי זו תדבר בשביל שניהם. לפחות שינדנד בראש כשעובר ליד אנשים, הציעה בקי.

אחר כך התפטר אדון נוטמן מהוועד ואת בית השימוש פרקו כי משכן לחולדות, והאיש של פלה, שאף אחד לא ידע את השם שלו, המשיך להדהיר את הטרקטור הלוך וחזור כאילו הדלק חינם. חושב שגם בלילה ישן על הטרקטור, אמר לובקה.

לכן הופתעו לראות שמצמיחה בטן. פלורה שמה לב ראשונה, חושדת שיצמח לנו בקרוב עוד טרקטוריסט צעיר, או אולי קולטיבטור או מתחזת. הוכחה שבכל זאת ישנים לפעמים יחד. לא למהר להסיק מסקנות, הזהיר בנזו, כי מאלה שנראות בהיריון כבר בגיל שתים עשרה. וענו שלא די המראה השמן וצריך גם גבר. זאת למי שלא יודע.

הרחבה שלפני המחלבה היא המקום הכי מתאים לצחוק על כל העולם, גבוה, ומביטים מלמעלה על כל מי שעובר בדרך. גם לגרד לה את הגב בזמן שמדברת, או לטפוח עם היד כאילו הורג יתוש ומשאיר אותה שם. למי שלא יודע, גם מאה כיכרות לחם לא יולידו אם לא תשים טיפת זרע של גבר.

חה חה.

אז תשאלו אותה אם שם לה. פלורה מסלקת בכוח את היד של לובקה שכבר מתקדמת לתוך החולצה, מסתירה חתיכת סרפד שעושה להתגרד. מנוול.

מוכן גם לגרד לה אחר כך.

וצחקנו.

אבא לא מסכים שאסתובב שם. לא מקום בשבילך, הוא אומר.
אבל כולם שם.

יותר טוב שתגזום את החזירים בזיתים. עבודה הכי מעצבנת.
קוראים להם חזירים אפילו שבעצם ענפים שצומחים מתחתית הגזע ומהשורש, והתפקיד, לזחול מתחת
לעץ ולחתוך במזמרה. חשוב להוריד עד למטה, לא להשאיר חתיכת גבעול. בכל זאת כעבור מעט זמן
צומחים שוב, לכן עבודה מעצבנת. תניח לילד, מבקשת אימא.
דברים טובים לא ילמד מהחבורה ההיא, רק גסויות.
כולם שם.

אימא מבקשת שיעזוב אותי במנוחה, עושה תנועה שלא חשוב. אפשר בכתף ואפשר ביד. התנועה של
פלורה, קפיצה. קוראת, תשאלו אותה. וענו, תשאלו את בגלל שנקבה, לכן יותר מתאים. פלורה הביטה על
פלה שצעדה מהמכולת, סוחבת סל מלא והחולצה שלה חצי מחוץ למכנסיים מרוב כובד. הי פלה, צעקה.
כולם חיכו לראות מה יהיה.
אולי לא שמעה.
הי פלה.

יש מדרכה רק בצד הקרוב כדי לחסוך בהוצאות, בכל זאת חוצה את הכביש ללכת בצד הלא סלול וסתם
חול. סימן ששמעה. מנסה להתחמק, אמר איצ', סימן ששמעה.
פלה.

הפעם מסתובבת וצועקת בחזרה תסתמי את הפה מלוכלכת. כולנו צחקנו וגם פלורה.
אבל בימים הבאים ראינו שהתחילה ללכת כשהחולצה מעל, באופן קבוע, שזו הדרך אצלנו להכריז על
היריון. לא בעיה בקיץ כשחם, אבל בחורף מוכרחה ללבוש מעיל, ולא נסגר מרוב ששמנה. כבר הזמן שלה
ללדת, חישיבה פלורה, מזכירה שהתחיל בעונת הסרפדים אז איך. אולי מחכה שקצת יתחמם, שלא יסבול
התינוק מהקור. ואבא שאל אם בכוונה מעכבת.

היה כשבאה לדבר איתו על יום המשפחה, שחוגגים בהצגות. כל הדברים החשובים עושה בצורת הצגה,
אחרת לא ייכנס לראשים. יכול להרצות כל הלילה, במילים של תפילה ובמילים מהשוק. כי איפה
האוזניים, משני צדי הפנים, אחת מימין ואחת משמאל, נכנס מכאן ויוצא משם ורק מאורר את המוח.
לעומתן העיניים כמו פתחים אל תוך הראש, נכנס, מתרוצץ ולא מוצא את הדרך החוצה. לכן לבטא בצורת
הצגה. תורידי את המעיל, ביקש אבא.

כולן רוצות את התפקיד, סימה פילי ומטילדה בכר וכל השאר, חמש בסך הכול. ואת כבר יכולת ללדת
מזמן, להיות בתפקיד האם המניקה, אז למה מונעת ממנו לצאת.
ממנו, שאלה פלה.

מהתינוק, הסביר אבא.

ואולי תינוקת.

זה תינוק.

פלה לבשה את המעיל, בגלל הקור כאן אצלכם. היה עליה לדעת שתמיד רק זכרים מההוא, ואפילו לא בטוח שנורמאליים. היא הביטה בי ואני ניסיתי להסתתר מאחורי סל הכביסה. די לפטפט, גער בה אבא והושיט לה את המטפחת שלו לנגב את הדמעות. הייתה צריכה לחשוב לפני שעשתה, ועכשיו די, הגיע הזמן להתפלל, תוציאי אותו ותניקי בחגיגה, תפקיד ממש ראשי.

ואמרתי, עכשיו סוף סוף הבינה. כשכבר הלכה ונשארנו רק שנינו, אבא הציץ בי קצת מבוהל, שואל, מה הבינה.

שיודעים.

העיניים שלו כמו של תרנגולת בכלוב המשלוחים, מחפש דרך גם לשאול גם למחוק, אבל מהצד, בלי להביט בעיניים. ממי שמעת.

מאף אחד.

הוא מהסס, מוכרח לשאול אבל חושש. לכן אמרתי שהכי מלוכלך, אדון נוטמן, אפילו אם התרחץ תכף אחרי שעשה. מגיע לו למות, כי לא לכלוך שמורידים במים וסבון.

הוא שואל אם זה מה שפטפטו במחלבה, ולא (אני מנענע בראש), אז מאיפה.

משכתי בכתף, תנועה במקום מילים, להגיד שסתם הרגשה. הוא מתקרב ואוחז בסנטר שלי, מציץ לתוך העיניים שמנסות להתחבא. שתיקה. אחר כך מנענע בראש שלא, אומר (לעצמו) שאיך אפשר הרגשה, ומבקש (בקול) שאגיד את האמת, ממי שמעת, כי הרי לא מאצלו בחדר (כי לא היה).

את האמת.

באמת, וגם שתינוקת נקבה. (העיניים שלו מבוהלות).

ואחר כך בלחש (לאימא) שמפחיד, ושתמיד חשד, ושאוּלי לא טיפש כמו שחושבים. מין חוש, כמו קריאת מחשבות, אבל שונה. ואז מה (היא אומרת), האם יותר טוב או יותר גרוע, כי אפילו לא גן עדן של טיפשים. יסלח לנו אלוהים (הוסיף בקול).

אימא שתקה, וידעתי מה חושבת, לא הוא, אנחנו שצריכים לסלוח.

(לכתוב שכמו בתנ"ך, וזה לוט כשכבר במערה. אחד שעושה בזמן ששיכור ולא מבין מה עושה, לכן לא באשמתו. שונה לגמרי אדון נוטמן שאולי אפילו המציא את הרעיון. המורה שרק'ה קימטה את העיניים מרוב זעזוע, קראה להן, בנות סדום. אני מבינה שמבדח כמה תלמידים שם מאחור. אולי תשתפו גם אותנו ונהנה יחד, הא איצ', הא אסתי. הצחוק פסק, ואני הצבעתי ואמרתי שאצלנו לא שיכורים. מה, שאלה שרק'ה, לכן נענעתי בראש, שיכורים לא יודעים מה עושים. כולם הביטו בי, לכן השתתקתי).

תמיד בעמידה. לפעמים יוצאות לו גם מילים אבל לרוב שותק. אימא כבר רגילה, אבל אותי מבלבל. לדמות שגוש אבן, כאילו קפוא. נעצר העולם, נעצרה השמש לא זזה, ומוכרח לשאול אותו. ששש, (מרימה אצבע לפה שלה), אינך רואה שמתפלל. איך לראות, אם שום תנועה בשפתיים.

גם בהלוויות, אחרי שסוף סוף שמו בבור ועוד לא סתמו (כי הצטרכו להוציא בחזרה כשהתברר שלא חפרו די ארוך להשכיב ישר, ולקפל אי אפשר או לכווץ כי עלבון למת, ואז מרחיב בעומק פינה לתקוע את הצד של הרגליים). מוכרח לעשות תנועה להשקיט את המלמולים, עוצם עיניים, רק כפות הידיים משתלבות זו בתוך זו מתחת לבטן ומהדקות. הרגע הכי חשוב. כשגומר, מסמן לפרדו להתחיל לכסות, ולנשים, להתחיל לשיר קרב יום קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה. מנגינה שעושה להן למשוך באף ולבלוע, סימן שבוכות. מתוך הצרידות, הקול של סילבי פסו, צלול וגבוה, עולה למעלה ומדגדג בגרון. למה לא תגידי את התפילה בקול (תשאל אימא אחרי שחזרנו הביתה). ומסביר איך משפיע השקט, מכריח לשתוק, לחנוק את הכעס על הביזיון. איש שגדול הגוף שלו, אדון לופו, כולם יודעים, גם העצלן הזה, אדון עמרם, שמנסה לחסוך בעבודה. יענה לך שקטן אפשר להגדיל, אבל אם חפרת יותר מדי, הבזבוז גם בחפירה וגם בכיסוי. חשבונות שלא במקומם, יאמר אבא, ומוטב לו ליעל את חלוקת הלחם שהיא אצלו עיקר הפרנסה, או את ניקוי המזבלה שמחויב פעם בחודש ואף פעם לא עושה בזמן. אנשים משתגעים מהריח שמגיע עם העשן, כי זו השיטה שלו, לשרוף. כמה פעמים העירו, איימו שיעבירו את התפקיד לאדון קולובסקי הבא בתור, וכאילו חרש. בכל זאת זוכה בעוד ועוד תפקידים, למשל חפירת הקברים. מתוך רחמים, אומר לובקה, כי צריך להאכיל חמישה ילדים. איך חמישה.

ספר גם את סוזי שלא בת שלו, כמו בת.

מה אכפת אם בת או לא, לאכול צריכה.

יכולה לאכול אצל החבר שלה פוקסי.

הרי לא התחתנו.

אז שיתחתנו, למה מחכים, אולי שיבוא היריון. איצ' מדבר בעצבנות, אומר, בחייכם, כבר שנתיים נמשכות שם הבדיקות שקוראים בדיקות התאמה. בסוף יגיד, מצטער, אי אפשר, ההברגה לא בדיוק. טינופת, זה מה שהוא.

לובקה לא מבין על מה הרוגז. אילו עשה לאחותך, וזו אפילו לא קרובת משפחה, אולי אפילו לא יהודיה. מי חוץ מעמרם יכול לדעת. בחורה טובה, מתעקש איצ', ולמי אכפת הדת שלה.

אני מוכרח לגלות להם, להסביר שאם לא יהודייה, גם הילדים יהיו נוצרים. וצוחקים. טושקה מציעה לבחור בי לרב הכפר, אחרי שימות החכם כמובן, אבל זה לא רחוק. אז בואו נמרח בשמן זית את הראש. אפשר גם בסתם שמן, או פשוט לשפוך מים.

אפשר שתן.

הם מתנפלים לתפוס אותי ואני דוחף בחזרה, נאבק. אבל הם רבים וחזקים, תשכיבו על הארץ, ואתן תשבו על הרגליים שלו שלא יבעט. די, די.

מפני שהורידו את המכנסיים לראות איך שם אצלי. למי שעוד לא ראתה, הכריז לובקה, כי כמו אצל כל גבר, אז למה לא יהיו ילדים. אני בכיתי, ואבא אמר, מעשה נבלה, אלוהים לא ימחל להם, והתפלל. ובאמת לא מחל.

היה צריך להעניש תכף, לא להכות שנים. יכול להוריד אש מהשמיים או להכות בסנוורים כמו שעשה בסדום. להדביק במחלה צרעת. יודע מה עושה, אמר אבא כשהתחשמל לובקה מצינור שהחזיק בגובה ונגע בחוטים שהשם שלהם מתח גבוה. עוד יצא בנס, אמרו, אבל את הרגל היו צריכים לחתוך מהברך. את טושקה העניש עוד קודם, הרג את הבעל שלה בתאונת דרכים כשהיו באמצע בניית הרפת. כדאי שתפשפי במעשיך, הציע לה אבא ולא הבינה. זאת אומרת להיזכר בחטאים שעשית, לא אחד שמעניש סתם. אבל הכל הרבה זמן אחר כך, אחרי שמתה אימא וכבר הביאו את בקה לנהל את הבית ולהיות אשתי. וטושקה ענתה שמילא היא, אבל למה העניש את רובי, במה חטא הוא. חבל שאי אפשר לשאול אותו, ענה אבא, ולא, לא יתפלל למענה שתצליח לגמור את הבנייה. תצטרכי לפתור את הבעיות בלעדי.

הרבה זמן אחר כך. וכשהלכה אמרתי לו שלא תיזכר במה שעשתה. די שההוא למעלה זוכר, ענה. וגם אני. מפני ששלחה יד, נגעה וממש השתוללה מצחוק, אומרת כזה גדול. ובדיוק עבר אדון ויתקין, שאל מה אתם עושים, לכל הרוחות, וליווה עד הבית.

יותר אל תלך לשם, אמר אבא, וקודם אחז בכתף של אימא כמו חיבוק ועצם עיניים להתפלל. (אני חושב שלא מתפלל, רק עושה כאילו).

לחמול זה להביט מגבוה. כולם בטוחים שעלוב ומסכן, ואתה מחייך לעצמך ואומר (בלב), אני מעליך ויכול למחול (שממש בערבוב אותיות). אילו שאלתי היה מסביר שלא רשאי לסלוח על פגיעה באחר, אפילו אם בשר מבשרך, אבל אתה יכול.

אילו שאלתי. (בלב, כי הרי מת מזמן).

לראות אותה משתרכת כפופה אל השלד שנתקע באמצע הבנייה, ורק החלק שמלמטה שמוקף בטון, החלק הישן, שאולי חידשה את הצבע, חבוי בין קירות שאף פעם לא יושלמו.

(שלדים חלומות, זו הצורה של הכפר הזה, כאילו לשאוף מעלה, לזנק אל פאר מנקר עיניים, ובמקומו מה, חורבה של התנשאות. הציצו במראה, אמרתי, דור נמוך קומה, צר כתפיים ולא ראוי. וענו: כך גם אתה. להזכיר שלא ביקשתי להיות הרב שלהם. אתה ראוי לנו, מתאים גם בגובה).

כמו בתולה מזדקנת שלמי איכפת ממנה, טושקה חוזרת לפינתה, להעביר את השעות הרבות מדי שבכל יממה ויממה. להרהר שהיה יכול לזרוע לה ילד, הבעל רובי, להותיר זכר לעצמו וסיבה לקיום שלה. ומה מנע ממנה במעט תבונה להשיג ממישהו אחר. לכן אמרתי.

לנחש במה מהרהרת בערבים הארוכים שבכינני שימון, בוודאי בדברים שמונחים ממש מול עיניה: שהגיע הזמן להחליף מצעים, וששוב צץ קן נמלים מהרצפה ליד המקרר, וכאב הראש הזה שלא מרפה, ממאיס את החיים.

דברים שמונחים קרוב ורק להתכופף ולהרים. מחשבות קטנות. ואם תפתה להתעלות גבוה יותר, לאן תגיע, לבקש לדעת לשם מה. מונחות בעליית הגג השאלות הגדולות בצורת שקי חול.

לא תפתה, לא אחת כמו טושקה. זו תציץ בקירות המקיפים חללים ריקים, קירות מתקלפים, ותהרהר שהגיעה העת לצביעה מחדש. לא תשאל לשם מה.

שנים אחר כך.

לא הכרת את אימא שלי, אמרתי לבקה, אחת שדווקא ידעה לשאול.

אבא אסר עלי ללכת לשם, ואת הפסוק אנשי העיר אנשי סדום, שהנה מה שצמח מתוך האדמה הזאת שחרשנו בזיעת אפינו. לא מסוגל להבין, ומוכרח לחטט במוח, לשוב ולבחון את החוקים שהמציא דרווין. את זה בשיבה בחושך בשקט, שלא יתערבבו המחשבות, והכי טוב בחצר מתחת לעץ האורן. לא ללכת לשם עד להודעה חדשה.

שמיל אמר שהכל כבר נכתב מזמן, ורק צריך את האבק במברשת שיער מיוחדת ולנער בחוזקה, לפתוח ולסגור עשר פעמים עד שחוזרים להיות דפים לבנים. מזמן שמלאו לו שלוש עשרה התחיל לקרוא עם אבא שלו ספרים עבים שכבר אי אפשר להשיג היום, רק אולי משומשים, ואצלם מונחים גבוה על ארון הבגדים שלא יגיעו התולעים. אדון הופה רצה שתהייה מהפכה, ויהרגו את הרשעים הקפיטליסטים. הוא קרא להם מוצצי דם, ואותם לא רק שמותר לשנוא, אלא אפילו מצווה. בספר העבה היה כתוב שאם יחלקו את כל הרכוש שווה בשווה, יהיה די לכולם, אבל למי שיש הרבה למה שירצה לתת לאחרים, לכן בכוח, כך הסביר שמיל, ועוד אמר שלא די לקחת, וכדאי גם להרוג כדי שלא ישובו לעשות צרות. אמרתי שהכי עשיר זה פרשקו שגם הכי חרוץ, כל יום יורד לשדות כשעוד בקושי בוקר וחוזר בערב, מצליח בעצמו שלושה מכלי קלמנטינות או חמישים ארגזי עגבניות. אם נהרוג אותו מי יקטוף. יצטרכו לשלוח במקומו לפחות שניים.

לפחות.

אבא ממלא בקושי מכל אחד, ולפעמים נהיה חושך ומשאיר בשטח כדי להשלים למחרת, לכן ברור שיותר עניים מפרשקו. כסף זה ירק חשוב, אמר לאימא, אבל האושר הוא סלט צבעוני. אני מתבונן בה לראות אם הבינה את המשל, מחכה שתחייך או תנענע בראש להראות שמסכימה, אבל היא שותקת. לדעת שמיל לפני שיתחילו להרוג צריכים להוריד מכול מכל דלי אחד בשביל החברים העניים, ושאלתי למי לתת, אולי ירצו כולם או הרבה. אם למשל בזבז את הכסף, אדון נוטמן, עשה חתונה גדולה לבת, ועכשיו חייב המון. או למשל מנטו שהשאיר את האישה ואת הילדים ולא יודעים איפה מתרוצץ, אולי בנגב או במקסיקו, לא זרע את השדות וגם לא שולח כסף. די, אומר שמיל, יותר טוב שנלך אל פיודור לראות מה קורה.

יש לפיודורים משק כמו לכולם, אולי קצת יותר יפה, עצים עם גומות וצמחי פרחים שמוסיפים צבע, טיפות אדומות וסגולות. מסביב לחצר שתלו עצי חושחש צפופים כמו קירות, ובפנים חיים בשקט, בלי להרעיש באספות, בלי לצעוק על האישה, ורק את האשפה קוברים באדמה בין העצים. שמיל הסביר שכך עושים במקום שממנו הגיעו, ארץ פינלנד שמאוד קרה והזבל מחמם, עושה טוב לשרשים. עכשיו מה קרה, שרול חזר לכפר (בישרה מרוצלה) עם אשתו והילדים ועכשיו יהיה שמח.

כי שום סיכויים. שמיל דיבר בלחש, כאילו לעצמו, שלא ישמעו (לי מותר), שום סיכוי נגד השרול הזה, שמתקיף עד שמנצח. ופיודור ניסה להתגונן, ניסה לשלוח לגור במחסן. בינתיים עד שתקימו את הבית

שלכם. אבל שרול הכניס את החבילות פנימה, מילא את החזר, וקרא לסימה לפנות מקום בארונות ולארגן את הבגדים. שום סיכויים, אמר שמיל, כמו לעצור את הטרקטור של כרסנטי שדוהר בלי אורות. פיודור הסתובב בכניסה, התכופף להרים נייר זרוק, שם יד על ראש של ילד, הציץ באנשים שהתאספו לראות, שאל את הבן אם רוצים תה או משהו קר. תכיני להם תה, גער בגברת סימה הזקנה, מה נעמדת. לא צריך תה, הודיע שרול.

שנתיים וחצי, כמעט שלוש, ואפילו לא מכתב אחד או טלפון, סימה פיודור תפסה בסחבה לניקוי נעליים וניערה בכוח על משטח הכניסה, כמעט שלוש שנים. צלצלתי אפילו פעמיים, ענה שרול. אבל רק הבוקר, כשהגעתי. היינו עושים קצת הכנות, מארגנים מזרונים. אבל אדון פיודור נענע לה ביד בעצבנות שמספיק עם הפטפוטים ותכיני שתייה. אתם תיכנסו, קרא לשניים הקטנים שעמדו מהצד, מתבוננים בזקנים בעיניים חוששות, שאי אפשר לדעת מה עלולים לעשות פתאום. תלכו עם סבא וסבתא, פקד שרול.

אני חושב שאלוהים עושה את הזקנים מכוערים בכוונה, שלא יצטערו עליהם יותר מדי אם פתאום ימותו. אם אתה בן שלהם אז מילא, תחבק. אבל את הזרים די מגעיל. גם האוכל שמכינים, חותכים ירקות לעשות מרק ומוכרחים באצבעות, אוחזים בבצל וביד השנייה את הסכין, ומהחריפות מתחילות לרדת דמעות וגם מהאף, ואז את הטיפות בשרוול. אולי לכן לא רצו לגעת בכוסות שהגישה, התחמקו מהאישה שהיא סבתא שלהם או שסתם לא צמאים. אז מי שרוצה, הכריזה סימה, תה חם לכבוד הבן שחזר.

עדיין היו חבילות בכל מקום, על המדרכה והשביל, מזוודות שנוסעות על גלגלים וארגזים עם פסי ברזל מצריח לחתוך במספריים של פח. היה גם מין מכשיר בגודל שולחן עם שלוש רגליים ומלמעלה כדור גדול ממתכת, חפץ מוזר, ואיצ' ניסה לנחש לאיזה שימוש, אולי לערבב כביסה או בטון או תערוכת לתרנגולות. שרול תכף צעק שלא ניגע ובכלל מה ההתקהלות הזאת. תראו איך התאספו כאן לראות קרקס. כי לא יודעים מה החפץ שכמו מערבב בטון, כזה אף פעם לא ראינו. שרול עשה תנועת דחיפה והכדור התחיל להסתובב במהירות, משמיע קולות חורקים של מסור. אמריקה, הכריז, ממלאים מכאן ומניעים, ואחרי חמש דקות מוכן לאכילה. תענוג. איצ' ביקש הדגמה אבל לא היו גרעינים של תירס כי רק הגיעו ועוד לא הספיקו לקנות. אולי מישהו מוכן להביא. כולם אמרו שאין, לא משתמשים אצלנו, או שהיו אבל כבר גרסו כדי להאכיל את הפרות. אני חושב שסתם לא התחשק לאף אחד ללכת, המציאו תירוצים.

עכשיו שהתקרב יכולנו לראות את הצורה החדשה, שני פסים של שערות שיורדים עד הקצה הנמוך של האוזן ועיגול באמצע הסנטר. אמריקה, הסביר לנו, וגם העגיל שתקוע ליד העין כאילו מזהב. בהתחלה ייתן לטעום חינם, בתור פרסומת, אבל אחר כך רק בכסף. עוד לא החליט מה המחיר, וגם יצטרך כוסות מפלסטיק שזורקים לפח אחרי שגומרים. כך בארץ הגדולה. יותר קל וגם לא משתלם לרחוץ. אבל אולי עוד לא מייצרים כאלה אצלנו. למה לזרוק, שאלה טושקה, סתם בזבז, ושרול ענה שבגלל ההיגינה.

גם גוזז מוכרים שם בבקבוקים מפלסטיק ולא בכוסות מזכוכית.

לדעת שמיל נשאר אותו ריקן כמו שהיה, אפס, ומגי לא נהייתה יפה יותר ורק צבעה את השיער ואת העיניים. לא ברור למה בכלל חזרו, הרי התפארה בעסקים של אבא שלה, ושרול הולך להיות אצלו

מנהל גדול. מסכן אדון פיודור, קיווה שנפטר מהקרצייה ועכשיו יצטרך לפרנס את כל החבורה. עלול לקבל התקפת לב או להשתגע.

עסקים גדולים, אמר שמיל, בטח חנות מכולת או דוכן פלאפל.

בבית בדקתי מה כתוב במחברת, שאמר אבא על החיים של האנשים. לא קדושים החיים שלנו, לא יותר משל חיפושיות או חיידקים, ובמקום לסבול כבר עדיף לעשות סוף. לשם מה הדיבורים האלה, התחננה אימא, וגם שכל הזמן מתחלפות הדעות. יום אחד מדמה שתכף ייחרב העולם ולמחרת שוב מופיעה השמש, לזכור שבסוף בין כה וכה מסתיים באדמה. כך בדיוק המחשבות של הנמלים, ענה אבא, ואפילו של העשב שעוד יותר נמוך. ואולי פה הטעות, ואין למעלה ולמטה. הרי רק תפנה את הגב וכבר מתפרצים מחדש חיות הטרף. ניסיתי לחשוב למה התכוון, ואם גמר עם אלוהים באופן סופי. עשבים הם לא חיות טרף. בסוף תלשתי את הדף. מוטב שאכתוב רק דברים שמבין. אימא שידלה שוב, שלא מתאימה לו הגישה הזאת, לשים את האנשים נמוך בדרגת עקרבים, לא את האנשים כאן. הרי לא גרמנים או אפילו איכרים ליטאים. וענה שאחרת איך היינו מצליחים לשרוד. אין ספק, עשה בחוכמה, לא חסך בתחבולות.

אולי לא הבינה גם היא, בכל זאת התאפקה מלשאול מי עשה. אולי פחדה שיתחיל את ההרצאה מחדש ובהרבה יותר רוגז, ולמה אי אפשר שפעם אחת נאכל ארוחת ערב בשקט. לכן מוטב שתשתקי (רצייתי לייעץ לה), תשתקי. מילה שאסור לילד, או לעבור לנושא אחר, לא חסר על מה לדבר. אבל היא מה עושה, מודיעה שנמאסה עליה הגישה שלו המזלזלת. לא היית כזה כשהכירה אותו. בסדר, פשוטים, עם עור סדוק בידים ובפנים, והדיבור גס. גם אם ממלמלים את התפילות כמו דקלום, בכל זאת לא רוצחים זה את זה, לא אונסים, לכל היותר קוטפים קצת ירקות בחלקה לא שלהם, שקשה לקרוא גניבה. רק תעיפי מבט על הזור הבא, אמר אבא. פעם אהבת את האנשים, אמרה, התפללת לאלוהים שיצליחו, ביקשת שירחם עליהם, אשרי תמימי דרך. לא מבינה איך השתנת.

כשאומר עשה בתחבולות, מתכוון לאלוהים, ואת זה כדאי שארשום, אבל לא שבעצמו עקרב כי סתם להרגיז.

אם תכתוב במחברת, עלולים לבוא ולהציץ. לא אם תסגור במגרה וכל היום תשב הבית, תשמור. בקה לא שביעת רצון מההתנהגות הזאת שלי בגלל ההשפעה על הבריאות. תביט איך השמנת כמו חזיר, כל היום רק אוכל וישן, אוכל וישן, בלי שום פעילות גופנית. רק בן שלושים וכבד תנועה כמו זקן. מזל שלא מצמיח שערות על הפנים. גם אצלה הגוף כבר לא כמו פעם, אבל זה בגלל הלידה. הריונות לא עושים טוב לגוף שלהן. לאימא שלך היה יותר קל, טוענת בקה, בסך הכל הריון אחד, ועוד בגיל מאוחר.

אנחנו ממלאות את חובתנו, היא אומרת, ומשלמות את המחיר.

המוצא שלה לא מהכפר הזה ולא מהסביבה. אדון ויתקין נסע והביא אחרי שמתה אימא, אמר שדואג מה יהיה עלי כשימות גם אבא. כבר לפני שנים התבקש למצוא אחת מתאימה. לא יפה מדי, וכדאי שגם לא תהיה צעירה. ממילא לא יהיו ילדים. צריך שתסכים לחיות בבית הזה, לעשות את עבודות הבית בלי

ציפורים בראש ופרפרים, תסתפק בקורת גג שאולי לא הייתה לה מקודם, ובמזון שמצוי תמיד. לא מעדנים, בכל זאת אוכל לשובע. אדון ויתקין נסע לחוץ לארץ ומצא אותה.

נדמה לי שדי נבהלה כשנפגשנו בפעם הראשונה. לא יודע מה סיפר לה ומה דמינה בראש שלה. אבא ביקש מגברת קליין שתצטרף אלינו לפגישה הראשונה. לעולם אין לדעת מה יקרה, וכדאי שלא נהיה לבדנו. הסכימה כמובן, אמרה שתגיש תה, קצת פירות טריים, תפוזים וגויאבות. לקלף רימון אין לה כוח והענבים כבר הסתיימו. תפוזים יהיה מצוין, הבטיח אבא, אבל לא בטוח שטעמה שם גויאבות. הוא ניהל את השיחה, הסביר את החדרים, וזה המטבח והדלת שיוצאים לחצר. מחר יראה לה את המטעים, ואיפה הברז לכביסה. אחר כך קראה לי גברת קליין לצאת איתה ולהשאיר אותם לבד. בחוץ סיפרה שנראיתי לאורחת הרבה יותר צעיר ממה שדיבר אדון ויתקין, לא באה לטפל בילד. באת להיות אשתו, ענה אבא וראו שמעוצבן, עדיין לא מאוחר להתחרט, את וגם אנחנו. לגברת קליין יש הרגשה שצפויות לא מעט צרות עם האישה הזאת שמתנהגת כמו תגרנית, הבטיחו משפחה ומצאה זקן וילד. אחר כך יצאו גם שניהם ואבא בישר שהכל בסדר, מזל טוב. שתי הנשים לחצו ידיים אבל לא התנשקו. גברת קליין הסבירה לבקה שלא נהוג אצלנו להתנשק עם מישהו מאותו המין. אם דווקא מעוניינת, תוכלי לעשות את זה עם זיקו, אבל רק אחרי שתהיו נשואים.

(אבא בכלל לא מנשק).

אני חושב שזאת הייתה החתונה הכי קטנה בעולם. רק אדון קליין וג'קי ואדון כרסנטי שמיהר להסתלק. היו גם גברת קליין והבנות שלה, אבל נשים לא נחשבות. אבא שר את התפילות ונתן לי טבעת שאשים לה על האצבע. זאת של אמך, טבעת זהב. הורידה אותה כשהרגישה שמתקרבת השעה (הקול שלו בכה). ניסיתי בכוח אבל לא הצלחתי, כי קטנה מדי ועדינה ולא רצתה לעלות. אז תנסה על אצבע אחרת, יעץ. בדיוק דפקו בדלת ונכנס אדון ויתקין שבא להחזיר לאבא כל מיני ניירות ותעודות. הוא אמר שרואה שכיוון את השעה, שמח שהכל הסתדר על הצד הטוב ביותר, מזל טוב, וחייך אל בקה. גם היא חייכה אליו, נדמה לי שקרצה. הוא אמר שאת הכלות מותר לאורחים לנשק. אבא מזג יין בכוסיות קטנות ושתינו. אחר כך לקחה גברת קליין את בקה לישון אצלם, כי לא הספקנו להפריד את המיטה של אימא מזו של אבא, לטהר ולהעביר אלי לחדר.

טיהור המיטה הוא מסורת קבועה שכמו סמל שקוראים המשכיות. לא כדי לחסוך בכסף, כדי לקשור. מוציאים אל השמש את המסגרת מעץ או מברזל, ואת המזון משפשפים היטב במים וסבון, להרחיק את הריחות. אם עוד בחיים האיש שהיא שלו ואין מיטה פנויה נוספת, מביאים לו אחת חדשה שתחליף את זו הישנה. לפעמים האנשים מתווכחים, אומרים לאבא למה את זו המסריחה עם כתמים חומים ופשפשים שמתחבאים בסדקים. או שמסבירים שכבר לא מתאימה לתקופה שלנו המודרנית, רוצים מיטה זוגית ברוחב מטר וחצי ומזרון אחד. זלדה ורסנו שהביאה איתה את הגרמני שלה, לא יודע מאיפה, הודיעה שמעדיפה לוותר על מיטה, ומוכנה לישון על הארץ אבל ביחד. תביט, אמרה לאבא, שתי המיטות אפילו לא באותו הגובה, תעמיד זו ליד זו ותראה בעצמך. או אולי צריך משקפיים.

הצליחה כל כך להרגיז, שנשא נאום בבית התפילה. לא יודע אם משלנו הגבר הצעיר הזה, זאת אומרת יהודי. כמה שחקר ובדק לא הגיע למסקנה. הצבע של השיער וצורת הפנים וגם הגובה. היה יכול להגיד לעצמו, מה איכפת לך, תעשה החוצפנית מה שמתחשק לה. אבל התפקיד שלו לשמור על ההתנהגות. ומלבד זאת בטוח שהספיקו לחטוא עוד שם, בכנס שקוראים פסטיבל המחולות, שהוא עניין מפוקפק בפני עצמו. היו יכולים לעבור לחיות בארץ שלו, שלא ראוי לנקוב בשמה במקום הקדוש הזה, אבל אם בחרו בכפר שלנו בבקשה להתנהג לפי הכללים. ובעניין הפרשי הגובה בין המיטות, עצתו שיגביהו את זו או ינמיכו את השנייה, עבודה שעושים במשור בחמש דקות. לכן רק תירוץ, והרבה יותר מדאיגה אותו הדוגמה שנותנים לילדינו. זה מה שיש לו לומר.

מרוצלה נכנסה אלינו להגיד יישר כוח, שזה כמו להביע הסכמה מלאה, רק חבל שההוללים לא היו שם כדי לשמוע, הצמד חמד. בטוחה שעסוקים במשהו חשוב יותר, ואם לא חשוב, לפחות נעים. מסכימה שתענוג קטן לישון במיטה של הזקנה לייבה זיכרונה לברכה, שגם אם תשרוף במדורה לא יתנדף ריח השתן שספוג אפילו במסמרים מברזל. הבחור גרמני, ואלה כידוע משוגעים לניקיון, מצחצחים שיניים גם בבוקר וגם בערב, ואת הלבנים מחליפים פעמיים בשבוע אפילו בחורף. אומרים שמקפידים להתרחץ עם סבון אחרי כל פעם שעושים, אתה יודע מה, אחרת לא מצליחים להירדם. אבל לזה לא מאמינה, כי איך, אם עושים בלילה יותר מפעם אחת ועוד בחורף. ובעניין לייבה הזקנה, כבר הספיקו להשכיב במיטה שלה לא מעט אורחים ופקידים ממשלתיים, כך שאין חשש שתבוא לנעוץ ציפורניים בנכדתה הסוררת. (בסוף השניים נסעו לארץ שלו, ברוך שפטרנו).

כשהלכה, הסיר אבא את השמיכה של אימא ונשאר עומד מול הסדין הלבן, לא זו. אחר כך התכופף ונגע בעדינות, החליק. לא ראיתי את פניו ורק את העורף שזע ברעידות של זקנים.

רעיון הדילול. שמיל דיבר עליו הרבה פעמים וגם את החישוב. נדמה לי שלראשונה בעת שהתנדנדנו על עץ הפקאן שבקצה המגרש של כרסנטי, או אולי טיפסנו על חבל, מתחרים מי יחליק אחרון. אמר שכאילו נקודות מפוזרות על פני השטיח ומתלקחות כמו הרי געש עד שכוות. בעזרת האצבעות חישב איך מתמעט ויורד מדור לדור להיות כמעט כלום, אפס. אפשר להגיד טמטום. מה, שאלתי.

לפי החשבון שלו כמעט לא נשאר אחרי חמישה שישה דורות, כי בכל פעם נהיה חצי. הנה. והתחיל למנות: חצי, רבע, שמינית, אחת חלקי שש עשרה, אחת חלקי שלושים ושתיים, האם הבנת. וכשראה שלא, ניסה בעזרת סוכר, תשים כפית מלאה בכוס מים ותבחש, עכשיו תשפוך חצי ותמלא שוב במים. כמה מהסוכר נשאר, חצי כפית. נמשיך שוב ושוב עד שתיגמר המתיקות. כך מה שעובר בזרע של האנשים, החלק שלך בבניך ובנכדיך. (סוכר זה אוכל, לא משחק, כעסה אימא).

חושב שהייתי בן שמונה והוא בן עשר, ונענעתי בראש כאילו הבנתי, כאילו. גם את המילה המוזרה, כוות, שאף פעם לא שמעתי. פתאום עכשיו נזכרתי. חבל שכבר איננו לשמוע את ההמשך.

שמיל היה החבר היחיד שהיה לי, ואחרי שמת נשארתי לבד, אפשר לומר הסתתרותי, שלא יאשימו. הרי יחד חפרנו את המחילה, ואילו התחלפנו בזמן הייתי אני נקבר תחת המפולת. מאוד פחדתי מעונש, יאשימו, יכו, ישלחו לבית הסוהר, אבל רק דיברו בכעס על מעשי השובבות שעושים ילדים והנה התוצאות. אזהרה לכולם. אבא ניסה להבין לשם מה, וכשהסברתי שרעיון של שמיל אמר שמתפלא עליו, ילד נבון, ואיך לא ער לסכנה. אתם עשיתם ביער, אמרתי, והסביר ששם הרבה יותר רטוב, ארץ ביצות, ודי לחפור קצת ומגיעים. אנחנו חיפשנו מי שתייה, ומה חיפשתם אתם.

הרי לא יכולתי לגלות לו.

קברו אותו בחלקה שעל פי הסדר, ויצא שליך אדון לופו. גברת הופה החליקה ביד את ערימת האדמה וכמעט נשכבה עליה, אבל אביו הרים אותה ומשך הצידה, אומר, הרי אין שם כלום, אנזי, סתם פגר שבקרוב יצחין. איננו כאן הבן שלנו ולא בשום מקום אחר, כך כשמתים. אבל לובקה טען שזו דעה של כופרים קומוניסטים, שלא מאמינים בגן עדן ובגיהנום, לא מאמינים באלוהים, ואנחנו כן. לכן בואו להרטיב אותו. פתח את כפתורי המכנסיים וכיוון אל ראש הערימה, קורא, קדימה, למה אתם מחכים, קדימה ג'קי, קדימה איצ', ואחר כך גם הבנות, אל תנסו להתחמק.

אני נגררתי בסוף החבורה ועוד לפני שהתחיל התחבאתי בעשב הגבוה. יודע מה עלול לעשות.

אבא אמר שאדון הופה לא מסכים לשים מציבה. היה מעדיף לשרוף כמו שעושים בהודו וגם בהרבה ארצות מתקדמות. אבל אנחנו יהודים, לא הודים, לכן נצטרך לשים במקומו. ילכלכו אותה, הזהרתי.

ובאמת. במין צבע שחור שמורחים על פצעים של עצים, ומעליו צואת פרות שהביאו בדלי ושפכו באמצע הערימה ובכל מקום. פלה ביקשה לכנס את הוועד לדיון דחוף, אבל אדון חבוס טען שלא יקרה אסון אם ימתינו יומיים עד לשיבה הקבועה, ובינתיים יינקו במים ובנפט. אבל מה ייעשה לאחראים, התרגזה פלה, וענה שעל זה בדיוק ידונו. אסור להגיב מתוך כעס והחיפזון הוא מקור כל הצרות. גם הוותרנות, התעקשה פלה. ציער אותה שנחלשה הסמכות המוסרית, הזדקנה, ובקצב הזה לאן נגיע. בסך הכל יומיים, הרגיע אבא, וענתה שלא היוםיים הם הבעיה אלא המסר, מה שמשדרים לציבור.

בסוף גינו בחריפות, אבא גינה. אמר שכבר היו דוגמאות בהיסטוריה למלחמות אחים, קין והבל, יעקוב ועשו, אבשלום ואמנון, אפילו המעשה ביוסף ואחיו שדווקא זכה לסיום טוב כידוע, מה שמעיד על קיום השגחה עליונה. הרי בזכות אותה עוולה ניצל העולם מחרפת רעב, ובתוך זה גם השבט שעתידי להיות עמנו. ברשותכם אחזור בקצרה על הסיפור ההוא, אמר אבא, עבור מי שהספיק לשכוח.

אימא כבר הייתה חלשה כששב וסיפר גם לנו. בדרך הזאת לאן נגיע, שאלה, לא מעורר תיאבון העולם הזה שלך. אני שתקתי. הרי גינינו פה אחד, התווכח אבא, ונרשם בפרוטוקול. בכל זאת נשמע עלוב, ענתה. הקול שלה היה עייף, כאילו לא באמת איכפת לה, ואבא ביקש שתלך לשכב, כדאי שתנוחי. ראיתי קמטים על הפנים שלה והסנטר כאילו חד, והרי היו עגולות וחלקות ובלי סימני שיער. בגרירת רגלים פנתה לחדר השינה ואבא מאחוריה וראו שמבוהל. אולי אכין לך תה. אבל סירבה, הניחה את הראש על הכר וניסתה

להרגיע, סתם חולשה מעייפות, רק תשכב קצת ותתאושש. אפילו הקול שלה רעד. לכן התיישב לידה, מה שלא ראיתי אף פעם. יהיה בסדר, לחשה פעמיים, יהיה בסדר.

אתה שומע מילים, שומע דיבורים שמסבירים משהו. למשל בקשות לעשות דברים, או שמודיעים שהגיע הלחם. קולות שכמו מילים כתובות, ואם רוצים להוסיף מנגינה של כעס או אזהרה, אפשר באותיות יותר גדולות או קו שמדגיש. לפעמים תשמע בתוך הקול רמז שאולי לא התכוונו להשמיע, אבל בכל זאת חודר לראש שלך לעורר דאגה. אני חושב שהרגיש אצלה. גם אני הרגשתי. לכן התיישב בקצה המיטה וכאילו חיכה. אחר כך אמר על מה שעובר מדור אחד לשני, המשך, אבל פחות ופחות. כלל לא איכפת, הסביר, כי לא חשוב, לא חשוב בעיני.

אולי מפני ששתקה והרגיש שמוכרך לשכנע. אולי ייחרב העולם, יבוא מבול או ייפול מהשמיים גוש ענק מטאור שיכסה בענן אבק את השמש. אולי בעוד אלף שנים או מאה. לא איכפת, חשוב רק מה ששנינו. ובעניין ההוא היה צריך לעשות כדי לדעת שלא היה צריך, לכן כאילו לא קיים. מהמקום שעמדתי ליד הדלת אי אפשר היה לראות את הפנים שלה, ואם הראתה שהבינה ומסכימה או מתנגדת. עכשיו כבר המשיך השקט, לכן התרחקתי, מרגיש שרק מפריע. (העניין ההוא זה אולי, מה שרצה לעשות לי כשהייתי תינוק, להרוג).

לפני ההיריון התפללנו הרבה, בעמידה משני צידי החדר ביקשנו שיעשה נס, אני ביקשתי, ומה התפללה בקה אי אפשר לדעת כי בתנועות שפתיים ובלי קול. אבא לא הסכים להצטרף אלינו, אמר שברכה לבטלה ואפשר גם בלי ילדים, ועוד אמר שבכל זאת עניין שלכם ותעשו מה שרוצים. בעת ההיא כבר הסתובב רק מעט, הירבה לשבת מתחת לעץ הפקאן ולהביט בציפורים. הייתי מלמד אותו את השמות. זו עם הציצה על הראש, דוכיפת, דוקרת במקור ומחפשת זחלים וחרקים באדמה, גם מגלגלת בחול את זחלי טוואי התהלכה כדי להוריד את הזיפים הארסיים. אלה בולבולים, והוא עורבני. אני למדתי משמיל שלמד מאימו. היא הכירה את כולם. היה שם עורב אפור שכל הזמן שוטט ליד הבית, חיפש גוזל שפעם נפל מהקן ונטרף על ידי חתול, והיו יונקי דבש קטנטנים שמצצו צוף מפרחי דק-פרי ולנטאנה. את בקה לא עניינו ציפורים, רק גברים. בהתחלה שאלתי אותה על מה אפשר לצחוק כל כך הרבה עם אדון ויתקין, והזכירה שהוא זה שמצא אותה, הביא הנה, והייתה צריכה לענות לו על מיליון שאלות, אולי לא מיליון אבל הרבה, גם להראות.

להראות מה, שאלתי, וענתה, כל מיני דברים של אישה.

גברת קליין קצת הסבירה לה, כי הרי לא מכירה את המנהגים שלנו. מהר הבינה שלא איכפת, ועושה מה שבראש שלה. אבל חשבה שצריכה להסביר לי איך זה בעל ואישה, איך כדאי לעשות נעים. כדאי שתקשיב כי יתום ואין ממי לשמוע הדרכה. אני כבר ידעתי מאסתי, אבל לא גיליתי.

בקה לא אישה יפה, אבל חזקה. יכולה לסחוב בקלות שני דליי אבוקדו ולעשב שעות בטורייה, אוחת בצמחי חלמית וירבוז ושולפת מתוך האדמה היבשה עם השורש. הרבה כוח בידיים שלה. היא לא הכי יפה,

אמר לי אבא, אבל בריאה. אני חושב שהשווה בדמיון לאימא לראות את ההבדלים. בקה אף פעם לא ראתה אותה והתרגזה כשדיברתי עליה. צריך לתת מנוחה למתים ודיבורים רק מטלטלים. אולי קינאה.

אני חושב ששמעה מויתקין גם על מה שקרה כשהייתי ילד, או אולי מהשכן קליין. בגלל הלימונים שהייתה קוטפת בלי לבקש רשות. בהתחלה טענה שבושה שאין אצלנו עץ כזה שממש חיוני כתוספת לסלט ולתה ולכל מיני תבשילים. הפרי הכי חשוב במטבח, וטראה איך נושרים אצלם, ממש צהובה האדמה. אילו היה העץ שלה הייתה ממלאת בבקבוקים מיץ או סתם אוספת ומוכרת. אף אחד לא יקנה, אמרתי, כי יש לכולם. לנו אין, וגם שסק ומנדרינות. היית צריכה עם הבן שלהם.

אני חושב שהבינה, כי עשיתי בתנועות ידיים שמחברות אותו אליה, וגם שהשם שלו ג'קי, יותר גדול ממני בחמש אצבעות (הבנת, חמש), ובכל זאת עוד לא נשוי. חבל מאוד, צחקה, אבל נראה לה שגם הוא לא מהמוצלחים, לא חכם גדול (אצבע שדופקת על המצח), ותמיד מכופף את העיניים (קימוט המצח, והמבט אל הרצפה, סימן שהבחינה בו בעצמה). בכל זאת לעשות ילד אולי היה מצליח, ואם לא הוא אז האבא הזה שלו שלא מפסיק לשלוח מבטים. קוראים לו עמרם, אמרתי, ולא יפה נפנוף היד לשלום לגבר זר, לא צנוע.

אם גמרת להתפלל תסגור את האור.

קצת מעצבן הדיבור שלה שגס וחסר סבלנות. היד מצביעה על המנורה, מזה להבין שרוצה שאבוא כבר למיטה. מרחיחה אותי לבדוק אם התרחצתי, אחר כך תופסת ומחבקת. רוצה בכל ערב.

לפני הפעם הראשונה, גם אבא ניסה שהסביר לי מה צריך לעשות, אבל ידעתי משמיל ומהצחוקים ליד המחלבה. לובקה ניסה שוב ושוב לשכנע את מטי למשוך אותי אל האיקליפטוסים. מוכן להתערב שבלי שום מחלה וגם בלי להסתכן בהיריון. אחד שהוא אידיאלי בשבילך. ומטי הסתכלה בי כאילו בודקת, בסוף פרצה בצחוק. בקשי שיראה לך אותו, אמר לובקה, ימצא חן בעיניך.

כמעט שנה עד שהודיעה בקה שדי, נכנסה להיריון ואפשר לנוח.

לא עושים טוב ההריונות לגוף שלהן. נדמה שמתנפחת הבטן, אבל מהר תגלה שמתמלאות בכל מקום. לדעת לובקה, בכוונה להיראות מגעילות ובלתי מושכות, כך מהטבע שמבקש לשמור שלא ישתוללו היצרים. גם לעשות רווח בין ילד לילד. הבעיה, לדעתו, שלא חוזרת הצורה הקודמת. רק להביט על סימי או על פלה נוטמן, ניצלו את ההזדמנות להצמיח על האחוריים, וגם במותניים ובכל מקום. לא הייתה דקיקה גם מקודם, יטען ג'קי, לא פלה נוטמן, אבל סימי כן. לכן הסתלק סינלה, התחמק מאחריות, טען שמקח טעות, ולא זו האישה שבחר לחיות עד שיפריד המוות. אחד שצריך לחתוך לחתיכות, להושיב בכלא, אמרה מטי, או לשים רעל בקפה שלו, שהרבה יותר פשוט וגם צודק.

הרבה דרכים להרוג ילדים. למשל מכסים בכר את הראש עד שמפסיק לנשום, ואז צועקים לשכנים הצילו, תבואו לעזור. אדון פינחס ינסה להנשים, ללחוץ על החזה וגם מפה לפה ולא מצליח. מוות בעריסה פוסקים האנשים, מאוד מצער אבל אין מה לעשות. אחר כך ברבי, הבעל של מלכה סלומון, קם ועוזב את הבית, לא מוכן להמשיך לחיות במקום שעושה לו חלומות סיוטים. איך איבדו את התינוק שלהם, את הנשמה הטהורה. עלול לצאת מדעתו מהמחשבות האלה.

אבא סלומון מעדיף לא לדבר. הוא זקן, ומאז האסון רואים אותו מסתובב ברחוב בצעדים קטנים, לפעמים נעצר ועומד קפוא כמו תמונה, ואם תפנה אליו יזנק בבהלה, כאילו העירו מחלום. לא היה הרבה אור בחיים שלו לפני כן, ועכשיו גם המעט הזה נזל מהסדקים. מה טעם להמשיך ולהתייטר בגיהנום שאין בו שום הגינות ולא צדק. הסתלק לו הבן זונה נקי מחובות וחופשי לפתוח בחיים חדשים, אותנו השאיר עמוק בבור. אדון סלומון הוא איש קטנטן ובאסיפות אף פעם לא פותח את הפה. גם הבית שלהם קטן, רק שני חדרי שינה ובלי סלון, ובית השימוש והמקלחת בחצר. אורחים מקבלים במטבח, אם בכלל נכנסים אליהם אורחים. כל כך מעט ביקשנו, אומרת גברת סלומון, וגם זה כנראה מוגזם בעיניו. מתכוונת לאלוהים.

אבא ביקש שלא תחטא בלשונה. מבין את הכאב, את התחושה הנוראה שמשוה איום התרחש ואי אפשר להוכיח, נמלט ללא פגע הנבל. מוטב להשאיר לאל לעשות מה שראוי, ולקוות שמיטיב לדעת מאיתנו, ולא חסר יכולת לבוא חשבון. בכי, אמר אבא, ייטיב עמך הבכי.

יש לגברת סלומון יבלת שחורה באמצע הלחי שאולי גורם לו לא לגעת, לא לשים יד מנחמת על הכתף שלה. אי אפשר למיין את האנשים לפי הפנים, לפי היופי, יאמר אבא, בכל זאת בחר לעצמו את אימא שחלקות הפנים שלה ועדינות. לכן לא למיין, אבל לבחור.

בטוחה שברבי, הסביר שמיל, כדי להיפטר משלום מזונות. הכל עניין של כסף, אפילו אם צריך להרוג. ועניתי שגם הצורה, לבדוק את הפנים של מלכה סלומון, אולי סיבה נוספת. ראיתי שלא הבין.

עוד דוגמה, בנסיעה לאחור: האיש עוצם את העיניים ומזנק ברוורס, דורס מתחת לגלגל הטרקטור את הילדה המפגרת. אחר כך תולש את השערות מהראש מרוב כעס, איך לא שם לב. בטוח שהעיה מבט לפני שהניע את הטרקטור וראה שאין איש. איך פתאום התגלגלה לשם, הוא זועק באוזני השוטרים שמתאמצים להרגיע, איך ישא עיניים של אשתו, יתחנן שתסלח לו. שלושה ילדים גידלו יחד לתפארת, וכשנולדה זו הקטנה, כבר בני יותר מארבעים. כולם הזהירו שמסוכן בגיל הזה ומי יודע מה ייצא, ובאמת צדקו. היה טוב לכולם אלמלא נולדה. אדון שרגא כורע על הברכיים וחובט באדמה עם המצח.

אבא אוהז בכתפו ומושך אחריו אל תוך הבית. הרבה זמן נסגרים יחד בחדר, אפילו את אימא בלהה לא מכניסים. בסוף יוצא אלינו ומודיע שאסון גדול, אין מה לדבר, אומללה התינוקת ועוד יותר ההורים. כולם מתבוננים בו בעקשנות, מחכים שימשיך. אדון שטרוייכלר חוקר אם באמת תאונה. איך לדעת, משיב אבא, אם שרגא עצמו אינו יודע. כולם שותקים, ואבא מסביר שכך אמר, גם שוחחו הרבה ביניהם, בלהה והוא, אפילו קיוו שייקרה. מזה לדעת שלא מזימה.

ועוד, שעכשיו יצטרכו למכור את הטרקטור שלהם, זה שדרס. אם יש מי שמוכן לקנות במחיר מציאה.

מתי הייתי אני, חמש או שש שנים קודם. אז אהיה הדוגמה השלישית, אפילו שנשארתי בחיים. מרוצלה העזה להאשים אותו (כך סיפרו). משמש דוגמה רעה לאנשים הפשוטים, גם אם התחרט ברגע האחרון. לא מאמינה שפקודה מאלוהים ולדעתה סתם תירוץ. לא מביאים לאלוהים מתנה מקולקלת.

(איך יכולה לקרוא לילד מתנה מקולקלת).

(לא סתם ילד, הילד הזה).

ובכלל, כל כך הרבה מטרות חשובות למות בשבילן, ואיך מצא את זו שסתם מבחילה, עושה לה להקיא. מיד תביא דוגמאות: אהבת המולדת, הגנה על הכפר מהרוצחים מכפר חנון.

(שתי דוגמאות שהן אחת, מה עוד?).

(מסתפקת בשתי אלה).

אז תוסיפי קידוש השם, אמרה פלה נוטמן, ואת הכבוד להורים.

אמרו שמרוצלה התבלבלה, אולי נבהלה. מוטב לנהוג בזהירות עם ההוא שלמעלה. להזכיר לה את התפילה שהכי חשובה ליהודים, בכל לבבך ובכל נפשך בשכבך ובקומך. הכי קל להקריב את עצמך. הכי קשה את הבן. היום כבר ממש לא מקובל קורבנות, לא אצלנו, לכן לחפש הסבר משכנע. חכם אברום אינו מוצלח בהמצאת צרופים שיפתרו בעיה ויתנו כבוד. ומה נשאר, לצפות שיבוא מעצמו, נס.

למשל רעידת אדמה, או חורף בלי גשם, אפילו טיפה, ובמקומו מבול באוגוסט.

לראות איך יגיבו העצים, ביקש חכם אברום, ואם יפרחו התפוזים בסוף הקיץ.

אף פעם לא עקבו אחריו כשהיה יוצא להתבודד בגבעות, ומה סוחר איתו בתרמיל הכבד. אמרו שמוקדם בבוקר, כשעוד לא מתחילה הפעילות בחצרות, אבל מהחלונות יכלו לראות שצועד בכיוון הוואדי. כמה שכנים העידו שראו. קצת כפוף מהמשא או מהקור, ולא עורר פליאה. אדם מוזר, חכם אברום, צדיק שמדבר עם אלוהים, מתווכח אתו, ואם הולך להתבודד בשדות, בוודאי יודע למה. גברת רודיטי סיפרה שראתה עשן או אדים מעל הראש שלו המכוסה בכובע, וקצת גם מהתרמיל, וזוכרת שהתרגשה כאילו צופה בדבר קדוש. כל היום חשתי מבולבלת, שחה לקוני קנפו, כי תמונה שלא בכל יום, אפילו רעדה בידיים כשאספה ביצים בלול ונפלו לה שתיים, נשברו. מי שמכיר אותה יודע שלא סתם נסחפת אחרי הדמיון, לא ממציא.

כשחזר בערב נענע בראש לאימא שלא. צר לו אבל לא. הוציא את התינוק מהתרמיל והושיט לה שתניק. בן שנה אין לו זיכרונות, בכל זאת עדיין עולה לי בפה טעם החלב שמצצתי ומצצתי אחרי יום ארוך של רעב.

תאכל גם אתה, אמרה לו.

אני חושב שהכי הדאיג עניין הבכי. אפילו עלה החשד שאילם. אבא הביט בי ולא הצליח להבין, כי בכי אינו רק קול שמרעיש באוזניים, אלא גם קימוט שאפשר לראות על הפנים. תינוק חייב לבכות, הסבירו הנשים פה אחד, זה מהטבע, וכדאי לנסות לצבוט או להרעיב וכך לדעת. הפנים האלה, אמרה השכנה

קליין, כמו יפני או סיני, לבדוק אולי גם כזו ההתנהגות. וכשלא הבינו בארה שאולי שם התינוקות לא בוכים כמו אצלנו.

אני חושב שאימא הכי דאגה, ביקשה לשמוע את הדעה של הרופא פרידמן. הדוקטור ידע להסביר את הצורה העגולה, צרה צרורה, אמר הדוקטור, ובעניין הבכי הציע לחכות שלושה חודשים עד שיגיע לגיל הצחוק. מי שצחק גם בוכה, כך לימדו אותו באוניברסיטה. כשמלאו לי שנה חייכתי. אם כך יכול גם לבכות, טען, פשוט עד עכשיו לא הרגיש צורך.

בהתחלה אימא לא רצתה להניק, פחדה. טענה שהמבט כמו של דג. איך מביט דג, התעניין אבא, וענתה הנה כך, עגול, צורה של תימהון. אבא ביקש לדעת איפה ראתה דג. הרבה פעמים, זאת אומרת, מבושל. תמיד בצלחת של אבא שלה שפירק בסבלנות את העצמות למצוץ מה שביניהן ואת העיניים אחרונות. מי יזכה בעיניים, מי שילד טוב והתנהג יפה. כולם הביטו באימא, חיכו שתגידי. אני לא רציתי אותן, פחדתי, והנה קיבלתי.

אני חושב שהרגיש אשם, בגלל שנקרע החוט שקוראים שושלת, וכבר מאוחר לנסות לתקן. אם קיווה למעט המשך באמצעות אשתו שגם בת אחיו, עכשיו מה. בוודאי האשים את האל, אתה תקעת בי את הרעיון, אז תסביר איך נוכל להמשיך יחד. עבר הרבה זמן עד שהגיעה התשובה. אולי לכן ביקש מאדון ויתקין לנסוע ולהביא דווקא משם, מהעיר שעזב ונמחקה מראשו ועכשיו שבה בחלום, משהו שאומנם קצת מאוד, כמו ריח, ובכל זאת.

אימא ניסתה להתנגד. זוכר את הוויכוחים שעל גבול מריבות. חצי ורבע ושמינית. יותר לא ידעה לחשב. אבל לא התכוונה לשאריות שפוחתות מדור לדור עד שנהיה אפס, אלא למצבות הזיכרון שאורך חייהן עוד פחות. בקושי זוכרת את סבה, ואת מולידו מי זוכר. וגם שלא הייתה צריכה להסכים לעזוב הכל וללכת אחריו למקומות שכמו מדבר. כמו טיפשה, נאנחה אימא, ויכולה להאשים רק את עצמה. (פוחת, אבל אף פעם לא יהיה אפס, הסביר שמיל, גם אם קטן קטנטן תמיד יש לו חצי, כמו הסיפור על אכילס והצב).

אלמלא השבר הגדול, ההשמדה, הייתה חיה לה בסביבה המוכרת, מוקפת הורים וילדים, ממש כמו אמה וסבתה. מסתבר שאי אפשר למתוח קו ולהתחיל מחדש, הרעל הוא בתוכך פנימה, זרעי הרוע. בגלל המילים היפות שלו שנשארו מילים. גם בגלל שהייתה עייפה ונכונה להשתכנע. היא מיישרת את השמלה הארוכה עם הצווארון הרקום, מתאמצת להסתיר את כפות רגליה, את הציפורניים שכבר מחוספסות מרוב שנים ואבק, ולא יעזור כמה שתרחץ. השמלה הזאת השחורה, שנראית מלוכלכת אפילו כשתלויה על חבל הכביסה, ומדי שנה צריכה לפרום ולהרחיב במותניים ומעט לקצר. בגלל המילים היפות שלו, היא אומרת.

להעיר לה שלא מדבר שממה הכפר שלנו, ובעניין הסביבה המוכרת, המשפחה, האם שכחת שמתו עוד קודם, ולא בעיר ההיא שליד החידקל אלא במחנות ההשמדה. ערבוביה שלמה אצלה בראש. תהיה ילד טוב ותביא לי כוס מים.

אנשים נשרפו בתנורים, אבל לפני כן נחנקו בגז. מה נשאר לנו, ערימות אפר. תבנה להם מצבת זיכרון שלא על הקבר האמיתי, כי אין. יש אנדרטה שהעמידו פה ליד המזכירות וכתבו את השמות של הקרובים שנספו. אחר כך באה ארנונה וביקשה להוסיף את המשפחה של האיש שלה חיימון ולא הסכימו. ראשית, מפני שאלה בכלל בסיביר, היה קר ומתו, וזה עניין שונה לגמרי. ושנית, הרי עשו לזכר הקורבנות שגם קרובים של המייסדים, לא כל ארחי פרחי שבא אל המוכן. להסביר שמדדו את השטח, ספרו את השמות, וחישבו בדיוק שיתמלא הלוח עד למטה. חשבון שקוראים חילוק. ארנונה מוכנה להראות איך להוסיף בצד, לא ממש למעלה, ברווח שמתחת לפסוקים. ולא הסכימו כי יהיה ביזיון לקדושים.

אז תשימו עוד מצבה יותר קטנה, וענו, את זה תעשי בעצמך אבל אצלך בחצר.

אימא נושכת את האצבע, אולי מנסה להיזכר על מה דיברנו. רצית לשתות, אני אומר.

היא לוקחת את הכוס ומניחה על הארץ. ביקשת לשתות, אני חוזר שוב. אם רק תזיז את הרגל קצת שמאלה עלולה להפוך אם לא תשים לב. אני מזכיר לה איך נפגשו היא ואבא, לא בעיר ההיא קרמזוג, איפה שנולדו וחיו לפני המלחמה, אלא במקום אחר שהוא ארץ אחרת, נזדמנו לגמרי במקרה או מהגורל. בעצמך סיפרת. חיפשת מיטה לישון או אפילו רק מזרון, פתאום ראית.

(גורל זה אלוהים).

יש סיפורים של אנשים ויש מהתורה שלומדים בבית הספר. בסיפורים בתורה כל הזמן מרמים, אומרים: זו אחותי, זה הבכור. אפילו האנשים הצדיקים. וכתבתי במחברת את הדעה של החבר שלי שמיל, שכל הזמן התחתנו עם האחיות שלהם ולא הבינו את הסכנה. מילא בתקופה שלא הייתה ברירה כי מאוד בהתחלה, אנשים ראשונים וכולם משפחה אחת בארץ שנער. אבל אחר כך יכלו לשים לב. זו הדעה של שמיל.

להוסיף את עניין הגיל. כשאתה זקן, הזרע כבר לא טרי. לתת דוגמה מירקות, עגבניות או מלפפונים, שאם תיקח את הפרי הראשון, עסיסי ורענן ולא עקום ומלא צלקות. היה צריך להרשות לאימא שלך לחטוא הרבה שנים קודם, הוא אומר. וכשראה שלא הבנתי הסביר מה.

את זה אי אפשר לכתוב במחברת כי לא מוסרי, עושה זמזום בראש שמתחשק למות. אבל כן את ההתעוררות בבוקר שלפעמים גורמת שתרגיש רע.

אתה מסלק את השמיכה בלי חשק, בייחוד בחורף כשקר. מתחיל במכנסיים הארוכים שהשארית על הארץ ואולי מתחבא בתוכם איזה נדל או עקרב, אפילו סתם מקק מגעיל. להשתחל לתוך המכנס בעמידה על רגל אחת, ובטוח שתאבד את שיווי המשקל כי עוד לא לגמרי ער, ולהדק בשרוך שנקשר מלפנים. תזדרז, אומרת אימא כאילו יש לאן למהר, ותלבש את החולצה. צריך אחת נקייה, וזו מזוהמת ובכפל הצווארון פס שחור מזיעה. מחר אכבס, היא אומרת, ועכשיו תתפלל ושב לשולחן. לפני כן, אני אומר, לפני כן. ואת זה בחוץ ליד הדלת עם הגב אל הרוח שלא להירטב מהטיפות. בקושי מספיק להתיר את השרוך שרק עכשיו קשרתי.

תתרחק קצת מהדלת, היא צועקת, כמה פעמים צריכה להגיד.

הצבע של הבוקר, אפור, הצבע של הרוח ושל הדלת שלא נסגרת, הכל עננים עד למטה תוהו ובוהו, הכל מתנועע. ההוא שהמציא את החיים אז שיחיה בעצמו. זה דיברתי אל אלוהים לא אליך. מילים שמרגיזות אותה, עושות שתשתעל. כי מה בסך הכל מבקשים, להתלבש ולאכול וללכת לבית הספר, השנים הכי טובות שעוד תיזכר בהן בגעגועים, ועכשיו תרחץ את הידיים. השנים הכי מסריחות. הוי ואבוי אם ישמע אותך אבא. בעצמה עוד לא הסתרקה ובחלוק השינה, מגרדת בציפורניים בשערות ומהן אל הלחם, חותכת פרוסה ומורחת מרגרינה ומה שארצה, זאת אומרת אבוקדו או זיתים או עגבנייה. מי ראה עגבנייה אפורה. תפסיק כבר, היא אומרת.

דאגנו שמא אילם, בלי חיוכים ובלי בכיות. עכשיו צוחקת.

(הביטוי של אבא שלא מבחירה. אנשים נתקעים במקום שבכלל לא מתאים לחיות, קשה ובלי אוויר. עפים זרעים ברוח, זרעי גדילן מחוברים לסוכך, ולאן מטלטלת אותם, למשל לסדק במדרכה, או אל תחנת דלק ושם בין מכלי הסולר, שם תנבוט. לא מבחירה, מגורל. אחד שיצא מצרוף של זרע וביצית, לפעמים מכוער, לפעמים עקום. בהתחלה ישאלו איך נולד כזה להורים יפים. בהתחלה. עכשיו חמישים שנה אפילו שבעים יסחוב את הצורה העלובה, את העלבונות, יסתפק במכוערות כמוהו. אחד מביצת נמלה, אחד בן של מלך. עולם שלא רק בלי צדק, גם בלי יכולת להשפיע. הנה סבתא פרלה, שהיכן נקברה, לא אצלנו, לא בכפר. מישהי שלא התחברה אל החיים פה, אמרה שלא אוהבת את האנשים, את התרבות. בסוף שמו במוסד טיפולי, האכילו בתרופות מרגיעות שלא תשרוט את המטפלים ואת עצמה. הנה לך דוגמה לאחת שכבר הצליחה להחליף מקום).

לרשום במחברת, נושא לדבר אל האנשים כשאהיה החכם שלהם. האין בחירה.

(גם הגדילן הוא רק דוגמה, ואחד עם צורה עגולה בפנים לא חי שבעים שנה. מזל שלו).

אדם שמתייאש מהחיים ימות ראשון. בהתחלה הוא אוכל רק לחם ולא עושה הליכות שמזיזות את הרגליים. אחר כך נהייה שתקן ולא מקשיב. אולי לכן הרבה זמן גברת קליין לא הגיעה אלינו וגם הרבה אחרים. לא צריכים מנהיג רוחני ודי להם בוועד. ורסנו טען שמי שמייעץ לאחרים צריך קודם כל להצליח אצלו בבית, להחליף את הכוך הסדוק ובמקומו בית מודרני עם בית שימוש ומקלחת. לא רוצה להעליב אבל מרגיש בושש כשנכנס לשם, מרגיש גועל, והרבה נענעו בראש שמסכימים איתו. למה לבקש עצה מה לשתול או לזרוע מאחד שבמשק שלו יותר עשבים מפירות. אבל בעניינים רוחניים, התווכחה איתו ברכה, וצחק כי לא מבין איך אפשר לעשות הפרדה. אנחנו במאה העשרים, לא בימי קדם שחשבו שמזוזה שמודבקת לדלת שומרת מגנבים. מגנבים אולי לא, אבל ממחלות. הצחיקה אותו כי אפילו הכי גדולה לא עוזרת כמו כלב בולדוג שמתרוצץ בחצר, ולבעיות בריאות צריכים רופא, אבל רופא ולא סתם קשקשן שאין יודעים איפה למד, אם מבינים למה רומז.

לא יודע איך התחילו המחשבות האלה ומאיפה הגיעו. האנשים עוד באו בשבת לבית התפילה אבל לא ממש לתחילת הברכות, ולפעמים נשאר לעמוד בחוץ ולדבר. למשל על שוק הפטמים שחלש מאוד, וכל

שבוע שמתעכב המשלוח, מעמיד בספק את הכדאיות הכלכלית. להאכיל הרי צריך, ומה שזוללות, לא את התערובת אלא את מעט הרווח. למשל על המזיק שקוראים זבוב הים התיכון, שכמה שתשקיע בריסוסים לא תתגבר. כבר שנתיים שנרקב פרי על העצים, ובכל שנה יותר ויותר. קטסטרופה. כרסנטי גילה שקוטף השכם בבוקר ושולח ישר לשוק, מוכר בחצי מחיר. אם נמכר באותו יום ותכף אוכלים, לא מרגישים שנגוע. מה נשאר מחצי מחיר. וענה שיותר מכלום.

מעט זה המון לעומת כלום, ופטמים הם תרנגולות שמגדלים לבשר. מאכילים בתערובת שכל הזמן מתייקרת, זאת אומרת שאוכלים מנה כפולה. בנוז שאל למה מנה כפולה, וכרסנטי ענה שמתכוון במחיר מקודם, בבקשה תעשה את החשבון. כולם נענעו בראש שצודק.

גברת ברכה יצאה להגיד לי להיכנס. אבא ביקש, וגם לכם לא יזיק לתת קצת כבוד למקום הקדוש. בית כנסת אינו מחלבה או מחסן מיון. כרסנטי ענה שאם יעזור נגד המזיקים מוכן להתייצב בכל בוקר, לשים את הקובייה המצחיקה על המצח עם הרצועות, אפילו לעבור לפני התיבה. לדעת ברכה'ה הקשר גלוי לעין: ככל שפוחתת יראת השמיים מתרבים הפגעים. אז בואו ניכנס, נענה לה.

בית התפילה שלנו הוא סתם חדר גדול, עם ארון שהעמידו ליד הקיר הרחוק והשאר ספסלים. את הארון נידב אדון לופו כשרכש לאשתו ארון בגדים חדש, ורק ביקש שיכתבו שלט עם השם שלו. אבא הציע שיתרום גם פרוכת. יוכל לרקום עליה אפילו את שמות הוריו ושל הגברת. לתרום מה.

פרוכת, שזה וילון מבד אדום, עושה צורה חגיגית.

לופו ענה שאת הארון יכול למכור בחמישים לירות, רק להחליף כמה ברגים וכמו חדש. בקושי הצליח להשתיק את האישה שלו סטלה שרטנה לא מעט. ווילונות יתרמו אחרים. מה שהדליק רעיון בראש של גברת בקר, נזכרה שיש לה כזה וילון כמעט בצבע המתאים. מה זה כמעט.

כתום, מאוד יפה, רק לכבס ולגהץ.

ממזרה גברת בקר, ציירה באמצע שני אריות שהעתיקה מספר התפילות ואת המילים תורת משה, ומתחת כמעט באותן אותיות, השם שלה ושל בעלה זכרונו לברכה. איך השתוללו מכעס.

ברכה'ה טענה שעיוורי צבעים. כתום, הבטיחה כתום, וזה הרי צהוב. ושנית, החתולים האלה שמחזיקים בלוחות, צריכים להיות זהים ורק מסובבים את הפנים מהמרכז הצידה. מה פתאום חתולים, כעסה פלורה בקר, וברכה'ה ענתה שבדיוק מה ששאלה, למה חתולים, מציעה להזמין את החברים שיראו ויגידו. בנוז אמר שלא טוב הוויכוח הזה, לא הולם את המקום ולגמרי מיותר. הרי ידוע שמאותה משפחה שניהם, האריות והחתולים ומכאן הדמיון. איך מאותה משפחה, התרגזה ברכה'ה, דבר כזה אף פעם לא שמעה כזה רעיון. אולי גם העכברים. עכברים לא, אבל הכלבים.

מה.

מאותה משפחה.

ברכק'ה נגעה עם האצבע במצח וסובבה, אחר כך הכתה בכף היד באוויר והסתלקה ברוגז. אחריה הגיע לופו.

הו איך צעק. כבר מתחרט על הכל. ביקש לתרום לטובת הכלל, בסוף באה זאת, כיסתה עם הסמרטוט שלה שיחשבו שהכל ממנה, תחבולה שעושה לו לחוש גועל. גברת בקר התפלאה, לא הבינה על מה הזעם, אי אפשר לתלות וילון וגם שיראו את מה שמתחתיו. רק כשמזיזים לפתוח. היה צריך לשים את השם שלו מהצד או לתלות שלט על הקיר. עכשיו שרואה את הסערה שהקימה, מוכנה להוסיף על הבד למטה, זה הארון תרומת משפחת לופו. לכתוב בצבע.

עד שהתערב אבא. לאריות יש שערות ארוכות שקוראים רעמה וכדור בקצה הזנב. כך לזכרים. השם של המין השני לביאה. בזמן הצייד הלבאיאות רודפות אחרי הצבי או התאו, מקיפות מכל הצדדים ומפילות ארצה. אז מגיע המלך האריה ומחלק את הטרף ללהקה. לכן הציע לגברת בקר להוסיף את השערות והכדור, ואז יהיה ברור מה ציירה. על הלוח כדאי לכתוב את האותיות מאלף עד יוד, עשרת הדיברות. (יוד זה עשר).

ומה שאמר בנוז על המשפחה, חייב להודות שלצערו לא מומחה לחיות. מציע שישאלו את מדריך הלולים ממשרד החקלאות. נראה לו קצת מוזר הצרופ של חיות כל כך שונות למשפחה אחת. אילו הטילו עליו לחלק היה מצרף יחד את הגדולות, אריות ונמרים, ולחוד את הזאבים והכלבים. את החתולים עם הנמיות. אומנם גם במשפחות שלנו יש אחים שונים בגודל, לתת דוגמה את הבנים של שטרוייכלר, אבל שם הסיבה ידועה לכולם ולא רוצה להגיד. אבא ניגב ביד את הזיעה מהמצח וחזר לשבת.

(להסביר לו שיש כלבי בוקסר ויש קטנטנים שמתאים לחבר למשפחת הארנבות והשפנים).

עכשיו כבר לא מתערב במריבות, רק יושב במקום שלו הקבוע, מחזיק במשענת שהתקין בהתנדבות כרסנטי הנגר בלי לבקש כסף, ומניד את השפתיים לפי התפילות. איצ' אומר שסתם מנענע כמו אוטומט, ואם תשאלו אילם שיודע לקרוא תנועות שפתיים, יגיד שלא אומר מילים, סתם ממלמל. מעט אנשים מצטרפים לתפילת השבת, בקושי להיות מניין. אם באים, טוב, ואם לא באים, עניין שלהם. גם ביקורי הנשים אצלנו בבית פחתו ואין למה להקשיב, אין סיפורים. אני חושב שבגלל זה מתים, כי כבר צריכים.

ברכק'ה פרקש היא האחראית אצלנו על בית התפילה, מסדרת את הספסלים בקו ישר, מנשקת את ספרי הקודש ואת המזוזה, ונועלת את החלונות והדלת. לא תפקיד קל כי הרבה ספרים קרועים ויש חורים שחודרים לעומק מכרסום של תולעי ספרים שאוהבים לאכול דווקא נייר ישן. כדי להשמיד אותם צריכה להפוך דף אחר דף ולחפור בכריכות עד שמגלה את המזיק ומוחצת אותו בציפורניים. לא מגעיל אותה כי מעשה קדוש. התפקיד עושה לה הרבה כבוד וגם מקום בגן עדן. גם לסימי סינלה יש מקום בגן עדן אבל בשכונה אחרת, כי חזרה בתשובה ומקיימת את כל המצוות. אבא הסביר שמי שחוזר בתשובה מוחקים לו את העוונות הישנים, וכאילו תינוק שרק עכשיו נולד. פעם כשהייתה צעירה הייתה סימי חוטאת גדולה, מתנשקת עם בחורים בלילות, מנענעת במועדוני ריקודים, משתוללת. זה היה בקיבוץ ושם הכירה את אדון

סינלה הבן כשעוד היה צעיר וחיפש בחורות, לא כדי להתחתן, רק להזמין לישון איתו ערומות. סיפרו שראה את סימי בבגד ים כשעוד הייתה רזה והפנים חלקות בלי פצעונים, והציע לה להתחרות בשחייה. מצחיק, כי לא יודע לשחות וגם היא, במקום להיכנס למים התלבשו והלכו לפרדס לקטוף קלמנטינות ולעשות את הדברים בחיק הטבע. כך הייתה ההתחלה. לובקה אמר שמפרי הדר לא משמינים, אז כנראה זללה לחם. בארץ שלה איטליה נכנסים להיריון מלחם ואטריות, לכן לא התפלאו שפתאום נולד איצ' ואחרי אולי חצי שנה זלדה, והיו חייבים להעמיד חופה. מוכרחים להסביר לו, נחרד לובקה.

יפה פילי האשימה את מערכת החינוך שלא מקדישה זמן לחינוך מיני. מדאיגות אותה הבנות שלנו שלא יודעות לשים גבולות, לשמור על הכבוד שלהן, להיזהר. פתאום צומחת הבטן ולא מבינות למה, ובוודאי לא זוכרות ממי. הצחיקה את יואל לופו, כי שום חינוך לא יעזור לאחת כמו אסתי שמוכנה עם כל אחד, אפילו עם קטנים.

אפילו עם זיקו.

מפני שאיתו הכי פחות מסוכן.

ואמרת שכלל לא הסכמתי ועשתה ברמאות.

נראה אותך אומר שלא נהנית.

וענתי שנכון, אבל לא רציתי לגלות את הסיבה, ולמה התרחצתי פעמיים במקלחת שהתקין אבא ליד הבית, ובלבד שייגמר הריח. לא מבין מה קורה לאנשים ואחר כך עוד באים בטענות. לא אסתי, אבל למשל סינלה. יפה פילי כעסה עליו שהסתלק מהבית, משאיר את סימי עם שלושת התינוקות, והסביר שרימתה אותו, תרגיל מתוכנן, אין מילה אחרת להתנהגות שלה. תסביר איך רימתה. פתאום נהייתה נפוחה ושמנה שכבר לא יכול לסבול.

זה מההריונות, הסבירה לו יפה, ומהבישולים. עכשיו תצטרכי לאכול רק ירקות עד שתחזרי לצורה הישנה, להיכנס שוב לבגד הים שני חלקים שפעם כבר סיבך אותך. אבל סימי הסבירה שכך מאלוהים, כל מה שבא, וחייבת לכסות בשמלות ארוכות וסגורות עד הצוואר כמו שאוהב יתברך שמו. מרגישה שמעדיף את הצורה שלה, זו שעכשיו, ולא כועסת על הבעל שלה. כעס זה מהשטן הסבירה לאבא.

אבא הדגיש שנשגב ממנו טעמו של האל, ולמה יעדיף אותן נפוחות כאילו פיטמו לשחיטה. על טעם וריח (והניע את ידו עם כף יד פרוסה), אבל מטריד אותו ממה תחיה ואיך תגדל לבד את שלושת הקטנים. העיניים שלו טיפסו מהנעליים עד המטפחת שעל השיער, ירדו ועלו, ולפי הבעת הפנים לא נהנה ממה שרואה. לפעמים לא מצליח להבין אותו (הסביר לאימא), לפחות לא את זה שלה. אולי אוסף אליו את חסרות החן כמעשה חסד. הרי לא קניבל שיעדיף בריאות בשר. (מתכוון לאלוהים).

אימא ענתה שלא מתאים לדבר כך, ואם גורם לסימי להרגיש טוב יבושם לה. הרבה סבל ידעה המסכנה בחייה, והיתר עוד צפוי לה. אבל שימי לב באיזו קלות נכנסות להיריון, אמר אבא, וענתה שלכך צריכים שניים, למלאכת היצירה הזאת, ואולי גם היא עצמה הייתה צריכה לנסות עם סינלה. אפשר היה לשמוע את הכעס בקול שלה, מתכוונת להרגיז.

עצה שלא נתנה לאישה שלי בקה, לא יכלה לתת כי מתה לפני שהגיעה, כך שלא הכירה אותה בכלל. בטוח שלא הייתה מוצאת חן בעיניה.

זו גם לא נזקקה לעצות.

אבא אמר על סימי, על המצוות שאוספת, כמו לאסוף זכוכיות צבעוניות או מפיות נייר ואפילו פחות. כמו אוסף מילים שרושמים במחברת, שוב ושוב את אותה מילה ויכול אפילו מיליון. דיבור לועג, סימן שחסר סבלנות. מעדיף להיות חוטא ולא עקר (משפט שלא הבנתי). אלוהים (אמר אבא) ברא עולם, לא צייר אותו על דף. הוא הציץ בשנינו, באימא ובי, וחזר ללעוס את הלחם שמרחה בגבינה, פתאום קם ובלי להסביר יצא החוצה.

רוצה לראות מה עושה, ביקשתי.

בהתחלה נסתמו לי העיניים מרוב שחור, אבל לאט לאט יכולתי להבחין בכתמים הכהים שהיו עצים. משהו שדרכתי עליו התהפך וידעתי שארגז ישן שזרוק כבר המון זמן ואימא טוענת לאבא שוב ושוב שצריך לסלק למזבלה. למה מפריע לך, שאל, והתשובה, כי לא מוסיף יופי. גיששתי ליד הסככה, איפה שהברז, עד ששמעתי רעש כנפיים של ציפור בורחת מתוך ענפי האורן. צוצלות לא רואות בחשיכה והתנשמת כן, לכן עלולות להיטרף. התחכתי באצטרובלים וענפים יבשים וכמעט נפלתי ארצה. מוטב להקיף ולבוא מאחור ורק להיזהר מקוצי הבוגנוויליה שמסוכנים אפילו באור. איפה אתה, שאלתי.

הכלב של קליין פתח ראשון. אולי נבהל מאיתנו, ועורר מקהלה מכל החצרות. שמיל טען שנובחים כדי להרחיק את הפחד, להתחזק יחד. לפעמים התקפה היא סימן לחולשה. עכשיו שמיל כבר איננו ואני עצוב כי אין את מי לשאול. משהו בלט באופן משונה, הכהה את הרווח, וזה היה אבא. שעון על גזע האורן הזקן במקום שמתפצל לשניים ואפשר לטפס גבוה אל הענף שנכפף אל הרחוב. לפעמים היינו מתחבאים שם ומשמיעים קריאות להפחיד את הנשים שעברו מלמטה. תתלכלך מהדבק שלו, הזהרתי, שלא יורד בסבון. אימא תמיד כעסה כשגילתה את הכתמים על הבגדים וגם על הידיים והרגליים. אולי יסכים שאשב איתו.

אהיה בשקט, הבטחתי.

תלך לישון, אמר.

אז תבוא גם.

מזה שלא ענה, הבנתי ששקוע בתפילה. לא סתם ממלמל את הפסוקים, יותר משפטי שאלה ונעימה שמתחננת לשכנע. מזמן הבחנתי שאצלו אלוהים שונה, אוהב שיחה ומלטף, כזה שנוח לו דווקא בחושך, ויכול לבקש ממנו דברים. יכול, אבל לא יבקש. לא מאמין שפעם האלוהים הזה יתחבר גם איתי.

חושך, ועלול להיות נחש או חיה אחרת, חזיר בר או תן. גם ערבים שבאים לגנוב, כי העיניים שלהם יותר טובות בחושך (אמר יניב מהביטחון). עכשיו הרגשתי שמתחיל הקור אבל כזה שבא מבפנים, לא מהאוויר וחייב להזדרז. אני חושב (אמרתי), שלא הייתם צריכים לבוא הנה, ועכשיו כבר מאוחר להתחרט. כולם לא היו צריכים, או שלא אכפת מהאחרים, ממה שבראש שלהם, כאילו אינם, ורק לסגור את השער ולחכות.

רעדתי מפני שהבנתי שחיכה שאמשיך. זאת אומרת מקשיב, ואם הוא, אז אולי גם מי שאיתו. כבר מזמן רציתי להגיד, אבל באור אי אפשר כי עסוקות העיניים, יביטו עליך לשאול אם השתגעת. מחשבות שטובות לחושך שלא יראו את הרעידה. אולי לא הבין את מה שאמרת, זאת אומרת בעניין השער. אימא שם לבד, יכולה למות, ואותי לא הייתם צריכים.

הנה יצא סוף סוף.

עכשיו אפילו אם יחנוק. אבל רק חיבק, משך אליו ולחץ את הראש לחזה שלו בליטוף שלא נגמר. עד שאמר: לא חשוב מה, ובלבד שירוצו מחשבות בתוך הראש. הכי נורא שפתאום נגמרות כמו מוות, ואפילו רע ממנו. לשאול איך אפשר יותר גרוע, וכאילו משיב (כי הרי לא שאלתי), כשמחכים שכבר יגיע. עכשיו נלך לישון.

לגלות של מי הילד לפי הפנים שלו והצורה בכלל. לדעת גברת קליין הכי קל לזהות דמיון כשיודעים מי האב. אתה מחפש סימנים ומכריז שתכף רואים, לפי העיניים והאף, לפי השומה הקטנטונת בצד הסנטר, לפי הכתפיים הצרות והצוואר הדק (או העבה). שונה לגמרי כשמשוהו לא רגיל, והדוגמה אני, שלא דומה לאף אחד ורק לחישות ההתפארות של אדון לופו שנהנה לספר בסודי סודות. שום דמיון ביני ובין לופו.

כבר מזמן לא חי אף אחד מהם, ואימא מתה עוד לפני אבא. אינם, אבל חוזרים אלי להיות בזמן שיושב סתם, לבד בתוך המחשבות שהן הדבר היחיד, בתוך הזיכרונות. הרי כל אחד הוא חלק מאחרים, תערובת. לא יודע להחליט איפה לשים את עצמי, זאת אומרת חלק ממי. אולי בכלל מאף אחד. אישה יכולה לעשות הצגה, עוטפת מגבות סביב הבטן, בכל חודש מגבת נוספת עד שנראית נפוחה מהיריון. אחר כך מביאים תינוק שאנשים רעים השאירו בבית החולים, ומכריזים הבן שלנו (ומורידה את המגבות, אחת בכל שבוע, ויומיים שוכבת במיטה), לא מגלים את האמת. אפילו מה שעשתה עם לופו, רק הצגה או ניסיון שלא הצליח.

(תיאור מהדמיון של לובקה שהצחיק את כולם, אומר, יש כאלה שההורים לא רוצים לקחת, משאירים בבית החולים ומסתלקים, וכדי להיפטר שמחים למכור למי שרוצה. איך עשו ולא רוצים לקחת, למשל אם זונה שפתאום נכנס לה הזרע או ממעשה אונס. כל מיני אפשרויות. ומטי אמרה דוגמה שמכירה באופן אישי. לא מכירה, שמעה, והיו צריכים לשלוח למקום שקוראים בית יתומים. לא מישהי מהמשפחה שלה, מה פתאום מהמשפחה, סתם שמעה שדיברו).

אם האישה יפה נותנים לה כבוד, וגם בזכות הבעל שלה שיותר משכיל ויותר צדיק מהשאר. בנוז אמר, מה אנחנו, סתם אנשים פשוטים, עובדי אדמה, עבודה שלא צריכה חוכמה, רק כוח ולהקפיד לעשות כל דבר בזמן. השאר מאלוהים. לזה התנגד ורסנו, טען שמה פירוש לא צריך חוכמה, בלי שכל איך תמכור, איך תבחר מה לזרוע. תעבוד מבוקר עד ערב וכשתאסוף את היבול תגלה שמוצף השוק ונשאר רק לשפוך את

המלפפונים למכלאה של הכבשים. ברור שלא כולם חכמים, יש ויש, ולפי התוצאות אפשר למיין. בנזו לא התווכח, לא התכוון להעליב. צריך חוכמה אבל מסוג אחר, יותר פשוט, בטוח שהבינו למה מתכוון. לובקה טען שכאלה דעות, מרוב עייפות וגם מתזונה לא הכי טובה, מחוסר ויטמינים. לא מצטיינת בבישול, לורה ריקרדו, או סתם שונאת לבלות במטבח. את התוצאות אפשר לראות על הפנים של בנזו וגם במצב הרוח, בעייפות. אחד שמגדל כבשים ואוכל לחם ומלפפונים שלוש פעמים ביום. הרי יכול לשחוט טלה ולצלוח על האש או חתיכות במחבת. תשאלו אותו למה לא עושה. למה.

כי צמחוני, לא אוכל יצורים שהיו חיים לפני ששחטו, וגם היא, לורה, שממנה התחיל הכל. מצחק, כי מגדל כבשים לבשר ובעצמו לא מסוגל להכניס לפה אפילו בצורת קציצה, ולא מרגיש בסתירה. כולם צחקו, כל החבורה שלייד המחלבה, ואני תיקנתי שבאמת הטריד אותו. נשמע את החידושים של חכם זיקו, הכריז לובקה, ועשה עם היד כמו תקיעה בחצוצרה. וסיפרתי שבא להתיעץ עם אבא, לשאול מה דעתו, ואולי עליו לחסל את הענף. נשבר לו הלב בכל פעם שמוכר כבשה או שה לשחיטה. אבא אמר שבכך לא יקטין את צריכת הבשר בעולם אפילו בגרם ורק יאבד את מקור פרנסתו. לכן לדעתו ראוי להמשיך.

לא גיליתי כל מה שדיברו בשיחה ההיא. הפתיע את אבא שיש כבשים לבשר והשם שלהם מרינו ואחרים לחלב. הצמר משמש בשני המינים כתוספת הכנסה. אבל גם אם יבצע חילוף לסוג האחר לא יפתור את הבעיה, כי כשמזדקנות נמכרות גם הן לקצב. אתה מגדל שיה וחולב אותה כמה שנים, ממש מתקשר נפשית כאל בת משפחה, בסוף מעמיס על הטנדר של הקונה ושולח לשחיטה. בנזו קימט את הפנים. לראות את העיניים שלה מביטות בו וכאילו יודעת.

גם את עניין הטלאים הזכרים שנמכרים עוד כשצעירים. כבשת חלב יש לחלוב בכל יום, פעולה שמחייבת נגיעה גוף אל גוף, וברור שמגלה סימני חיבה, מלטף, משמיע מילות שבח. כשמגלים יחס וחום נהנים משפע חלב.

גם זה הפתיע את אבא. וסיפר לבנזו על חוכמת הצמחים שהתגלתה לו במקרה. כבר מזמן שם לב שאם זורע דלעת או אבטיח ליד גומת עץ, לא בתוך אבל קרוב, הצמח ישלח את הענפים החדשים לעבר הגומה. הדלעת מסוגלת להוציא שורשים מהגבעולים כשמרגישה לחות בקרקע וכך להתפשט. לכן הצימוח החדש מחפש את המקומות הרטובים. תשאל איך מוצא את המקומות האלה (וחיכה רגע שישאל), והתשובה: בעזרת השורשים שבהתחלה מתפשטים לכל הכיוונים, ואם מרגישים רטיבות אפילו במרחק, נותנים פקודה לשתיל לצמוח לשם (אבא עצר לרגע לבדוק את אדון בנזו אם מקשיב). לאחרונה שם לב לתופעה שעוד יותר מתוחכמת: צמח שסובל מיובש, אינו מצמיח פרחים נקביים, ואילו הפריחה הזכרית ממש שופעת. דלעת היא פרי גדול ועסיסי, ובתנאי מחסור במים הצמח מעקר את עצמו ומונע את ההיריון הבלתי רצוי והמכביד. את המשכיות המין הוא משאיר לאבקה הזכרית.

כמו פיקוח על הילודה, גיחך אבא.

שוב בחן את אדון בנוזן אם הבין מה שסיפר, ובנוזן ענה שלא ידע שפרחים נפרדים, זכריים ונקביים. חשב שבכל פרח יש משני המינים. לא בדלעת, לימד אבא, בהזדמנות יראה לו. לדעתו תופעה המעידה על דרגת התפתחות מתקדמת. השלב הבא: צמחים זכריים ולחוד הנקביים, ממש כמו אצל בעלי חיים. (מילה שלא הבנתי, בולוציה). הפנים של בנוזן הראו סימני עייפות. נכנס אל החכם להתייעץ בעניין הדיר, לא כדי לשמוע הרצאה על חוכמת הצמחים. לכן הודה על העצה המועילה והלך.

(אני חושב שגם לא הבין את המילה).

אדם טוב, חייד אבא, בתנאי שהכל בקצב מתאים, בלי לחץ.

וענתי שלא תפס את מה שסיפרת.

קשה למבוגרים, כאלה שלא למדו, להבין דברים חדשים.

לכן יסיים באוזניי הילד בן השבע או השש (שאולי כלל לא מזרעו, חשד שלא עלה אצלי באותה עת, רק אולי תחושה שכמו ריח של בישול או כביסה שהם בית, דוחקת לפינה ומשם לחשוב את השאלה אם אולי מתביישים. אימהות מטיילות לפנות ערב עם התינוקות שלהם להראות לאנשים, ואבות לא מסתירים מאחור כאילו לא שלהם ורק במקרה יחד). גיל שצעיר מלקשור בין צמחים המתאמצים להשאיר שריד לפני הכיליון, לבין צער של אדם על מות ההמשך. מין תופעה שלא תתכן בלא יסוד מכוון (אמר אבא), סוג של תבונה מאוד נמוכה, המשלימה עם מה שלא ניתן, אבל מעודדת שפע פרחי זכר שאולי יצליחו למשוך את הקיום.

וזרעך אחריך לדורותם, ציטט מהספר הקדוש.

בין ארון הבגדים והמיטה, פינת סתר שהיא שלי ויכול להתכווץ עד שחבוי באפלולית. אם יפרוץ אויב לא ימצא, ומי שנכנס לבקש עצה מאבא ניצב בגבו אלי, וכך להיות רואה ואינו נראה ובעיקר שומע. ממרחק השנים לתמוה אם התחשב אבא בהימצאותי, אם נזהר בלשונו בגלל אוזניי הילד. כבר מאוחר לברר ורק להיזכר במה שאחר כך, אחרי שהסתלק האורח. אז כיוון את הערותיו אל מי שנתרתו בחדר, שנינו. איש טוב, שיבח את אדון בנוזן, ממש כמו הכבשים שמגדל. האם הצצתי פעם לתוך עיניי כבשה. הערתי שגם הצמחים, אבל בלי קול (זאת אומרת בוכים), וחייד, לאן נגיע אם נטה אוזן לפעיות וליבבות, לפני הכל הרי צריכים להשתיק את הקיבה.

וכתבתי במחברת: יש אוכל שהוא פרי, למשל עגבניות או תפוחים. לכן כמו החלב, זאת אומרת משהו שעושים כדי להחזיר תודה לאנשים בעד הטיפול המסור. כאילו מין הסכם: אם תגדלו אותנו נאכיל אתכם. אבל כרוב או בצל הם כמו עופות לבשר שהרבה יותר אכזרי. הרי לא יגידו: גדלו, וניתן לכם לאכול אותנו. לא מסוגל ללעוס בשיניים (הסברתי לאימא), כי מרגיש כמו חתול ועכבר, וגערה שאפסיק לפטפט. עכברים אכלו רק שם, ביער, אחרי שנגמרו קליפות העצים. בעיתות רעב אנשים עלולים אפילו בשר אדם, אפילו את הילדים של עצמם. לא החבורה שהייתה איתה שם, אבל (למשל) אלה שברוסיה, האיכרים שהרעיב סטאלין, בישלו ואכלו.

נהיו ממש משוגעים.

שאלתי את אבא אם גם אצלם, ולא, אבל כן חולדות ואפילו נחשים. בהתחלה צלו על האש ולאט לאט התרגלו לנעוץ את השיניים בבשר החי. עוצמים את העיניים ומדמיינים שאוכלים עוף.

כמו מעגל מתכנס פנימה, מתכווץ אל לכורסה שבאמצע החדר, מושב לזקנים. קודם אבא, כשכבר בקושי מזיז רגל וצריכים שניים לתמוך כדי להושיב על בור השירותים. בקה תמיד בצד ימין ואני מתאים את הצעדים אליה, מניח לה לעבור ראשונה בדלת הצרה ומתיישר אחרי המדרגה. מי שראשון חייב להתאמץ בסחיבה, אחר כך התור שלי להתיישר לפי הקו. לכן די מהר נשמעה הטענה שיותר מדי בשבילה, לגרור החוצה כל שעה, ולפעמים קורה שלא מצליח להתאפק עד שמגיעים וכל המאמץ לחינם. צריך פתרון אחר, למשל לחבר צינור שיורד לתוך קופסה או דלי שנעמיד מתחת לכיסא. צינור מגומי קשור בין הרגליים ומלמעלה מודבק משפך, כך. עדיף דלי, החליטה, יותר מקום ולא מתזז מסביב. התפקיד שלי לבדוק שמונח במקומו ולרוקן בחוץ את מה שהצטבר. אבל תזדרז, היא אומרת, לפני שירטיב שוב. תפקיד שלא נגמר אף פעם.

פלה נוטמן מסבירה לה שחייבת לנהוג בסבלנות. איש יקר שתרים תמיד לאחריהם, וחייבים להשיב לו כגמולו. איפה כל האחרים, שואלת בקה, מזמינה אותם להתייצב לפי התור, איש אחד בכל יום או שיתחלפו כל שעה. הרי חייבת לטפל בילדים ובמשק הבית, תפקיד במשרה מלאה. גם לרחוץ את הדבר הזה בכל בוקר, אחרת אי אפשר לנשום בבית מרוב סירחון. קוראת לחכם אברום דבר. מפני שבבילה מזיז את עצמו והופך, נשפך על כל הרצפה. מנסה להסביר שלא בכוונה.

פלה אומרת שצריכים בהרבה סבלנות. האחריות שלה היא לזקנים, לראות שמקבלים את הטיפול הרפואי, ושמוציאים בחורף לשמש לקבל את הוויטמין ההוא, ובקיץ לשבת בצל. גם מארגנת פעולות חברה למי שעוד מסוגל להבין דיבורים. אדון ויתקין משבח שעושה עבודת קודש, חברה תרבותית נבחרת ביחס שלה למסכנים, לאלה שכבר לא מסוגלים להסתדר בעצמם וגם השכל, אלוהים ישמור, לא מזהים את הבנים שלהם ואת האישה. בעצמו כבר זקן, בכל זאת במיטב כוחו, מעשב ירבוזים בטורייה בכל בוקר ומטפס על הסולם לקטוף בחלקת האבוקדו. רק שלא תיפול, מזהירה מטי, בגיל שלך אם נשברת עצם כבר לא פשוט לחבר. הוא צוחק, בגיל שלו נופלים רק פעם אחת.

מטי היא עכשיו האחראית במרפאה.

אדון ויתקין נכנס לפעמים לבקר את אבא, יושבים יחד ומדברים. זו מין שיחה שיותר רווחים ממילים, ומי שלא מכיר, יחשוב שצורת משחק. כמו גשר (פסיק), אומר אבא, והמבט שלו כאילו פנימה לסמן שטרם סיים, גשר חבלים (נקודה). ויתקין מהנהן בסבלנות, רוצה לדעת מה בקצה השני, זאת אומרת, כשכבר מגיע לצד ההוא. אבא מחייך וכאילו מנסח תשובה, לכן החיוך אל עצמו, אומר, תרדמת מוות, (ולאחר הפסקה): לחזור משם. אדון ויתקין מנענע בראש בהסכמה, אחר כך מודיע לנו שהגוף אומנם גמור, אבל

הראש עדיין מתפקד מצוין. לכן מכאיב העלבון. אתה הבן שלו וחייב לשמור עליו. וכשרואה אותי מחייך מוסיף, אפילו אם לא.

כשאנחנו לבד אבא מביט בי ומנסה להגיד, אבל שום קול לא יוצא, ואחרי כמה רגעים הוא מתייאש ועוצם את העיניים. תנסה לקרוא את תנועות השפתיים, מציע אדון ויתקין. לפעמים זה מצליח לי קצת, וגם לפי העניין, למשל בזמן שמנגב את הרצפה מהרטיבות. הוא מתנצל ומבקש סליחה. היה מעדיף לנקות בעצמו אם היה מסוגל, אבל אז הרי לא היה צורך. לא להיות לטורח, זה כלל גדול בתורה. צריכים לחשוב בזמן, לעשות הכל כדי לסיים נכון, ועכשיו כבר איחר. הוא מסרב לאכול, לא מוכן לפתוח את הפה. אני מחזיר את הדייסה לבקה, אומר שלא טעם אפילו קצת, ויכולה שוב לסיר הבישול. לפעמים מחזירה, לפעמים מעווה את הפנים כי מרגישה ריח. כמה זמן מסוגל אדם לחיות בלי אוכל, מתכווץ הגוף שלו שעוד מעט לא יישאר בשר. אולי מקווה שכך יקרוב את הסוף או שיהיו פחות יציאות. פלה מתעקשת שמוכרחים להאכיל בכוח, לתחוב את הכף לתוך הפה ולהחזיק עד שיבלע. אולי לנסות משהו אחר, יותר טעים. הדייסה הזאת נראית לה תפלה ודוחה. מוטב מרק עוף או ירקות. מאיפה נביא לו עוף באמצע השבוע כשגם בשבת לא תמיד. היא מתנדבת לתרום מנה אחת לניסיון, במקרה הכינה. (שכחו שלא אוכל בשר, אני שתקתי).

כשאבא מבחין בה ליד כורסתו הוא מתרגש. לא יראה זאת מי שלא מכיר, את הצבעים שעל הפנים, צללים של צהוב שמתרחבים ומתכווצים. הכף חודרת לתוך השפתיים וחוזרת ריקה. יופי, משבחת פלה, סימן שטעים לו, ואין פלא, הרי בעצמה בישלה, הוסיפה דלעת וברוקולי ותיבלה בפטרוזיליה. כשאין קישואים אפשר לקטוף דלעת צעירה וירוקה שממש אותו הטעם. כולנו עוקבים אחרי הכף המבצעת ניסיון שני מוצלח, אבל השלישית מתפוצצת בשיעול שמרטיב את כולנו. תביא מגבת, כועסת בקה, תביא מסל הכביסה.

כמובן, כי למה לטנף אחת נקייה.

הצהוב שעל הפנים שלו כבר כמעט חום. הוא מנסה להסביר, מתנצל גם על כתם הרטיבות שמתרחב על הרצפה כי בוודאי נשמט הצינור. היה צריך לשים קץ כשעוד היה מסוגל, זה מה שהיה צריך. לתלות חבל על עץ הפקאן ולדחוף את הסולם בבעיטה. איך לנחש שההידרדרות תתרחש בכזו מהירות שכבר לא מסוגל להזיז יד. תבקש סליחה מפלה, מתנועעות השפתיים, אבל אולי מתכוון לבקה, כי מאוד דומות האותיות.

פלה, אני שואל, או בקה.

תפסיק עם הקשקושים, כועסת בקה, ותשטוף טוב את הסמרטוט.

סבא שוב הרטיב, מודיע ינקי.

הילדים ליד שולחן המטבח שקועים בארוחת הערב. אימא לא חתכה את הלחם, הם מתאוננים, לכן שברו מהכיכר, קרעו גושים, ועכשיו צורה שכמו לאחר תאונה, כמו צבי שטרפו זאבים. מה עשיתם, אני שואל, חכו עד שתראה אימא. כי גם הגבינה התפוררה מתוך נייר העטיפה ושפוכה סביב הצלחת. אימא תצעק, אומר עסי, תמיד צועקת.

הם בני חמש, ותאומים. בכל זאת לא דומים למישהו מהמשפחה ולא זה לזה. לובקה אמר שכנראה הספיקה להזדיין עם שניים, עשתה בשרשרת, ואף אחד מהם לא זיקו. כולם צחקו, וזלדה העירה שמדבר בצורה מגעילה. לובקה שאל אם לדעתה זיקו יכול לעשות ילדים. זאת לא אמרתי, הסבירה זלדה, ורק שמחויבת לתת לבעל שלה את הזכויות, כך לפי התורה. כלומר הספיקה עם שלושה, צהל לובקה, באמת בחורה מוכשרת. כולם הביטו עלי, מחכים לשמוע.

מה.

אם גם אתה השתתפת בחגיגה.

ולא ענית.

מתוך דאגה, הסביר לי איצ', כי הרי אחד משלנו, ומי שפוגע בכך פוגע בכלנו. ושאלתי מי פוגע. מי שעשה לאשתך תאומים. עשו, תיקן לובקה, בטוח שעבודה קבוצתית. כי לפחות אחד הוא מכיר. וצחוק פרוע.

במקום להתבייש אני מתכופף בפינה, מחכה שיחליפו נושא. האצבעות משפשפות בקרקע כדי להסתיר רעד. הקרקע שסביב המחלבה קשה מאוד, מכוסה שכבת כורכר כבוש, למנוע בוץ בחורף. רק עשבי קייצת מקלקלים את הצורה, ומישהו כיסח אותם ברשלנות וגרם שיתחדשו מלמטה. קייצת היא צמח מעצבן, שאם לא תעקור מהשורש יצמח מחדש ועוד בצורה מפוצלת, כמה גבעולים שפורצים ממקום הקיצוץ. איך מצליחים לנבוט בתוך החומר הזה והיובש, ועוד מעלים תפרחות שמהר יפיצו זרעים. כשלובקה אומר שמכיר את מי שעשה, למה מתכוון. מתכוון להצחיק. אחד שיותר גדול ממני בגיל וגם האחרים, בכל זאת רווקים כולם. למה לגמור את החיים היפים, מה הבהילות, ואם לא יטעמו מכל הצלחות איך ידעו לבחור. מרשים גם לך, קורץ איצ', אבל בזהירות, שלא יישפך פנימה.

כבר מנוסה, צוהל לובקה, ועוד עם אסתי. אחת ממזרה שעוד תכריז שצומחת לה הבטן, בטוחה שמזיקו, ולא תוכל להכחיש, כי כולנו ראינו.

לכן לא מקום בשביל איש נשוי. במקום זאת לעזור בבית, לחנך את הילדים, וכשימות אבא לתפוס את מקומו בכורסה.

כשחיתנו את חיימק'ה שטרוייכלר אבא לא רצה ללכת לחגיגה. אמר שמקצר את חייו מראה האנשים המשתכרים רק מלצהול זה אל זה ולטפוח על הכתפיים. בכל זאת הלך, כי ביקשו מאוד, ממש התחננו. הלכתי אחריו וראיתי איך לחץ ידיים ואמר שבחים לשמלות ולמראה הפנים של סילבי פסו וסימה פינצי, ולמזג האוויר שלא שרבי וכאלו על פי הזמנה. מזל גדול, אמר אבא לאדון שטרוייכלר הזקן, ורק היתושים שלא ברור איפה הסתתרו כל היום, ועכשיו יצאו לחגוג איתנו. כולם לא הפסיקו להתגרד. הכרתי את אבא שטרוייכלר מפני שבכל שנה היה מוזמן לכיתה לספר איך ניצל מהשואה נס גדול, כי ידע לעשות פרוות מחיות מתות. בעיקר מארנבות וחתולים, אבל לפעמים גם מכלב פודל או קוקר ספנייל. זה כשמישהי מת לה הכלבלב האהוב, ומבקשת להשאיר לפחות מזכרת. אתה מנקה את העור ומשרה שבוע

שלם בחומר שלא יכול לגלות את השם שלו כי סוד משפחתי, ואחר כך מייבש בתנור ומחבר אחד לשני לפי כמה שצריכים, לפי הגודל של האישה והגובה. חשוב מאוד אופן החיבור, שלא יישארו סימני תפרים, וגם זהו סוד שעובר אצלם מאב לבן. שטרוייכלר הביט בנו וחיידך וכאילו חיכה שנתפעל, ואז לימור שאלה מה זה מעיל פרווה, ולמה לא הרגו אותו בין כלב לכלב, או למשל בזמן שהגרמני המפקד קיבל את המעיל החדש. שטרוייכלר ראה מהשאלה שלא הבינה, כי לא עשה לגברים, רק לנשים ולבנות שלהם. לפעמים גם למאהבות. היו לגרמני אפילו כמה, ורצה להפתיע אותן, להזמין אליו לחדר ולהגיד, הנה תמדדי, אבל בבקשה בלי הבגדים, שתרגישי איך נעים, מלטף את העור, חי חי. אף אחד לא צחק, כולם חיכו שימשיך. אני ניצלתי מהשואה, הכריזו, אבל את האחרים הרגו.

משער שנותר הפרוון האחרון בעולם, לפחות באירופה. הרבה סודות ייקח איתו לקבר, סודות מקצועיים ששוים המון. הוא נפנף ביד כאילו מגרש זבובים, ומשך את המכנסיים כלפי מעלה. כתם רטוב התפשט לו מעל הרגל ועורר צחקוקים. מטילדה המורה ניגשה לשולחן שלה שליד הלוח והודיעה ששטרוייכלר הוא דוגמה חיה. המזל שלנו שיכולים לשמוע עדות מכלי ראשון, ממי שחווה על בשרו. ועכשיו תוציאו את הספרים ונקרא שיר שכתב המשורר אלתרמן. היא מצמצצה בעיניים כאילו עוצמת, ועשתה פנים אומללות וקול שכמעט בכי: בבכות ילדינו בצל גרדומים את חמת העולם לא שמענו.

לכן כשאבא לחץ את ידו וברך אותו על מזג האוויר המוצלח, שאלתי אם תפר מעיל פרווה לכולה של חיימק'ה. אבא ביקש שלא אתערב בשיחה, אבל שטרוייכלר ענה שקודם חייב להכיר את המחשבות שלה, כי אולי לא מתאימות לפרוות. בכל פעם מתהפכת הדעה של האנשים (נאנח), חושבים שלא הומאני, מה שלא מפריע להם להרעיל חתולים משוטטים, לאסוף את הפגרים ולהשליך לאשפה. הרבה יכלו להינצל ממוות אילו נתנו לאכול אפילו לחלק מהחתולים האלה. ומלבד זאת, הרי שינה את המקצוע שלו לאבטיחים. הוא חיידך אלי שאולי שכחתי.

(הומאני זו מילה של אנשים שיודעים מה טוב לעשות, ואיך להתנהג יפה אל האחרים).

כשחזרנו הביתה אמרתי לאבא שתכף רואים שלא אוהב אנשים, וגם אני לא. איך רואים, שאל אבא, לפי הפנים שלך שחסרות סבלנות. אפילו לא טעמת מהפשטיות ומהעוגות שהכינה גברת שטרוייכלר. אבא הביט בי כאילו לא שם לב שגם אני איתו וראו שמבולבל. מה, שאל, מה אמרת. שהלכנו בלי לטעום מהכיבוד. הא, כן, הכיבוד, אבל מה אמרת קודם. שלא אוהב אנשים.

העיניים שלו רפרפו עלי עד שנעצרו. משהו מהראש שלו, דיבור מהמחשבה, על חיים שלמים שעוברים בסיבוב, סערות מלפנים ושרפות מאחור, וחשב שלא ארגיש. נראה טעיתי, אמר, לצערי טעיתי, וגם בו, זאת אומרת באלוהים. הוא לפחות אוהב את מעשה ידיו, שאם לא, לשם מה טרח לברוא אותם. אולי עשה ושינה את דעתו, אמרתי, ואולי כמו בנזו, להשתמש כדי להרוויח כסף. הניח יד על השיער שלי, סתם בלי כוונה ללטף, סימן שטרם סיים, ואז את מה שלא הבנתי הרבה שנים, עד שכבר ישבתי בכורסה שלו ובתפקיד, קמוט שבקושי זז, על אלה שמציצים ונפגעים, אבל לא כמו חולדות, כמו עכברים.

הבדל גדול.

אם לנסח במשפט אחד (אמר): מי שאהב אנשים לא שרד שם. כאילו ביקש האל לברוא מקום שהופך אותך לעכבר. אולי היה אחרת ביערות, איפה שהסתתרה אימך, וגם היתרון שהיו שם עצים לטפס. במחנה היית מוכרח להשתחרר מכל מה שהוא משקל, לעמוד ערום ולהמתין שיפגע, עכשיו או מחר. מין מקום שאין בו החומר הזה שקרא לו זמן, אמר אבא, ויהי ערב ויהי בוקר, ורק תוהו כמו לפני שהתחיל במעשה הבריאה. כשלא קיים זמן, גם אין אהבה, אמרתי, אז גם לא שנאה. וחייך: קיוויתי שלא שתבין, אבל השנאה כנראה קיימת בזכות עצמה, כמו התוהו, היא מרחב הפעילות. הייתה אפילו עוד לפני אלוהים, וכנראה תישאר גם אחריו.

אם לחיות בכפר שלנו, אז כמו מנהיג. ולא היה שום סיכוי שיסכימו. לא בגלל הדמוקרטיה, בגלל האיכות. בהתחלה חשבתי שעדיף הבכור, זה שבכינוי עסי, כי יותר גס ושרירי. אבל הרי דווקא מזה אינם חסרים, ולדברים שברוח אינו מתחבר. לכן שכנעתי את השני לפחות לנסות. היה נכון יותר להימלט מכאן, השיב לי. וסיפרתי שכבר היה מי שניסה, חבר שלי, אחד בשם שמיל, ניסה בעזרת מנהרה ואפילו הצליח. חשבנו להימלט יחד.

תפסיק לשגע את הילדים, רגזה בקה, לוחצת על הפצע שצמח לה על השפה, אולי מהקור. כבר הרבה זמן ומסרב להתרפא. אולי אם הייתה שמה מרגרינה שעושה לעור להיות רך וגמיש, ומסרבת לשמוע. כשאתה תקוע בכורסה ימים שלמים אתה מפליג הכי רחוק שאפשר. תתחיל בפליאה על רעיון הצמדים, שניים מאותה בטן, ובכל זאת בלי שום דמיון בצורה ובאופי. כאילו במכוון. אם לכן שלח את אדון ויתקין להביא כלה מארץ חרן, יודע שכל פתרון מקומי יתערבב עם האנשים כאן, ויימחק בלי להשאיר סימן. אולי לזה התכוון בכינוי עכברים. הייתי יכול לגלות לו את מה שיקרה, מלחמה מתמדת וחורבן וגלות, קרב באין סוף סיבובים. אבל מה בנוגע לאושר, ישאל אבא, והתשובה: במקום שבלי זמן (אני חושב) אין גם אושר.

לגלות לו באיחור, כי לא ידעתי בתקופה שחי.

יגיד תודה, ויוסיף שיותר חכם משחשב, אבל חוכמה מהסוג האחר, מסוג שדי לה לעבור דרך העיניים, כמו אצל העשבים. צר לי, יאמר אבא, האושר אינו לכאלה, ותצטרך בלעדיו. אולי חש בכך מההתחלה, אולי לכן ניסה להחזיר לאלוהים את המתנה המפוקפקת.

תכף הבחין שמקח טעות, לפי צורת הפנים שכאילו מעולם צהוב, לפי המבט השותק, לפי העצבות. אין כלום משלך, אמר לאימא, ומשלי הרי אין טעם לחפש. עכשיו מה עושים. די אפילו במעט, תשיב אימא, והרי אבא דוד שלה, אז מתחבר באופן הזה. הגוף הרפוס שממלא את הכורסא, נמוך ורך כמו גומי, והמחשבות מטפסות על ההרים, אש ועצים וסבך קוצי קיץ, וילד שצועד לצד אביו, מפטפט קושיות ומבקש לשוב אל אימא. וכשחזרנו, לא דיבורים, לא הסברים, ורק נענוע ראש לבטא צער, לבטא לא, לא הצליח. אימא שתקה.

לגלות לו מה ייקרה באחרית הימים, תריסר שבטים וכולם יוצאי חלצין, וללא חשיבות אמיתית טיב הדם הנוזל בעורקים, בין כה וכה יישפך בחוצות, ירווה את האדמה. אחר כך יבואו המלומדים ויעידו על איכות הקשר. קיים, יאמרו המלומדים, יש דרכים מדעיות להוכיח. ואל תגידי איך ייתכן. מי שאמר לשמן לבעור, יאמר גם למים. הכל בידיו.

(בוודאי יגחך שיותר צדיק ממנו, הבן הממשיך).

ועוד משהו: שים לב לחלקן של הנשים, שלי אפילו יותר משלך, וגם במסירות. כמו לביאה, אימא אמיתית.

מחשבות שעושות לי להרגיש עייף.

בחוץ סופה שמנקה את העולם, מפילה ענפים יבשים, מעיפה את עלי השלכת כמו מטאטא ענק. כבר זמן לסייד קצת את החזר הזה, ולסתום את הסדקים בטיח. בנייה באיכות עלובה כי הדביקו את התוספת ללא יסודות אמיתיים. בסוף יתמוטט על ראשינו, התאוננה אימא, ואתה הרגעת שאולי ברעידת אדמה, עד אז אפשר לישון בשקט. איך לדעת שלא תתרחש מחר (תשאל אימא), או אפילו בעוד דקה. עשית תנועה ביד ועצמת את העיניים, ואני התמלאתי פחד, לא שמחתי למות.

אף פעם לא שוחחנו על המסע ההוא, על הניסיון להביא קץ למי שנולד בלי סיכויים לאושר. להגיד לי: בהתחלה חששנו, הרי היה בצל הזוועות, ואיך להביא ילדים לעולם שהוא בור שחת, גרוע מגיהנום. אחר כך ראינו שממשיך וזורם, שמש חוזרת בכל בוקר ושוקעת בערב, האביב בעקבות החורף וכאילו לא איכפת מה שקרה בסתיו לאנשים, לנו, וגם אנחנו אוכלים ועובדים וישנים, מסרקים את השיער ומצחצחים שיניים, לפעמים אפילו צוחקים.

היא צחקה, אימא שלך, והיה תענוג לשמוע. גם עליך ללמוד לצחוק.

אולי שש שנים או שמונה עד שהעזו לנסות, ועוד לפחות שנתיים עד שהבינו שמהו לא כשורה, שלא מצליחה להרות, לפחות לא ממנו. אז לא, פסקה אמך, כבר חוותה דברים גרועים בהרבה.

אבל ראיתי שפוצע את ליבה. כל תינוק חדש שנולד בכפר. כל בטן שהתנפחה.

מהמטבח הגיע הקול של בקה, כועסת. אולי נכנסו עם נעליים מלאות בוץ שני הפוחחים, הגדול והקטן (שאוולי לא מתאים הכינוי פרחח). לא שלי ובכל זאת אוהב אותם.

בוודאי שלך, אמר אבא. לחוש אהבה יותר חשוב מלצחוק.

כמו שאני שלך.

הוא הנהן בראש, כן, כמו שאתה שלי.

ביום שלקח מתוך המיטה ויצאנו לדרך הייתי בן שלוש. אין כמעט זיכרונות מגיל כל כך צעיר, ואיך להפריד בין מראות עיניים ויצירי דמיון מהסיפורים שאחר כך. היה מוקדם בבוקר וחושך, וקשה להתעורר. זוכר שהתאונן שכבד לו. נשם חזק ואמר אוי כמה שאתה כבד (ואולי היה בפעם אחרת). אחר כך קצת נחננו והמשכתי ברגל. לא שאלתי לאן הולכים. פחדתי לשאול בגלל משהו שהרגשתי. משהו לא טוב. אבל כשטיפסנו על הגבעה התעייפתי, ואמרתי לו.

כואב לי בברכיים, אולי כדאי שנחזור.

ננוח, אמר.

התחיל להיות חם, קיץ ואולי גם שרב, צמחים מגודלי קוצים שרטו ברגליים, חוגלה נמלטה אל הסבך ואפרוחים בעקבותיה. הבט, חרגול. נדמה לי ששם נבט רעיון הזרות. עדיין כמין תחושה מעורפלת, הרגשה. הרי גם היום קשה לי לבטאו במשפטים ברורים, כרעיון שלם. אצלי תחושות הן משהו שמעל למילים, אולי כי תמיד עכורות. מילים הן בגדים.

אימו מתה ממחלת הסרטן שכנראה שכנה אצלה בבטן במשך שנים, אבל כילד לא ידע, ואולי עוד לא נודע לאיש. כששאל את אביו מתי הייתה ההתחלה, חיווה זה את דעתו שמסוג הדברים שנמצאים בתוך מאז ומעולם. לא כמו חיידקי שחפת שיום אחד פולשים מן החוץ, או מחלת לב שמתפתחת לאיטה בגלל סתימות בצינורות. תאי הסרטן הם שלך, בשר מבשרך, לכן לא טבעו במבול. בורא העולם היה יכול למחוק לגמרי, הסביר לקהל, אבל לא העז. האנשים הקשיבו ושתקו, או אולי שתקו סתם. מהשאלות שלהם אפשר היה לחוש שכמו חלוקת תפקידים: אתה החכם, תיקח כסף ותדאג לעניינים שבשמיים ואנחנו נתעסק במה שניתן למשש כאן איפה שדורכים. הבוץ בחורף והאבק בקיץ. מזהמים את הסדינים, אבל יורדים בשטיפה. (סרטן הוא מהעניינים שבידי שמיים).

כשכבר גדל, שאל, ונענה: תמצא את התשובות בעצמך.

אי אפשר לכסות בדשא את כל העולם או לרצף בלוחות שיש, ומלבד בני אדם יש גם בעלי החיים אחרים. צרעות שבונות קן, דבוק אל גבעולי עשבים וחבוי. הן קטנות וצהובות, וזריזות כחיצי שמש. תשלח יד תמימה וכמו אש, לא תדע מהיכן הגיחה. ויש צרעה אחרת שקוראים מזרחית, כבדה ומאיימת ומוטב לשמור מרחק. לא משחק, הזהירה אימו, מפני שמנסה לפגוע במקל ארוך, מנסה לנענע בזריזות מול היצור המשתולל, ורק לעיתים רחוקות מצליח להפיל, ואז לרמוס בחוזקה. המזרחית טורפת דבורים, אבל מי טורף אותה.

מוכרח להיות מישוהו.

את זה ניסה להסביר להם תכף בהתחלה. בנאום שיהיה הכי ארוך שעתיד להשמיע בבית התפילה. אמר שכינו את אבא חכם, ובאמת היה, אבל יותר משכל, האמונה שמלא סודות העולם, לא אומר פלאים, לא אומר טובים או רעים, סודות. ההרגשה שלו שעין אלוהים צופה בהם, ושחשובים בעיניו, כל אחד ואחד. אם תרצו בשמש חורפית (או בקיץ אבל בצל), תעצמו עיניים, תוכלו לחוש דגדוג מלטף שזה המבט שלו. כך אבא. עכשיו (אמר) אגלה לכם איך בעיניי: תקלה, וכמו תאי הסרטן של אימא. זאת אומרת שלא מתוך כוונה. רצה להבריח את החושך, לנקות באופן מוחלט ובמקומו את האור, את ההרים והים, אולי גם את הצמחים. אולי (ושוב אולי). פתאום התחילו לרחוש יצורים חיים, וכמו ריקבון בתפוח שאי אפשר להחזיר

לאחור. אלף כוכבים נקיים ואחד נגוע, זה שלנו. אני הדוגמה. מכאן שהכי חשובה, הזהירות. להתכופף ולהיצמד לקירות כמו חרדונים.

(מפני שידוע שבסך הכל כוכב, מרחף בחלל בין כל האחרים, ודי קטן. ידוע, אבל אולי לא לכולם, אולי יש כאלה שלא מכירים את קופרניקוס, חושבים שבמרכז הבריאה).

זו דעתי (אמר להם זיקו), עכשיו תחשבו היטב אם לא מתחרטים. אם הדעות שהשמעתי מתחברות לתפקיד החכם.

ושתקו. ואז קרא פרשקו להתחיל בתפילה. סימן שלא הבינו, וכבר אין ברירה.

היו הוויכוחים עם בקה, אומרת, אינך חכם כמו אביך לכן תעשה כמוהו. אין שום חשיבות לאמת, ועוד לזו שלך. או שהייתה אומרת, קצת שכל אף פעם לא הזיק, לתת להם לצאת בהרגשה טובה. שחור הרי לא חסרים גם בלעדיך, וגם הלבן שלהם הוא מין בוץ. לפעמים הזהירה שיחדלו לבוא, וכאילו לורות את הענף שעליו אנחנו תלויים. כך אמרה תלויים. הנה הגברת בקרמן שממילא לא טובלת בדבש, ובנוסף הקצרת שמכרסמת בנשימה שלה, רק עניין של זמן עד שייסתמו הריאות, ואתה במקום לעודד, לתת תקווה, מה פטפטת לה לתוך האוזניים.

בגלל הלחם שאוכלת, וכך מקלקלת עוד יותר.

כך בדיוק אמרת, ושאלה, מה עוד אפשר לקלקל, הרי לא מעיף מבט בכיוון שלי אדון בקרמן. בקה צחקה. מאה קילו של שומן, ופנים שכאילו מתנור מאתיים מעלות, לא מעוררים יצרים, אולי אפילו מבחילים. מה הפלא ששולח מבטים אל כל אחת שמחזירה חיוך, או שלא מחזירה.

ונענעתי בראש, לא זה מה שסיפרה. איך בא לך לראש מבטים, הרי הקשר ביניהם החל במבטים. לכן.

מה שמדיד את שנתה, הבושה שלא מגיע בלילות הביתה, ולא נדרש דמיון רב כדי לדעת איפה לך. רק סבלנות, היה מייעץ לה אבא, בסוף ישוב אל ביתו וילדיו. בתחילה חמים ונעים, אחר כך רטוב ומצחין, עושה פריחה אדמדמה בין הרגליים, אם מבינה את הכוונה. אז הם חוזרים כמתגנבים. בינתיים חייבת לנצל את הזמן לשיפור הצורה שלך. מציע שבלי לחם ובלי אטריות, וקצת לארגן את השיער והלבוש. מחייך אליה באהדה. הרי לא מעלה בדעתה שהעמדת פנים.

מי שמאמין בשליחותו, ומשוכנע שלא ריקות המליצות שמשמיע. מי שמאמין בצדקת הדרך, רשאי לחטוא במילים שלא ממש מהלב. יימחל לו.

מי שמאמין, ואני לא.

אולי תביט בראי, למי אכפת האמונה שלך.

לכן אמרתי לגברת שאולי יחזור ואולי לא, וכדאי שתעשי מה שיעץ אבא, למען עצמך וגם בשביל אלוהים, אם בכל זאת יחליט להציץ בך מלמעלה. הכפר הזה מלא באנשים עם צורה שקצת שיפור לא יזיק. זו דעתי.

גברת בקרמן לא נראתה מרוצה. קיוותה שלפחות אתפלל בשבילה, לשם כך בחרו לתפקיד, ואז מתערבת בקה (מגיחה מהמטבח עם סינור ומרוח על הסנטר קמח), מסבירה שתמיד לפני שהולך לישון, ויכולה להיות רגועה. קודם תפילה עבור כולם, ואחר כך את השמות עם הבקשות. יכולה להיות שקטה, כי כל הסיכויים שיצליח.

אני שתקתי.

צרה גדולה הגברים האלה, כל הזמן מחטטים בפחים, חתולי אשפתות. אילו לבשה משהו יותר רחב, כזה שיסתיר. כמה פעמים הסברתי שלא מתאים אשת חכם במכנסיים קצרים, ועוד בצבע שמבליט את הירכיים העבות. למה שידברו מאחורי הגב. אצלנו כולן בשמלות, כל הנשים הנשואות. ברחוב, אמרה בקה, לא בבית, ומלבד זאת לא מתכוונת לקבל הוראות, די לה השכל של עצמה, ולא פסגת החוכמה כל מה שאצלכם. לכן שתקתי.

להוסיף את עניין הגיל, שצריכות להיות צעירות מהבעל, זה החוק, וידוע שמי שצעירה, מכבדת. תכף כשהגיעה ידעתי שיותר מבוגרת ממני, בלי לבדוק בתעודות שאף אחד לא ראה. ברכ'ה מהמועצה שאלה כל מיני פרטים, ארץ המוצא והדת ותאריך הלידה, ובקה ענתה שתרשום מה שרוצה, הרי לא תחגגי לי את יום ההולדת. זה התפקיד שלי, הסבירה ברכ'ה, למלא בטופס, ובלי התחמיוות בבקשה. קצת חוצפה אף פעם לא הזיקה, השיבה בקה, ואם מתעקשת לרשום תאריך, בבקשה ראשון לראשון, שזה הראשון לינואר.

ברכה חיכתה בסבלנות.

או שני לשני, צחקה בקה.

ברכה רשמה שלישי לשלישי, והשנה ששים וחמש, אפילו שבטוחה שהרבה קודם. ותגיד לאשתך שתפסיק עם זה, יותר טוב בשבילה. אני שתקתי.

ידעתי שתתנפל כשתלך גברת בקרמן, מה שבאמת עשתה. הזהירה ממה שיקרה, ושיש ילדים להאכיל, וגם התפקיד עצמו לא סתם, נותן פרנסה וגם כבוד. בדרך הזאת יפסיקו לבוא, בדרך שמישיב את פניהם, ואז ישאלו למי בכלל נחויץ.

אבל לא הפסיקו, להיפך, חזרו שוב ושוב, מתאמצים לשכנע שבכל זאת אעשה. בעיקר גברת בקרמן שכבר למחרת בבוקר, עוד לפני שסידרנו את המיטה וקצת את החדר. והתרגזנו, מי בא בשעה כזאת מוקדמת. מוכרחים לסלוח לה כי לא ישנה כל הלילה, לא הצליחה להירדם. ותוך שמתנצלת, העיניים שלה נצמדו אל שולחן המטבח שעוד היה מונח הלחם והמרגרינה ושארית של ירקות חתוכים לפרוסות, ואמרה, לא אכלתי ארוחת בוקר וגם לא בערב. מה יכולתי, רק לנענע בראש בהבנה. אבל בקה מיהרה להציע למרוח פרוסה, ובואי שבי גברת בקרמן, בינתיים נעשה קצת סדר. זו התבוננה בי כאילו שואלת, ואני נענעתי בראש בהסכמה. היא התנצלה שלא את הלחם, רק את הירקות. לפי מה שיעצת אתמול.

משהו שקשה להסביר, הגוף של הנשים ואיך מתפתח. יכולות לאכול מלפפונים ולשתות תה עם עלי לואיזה ובלי סוכר, ולא משפיע כלל על הצורה שלהן, לא משפר. מפני שכמו דלעת, אמרה בקה, נשארת אותה הצורה אפילו אחרי ששוכבת שנה, ואם תשים על מאזניים תראה שירד כמעט לחצי.

אחרי שנה כבר רקובה לגמרי (הערת י).

מתכוונת לאלה שנשארות, הסוג המחוספס.

לא יכול למדוד את גברת בקרמן או להגיד לה להישקל במרפאה. מי שיורד במשקל צריך העור שלו להתקמט, ומלבד זאת מה איכפת כמה קילוגרמים, אם נשאר אותו המראה הדוחה. העצה שלי, להמשיך ובסוף יגיע השיפור. לא באחוריים, הוסיפה בקה, אבל אותם קל יותר להסתיר.

כמה יכול להתעסק בגוף שלהן. הפכה להיות אצלן שיטה: קודם פונות למרפאה, לדוקטור פרידמן שמוודד את ההיקף למעלה ולמטה, בודק את התפריט שאוכלות, ומציע להחליף את תפוחי האדמה בבטטות, כי מכווצות את הישבן, ואת הבטטות בקישוא וקולרבי שזורמים בעיקר לחזה והחוצה דרך הפטמות. להתמיד, הוא מדגיש, ובעיקר לגלות סבלנות, לא ביום אחד נבנתה רומא. והן מהנהנות בראש כי חוששות מגערות (על מה מדבר ומי זו רומא). אחר כך אומרות לעצמן, אולי תעזור תפילה. הרי מסתובבות רעבות כל היום, חוטפות ביסקוויט או אגוז מקערת הכיבוד שהגישה גברת מרוצלה, אפילו נתח קטנטן מעוגת הפירות שאפתה, משהו שחייבות לטעום.

(שמימי, הן מתמוגגות, והיא בחיך, שכלל לא תפוחים, מאיפה תיקח תפוחים באמצע החורף. ריסקה קישוא וסוכר וקצת מיץ לימון, והנה).

מאמינות שתעזור התפילה.

מה איכפת לך, אומרת בקה, תצא קצת החוצה, הזדמנות להיזי את הגוף, והיא בינתיים תספיק לשטוף את הבית, תנקה חלונות. יכול לצרף אליך גם את הבנים.

בדרך שדוחפת נראה שתשיג את שלה.

כבר אחר לגמרי, הסוג שצומח בבית הזה. לא מחשבות נשגבות, לא חלומות לאומיים, כפות רגליים בכפכפים ושיריים ושערות שנקשרות על העורף כמו קישוט, ועגיל באוזן. מה הדיבורים שלהם, על אופנוע שרכש הבן של מריה בקר, כבד ומרעיש ובנוסף המון צילינדרים שלא הבנתי לשם מה. או מתווכחים על כלבים, איזה הכי טובים כנגד הגנבים מכפר חנון, ומי רק מתחילים בנביחות ותכף טועמים מהפיתיון שזרקו להם, אוכלים ומכשכשים בזנב. כלבי זבל.

תאומים, ובכל זאת שונים בצורה. הבכור (כי נדחף ראשון), רחב ומוצק, עב ברכיים וזרועות, פנים מחוספסות ומנומשות שתכף תזהה מי אימו. בכל זאת מעדיפה את השני שיותר עדין בצורה ובהתנהגות. לא הוגן היחס שלך, אני אומר, הרי בניך שניהם, ומשיבה שלשם כך ההורים, לתמוך במי שקיפח הטבע. תביט בעצמך, אם זקוק לעזרה, בריון שגם כך משיג כל מה שרוצה.

ומה שלא רוצה, לא תצליח אפילו בכוח.

קודם בבית הספר, מה שבפי מטילדה המורה, בעיית קשב וריכוז, כי לא מסוגל לשבת בשקט. כל הזמן מתנועע, מחפש לשלוח ידיים, לתפוס חפצים. תזהיר אותו שאסור לצבוט, וגם לתחוב אצבעות מתחת

לשמלות. הכי גרוע עניין הקריאה, בשום אופן לא מתחבר לסימנים, לא מצליח להבין איך נהפכים קווים למילים. כך גם פעולות החשבון. לפחות אם היו טיולים או עבודות נגרות. תלמד בעל פה, אני מייעץ לו. ומשיב בשאלה, לשם מה ולמה, יצליח לחיות גם בלעדיהם, ואת תפקיד החכם משאיר לינקי אחיו.

בלעג.

לאן נעלם עסי, שואלת בקה, ואני מושך בכתפי, אולי משוטט בוואדי, מחפש חוגלות, אולי עם הרועות של כפר חנון. הסוף יהיה רע, היא אומרת, באחד הימים ישחטו כי מחלל כבוד. אז נישאר עם אחד, די כדי להמשיך את השושלת, להשאיר זכר לחכם אברום שבלי ספק ראוי. דיבור גם של מריה בקר כאן בכניסה לחצר, ועוד בקולי קולות. אל תעני לה, ביקשתי. טימאאו את המקדש, זעקה המחוצפת, ובקה התקרבה אליה עד שממש מולה ולא מסירה את העיניים. תגידי שוב.

זונה, צווחה גברת בקר, וגם מכוערת.

חיכיתי שתסטור לה או תתקע אגרוף בפרצוף, במקום זאת הנהון עטוף בגיחוך של מנצחים, הסתובבה ופסעה לאיטה, מקיפה את הבית לבוא מאחור. שמעתי את הדלת נסגרת בטריקה, את הצעדים שלא נחפזים עד שנעמדה מולי, אומרת, היה ברור שיום אחד יגיע (את זה לאחר רגע של שתיקה, אפילו יותר מרגע), אבל הרי לכך הבאתם אותי.

אולי להסביר להם, בסוף תפילת השבת.

הצעה שהצחיקה אותה, אמרה שבגלל התמימות. לא הכי גרועים האנשים כאן, לא יותר מאשר בכל מקום. מוכנים לשלם, אבל בתמורה למשהו, למשל ברכה או תפילה, אפילו בעד הטפת מוסר, לא סתם לשבת ולעקם את הפנים. לכן תעשה משהו. תיגע לה שם, אם כל כך חשוב בעיניה, אפילו שמאוד מגעיל. לא צריך להסביר לה, מבינה בעצמה.

להזכיר לי שהאוכל של הילדים וגם שלנו. לא מבינה מהיכן הביאו את האמונות המגונות האלה, ולמה אביך הגדול לא עקר אותן בכל השנים שהנהיג את הכפר. הרי שמעת יחד איתי: מחליק באצבעות על המקום הנגוע שכינתה אינטימי, ומתפלל בעיניים עצומות (צחוק פרוע). לפחות שלוש פעמים עשה, ותמיד הצליח. אולי גם דחף פנימה, בעדינות (צוחקת), איש קדוש היה חכם אברום, וגם ממזר.

יכלה להוסיף מניסיון אישי, אבל לא, לא תדבר, הרי כבר מת.

אישה בריאה ומוצקה עם שרירים בזרועות. לא משהו שמנפח את הדמיון ועושה געגועים, בכל אופן לא אצלי. תמיד העדפתי אותן קטנות כמו נערות, בשמלה שהולכות לאיבוד בתוכה והכתפיייה צונחת הצידה וחושפת עור ועצמות ובלתי כתפיים. לכן לא הטעם שלי, אבל למי אכפת.

הרי לשם כך הבאתם אותי משם, היא אומרת, ועכשיו שכבר מילאתי את החלק שלי בהסכם, סיימתי עם הדבר הזה, אתה יודע.

אחר כך יושבת בחוץ עם השכנה קליין, טועמות ענבי איזבלה שמגדל אדון קליין על הגדר המשותפת, יורקות את הגרעינים ומשיחות. בקה מספרת וזו עונה בצהלות. לפעמים תוחבת גם משפט משלה. לא

מגיעות המילים עד לכאן, ורק פרצי צחוק צווחני שאפשר לזהות את בעליו. בטח מספרת לה מה ארע. אני פותח קצת את החלון שתיכנס רוח, שייכנס אוויר. לא הייתה צעירה כבר אז, אומרת גברת קליין, בכל זאת יותר מאשר כעת, ויפה לא הייתה אף פעם. כשהתנהלו דיונים באסיפות הופיעה תמיד ממש לקראת ההצבעה, שלא תושפע מדעות האחרים, יודעת בעצמה מה נכון ורוחני. הכי חשוב בעיניה הרוחני. סינלה המציא לה את הכינוי, רוח פרצים, כי נפלטת הקדושה מכל הסדקים (צחוק מתגלגל). לא סינלה הזקן, הבן איצ'.

רוח פרצים (וצחוק).

שיחות שגורמות לי תחושת דכדוך. לא מבין לאן הקיום הזה ולשם מה. הליכה שלא נגמרת כי במעגל. הרי יכלו בקלות לסיים אותי כבר בהתחלה. איש חכם, ובוודאי הבין שחסר טעם, לא מוביל לכלום, לא יכול להוביל. אחד שחיפש הסברים, שעות בלילות על גזע האורן וניסה בהיגיון. טען שעדיף בחושך מפני שהכל החל בחושך (כך כתוב), שגם יותר נקי ולכן זורם. אני הנהנתי אבל בלי להבין. אולי לא ירד אליו באור כשרואים.

יכול היה לחסוך את הסבל וגם להם, ובטוח שקירב את הקץ של אימא. אם שאלה גם היא, לשם מה נחוץ (לא עלי, עליה), מוכרחה להבין ששום סיכויים לתשובה.

אם אין תשובה אין גם טעם להרוג. עוד יתברר שכמו לצבור טיפות שרף מצמח פפאיה, משהו שמשמש את האל ונשגב מבינתנו (טענה אימא), אולי כדי למרוח את האין פנים המכוערות שלו, אולי כדי לשמן את המרכבה או סתם למצוץ. אולי נבין כשנגיע לשם, נבין את ההרג שעשה בנו. לא מוכנה להיות אספסת שקוצר בכל פעם שצריך ירק לפרות שלו (אמרה אימא).

אני לא הבנתי. רק ההרגשה שבכל זאת יותר מוצלח הצמד שהיו, לעומת זה שלנו.

בחוף צווחות של גברת קליין. עסי מתעסק בברז, שוטף את החוגלה שצד, לפני שיתחיל למרוט את הנוצות. כל עוד חיה אימא לא אכלנו בשר, אמרה שמגעילים אותה הזיכרונות, לא מסוגלת להכניס לפה אפילו בצורת קציצה. לאבא לא היה איכפת, הסכים שאפשר גם בלי בשר. עד שהגיעה בקה וטענה שאי אפשר.

סעיף שלא היה בהסכם, הודיעה, וגם שכל הדרך יחד עם ויתקין אכלו.

(קראה לו ויתקין, לא אדון ויתקין).

מאז שחזר העוף לתפריט, בקה מקפידה שלפחות פעם בשבוע, קצת כבוד לעצמנו, היא אומרת, ובמקום תרנגולת אפשר גם חוגלה.

עסי הוא המומחה אצלנו לצייד חוגלות, תמיד חוזר עמוס שלל, לא מגלה איך מצליח. ינקי מבקש שילמד אותו, הרי נמלטות במטס מאחז עיניים כדי להרחיק מהאפרוחים. עסי מחייך כמסתיר סוד. אין סודות במשפחה, פוסקת בקה. אז שיישבע לא לגלות לאחרים. עושה בעזרת האפרוחים שכידוע מסתתרים בעשב מוסווים היטב. כבר למד איך להבחין בהם, ואז מלקט לתוך בור ועוטף ברשת. החוגלה האם מוכרחה לחזור כי מציצים לעזרה וכך נלכדת. שיטה שפיתח בעצמו.

תזכור שנשבעת.

רחמנות על האפרוחים, כי אבודים בלעדיה, אבל ילעג לי אם אעיר. יטען, המצאה של מי המילה המצחיקה רחמנות, שללא שום יסוד בטבע, ובטוח שלא מאלוהים. והרי כתוב במפורש אל מלא רחמים, כך אני, ותכף מתחרט בגלל צחוק הבוז, בגלל הגיהוק שפולט מהגרון, והקול שמסנן כמו נאקת חיה נחנקת. אולי גם כי בלי שום הוכחה ממשית, משכנעת, ורק ביטוי למשאלת לב. אבינו מלכנו, אבא סטלין. רוח פרצים, צוהלת גברת קליין.

אז לנסח זאת כך: שניים שהם טיפוסים מהסוג שעושה דברים, מטיבים להשתמש בידיים (שזה חידוש במשפחה), אבל בכך מסתיים הדמיון. מעניין איך היה מגיב חכם אברום לגידולים המשונים שהתמקמו בביתו (נבטו, צמחו), היה בוודאי מיעץ להנמיך מבט, הכי קל. אבל אולי עיניך מרחיקות לראות משלי (יאמר לי).

הייתי מושך בכתפי, איך לדעת.

אחד שטוב למלאכות היום יום, לעשות כל דבר בעיתו, להקפיד על פתיחת המים ומועדי הדישון, ולגלות בזמן הופעת מזיקים, כנימות או אקריות. אם מטפטף ברז המטבח יפרק בסבלנות ויחליף גומייה שנשחקה. חסון דיו לחפור שעות באדמה השחורה, ולא ירפה עד שיסיים לטמון צינור ולהדק מלמעלה. ברכה משמיים, תגיד אימו.

זה ינקי.

ועסי שונה לגמרי, אפשר להמשיל לקפצן מוט. לא בגלל שדחוק בזמן, שהרי לאן ימהר. הבקר מלחך עשב מבוקר עד ערב, בעוד האריה טורף חיש ושב לנמנם בצל. זה תכף זיהה את נחיתותה של עבודת האדמה. לטרוח שנה שלמה בשמש ובגשם, וכל ההוצאות על מים ודשן וחומרי הדברה, לבסוף יקצור ברירה הסוחר, יקנה בעשרה וימכור בעשרים. אפשר ביותר, הודיע, או בפחות, והשאלה מה נשאר אצלך בכיס. ולא הבנו.

עד שבאו וסיפרו שתקע דוכן בשוק העירוני, למכור מכל הבא ליד, תפוזים ואבוקדו ועגבניות. מהיכן התוצרת, ברוך השם, הוא אומר, ברוך השם יום יום. ולחשו שסחורה גנובה, ארגן חבורת נערים מכפר חנון שמשוטטים בשדות וממלאים שקים. עוד סיפרו שקמו נגדו סוחרי השוק כי עושה בלא רישיון ומחבל במטה לחמם. גברים מגודלי גוף, נאספו, פיזרו את סחורתו וחבטו בנער שהעמיד על המכירות. לא שיערו את גודל הרעה שהמיטו על עצמם.

אם רוצים באלימות, אדרבה.

עוד כשהיה בן חמש עשרה או פחות, ותהינו לאן יוביל כל זה. בכפר הרגיעו, אל דאגה, סופו שיסיים בכלא עם כל הכנופיה, בריוני כפר חנון שחזלו מפשיטות במטעים ועברו לעסקים משתלמים יותר, פריצות וגניבות. איך צמח אצלנו, קוננתי באוזני בקה, כשביצעו השוטרים חיפוש בביתנו, הופכים את הארונות והמגירות וארגז המצעים, ומסתלקים בלא התנצלות. יותר ממולח מהם, לגלגה אימו, גם מכולנו. לא יבואו שנית, הבטיח.

בכפר גלגלו עיניים למראה המכוננית שחנתה בחזית החצר. כזו שלעולם לא תושג בעמל כפיים. אל דאגה, הרגיע את הוריו המחווירים, כשרה עד אחרון ברגיה, הנה הניירות. הציץ סביב והבטיח: יום אחד יקים לנו בית מהודר במקום זו החורבה הסדוקה. בינתיים להחליף את הכורסה באחת שתנעם לעצמותיך, אבא, הרי מקבל בה את הקהל. לא עזרו שבועותיי שחש בנוח בזו, התואמת לגופי ככפפה ליד. גם יחס הסביבה שרואה בה חוט מקשר מאב לבנו, כורסת החכם, ואיך יגיבו למראה רהיט מצוחצח.

יגידו הו הו, תראו את אלה, גם יתלחשו מאיפה הכסף.

אמור להם את האמת, שי מבנך בכורך. כבודך רק יעלה בעיניהם. וכבר למחרת צפר טנדר בחזית הבית, ושני סבלים התנשמו מכובד הרהיט שסרב להשתחל פנימה, אולי נעלב למראה משכנו החדש. היו צריכים לפרק דלתות ולדחוק בכוח עד שנכנע, נכנס ונראה ששוב לא ייצא עד ביאת הגואל. הכל נהרו להציץ בו, ליטפו, צבטו, מימשו, ביקשו לראות איך מתמקם בתוכו, והעירו שמצמצם את חלל החדר, וצריך גם את הבגדים, כי לא מתחברת הצורה. לדעת גברת כוכבה מתאים לבעל גוף, לא למצומק כמוני. לאן נעלם הקו המעוגל שבלט בפניך ובגופך, שכאילו מעולם צהוב. עכשיו כמו תאנה מיובשת.

דבלה, תיקנתי.

בקה טענה שעניין משונה, לא תופתע אם יתברר שגנוב, או מסתיר סיפור מרמה אחר. לא מתקבל על דעתה שסתם כך מתוך דאגה לאביו, והאם מצפה מאתנו להשתתפות בהוצאה. משכתי בכתפי והודיתי שתמיד היה בלתי מובן בעיניי, הבן הזה שלנו, וכאילו בשפת חיות. היא צחקה, שואלת איך בהשוואה אליה, אם אותה מבין יותר. רציתי להסביר שלגביה לא הבנה אלא פחד, אבל רק חייכתי.

אדם במצוקה יכבוש כאבו וימתין בסבלנות. זאת בתנאי שיש למה, והרי אין. תקוע בתוך קהל שמצרף בוקר לערב, יום אל יום, לא את השנים, ונובל אתך יחד. שמחה על כל שבוע שנמחק מהלוח. לומר לעצמך, השיניים בפוך שכבר מכורכמות ומחוררות, בכל זאת ימשכו עד קו הסיום, להיות תקווה וכמין נחמה. גרוע מהן מצב העיניים, דועכות לאטן ואין עצה. על משכבי אני מייחל לחסדו של הלב, יבוא על הברכה, כבר החזיק מעמד די והותר ולשם מה הסרחה הזו העודף. אני מציץ בצועדים לידי, שכניי וחברי שכבר לא מרימים עיניים ולא מגדילים ציפיות. כל מה שאשים בפיהם, משל אבא. כל מה שאשים במחשבתם. מחר כשיידום לבי, ייתמו גם הם והשמש תוסיף לחוג במסילתה.

או שלא.

ואני כידוע, יצור שלא עלה יפה, ולמה בחר להוביל את עולמו דווקא דרכי. גם בקה, שבוודאי מחכה שאחדל, לא מבינה שכל קיומה במוחי, לכן אתי יחד.

או שלא. אפשר שדווקא היא מכולם תוסיף ותשרוד גם כשייתם הכל.

ואמרתי לעסי, הכורסה הזאת, חפץ מפואר, ומי יישב עליה אחרי. צחק: לשמור את השאלות לפסח, מחר יבוא מבול וישטוף את כולנו. או רעידת אדמה, או מגפת שפעת. ואיך אוכל להודות לך, שאלתי, והשיב: תן ברכה.

זה הדבר, קרב ירושה. נחלה חקלאית די עלובה, ובית מגורים סדוק וטחוב, פרוץ לרוחות, בכל זאת רכוש כלשהו ולמה לוותר. עסי הוא הבכור, אבל ינקי ראוי יותר, מפני שאינו רואה פחיתות כבוד בעבודות המשק. צנוע, לא חכם בעיניו, לא הולך בגדולות. אם יזכה במשק יתמסר לו בכל כוחו. אפשר לומר, סוף סוף ימצא בידיים ראויות. אלא שהפתרון אינו לפי כוחותינו, ובוודאי לא בידיי. רק תחתום, תובעת בקה, את השאר הנח לי. הגוף שלה כאילו התנמך, העלה בשר. השיער דהוי וכתמים חומים על פניה. אני יודע, בעיקר דואגת לעצמה. מחר ייאבד עסי את המשק בעסקיו המפוקפקים, וכולנו נושלך לרחוב. וכאן הבן האחר שאינו מהלך בגדולות, אחד שידאג לנו בערוב ימינו. רשאים להתנות זאת במפורש, היא טוענת, לכתוב את הבית הזה למגורינו עד סוף הימים.

תמיד העדיפה את ינקי, עוד כילד וכנער. איש כלבבה, חרוץ ואחראי, זה הבן, מתנה משמיים, אומרת השכנה קליין, אשרי מי שתזכה בו, ורק שלא ייפול ברשתה של קליפה, איננו חסרים כאלה. הרי לא מטומטם, עונה בקה, וגם אני עדיין כאן, חיה וקיימת. הללו מחוכמות אף ממך, תחייך השכנה, די בערב הוללות אחד וכבר מתקשטות בכרס מתנפחת, ומה תעשי.

תודה על העצה, אבל באמת שלא זקוקה לה. כבר הקדימה והזהירה פעמיים ושלוש, גם פיזמה באוזניו את שיר העם הידוע. הסמיקה כמובן וגם הוא. לא ציפה שתעלה על שפתיה את המילים האלה הגסות, המגוננות. מתאימות לפוחחים שמתגלגלים להנאתם על הדשא בחזית המחלבה הישנה. חבורה הולכת ואחרת באה.

מחלבה. כבר שנים שנותרה בשמה בלבד. בזו אחר זו התחסלו הרפתות ורק אחת של סלומון ריקרדו, אחרון חביב. עניין שאין הדעת סובלת, טען אדון חבוס, לקיים מוסד ציבורי ולהעסיק עובד בשכר לשימושו של חבר יחיד, טירוף מוחלט.

(קונפי שאל מה אמר החבר חבוס, ומי זו הסובלת, וענה לו סינלה, ששש, מתכוון ללורה אשתך).

מוסד, התרגז סלומון, אולי מפעל או תעשייה כבדה. ובאשר לעובד, הרי מדובר בשעה ביום, אפשר לחשוב איזו הוצאה.

אדון חבוס הציע שיעביר אליו לחצר את מכל החלב שקוראים קונטיינר, בצרוף הצנרת שמתחברת למשאית, והכל בלי לחייב בדמי שימוש. הנה דוגמה להתחשבות בחבר הבודד. הרי יכלו לפרסם מודעה, ציוד למכירה במצב טוב, ולפדות סכום כלשהו. את חיי המבנה הריק הוא מציע לסיים בעזרת בולדוזר כמה שיותר מוקדם.

(יצא מדעתו, קבעה יפה פילי, ממש חילול השם).

לבסוף החליטו להשאיר כמזכרת לדורות. קצת תיקוני טיח וסיד, שלט צבעוני: מחלבה (בסוגריים את שנת ההקמה), ודשא בחזית או בוגנוויליה. איכות חברה נמדדת בכבוד שנותנים למסורת, התלהב אדון ויתקין.

להיסטוריה, תיקנה יפה.

כמה זמן חלף, אולי שנה, וכבר מפגע תברואתי, מקלט לעכברים וחולדות, והדשא שבאחריות רכז הגינון דורקו, צומח לגובה, פראי ומשובש בעשבי קייצת וחבלבלים. בערבים סרים צעירי הכפר להחליף

צחוקים, דברי רכיל, ורטינות על ההנהלה שאינה מנהלת, דוחה למחר מה שהיו צריכים לחתוך שלשום, זקנים שלא מתחברים למכונות החדשות וכל הזמן מחמיצים הזדמנויות. בין לבין מעבירים בקבוק בירה או משקה חריף יותר. הבן של בקרשטיין הוא הליצן הראשי. בשכיבה על הגב, הראש על הבטן של פלורה, מפזם וכאילו לעצמו: אין כמוך אדון סמוכה, או שיר תועבה על בחורות זונות שגנבו לדוד, אתה יודע מה. את זה ציטטה בקה לינקי, אבל רק את המילים הראשונות שחוזרות פעמיים. אולי הייתה מעדיפה שלא יתחתן כלל. כל זמן שתחיה לא תחסר בבית יד אישה, ובשביל כוס חלב אין צורך להאביס פרה. עליך להיראות יותר בבית התפילה, היא מייעצת לו, שאם לא כן איך תירש את התפקיד. לא חלילה מחר, היא מסבירה לאדון ויתקין, אבל בבוא היום. מבקשת ממנו לסייע לבחור שיודעת שחביב עליו כבן. גם זיקו יסייע כמוכן. דיבורים בתוך הבית, חלילה שיגונבו לאוזן זרה. מלאכה רבה לפניכם. חרף גילו עדיין שמור למדי, אדון ויתקין, גוף לולב בלא סימן לכרס ורק הקמטים שכמו יבלית. הוא מהנהן בראשו כמבין ומישיר מבט אליה. נדמה לי שמשסיר קריצה. אחרי שילך אשאל אם לא זרה גם האוזן שלו, ובקה תשיב שתמיד היה חלק מהבית הזה, עוד בימי חכם אברום. הרי על פי בקשת אביך גרר אותה לכאן. שבוע תמים שהו יחד בדרך, בקור, התגלגלו באכסניות מזוהמות ובמיטות שלא תמיד הצטיינו ברכות מצעים, אתה יודע. מאז כמו קרוב משפחה. כך תשיב, לכן לא לשאול. עכשיו נזכרת שראשית לכל, החתימה. יש לעשות זאת בשקט. לארגון העדים תדאג היא, ויהיה עליהם לשמור בסוד. בבוא העת יוצג ההסכם כעובדה מוגמרת ועל עסי יהיה להשלים עמו. יהיה רצח, אני אומר. כבר חשבה גם על כך. נצטרך להרחיק מכאן את ינקי, אולי לטיול ביבשת רחוקה, חודש חודשיים. ראש הוועד יפתח את המעטפה, ועליה יהיה להעמיד פני מופתעת. ירצח אותי, אני אומר, וצוחקת: הרי לאחר מותך. הנה היא המזימה, ושתקתי. שועלה צפעונית, לא תנוח עד שתשיג מה שברצונה. לשער את סדר הדברים: ראשון לכל אני, שמאריך ימים יתר על המידה. שכמותי חיהם קצרים, כך על פי דוקטור פרידמן, לכן לא יעלה חשד אם תזרז, אבל לא בטרם ייבנה מעמד היורש וירשם כחוק. בוודאי תטען שהועלם גם ממנה כתב הצוואה, אבל איך תערער על רצון בעלה. אומנם אשתו החוקית, אך המשק נחלת אבותיו. חלילה שתחשוד שירדתי לסוד נכלוליה. מעניין איך יתבצע, כלומר מעשה החיסול. אפשר ברעל או בחנק, למצוא מוטל לרגלי הכורסה בעת ששבה מקניות. אולי תזמן איתה את השכנה קליין או את אדון ויתקין, הוכחה שהופתעה. עדיפה השכנה. כבר לא שלי הזמן שנותר לי, וכמו בתחנת רכבת, עומד על הרציף ומחכה.

חרן

הרכבות בארץ הזאת לעולם מאחרות, מתאים אפילו הביטוי, לזמנן החופשי. גם בגלל המרחקים, כה גדולים שחייבות להצטייד במלאי של פחם, וקרה שבדיוק התרוקנו המחסנים כי שכחו להזמין, או שנעלם המפתח, או בעל המפתח. אולי הוא לא נעלם אלא סתם לגם והשתכר, מוטל בין השיחים טובע בקיאו, ולא נותר אלא להמתין שיתפכח. הנה התעורר סוף סוף, מתבונן בקהל שנקבץ סביבו, משמיע קריאות בשפה שאין להבין, קריאות גנאי על היהודים שמזהמים את העולם בסבון שלהם, וחבל שלא הרגו את כולם. רק רגע, עליו לשטוף את הגרון, וכמובן אין מים בברז, למה שיהיו.

הצעיר הזר שדילג מהקרונן אל רציף התחנה, נראה נבוך מול האפילה שקידמה את פניו. יום שלם בילה בדרך, עבר מרחק שבעולם אחר די בשעתיים שלוש. הקפיד לצאת בעוד בוקר כדי שיוכל לחפש באור יום את הכתובת שקיבל מאימו. לא ממש כתובת, עם שם רחוב ומספר בית. על פי מה שזוכרת, אין שם כאלה, או לפחות לא היו באותן שנים שהיה זה ביתה, אבל תגידי השכונה הנמוכה, ואת השם לבנדר, שכולם מכירים.

עדיף לרשום על פתק, לשים עם כל התעודות.

האיש הצעיר נשם עמוקות תוך שמציץ סביבו. חלפו דקות עד שהסתגלו עיניו לחושך ויכול היה להבחין בדמויות שרבצו קפואות על משטח הכורכר, חלקן בשכיבה והאחרות יושבות או כורעות ברך.

כמו עדר כבשים במנוחת הצהריים, הרהר, וגם הקור הזה.

בזהירות לבל ייתקל ברגליים או בחבילות, פילס דרך החוצה, כמעט החליק מקורה משופעת שאולי נועדה לסמן שוליים. עתה שוב אין הקרקע מתחת רגליו כבושה. דייסת בוץ. עליו לאתר נתיב כלשהו שיוביל אל העיר המוארת במרחק, או שמא מוטב שימתין, יצטרף אל ההם המנמנמים מאחור, להעביר איכשהו את הלילה, לא יפתיע את קרוביו שאולי כבר שכבו לישון, גם יקל על החיפוש.

הפחד שמא יירדם.

יותר שחור מלבן, צבעים המוכרים לו היטב מהבית ובכל זאת שונים, דהויים. סבו היה רגיל לומר שרק השחור הוא צבע אמתי, צבעם של התוהו והבוהו. הלבן הוא מין ניסיון כושל של האל להשאיר לנו מזכרת מעצמו (לפני שנשטף את גן המשחקים), ושאר הצבעים הם מקסם שווא, עצום את עיניך ואינם (ניסה ואכן נכון). בסוף ימיו היה סבו מוטל בכורסת החכם, מתקשה להניע את עפעפיו, לכן נראו כדבוקות. כבר לא

טעם מהמזון ולא נזקק לצרכיו, כך שאי אפשר היה לדעת אם חי. בואי מהר תבדקי, ביקשו נכדיו, ואימם הייתה נחפזת מהמטבח, נרכנת אל אוזנו וצווחת את שמו: אברום. צריחה שהעלתה קמטי חיוך על הפנים הקפואות. לא יתפגר לעולם, רטנה לעצמה.

כמה חודשים רובץ אדם ללא מזון, ללא טיפת מים. נראה שקשה עליו הפרידה, ואולי ראוי לסייע לו, הרי רק התייסרות בשבילו, סבל. איך תעשי זאת, שאלו הקטנטנים, וקרבה את אצבעה לשפתיה לסמן הס. כשאתה עצום עיניים, הכול באמת שחור, וגם הקור הזה שזוחל פנימה דרך הצווארון וקצות השרוולים, דרך נקבי הבד. האיש משך בשלדת המתכת של התרמיל כדי לשפר את תנוחת ראשו והשחיל את זרועו לרצועה. כך בטוח יותר. אם חלילה יירדם עלולים לרוקן את המעט שיש עמו, בייחוד את זוג נעלי הפלדיום, שהן דבר שעל פי האזהרות, אינו מתגלגל בחוצות הארץ הזאת. השעין את הלחי על כף ידו והאזין לדממה. קרקע שבולעת כל מה שמעליה, ושפע הגשם מסייע כמשיחת דבק. הרהר שמעוררת קנאה שפעת הגשמים פה, וכן, שאופן חלוקתם בין אלה הנזקקים להם נראית שרירותית, בלתי הגיונית, לא יעילה ולא צודקת. קטנים מלהבין, שינן להם הסב, אבל רשאים לכעוס. הכעס אולי יניע מישהו שם למעלה. מוזר שמה שנתפס במוח אנושי, נשגב מבינת יושבי מרום.

חושב שפשוט חנקה אותו, האישה ששמה בקה, אמו. הניחה כרית על פניו והידקה בכוח עד שחשה שדי. משער שהשמיעה לעצמה משפט פרידה לגלגני, או קראה בשמו בפעם האחרונה. אולי בשתיקה מעשית והחלטית של מי שממלאת חובה (לא שנאתי אותו, הייתה אומרת, אפילו שנגעל ממני). כששבו מבית הספר מצאו התקהלות בכניסה לביתם ולא הבינו. האנשים הביטו בהם בשתיקה, מגניבים חיוך של זקנים, שלא באמת ורק עווית של גיל. בואו להיפרד מסבא, הורתה אימם, מושכת אחריה פנימה. וכשהתעניין אחיו איך מת, כי היה בטוח שאף פעם, הסתפקה במבט כבד, מאיים. אם ניקר במוחו חשד, נאלץ להמתין לגילוי עד שכמעט הוכפלו שנותיו. בסופו של דבר הייתה מוכרחה לפלוט זאת, ולו כדי לקנות עליונות על האיש שנחשב אביהם.

חש בגירוד בפניו ובצווארו מענן זבובונים שניתזו ממיטת הסב. תמרח את המשחה, אמרה האם והתיזה מבקבוקון מין חומר מדיף חריפות חונקת. זה רק תרסיס דוחה יתושים, והדפה להרחיק מהמיטה. כתפו נתקלה בחזה אחיו שהשמיע נהמת זעם ואיים באגרוף. שוב אתה נדחף, והרי אני הוא הבכור. בלי סכינים, הזהירה האם. ניסה להתחמק ולא הצליח כי הסתבכה ידו בסדין. עזוב, די, הרי אני זו, ופקח את עיניו. גבר זר שחה מעליו, אוחז בתרמילו ומנסה לנתקו ממנו. בלא להרהר דחה את תוקפו, התאמץ להדוף, אך זה לא נסוג, אדרבה, השיב במכת אגרוף מכוונת אל סנטרו וגרם לו לכרוע תחתיו. חובה עליו לשמור על צלילות דעתו, שאם לא כן יסתיים ברע. בתנועה זריזה שלח ברך נמרצת אל מבושי התוקף, וזה הגיב בזעקת כאב, הפך פניו, ובצליעה התחמק אל תוך האפילה.

חושך על פני תהום ורוח אלוהים, זמזמה במוחו מנגינת שיר תפילה. כן, רוח, מחטים דוקרות. כבד נשימה שמת עצמו אל הקרקע, מנסה להירגע, ובתוך כך לערוך סדר בבליל המראות. הכאבים והצלילים חברו יחד לערפל סמיך, מאוחה בקורי השינה, ומחלחל לכל סדק. אמי, הראי לי דרך. אחר שעה קלה נרגע מעט, זקף עצמו ופתח בבדיקות. שלד התרמיל נשלף מרצועותיו, לחיו להטה וחש בלסתו כאב

חד, אבל כל שינוי ניצבו במקומן. יהיה עליו להמתין לאור ואז יתברר אם נותרו חבורות. חבל שלא הצטייד בראי, אביזר שספק אם מכירים. רוח אלוהים מרחפת על המים, פיזם סבו. עכשיו כבר התרגלו עיניו לאפילה, והבחין בגושים המקיפים אותו. פרצופיהם היו מופנים אליו וניכר שעקבו אחר המאבק. פחדנים, שח לעצמו, ומוטב כך. עתה יזהרו מפניו.

באפרורית הבוקר נשקף הנוף פחות מאימם, אך לא פחות עכור וקר ורטוב, בלי שום רמז לשמש. הדרך העירה אולי עברה אי פעם פילוס וכבישה, אבל עתה לא נותרו מאלה אלא טלאים. עגלות איכרים נעו לאיטן ואופניהן קיפצו בין השלוליות ונשלפו במאמץ. הסוסים נעו בקצב קבוע, וניכר שמלומדי ניסיון ומתורגלים. האיש הצעיר חייך, כל עוד מקפידים להתקדם ללא עצירות, לא ישקעו, אבל עלולים להחליק לשוליים שנסחפו בזרם. הנה הדוגמה. עיניו עקבו אחר גלישה שכמעט הסתיימה בתעלה. כל כך דקים הגלגלים שבקלות יתחפרו בבוץ. מדוע אינם משתמשים בצמיגי גומי רחבים, כאלה של טרקטור, ואפילו משומשים שעולים פרוטות. צץ בזיכרונו השכן כרסנטי, ואיך שקע עם הפרגוסון שלו בתעלה שבגבול חצרותיהם. העקשן ניסה להיחליץ שוב ושוב, תוך שמתחפר עד גחונו. צריכים היו להזעיק את קנפו עם הדי-פור, ואף זה טרח בחיפוש זווית הולמת, ממש ריסק את החלקה עד שהצליח לשלוף. אפשר שהצדק עם המקומיים, כי הנה נחלצה העגלה במהירות והמשיכה לקפץ בקלילות. פרימיטיביים, אולם עתירי ניסיון השקול כנגד חוקי המלומדים, שגם אמיתותיהם שבות ונסתרות על ידי תגליות חדשות. האיש הצעיר פסע בשולי הדרך, בורר נקודות יציבות לכף רגלו, ועד מהרה נואש מלשמור על ניקיון בגדיו. עוברים שפסעו מולו עצרו ברוב פיקחות ונותרו על עומדם, כך אילצוהו לסטות אל תוך הבוץ ולעקוף מהצד. שלוליות דרכן להתקבע, ואם תסתום ישובו ויתחדשו. שנים נותרו שרידי השקיעה בחצר כרסנטי, מגובבים קרשים וענפים שנתחבו אל תחתית הגלגלים ולא הועילו במאומה. ג'וק נהג לעמוד ולהתבונן במחפורת, וכאילו מנסה לפענח חידה נעלמת. הוא היה הבן הצעיר של כרסנטי, וכלל לא דומה לשאר בני המשפחה, שונה בצבעו ושונה במבנהו. טיפוס בוכרי, קבע הרופא פרידמן לאחר שדפדף בספר מדעי בשפה האנגלית, הנה תמונה לדוגמה. אבל איך התגלגל לכאן בוכרי. והשיב בחיוך, את זה לברר עם גברת רונה, כי שאלה שלא מתחום מקצועו. לך דע, אולי חטא בדורות קודמים. אנחנו מאיטליה, הסבירה גברת כרסנטי, כל המשפחה מהצד שלה. אז אולי מצד הבעל.

מפני שאפשר לחקור עד אין סוף (לדעת לובקה), כל מי שהטמין זרע, ושאוּלי נשאר חבוי עמוק בפנים. בואו תמששו, צהל לובקה, מושך בחולצה לחשוף את הבטן, לא בטוח שיזדמן לכם שוב. כמין נבואה.

איך צץ ועלה הסיפור (תמה האיש הצעיר), מתוך הבוץ הזה שבאותו גוון מוכר ובכל זאת שונה לגמרי, יותר דביק ובלי ניחוח של נקיות שהוא החורף. אולי בגלל המורה הזקנה שרק'ה שחזרה והזהירה מאסון, ובאמת קרה.

תריחו, ביקשה שרק'ה, ולא תופתעו אחר כך.

חזירי בר מתחחים בחרטומם את הקרקע בחיפוש אחר שורשים. לא במקרה נותרת צחנה שנועדה לסמן בעלות ולהרתיע את המתקרב. אין בידה הוכחות, אבל משוכנעת שרואים בחלקה נחלת אבות, ארץ מובטחת על ידי אלוהי החזירים, וינעצו שיניים בכל מי שיעז לפלוש לתחומם. עיניה שוטטו על הכיתה, חוככת בדעתה אם ראוי להשלים את הבשורה, ואז בהנמכת קול עצה להתגנב אל אדון שמילון הזקן בזמן שיושב בכניסה לביתו ולרחרח.

הכי טוב בצוואר, איפה שנשכו, לכן לבוא מאחור.

מסריח משתן, אמר שיץ, כזה שאף פעם לא מתנדף. גברת סניורה צצה במפתיע וגרמה להם להימלט, לכן היחיד שלא הספיק לטעום. מילא.

(סניורה צרחה להזעיק את אדון בנוז שחי יחד איתם באותו הבית. חיי חטא כי שלושה זקנים באותה מיטה, אמר חכם זיקן, ואמו ענתה שכבר מוטב אילו הרגו, יותר טוב לכולם).

שדות ירוקים משמאל ומימין, אין ספק, תפוחי אדמה, ודי במבט שטחי לראות שלא נקיים ממחלות. גם חלקות הזגן שהשתרבבו ביניהם לא מצטיינות בקומתן. מעניין מה גובה היבול (ניחוש שלו: מקסימום מאה קילו, אפילו פחות). כבר שעה שהוא צועד, ועדיין ראשוני הבתים מטושטשים באופק, ואישה שחלפה על פניו נוגסת במה שאולי לחם, גרמה לו להיזכר שמאז צהרי אתמול לא טעם דבר. מעשה ראשון כשיגיע לישוב, יחפש איזו מכולת. לדעת אימו אינם מוכרים לחם בחנויות, וכל אחד אופה לביתו. על כל פנים כך נהגו בזמנה, אבל מאז הרי חלפו שנים, ואולי השתנו דברים. קמח אמנם אפשר לקנות, אבל הן לא יתחיל להתעסק באפייה. מוטב לחפש את קרוביה ולסעוד אצלם.

לבנדר, שינן לעצמו, אחד שעיסוקו במסחר.

דווקא השדות עוררו בו עניין, כי איכר בעצמו. תר אחר מקום נוה לסטות לשוליים ולבחון מקרוב. ראשית, מרחקי הזריעה, כל כך מרווחים שדי בכך לצמצם את היבול לפחות בשליש. לשער שמשמשים למזרע בפקעות משל עצמם, כלומר ממה שהותירו מהיבול הקודם, ובוודאי את היותר קטנות שאינן סחורה מבוקשת. האיש ירד על בירכיו והסיט את העלים, נראה שפעולת התילול בוצעה היטב, בעבודת ידיים קפדנית. אם ינסה לתרום מהידע שנושא עמו, מוטב באיפוק, בעת הנכונה ובצניעות. תרגול השואג ממרום ערימת הזבל, יהיה העדפתו הראשונה של השועל, כך נהג להתבדח סבו. אולי משל שאינו מעוגן בעבודות, אבל הלקח ראוי. מעניין אם מדשנים ובמה.

קריאה, היי אתה.

בנוך העמיס על גבו את התרמיל, מתחמק מהמבטים. עוד ייחשד בניסיון גניבה ולך תדע לאן תגיע. זרים אינם סחורה מבוקשת בשום מקום. להערכתו נותר לפחות חודש עד האסיף, ובוודאי מתבצע בקלשונים. עבודה לא מלהיבה באדמה השחורה הזאת, הדביקה. הסוג שקוראים אדמה כבדה ופעם האמינו שמצטיינת

בפוריות. בביתו מיררה את חייהם לא מעט, בוצית בחורף ונסדקת בקיץ, אידיאלית לקיני צרעות ולנחשים. היזהרו שלא תיעקצו, התריעה אימו, סכנת נפשות, בייחוד בתקופה שאדון קליין משוטט כדי לחבל בהם. בכל שנה היה השכן מאתר את קיני הצרעות המכונות מזרחיות, ומשמדם בתרסיסי רעל חריפים. אם לא יקפיד, יחסלו את המכוורת שלו. בוא ותציץ, הזמין את הילד בעודו ניצב מעל הקן ההרוס, הזרוע מאות פגרים, ובטורייה חושף את תוכו. קירות נוצצים בגווני חום וצהוב, וכמו חרסינה צבעונית מרהיבה. בעת ההיא היה כבן שבע, ודימה שהנה מטמון. אוצר שודדי ים, אמר בן השכנים ג'וק, אף הוא בן שבע, ויחד עמו בכיתה השנייה, אבל בלי ספק עולה עליו בחוכמתו. תופעה, התמוגגה המורה שרק'ה, בכזו מעולם לא נתקלה. כי מציץ בתרגילים שרושמת, ופותר עד האחרון עוד בטרם החלה להסביר את אופן החישוב. האם בעזרתכם, חקרה את גברת כרסנטי, וזו נענעה בראש, אף פעם לא הצטיינה בחשבון, ואדון כרסנטי טועה אפילו בספירת מכלי האשכוליות.

לכן כשכינה שודדי ים שאל את ג'וק למה מתכוון, והסביר לו את החלוקה לטובים ורעים. אלה שעושות דבש ומפרות את הפרחים, וההן השודדות שאף אחד לא צריך, בעל חיים מזיק ומיותר, מתנפלות והורגות כדי לשדוד.

כמו ערבים.

ג'וק כעס על אלוהים, לא הבין למה ברא אותו, ועוד רבים אחרים, עקרבים למשל, וינקי גילה לו בסוד שלא אלוהים עשה אלא אביו, או אולי סבו. ג'וק לא הבין.

מה עשה חכם זיקו.

ברא.

(בשאלה:) את הצרעות.

את הכל.

ג'וק היה בן שבע, אבל עם שכל של בוגר. זיקו הוא חכם הכפר, אבל לא אחד שבורא. גם כתוב במפורש בראשית ברא אלוהים, בתורה כתוב, ובלחש הוסיף, אתה תראה, יום אחד אתנקם בו. אחר כך מצאו תלוי על עץ הפקאן, ועסי לעג שדרך מצחיקה להתנקם באלוהים. איזה שטויות, התקצפה אימם, אדרבה גלו, רעיון של מי המשחק הזה, לקשור חבל לעץ, ואת הצוואר ללולאה, ולבעוט בסולם. ילד בן שמונה, בריא ומוכשר. המשחקים האלה שלכם. לגלות של מי הרעיון. מקווה שלא של אחד מכם. עיניה בחנו את השניים, בייחוד את עסי, משדרות איום. מוכנה לערוף ראש אם יתאמתו חשדותיה.

כל העת חרדתי, הספידה המורה שרק'ה, בעת שצעדו בסיום הלוויה. עטופה בשמלת שרוולים סגורה ומכופתרת עד לצוואר, והשיער מכוסה במטפחת, וכל הזמן שבה והדגישה שתמיד עורר בה דאגה סתומה. המוח שלו, גדול לעומת גופו, ולא מתאים לחיים הפשוטים שלנו, משיג את קצב תנועת הרגליים. את לבושה הבלתי שגרתי פירשה בביטוי כבוד לטקס הקדוש. קבורה היא טקס דתי, הסבירה, בייחוד של ילד. עכשיו עקף ינקי קשישה שהתנהלה לאיטה, וכמעט החליק לתעלה. האישה גידפה בלשון גסה ומחתה טיפות מפניה. אולי אינה זקנה באמת ורק בגלל הצורה הנמוכה והתפוחה מרוב שכבות בגדים. מלמל מילות התנצלות.

דיבור כועס: תכף הבחינה שאינו מכאן.

ראשו נע כאישור שגרר שאלה שנייה ושלישית, בעודם צועדים זה לצד זה, ולסיום צחוק עליז (שלו), כי הרי התוודעו רק בזכות טיפות הבוץ שהתיז עליה. לבנדר זה אנחנו, כלומר אחי, הודיעה האישה, ואתה הבן של בקה.

לפי שעה אי אפשר לדעת אם האיש הצעיר ינקי, ישוב ביום מן הימים לביתו מהמקום שעל פי טיבו חסר צחוק (כלומר ראוי להגדרה כפלנטה). אנשים דיברו שכמובן, בוודאי יחזור, הרי נכד לסב וסבתא שבמזל נותרו חיים אחרי ההשמדה הגדולה, וחלק משושלת שעתידה להתבסס במרכז הבמה ולהטביע חותם על חיי כפר שלם. אבל אלה הן אמירות שלפי שעה אינן מחייבות איש. אז אמרו, ולך תוכיח, ומי זוכר. אין מתן דין בהיסטוריה ואי אפשר להעניש את מי שמת. גם אין סתירה בין הישארות בסביבה אחרת שקוראים גלות, לבין מה שעתידי לקרות באחרית הימים. אדרבה, היווצרותו של שבט עשויה להתרחש דווקא בזכות אי קיום הוראה אלוהית מפורשת, גור בארץ הזאת. כל אדם הוא בפוטנציה ראש לשושלת, בתנאי קטן שהזרע שלו (או של אחד מצאצאיו) חיוני ויעיל, ועוד תנאי (קטן) שתמצאנה לו שותפות ראויות להעמדת ולדות. ראויות, זאת אומרת, מהבחינה הביולוגית, וגם מצד המכונה דבקות במטרה (כלומר כאלה המבינות שלעיתים כבוד הוא רק מליצה ריקה, והחתימה ליעד היא הקובעת, אף במחיר השפלה). מלבד אלה, תנאי שלישי (גדול), שיתרחש משהו ההופך אוסף ולדות למסע כיבוש (ראה: הביולוגיה של הארבה). זה האחרון מסתורי ובלתי מובן, לכן מעודד נטייה לעבודת אלילים. לזכור שכל הזמן נמשך בעולם ייצור דינאמי של האנשים, בעיקר במקומות קשיי יום ומיעוטי הנאות. עושים מה שעושים לפני השינה ותכף נרדמים, ומרוב הזדמנויות שיעור ההצלחה גבוה ונולד אחד חדש (או אחד ורבע) בכל שנה, עשר פעמים ויותר. זאת בעיקר אצל בני דת מוחמד, כי בסין לא מרשים ובאפריקה מתים ברעב וממלריה. להוסיף את מי שמותר להם הרבה נשים (זאת אומרת שוב ההם המוסלמים) ויכולים לחגוג. המון ילדים זו בעיניהם דרך לכבוש את העולם, אבל בלי שום בשורה. אולי מפני שחושבים שאין צורך בבשורה, ודי בכמות שהופכת לאיכות. זאת לפחות דעת אנשים מהסוג שאינו מגלה עניין רב בחשיבה, ונכון לקבל כל מיני הבטחות לתגמול, אבל הכי רצוי בתולות.

זה גם הסוג שאינו נגעל משחיתות, של כבשים ועיזים וילדים ונשים, גם בנות שלהם (ע"ע כבוד המשפחה).

כותבי ההיסטוריה יטענו בוודאי שהצלחה היא לעיתים קרובות עניין של צרוף מקרים. אמת, מטרידה תמונת המצב לפיה השניים, חכם אברום וחכם זיקו, כבר בעולם המתים, ומי שבידיה נותרה הזכות למשוך בחוטים, מחוברת להתרחשויות בתפר גס המכונה קשר נישואין, שהוא נחות אפילו בהשוואה לכתר העובר בירושה (שבו משקל למטען הגנטי). אין זה חיבור ערכי המבוסס על השקפת עולם או חזון, לכן מעניק לאירוע (האם במכוון) ממד של מקריות. ללמד שהיסטוריה אינה יצירה ספרותית אלה היפוכה, ולא חלים עליה חוקי האסתטיקה המעניקים מחויבות. היסטוריה הרי מאופיינת בחוסר היגיון, בהעדר חוקיות,

ובאקראיות, שתרגומם לסיפורנו עלול ליצור תחושת אי אמינות. הטיעון להתרחשות בפועל או לאי התרחשות, מתגמד מול הצורך להישמע סביר (סטטיסטית ופסיכולוגית). ולדות אינם בהכרח מסלול המוביל שבט, ועופות חול יפים לאגדות ילדים.

כך יגידו ההיסטוריונים. כך היה בוודאי טוען חכם אברום אילו הציץ מהבור בו נטמן.

זה המקום להתייחסות לממד העצב, שבדומה לצחוק, הינו כידוע אחד ממאפייני המין האנושי. לטאות אינן עצובות, הן חדורות מטרה, חשות סיכונים, זהירות, אך לעולם לא יתחשבו בזולת (תכונה שהיא אחות לעצב). האיש ינקי עשוי להרהר בסבו, מוטל בכורסה וכבר פגר מובס. אם שמע על שעותיו הגדולות, לא באמת הפנים את הסיפורים, כי לא איש דמיונות (שזה הן השכיח). אם יישאל על אביו, ישיב (בדיבור קצר), שכך, אלו היו חייו ומה אפשר לעשות. ולעצמו יוסיף שנתנו כבוד לסב וגם לאב (אומנם פחות), ואינו סבור שיתנו גם לו. למה שיתנו למי שחסר כל ייחוד. מחשבות מעייפות את ינקי יותר מעבודה בשמש.

בבית הדוד כלל לא ידעו את קורותיה של אחותם ומה הם חייה. שום מכתב או פתק (אפילו צ'ק, טען הדוד, סתם במעטפה בלי שורה מלווה. הרי כל הסבר מיותר, זכיתם בנכס שאכל ושתה לא מעט, סתם כך, בלא להחזיר תמורה כלשהי על השקעותינו, והרי אין חולק שאיבדנו עובדת משובחת). לפעמים מעבירים אנשים שמועות מזהמות על בת זו או אחרת שיצאה לחפש כסף קל, ומאז נעלמו עקבותיה. לא זה המקרה. מכירים את הסחורה שאיך לומר, לא עשויה להלהיט יצרים (זה זה). אם הייתה בליבם תרעומת, זההה עם השנים. בכלל, תרעומת היא מוצר של מותרות שיפה למי שזמנו בידו. כמובן נסעה להתחתן, זכות טבעית שספק אם ניתנה למימוש בעיר מולדתה (וגם הגיל שיותר משלושים, הדוד חישב במוחו תוך עצימת עיניים, לכן התעקשה לנסוע). אם נישואין, סביר שבהמשך יוצצו תינוקות. בכל זאת הפתעה, במיוחד נוכח הנחיתה הלא צפויה כאן בבוץ השכם בבוקר בלי שום אזהרה. יכולנו לפרוש שטיח אדום (וקריצה).

קשה היה לינקי להחליט אם מדובר במין התחכמות, התבדחות חביבה, או שמא משקע ישן שבניגוד להצהרות הודהק פנימה והנה צף. תמשוך הצידה ולמטה, יעצה לו אימו, ואם מתבלבלים הצדדים פשוט חיך, רק לא התנצחויות. הקושי הוא בצחנה הכבדה שהכתה בו עם כניסתו וכאילו מתריעה מפני גזע אנשים שבלא חוש ריח.

הומר, אמרה אמו, מושג שאין מכירים, לכן למשוך הצידה ולמטה.

שם אצלכם, אמר הדוד, תמיד מלחמות.

מה יודעים עלינו, מעט מאוד, משהו מטושטש על רציחות והרג ופיגועים מתפוצצים ודם. ארץ גזירה. משום מה מזמזמת בראש שמועה על לידה או שמא פרי דמיונם, ולמה דימינו בת, אמרה הדודה, מתבוננת בזר בחשד, והדוד שיסה שאיך זו מקשקשת, ומי בכלל דמיון, למי יש זמן לדמיון ורק קרקורי תרנגולות. תכף כשיצאה אימך עם השליח ההוא, שבנו כולנו לטרדותינו ודי שכחנו. הרי אינם רובצים בכורסאות

ומחפשים לנענע בלשון. אנשי עמל, הטורחים כל הימים למחייתם, ותודה לאל, אינם רובצים על כתפי הציבור כפי שמקובל שם, בארץ היהודים. עניין עגום, ההזדקקות לרשויות, את נשמתך ייענו בחקירות ודרישות ופרוטה לא תראה. תודה לאל שעומדים על רגליהם. הדוד ירק וטפח על ירכו (צרוף שעתידי להתברר כצעד בדוק נגד עין רעה), ומיהר להדגיש שאין מדובר בבעלי ממון, וחלילה שייווצרו אשלויות, הקופה ריקה, אבל אין לו לחשוש, מסוגלים לארח שאר בשר ימים אחדים. מזון שמשביע תשעה יכלכל גם עשרה.

(ריח של מה, אולי של אנשים, אולי גזי מעיים).

האם חש לא בטוב.

בית שרובו נשים, מלבד הדוד עצמו, ראש החבורה, ושני בנים העושים כרגע בשוק וישובו בערב. ארץ של מרחקים, ואת הסחורות יש להביא מהיכן שכדאי, אחרת לא ימצא שום רווח, על כן יש להתרוצץ מחוץ לבית ימים שלמים, ולפעמים לצרף גם את הלילות. בוודאי מוזר בעיניך, כי שם אצלכם קטן כל כך שבקושי ניתן להעלות על המפה, ובחוכמת המסחר לא התנסית. אם ללמד על רגל אחת, יש לקנות בפחות ולמכור ביותר, וכלל שני (שאומנם לא בטוח), להעדיף מכירות בעלות היקף גם אם הרווח ליחידה מועט. לא יתחיל לדון בשאלות המחזור והאשראי והפחת, עוד תגיע שעתן (ונפנף ביד בתנועה מבטלת). איש עגלגל ובעל כרס שמעוררו הלבנבן ניכר שאינו מרבה לשהות בשמש (שכלל לא בטוח שמוכרת כאן). אכל לא מעט קור ובוץ (הו), את כל שערות ראשו איבד, וכבר רחוק מלהיות צעיר. איך נאמר, עדיף צעיר ובריא (בוודאי מכיר את ההמשך), אבל כשמשתרבה הכסף לפתגם כבר אין העניינים מובנים מאליהם. אולי תניח לבחור, רגזה הדודה.

מצא לו הקשקשן אוזן קשבת ויכול לשפוך מילים בלי מעצור. צעיר מסכן אחרי לילה בלא שינה ובוודאי לא טעם כלום מאתמול. מיד הבחינה על פניו שרעב, וזה מצא הזדמנות להפגין את חוכמתו. הרי אינה מעלה על דעתה שייטול מידיה את השייך לה, זכות האירוח. היה בטוח שמכינה מה שמכינה במטבח, ובינתיים יבדר קצת, יגלגל דברים. מכיר היטב את חיבתה לאנשים צעירים.

בוודאי כבר הבין שסוחרים במזון, סחורה שלעולם תידרש, טרם הומצא פטנט להישרדות בלעדיו, גם לא ימצאו. ארץ לועסי כרוב, על פי הבדיחה המפורסמת, וגרעינים וקמח, לגוון בסוגי קטניות ותבלינים. דוכן מיוחד אצלם לירקות העונה, תפוחי אדמה ובצל וגזר וכרוב, הרבה כרוב, ובקיץ עגבניות ומלפפונים. חייבים להתנהל בזהירות לבל תירקב סחורה במחסנים, ולהיות ערוכים לתנודות המחירים. פתאום משלוח תפוחי עץ ששובר את השוק ואתה תישאר עם מלאי שאין לו דורש.

אוכלי כרוב אינם עתירי אמצעים.

כרוב, הוא אומר, ועכשיו את השיר, הנה תשמע:

כרוב כרוב, גם טרי גם חמוץ, כרוב בקיץ כרוב בחורף,

לנעוץ שיניים, ללקק שפתיים. ואומרים האנשים,

מעדן מלכים.

השורה האחרונה היא שלי, הכריזה מישהי צעירה, וגם המנגינה. יש גם מנגינה, בישרה אחת הנשים, והדוד אישר שבאמת שלה, אבל אותה להשאיר לפעם אחרת. אמת, אורח, אבל אי אפשר שילך כל הבוקר, ילך לכפרות.

אחת היא אשת הדוד, כלומר דודה. ודודה היא גם השמנמנות שהכיר השכם בבוקר, אחות אימו. מי כל שאר הנקבות, לא טרחו להציג. אפשר שבנותיהם. ולא, אינם מעבדים שדות בעצמם (האיש הרים את כפות ידיו מעלה כמתפלל), החקלאות היא עיסוק שמתאים לאיכרים, למסתפקים במעט וגם לאותם ראשי כרוב שאינם מצטיינים בחשבון. כוונתו לחשבון פשוט, חיבור וחיסור. מזל גדול, אחרת, כמו שאומרים, היה תם הלחם מן הארץ. ומה אצלכם, שכח שאיכרים גם שם, זכור לו שארץ מדבר, סופות חול וגמלים ובצורת. שבע פרות דקות הבולעות שבע פרות אחרות, רזות עוד יותר (זה מהתנ"ך). סיפור שאף פעם לא הבין, פרות אינן זאבי ערבות ובוודאי לא נושכות את בנות מינן. באמת היו מטיבים עם עצמם אילו מצאו להם היהודים מקום שקט ונוח יותר.

אז הנה הם, הרהר ינקי, וזה הדוד שכנתה אמו פטפטן.

אף פעם לא הבנתי, סיכם הדוד, איך יתקיימו יהודים בלא שיימצא את מי להונות.

סיפורי אימו על בית הוריה מעולם לא הצטיינו בעושר פרטים וצבעים. כלים, מאכלים, ביטויים, כולם מוקמו על פי תפיסת הילד בסביבתו המוכרת. ריחוף על כנפי הדמיון לא נמנה על כישרונותיו. ילד מעשי, שיבחה הגננת בלה, סבלני, מתמיד במלאכתו ושלא כאחיו התאום, שקט וממושמע. מעלות שלא בישרו סיכויים לפריצה יוצאת דופן. אבל אולי בזכותן יהיה רצוי במקום המסתור שנבחר עבורו, שבחרה לו אימו. את אביו שיתפה רק בדיעבד.

הדוד דחק בבנות המשפחה להזדרז ולצאת, היום קצר והמלאכה מרובה. בטוח שעוד יספיקו להיראות לפני האורח ולהציג בפניו את מעלותיהן הגלויות והסמויות. ואתה בוודאי תעדיף את חברתה של כוס התה שזו מכינה ומכינה ואינה גומרת, ואולי תזכה גם במשהו ללעוס. שב, הנה פה, והנח לתרמיל, כאן לא ייגנב. גלינה, שאג לדודה, ומעבר לקיר בא מענה צווחני בנעימה התמהה על הערותיו המיותרות. תכף תגיע הכבודה. נשים, רטן הדוד, לא איכפת מה תאמר, תמיד תהיה שלהן המילה האחרונה. על פי גילך ספק אם צברת ניסיון רב עם הללו, ומוטב תסמוך על ניסיוני. מיד ניווכח מהו תכף זה שלה. בינתיים פתח פוך וספר, איפה העברת את הלילה, הרי אין רכבת המגיעה בשעה כה מוקדמת, ומאימתי אתה בדרכים, ולמה לא קיבלנו שום הודעת אזהרה לקראת בואך, לתמוה איך נוחתים סתם כך על ראש אנשים שלווים. למיטב זיכרונו, גם לביקור הקודם שהסתיים בגזלת אחותם, לא קדמה כל אזהרה. זו כנראה השיטה המקובלת אצלכם.

ניכר באיש שנהנה לשמוע את עצמו.

נמוכי קומה, הרהר ינקי, ובכל הזדמנות שולחים יד כדי לשמור רווח.

סבו זכור לו כגבוה שעם השנים התכווץ. אולי גם בגלל השתנות נקודת המבט של ילד הרואה בכל הבוגרים בעלי קומה וקשישים. דווקא הוריו היו גוצים אפילו בהשוואה לשאר אנשי הכפר. כילד קיבלם כמות שהם, כך את עצמו, קצר גפיים ומוצק. לפעמים חש תרעומת על אחיו שצמח גבוה מעליו. טיפוס

שונה גם במזגו, קצר רוח וסוער, שהעדיף את השוטטות בשדות על הישיבה בכיתה. איך יתכן שיצאו מאותה בטן.

תאומים אמרת, תמה הדוד, אף פעם לא היו אצלנו.

(ג'וק הסביר שלפעמים בבת אחת שתי ביציות, ואולי נעזרה בשני שכנים, כך. אתה בטח מהשנייה).

אימו טרחה להכינו לקראת הצפוי, לא תניח את דעתו, יחלוק ויתווכח. כל השנים שחלפו מאז אותו בוקר סגרירי שלא חרג מעונתו, לא השכיחו ממנה את קדרות נופי משפחתה. כמו גור שועלים הנבעט החוצה (שחה לו), גדלת, בגרת, פרח לדרכך, אחרת תצטרך למיין אורז כל חיך. פרידה שבלא חיבוקים ובלא מליצות. טרודים בלבושם לקראת יום עבודה רק נענעו בראשים, כובשים מבטים, והיה גם חיטוט בתרמיל בו ארזה את מעט בגדיה, לוודא שלא נגנב דבר. את קריאת האחות (האם זו) שלרגע חשדה שנעלמו נעליה. בבקשה חפשי גם את, רק בגדיי, אפילו לא סבון או מסרק, ולשם מה לסחוב מעיל לארץ שהיא מדבר לוחט. הנה לך הטקס כולו.

על המעיל הצטערה זמן רב.

(את עניין מיון האורז לא הבין, גם לא את שתי הביציות).

להיות מוכן לחקירה ודרישה, כזו של פקידי מכס ושוטרי גבולות. מה כוונותיך, מה תוכניותיך ומה נושא בתיקך (אל חשש, יבדקו בהזדמנות ראשונה, לכן להטמין את מעט הכסף בכיס הפנימי שתפרה במיוחד בתחתית המכנס, הוסיפה פיסת בד ממש דומה, כמין שוליים בצורת מכפלת, ולא להסיר לרגע. עתיד להיווכח שכביסה אינה מילה מוכרת). אם יתעניינו באחותם ובבני ביתה, יהיה זה בגלל נכסיהם, והאם באמת בעלי רכוש, כפי שהתרברב הזר הראשון שאת שמו שכחו.

(יודע, זה אדון ויתקין, שיש הרומזים שאביו מולידו).

לא היה בדל צחוק בעיניה.

לא אנשי נימוסים (שבה והזהירה), בייחוד היצור הכדורי והנפוח. ישלחו ידיים למשש את שריריך וחלילה לך להיעלב מנשיכות ועקיצות, כלל לא יודעים שם את המושג פגיעה בכבוד, ורק נזקים שרואים בעין, שריטות, חבורות, שברים. עליו להזדרז להשתלב בעבודות, ולהשביע רצון, מה שכלל לא פשוט, מפני שעוקבים אחר כל פרוסת לחם איך נעלמת בפיו. פרוסה שתמיד בעיניהם בגודל פרוסה וחצי, וחצי פרוסה היא בדיוק פרוסה, נבלעת ואיננה.

מה שאין כן התועלת שיפיקו ממך, שאיך למדוד בסרגל.

מכוון על הכיסא היחיד, בעוד מארחו חג סביבו כמחפש עמדת נאום נוחה, ביקש ינקי לפענח מקצת הצורות שצצו בערבוביה, דוחקות זו את זו ואינן מתבהרות, גם אינן מניחות להבהיר. כאילו נקלע לסביבה מוטעית, המתנהלת על פי חוקי טבע תמוהים, הרגליים למעלה. פחד תקפו וגרם לו להדק את אצבעותיו סביב שולי המושב. אימו הזהירה שבעלי עור שורט, מכאיב במגעו, לכן להיזהר בדיבור, באמירות שיתפרשו באופן מוטעה, יגרמו לעוינות. הכי טוב לשתוק, זו עצתה. יודעת שלא מקום ראוי, הרי בעצמה שמחה להימלט ממנו, אבל האמן לי, ממש אין ברירה.

גניחה. אינו להוט כלל לצאת למסע הזה.

יודעת, יודעת, ובכל זאת עליו לעשותו, לטובתו. יבוא יום ויודה לה.

עוד לא מאוחר לבטל את התוכנית כולה.

דיברו שקט וכאלו אל עצמו, מבין שטרחת שווא.

האיש הצעיר מנתק עצמו ממחשבותיו ומטה אוזן לשפך המילים, דברי רהב שהנה העניק לקרובם היקר את זכות הישיבה על כיסאו. מחווה חד פעמי שנועד להדגיש את חשיבות קשרי הדם. תדע בחור שאין כמו המשפחה. מפינת הבישול צצה הדודה נושאת לוח עץ. היא מניחה אותו על ברכיו בזהירות. כוס זכוכית, שאם חלילה תיפול, עלולה להתנפץ לרסיסים. כלי תוצרת בית שנעשה על ידי אמן זכוכית שכן. לכבוד המאורע הרשתה לעצמה לחרוג משגרת כלי הפלסטיק, ולצרף לפת הלחם גם נתח גבינה השמור אצלה למקרים יוצאי דופן. האם משתמשים אצלכם בכלי זכוכית, אין כוונתה ליום יום, אבל אולי בהזדמנויות חגיגיות.

אולי לגמת, רוטן הדוד למראה הכבודה, אפילו ידיך רועדות.

האישה נסוגה מעט ונשענת אל הקיר. נשימתה נקטעת וכאלו חדר פירור לריאות. אינם מכסים את הפה כשמשתעלים ולא פונים הצידה. העשן הזה שממלא את כל הבית, עושה לו להיחנק.

כי מבשלים על אש, זו הסיבה, ומחיר הפחמים בשמיים, לכן עצים. האם יודעים שם אצלכם לאחוז בגרזן. עבודה גברית. חוטבי העצים הם אלופי השרירים. הנה מבחן ראשון. אינו מתכוון להאיץ בו חלילה, תשתה, תאכל, תנוח, היום רק החל.

אחד שלא סותם את פיו אפילו בשנתו, ואילו השאר שתקנים. דיבור אינו זכות כמו לחם ובגד, ואין מחלקים סתם כך, לבוא וליטול. ראשית, מבחן הגיל. הן אי אפשר שכל אפרוח שאפילו בלא ניצני כרבולת, ינפנף בחוקים שקוראים דמוקרטיה, ואת המושג שוויון, קול אחד לכל ראש, מנשיא המועצה ועד אחרון המנקרים בערימת הזבל. ועוד לא התייחסנו להבדלי המין, בסדר, אין חולק, רשאות הנשים להצביע, גם אם לא יודעות בדיוק למי, אבל מכאן ועד לקרקר טענות, לצווח תשובות, להתעקש על זכות המילה האחרונה, ולשלב ידיים במפגן אחדות ואחוה. יצא מדעתו העולם.

וביננו, הרי לא באמת מתרפקות זו על זו. אלמלא הנהג לקטום מקורים היו מוציאות עיניים.

גם עניין הכמות, שתיים על כל גבר. ואת זה להסביר בכוונת מכוון, כדי שיפרו וירבו. הרי חלקו של הזכר כהרף עין, בעוד עליהן לעמוס תשעה ירחים וגם אחריהם. תוכל את כולן, יאמר מי שהאדנות בידיו, את הבנות, ואת הנשים השכירות כתוספת חינם (לא מיד חלילה, אלא בבוא השעה, כשיתרגל לגבר השתקן והחרוץ שהסתפח לחבורתו בלי הסברים יתרים, ונראה שכבר יישאר לנצח, וכאלו בתמורה לאמו שנגזלה חינם אין כסף). לא רק שנמצאה לו דרך להבטיח שלא ייאבד את מאגר עובדותיו, אולי נמצא לו מסייע גם למשימות הגבר.

כאן בסכנת עץ שהיא תערובת של מחסן ורחבת עבודה, צעירת הבנות, כפופה אל גרגרי האורז, ובתנועות זריזות גורפת ומנפה, מנפה וגורפת. לעולם לא יצליח להתחרות בקצב אצבעותיה. נראית נערה בריאה ודי נאה, מבט תובעני וחסר בושה, כך כולן, בנות המשפחה וילידות החוץ. מעניין בת כמה. אינכן מזמרות, מגשש ינקי.

וזקפה ראש, תוהה אם הטיבה לשמוע.

מה.

אבל כבר נרכן אל הגרגרים גם הוא, מתאמץ להרחיק בציפורניו שברי מוץ ואבנים ולגרוף הצדה אל הערימה. עוד שק, קוראת אחת הנשים, והוא זוקף עצמו ונחפז אל המחסן. תפקיד הראוי לו, לפחות חמישים קילו שמעמיס על גבו ונושא בצעדים זהירים פן יאבד את שיווי המשקל. נדרש אימון, ניחמה הדודה נוכח כשל ראשון שהסתיים בנהמת זלזול של אחד האחים, ראה מראש שכך יקרה. לא רק שנשמט השק ארצה, אלא גם התפקע לרוחבו והיו צריכות לשאת בקערות ולהשלים במטאטא זרדים. הצילו את הסחורה היקרה. אורז כידוע אינו גידול מקומי, מגיע ממרחקים, ויש להקפיד בכבודו.

כמעט חודשיים של התנהלות ללא תקלות עד שהתירו לו להתקרב גם אל חביות הבירה. הללו, אם מתבקעות, ואפילו סדק קל (ותנועת יד לבטא אבדן מוחלט). אותן יש להעביר יחד, שניים שניים, זה בראש (וחייב להקפיד על נשיאה בגובה), והשני מאחור בכפיפה ודחיקה שתחזק את אחיזת חברו. צריך בסבלנות, ניחמה הדודה, כי הרי חסר ניסיון, ומזמינה לטעום מן המשקה.

סבו נמנע ממשקאות משכרים, ואפילו בערבי שבת וחגים. בעצמו רק פעם אחת (לאחר שנפטר הסב, ודחקה בו אמו להרים כוס של מצווה), טעם מר שלא היווה תמריץ להתנסות שנייה. דווקא האם הרבתה ללגום, בשמחות, בסעודות מצווה, בחגים, ובכל הזדמנות שנמצאה לה. אילו ידעה בטרם הצטרפותה לביתם, הייתה מכניסה כסעיף בהסכם. איך יכלה להעלות בדעתה חבורת מתחסדים שבלא בשר ובלא יין, וגם התענוג ההוא שנוהרים מלקרוא בשמו (קריצה, הרי מבינים למה מתכוונת), איך לומר, לא משהו (ושוב קריצה אל אדון ויתקין בלוויית חיוך שלא נסתר גם מעיני הילד).

טינופת, רטן הסב, איך נחתה כזו בתוכנו.

עניין הזמירות התקבל בדממה ליד שולחן המיון (שלא ממש שולחן אלא סתם משטח פח מוצב על גבי חביות).

כך נהוג בכפרו, עובדים ומזמרים.

שום תגובה מצד הנשים. מה שלא כוון אליהן כאילו לא היה (בכך כבר הבחין), ורק אצל זו הצעירה כמין טלטלה, לא זוכרת מתי שמעה סלסולי קולות שאינם דיבור או צעקה. היא מנענעת בראש לבטל כל ספק, אפשר כשהייתה קטנה מאוד, תינוקת, ואולי היה זה רק בכי. לא מצליחה להבין לשם מה, כלומר את התועלת. היכן כבר ראה עיניים המתרחבות כך, והפנים לבנות כאילו נמרחו בסיד. אי אפשר להמשיך לכסות, הכריז אביו, עלבון למת, ותכף התגברו הקולות, וביחד, אבינו מלכנו חננו ועננו. עלבון למת, התעקש חכם זיקו, לכל מת, ובוודאי לחכם אברום שתמיד הקפיד על מנהגי הטקס.

הפה שלך, הצביע עסי, ואימו מיהרה להסתיר, מצמידה שפתיים פעורות ומושכת בחכם להירגע, שב כאן, תנוח, חלילה שייפגע הלב.

שיר שהוא תפילה, ניסה להסביר לנערה, ורק הקצב על פי האירוע, אם לידת תינוק או חתונה, ולהבדיל קבורת המת. בלעדיה איך ייבדלו מחיות ובהמות.

אנחנו לא בהמות.

ניכר שלא הבינה. כאן אין מסלולים בקולות בטקסים (אם לזה התכוון), לכך היין, ובירה עושה לחמוק מחדר לחדר, עניין שקצת דומה. בעצמה ניסתה ולפעמים גם הצליחה, ורק שבסוף תהיה מוכרח לחזור לאן שמקודם. (תשאל) אם כך לשם מה. כי רק בסוף ואז כבר בוקר. גם אתה חייב לנסות, אחרת מהר ייגמר האוויר בריאות. משהו שמתקשה להסביר במילים, חושבת שאין לה מספיק, וכשאינן, מוכרח להישאר רווח.

כמו בהליכה על הקרח, הורה חכם אברום בבית התפילה, לקפוץ מעל הרווחים, אחרת תשקעו מטה. כך הנהרות הקפואים בארץ ממנה נמלט, אבל גם אם אסביר לא תבינו (אמר לאנשים), לכן לסמוך עליו. כבר היה די בסוף, והאנשים הביטו בו בפחד, שאלו אם פשוט לקפוץ, וענה שאין אדם שאין לו תחליף, ואין אדם שאין לו שעה. עוד הייתי ילד (שח לבת הדוד), והבנתי רק מעט, אבל התחושה ששומע דיבורים חשובים, והיא מביטה בו ברחמים ואמרה שבטח היה גיבור האיש ההוא וגם מפחיד.

איך לשיר כשעובדים, בטוחה שיבלבל את הקצב, ימשוך לחדר אחר, וכמו ארובה שנופלים (עד הבוקר). כך מרגישה, אבל מתקשה להסביר. הרי נעשה בבלי דעת, כמו לנשום, ואפילו לא תזכרי ששרת. ומנענעת בתקיפות שמאלה וימינה, גם מושכת בכתף, מפני שאם אין זוכרים אז לשם מה. הנאה גדולה, מחבר את האנשים, גורם שלא תחושי את הקור, את העייפות, גם מרכך את הזמן ואפילו את הצבעים. הראש שלה ממשיך להתנועע מצד לצד, עקשנות ילדותית שדווקא מוצאת חן בעיניו, גם הצורה הבהירה שעושה חשק לגעת בלחי. אינו איש דיבורים ומה יענה לה מלבד חיוך והנהון, ובאמת, וצריכה לנסות, ושוב חיוך. תגובות שלא מרוב חריפות שכל, ורק של רצון טוב וגילוי עניין.

כל העת שמשיחים נזנח עיסוקם ליד ערימת האורז. מילא היא שעוד ילדה, אבל איך יצדיק הוא את התבטלותו. הנערה עוד מספיקה לבקש שיסביר (וגם את המילה המוזרה שאף פעם לא שמעה: ספונטני), בטרם ייזעק אחד האחים לברר מה קרה ועל מה הוויכוח. אח, ומתנהג כמו שוטר, כמו נוגס. הפנים החמודות מתכסות בתווי חרדה, ידה מגוננת על הלחי תוך מלמול הסברים מאשימים (אותו). האם ירביץ, ניכר בו שמתלבט וכנראה מבולבל מהצרוף המאיים, אחותו הצעירה והגבר הכמעט זר. רק הגיע וכבר משתבש הסדר, וכאן הסיבה גלויה לעין, מה לגבר במחיצת הנשים. מוטב ימצא תעסוקה ההולמת את מינו. מעומק כוכיי המחסן מצטרפת קריאה נזעמת. זה האח האחר, הבוגר, לכן גם גבוה בסולם. אולי הוראה לבדוק מה מתרחש שם סביב שולחן המיון. בוא, בוא הנה, עשה סדר בתיבות האלה שחוסמות את המעבר, ארגזי כרובית.

ינקי נבוך, חש שמפטפט יותר מדי. אף פעם לא האריך כך בשיחה עם נערה, ועוד אחת בלתי מוכרת. האם ירימו יד גם עליו, ואז איך יגיב.

אנשים חולפים ליד הפתח, מעיפים מבט אבל לא מברכים בשלום. בלי שום חביבות וכמו זרים. גם אותם שנכנסים לקנות. הדודה היא הממונה על אריזת המוצרים והשקילה. הדוד ליד הקופה. המבטים מוכרים לו, כך התבוננו בו אמש שכניו ברציף תחנת הרכבת. במקום שאין מזמרים הנימוסים לשם מה. כל עוד לא הובררו הכללים עליו להקטין ראש. מי שמזדקף עלול להיחבט במצחו, הזהירה אמו, חזור על דברי, ומצביעה באצבעה לסמן עכשיו ופעם נוספת. כבר הבנתי, אימא, וענתה, בבוא העת יימחק כאילו לא היה, אבל עד אז.

אף לא מילה על הזמרה, ומה עוד הסתירה. הוא מעמיד את התיבות בניצב לקיר, כך אומנם יבלטו יותר אבל גם תגדל יציבותן. נראה שכל מה שיעשה לא ישביע רצון, הנה הבכור מצקצק בלשונו ובתנועה תקיפה הופך את הכיוון, כך. התיבות מתהפכות ותוכנן מתפזר לכל עבר. מפני שהצמדת את התחנות, צריך קצת להרחיק, כך. הנה היא התחושה המוכרת, זו שמתמיד, מול שאלות המורה וצחקוקי חבריו, ההתעטפות בשתיקה כי שום תשובה חכמה לא עולה במוחו. די מנוסה למשוך הלאה ומה שיבוא. לגלוג אינו הורג, ניחמה אמו.

הנערה משולחן המיון כבר לא פוזלת לצדדים, אבל האורח הזר מוסיף להטריד את מוחה. גופו מוצק וכתפיו רחבות אבל פניו חלקות. אילו גידל שפם היה נראה מעניין יותר, לא ילדון נבוך. את מבוכתו ניתן לפרש כעדינות, סימן רע, מפני שעדינות אינה מברשת ניצחונות, לא בביתה. מעניין למה התגלגל לביתם. אנשים מטיילים להנאתם רק באגדות, ואותה לא גידלו עליהן. לכן מחפשת הסבר. אולי כמו אביו, מבקש אישה. אם כך, ברור שיעדיף את אחותה שכבר בשלה בגוף וגם קצרת רוח. זו תבלע בשלמותו כעכבר בפי נחש. איזה מין מקום שאין מוצאים בנות זוג, אולי כי כל הזמן מלחמות וצריכים חיילים (נדמה לה שמתבלבלת). בשנה הבאה יתגייס אחיה הצעיר ואי אפשר לדעת אם יחזור. לבחורים העולם מאיר פנים, יכולים חיים אחרים, לעבוד בבית חרושת, בצבא או במשטרה. מדי הקצינים יהיו יפים לו, ילהיבו את הנערות. אם יקדים להתחתן, תישאר האישה לחכות, להרות מביקור לביקור ולהצמיח ילדים. אבא אומר לו, קודם תתחבר כדי לקשור משקולת לרגל, פן יברח או ימצא אישה בעיר רחוקה. ג'פר עובד באינסטלציה, וכל שנה חוזר הביתה לעשות ילד נוסף. אשתו חברה שלהן, אומרת שלפעמים זורע על מה שכבר זרוע, שזרעו אחרים. היא אוהבת לשבת אצלם ולהראות את הבטן, הנה תיגעו, תרגישו את הרגל בועטת. ג'פר הוא הבן של השכנים, היה יכול להתחתן עם ליה, אבל אבא התנגד. כולם יודעים למה. מעניין איפה ישים אותו אבא בליה.

רעיון דלפק המזיגה יעלה הרבה יותר מאוחר, אולי אחרי שנה, כשכבר החלה ניכרת כרסה של בת הדוד הבכירה ועמה הצורך בחשיבה אחראית. משפחה מצריכה מקור קיום יציב ואי אפשר להסתפק בפרורים מתחת לשולחן. אדון לבנדר חקר את בתו למה מתכוונת, עליך להשמיע דברים ברורים. ניכר שמצבה מגביל את תנועותיה ובעיקר את יכולתה להתכופף ולהרים חפצים כבדי משקל, שוב אין היא קלת תנועה כמקודם, אך ראוי לה לזכור שלא הראשונה להתנסות בחוויה המשמחת, גם לא האחרונה. תמורת

בירה הנמזגת לכוס ניתן לגבות כמחיר בקבוק שלם, ואת כוסיות הוודקה גומעים בלגימה אחת ותכף שבים להזחין. כן, לכך מתכוונת, וכיוון ששלה הרעיון, זכותה לתבוע את הבכורה, כלומר את תוספת ההכנסות. רעיון (בנעימה מלגלגת), אולי לכנות תגלית מדעית, וכאילו אין די בתי מזיגה וכאלה שהשם שלהם בתי מרזח, מקום שנקבצים בטלנים וחדלי אישים וסתם שיכורים, לא פעם נכנס לטעום ושב וניסה, ומעדיף ללגום בפיתתו הצנועה, הביתית, רחוק מעיני הציבור.

ובעניין הרווחים חייב לומר שמוזר בעיניו. האם מתכוונת להפריד מהקופה המשותפת. עוד מעט יבואו גם אחיה ויבקשו את חלקם, שוכחים שביחד המגורים והמזון, כיס אחד. אנחנו משפחה לעצמנו, מתעקשת ליה. אם כך נא לשלם על כל ארוחה ושכר דירה וגם את הדלפק להקים במקום משלכם ועל חשבונכם. אישה מעשית ונמרצת ונראה שחישבה בראשה את הכול. אומרת לינקי, אתה תשאיר לי כי אותך יפיל בפח, ורק לדאוג לשני שולחנות וכמה שרפרפים (עדיף ספסל), ובכניסה להתקין מדף וכוסות וכוסיות ומים בקערה לטבול את הכלים.

לרשום במחברת של אדון לבנדר חוב שייפרעו בתשלומים.

פניו של ינקי חיוורים. אמש אומנם הסכים לרעיון, שאם לא כן יישארו עבדים שקוראים נרצעים. אבל לא העלה בדעתו שכך בחופזה. מהלך שטעון בדיקה, גם אורך נשימה, ואיך לנהוג במי שיסרב לשלם (לתבוע מראש וגם קופסת מטבעות קטנות לתת עודף למי שישלוף שטר), לא עניין פשוט.

הדוד תומך בחששותיו. זו עלולה לגרור לאבדון את כולנו. מתי ניהלה עסק ועוד מהסוג שמחייב הצבת בריונים בפתח, לפחות שניים, כאלה שרק מלגימותיהם תפשוט רגל. לא יוכל להביט מהצד כאילו זרים. מציע להזמין מומחה שיחווה את דעתו. זה חבר טוב שלי, וסומך עליו בעיניים עצומות. אם חבר כל כך טוב, למה לקח כסף בעד העצה שנתן.

כדי שלא אחשוש לפנות שוב.

החבר המומחה נראה לינקי יהודי. נכון, אישר הדוד, וביקש לדעת איך נראה יהודי.

אמרתי, כמו יהודי.

נראה כמו יהודי כי באמת יהודי. היהודים מומחים לכל דבר בגלל שעקום אצלם המוח. קודם יבדוק בידי מי הכוח, ואז המלצה שתמצא חן בעיניו של זה. ועוד משהו, המשיך ינקי, ששמעתי מאבא ששמע מסבא. תמיד כדאי שבסוף יתברר שהצליחה העצה שנתת, לכן כששואלים אם לעשות או לא, עדיף לייעץ שלא. לא תעשה, לא תיכשל.

איפה דיברו, בחדר השינה, לפני שנרדמים. כולם זה לצד זה, והראשים בכיוון הקיר. כשיתווספו ילדים ידחקו בצד ההפוך, בפינה הרחוקה מהדלת. תישנו בשקט. הדוד אמר שעל פי השמועות בוודאי היה מאוד חכם סבא שלך, וינקי אישר שבאמת, רואה דברים שבעומק האדמה, כך אומרים, לכן השם שלו חכם אברום. היה חושך בחדר, וינקי ניסה לנחש של מי היד שנוגעת בו הפעם, מלטפת, אף פעם אינך יודע מי לידך. הקול של הדוד נשמע מהקצה הרחוק, אמר שאולי בכל זאת יסכים לתקופת ניסיון, לא מיד, כשיתקרב האביב, אחרת יצטרכו להוסיף גג, הרי לא ישבו בגשם.

(לא ליה. מאז שתפחה אצלה הבטן חדלה מלטיפות. יכלה להיות כל אחת, דודה, בת הדוד הצעירה, אפילו אחת הפועלות שכינו אמות. תצטרך להתרגל לצפיפות, הדריכה אימו, אבל לא רמזה אפילו בקריצה, לא הזהירה. והרי חייתה בבית הזה די שנים להביא לעולם ילד ושניים. מעניין אם באמת.

בארץ סדום תתנהג כעשוי מלח, נהג לומר סבא אברום, למחוק את טעם המאכלים, להיזהר ממים, ולתת שיעברו הצורות בלי שייכנסו לעיניים. ומה השירים, לעשות בשפתיים כאילו נהנה. אז הנה, לא מוכרת להם כאן השירה, אבל להתענג דווקא מצליח, ותהא זו שלידו מי שתהא. אם באמת הביאה אימו ילד בעת שחיה בבית הזה, עליו להיות עתה גבר בוגר, מחשבה מוזרה שנשארת תלויה בחלל, נדחקת תחת שמיכת תרדמה.

לשאול את החכם איך להגיע לאיזון שיאפשר להתנהל בלי מרירות וללא תחושת קיפוח. דווקא אותו כי איש מחשבות, ובלי שיקולים אישיים. יכול להשיב שלשם כך המלחמות, לצמצם עודפים ממין זכר. כשאישי נוטל לעצמו שתיים, בקצה הטור יצוץ אחד שנוטר בלא כלום, אלא אם ייפול בקרב (ואז דווקא רצויה המנה הכפולה). אמת שאסור על פי החוקים בימינו, ורק בחברות עם חוקי מוחמד, אבל יודעים דרך מתחכמת גם בכפר חנון (למשל). יכול לטעון שבכלל בסדר הפוך, קודם אכלה החרב (ואת זה ראינו במו עינינו), אחר כך נמצא הפתרון שטוב לכולם. אגב, יכול להביא דוגמאות מהטבע, יעלים שמוליכים עדר או חבורת לביאות הצדות להשביע זכר מתנשא. בישיבה בצל האורן הגדול, באווירה מחויכת, יביע את התרשמותו שכבר מלכתחילה כיוון הבורא לכך, לכן חילק את משימת ההולדה באופן לא שוויוני. לא שמזלזל חלילה בתפקיד הגבר. בלי חלקו הזעיר (בוודאי תסכימו), לא היה נוצר דבר. גם זמן המשחק, שכמה נמשך, דקות ספורות, בעוד האישה מתבלת ובוחשת תשעה חודשים מייגעם. לכן יכול פר אחד להשביע עדר שלם. כך בעולם החי.

חכם אברום יחיך, ובלא שיישאל, יתייחס גם לפרנסה. הדוגמה שהביא מעולם הבקר תיראה למישהו קצת שטחית או שמא מתחכמת. הרי תפקיד הגבר לספק גם קורת גג ולבוש ובעיקר מזון, וזאת, לא רק בתקופת ההיריון אלא עד שהנולד חדל להיות רך, גדל ועומד על רגליו. מי שיגיד, איך מתכוון להאכיל את בני ביתו, ועוד לשלם דמי מזונות אלף שקל לכל ילד שמחוץ לחופה וקידושין, אולי אפילו אלף וחמש מאות. והתשובה, לפנות אל מי שזן ומפרנס לכל. לא ראה צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, רק אולי שם בשנות החורבן, בממלכת הרשע יימח שמה וזכרה, שהיא פרשה העומדת לעצמה ותמיד תעמוד.

ושנית, הרי משתלבות בכל מלאכה ומקבלות כסף מכל מיני מוסדות, ולפעמים נמצא להן בעל דווקא לאחר שילדו. זה חידוש של הדור הזה, להביא ילד לעולם מתא זרע ובלי איש בתפקיד אב. פתרון למחסור בבני זוג, ואם מוצאת אחר כך, מה טוב.

דרך הרוח מי יידע.

האיש ינקי מעדיף להשאיר את ההרהורים המטרידים למי שנשאו בתואר חכם. בעצמו איש פשוט וכאלה הנאותיו, התבשיל שלועס, וחיוכי בנות הדוד, ומה שבליה. אונו בשריריו, לא בטחנות רוח ובפתגמים מחוכמים. שלא מרצונו שבה ומופיעה לפניו תמונת סבו, וכאילו מבעד למסך חצי שקוף שמחליק את הקמטים. חיוך. ידו הזקנה מחטטת תחת גופו, מרחיקה מחטי אלון דוקרים. מהאופן שמסביר לשואלים אין לדעת מה באמת קרה בינו לבין הישמעאלית ההיא בחלקת המלפפונים. אולי היה ואולי לא.

נזכר שפעם, ליד המחלבה, לגלוג על הדוד שצמח לכם בכפר חנון, ואי אפשר לקבוע אם יהודי או ערבי, כי אצלנו לפי האם ואצלם לפי האב. לובקה כינה תרומת מוח, וענה עסי שדווקא יתרון, כמו להטיל ביצה של קוקייה. כולם שתקו כי לא הבינו, תסביר איפה פה היתרון. והשיב, לא פה, שם.

אני שתקתי, הרהר ינקי, היה נוח לשתוק כשיש אח שתמיד יותר חזק ומקפיד שלא יעזו ללעוג. אבל שרירים לא עוזרים מול רימון יד או כדור אקדח.

האישה הקטנה שנדבקה אליו בבוקר במחסן הירקות בין הארגזים, אמה. אחת מאלה שעובדות ללא הפסקה מרגע שמתעוררות ועד ששוכבות לישון, ובלי ליטול שכר, רק מה שצריכות, אוכל וקצת בגדים ומקום על המזרון בלילה.

רק מה שצריכות (קריצה).

איך נעצה בו עיניים. לא הורידה עד שוויתר. לפי הצורה לא יכול להחליט אם ילדה או בוגרת.

מצא חן אומץ הלב, לכן כנראה ילדה, לפי הפתגם שאמר חכם זיקו, ואימו ענתה שאם נכון, כבר היה צריך להיות מת מזמן.

כמו הגז שבגזוז, הסביר זיקו. הוא אמר גזוז, מילה שכבר אין משתמשים.

כשעוד ילדות, לא יודעות מה כדאי לרצות שגם יצליח, אחר כך נהיות נשים, עם עור מחוספס וצהוב בשיניים, ואז כבר נסגר להן, נסגר קרוב שאין לאן.

כמעט כולן, הרהר. למשל בת הדוד הגדולה, שהרבה זמן עד שהצליח לזכור את השם, סימן מדאיג. אל תמהר לחרוץ דין, היה בוודאי מייעץ אביו, אולי בגלל ההתרגשות היתרה. אדרבה, שפוט בעצמך, לא הטיפוס שיוצר חלומות, גוף אישה בלא חן וגם הפנים, כאילו עבודת חמר שעשה ילד. אל תזדרז לפסול, תאמר אמו, וגם, שבליה לא תבחין.

תמיד להיזהר ממסקנות חפוזות.

הרי יודעת שלא בעל דרישות מוגזמות. אף פעם לא התאונן על תבשיליה, לבש כל מה ששלפה מהארון, ולא בררן גם בעבודות המשק. זו אינה מעוררת אותו.

אנשים שמעשבים יום שלם, ובערב נרדמים סחוטים מעייפות. אחר כך ימלאו ארגזי ירקות, פלפל או חצילים (ששמים בארגזים כפולים בגודל), יקוו לתמורה, ועד שתגיע, יתברר שפחות משקויו, בכל זאת יזרעו שוב. בבקשה לתת הסבר. (האב התבונן בו, ממתין למענה, אבל מה השאלה, לא הבין, לכן חיכה שימשיך). והתשובה, שבינתיים גדלים הילדים, עולים כיתה. אם שתל פרדס קלמנטינות, עוד מעט יקטוף את היבול הראשון. בכפר שיפצו את בית העם, או החליפו את המשאבה המרכזית, מרחו באספלט את השביל לדואר. אלה החיים, סיכם האב.

אחר כך יסביר שלא תשובה מקורית שלו, שמע מאביו, חכם אברום, שהיה חכם לא רק בתואר. ושאלתי אותו (המשיך זיקן), ומה הנשים, מה החיים שלהן, וצחק, את זה לשאול אותן. הייתי שמח אילו הייתה זו הצעירה, הרהר ינקי, חושש שלא יסכים הדוד.

אלה משמיעים מה שעולה בראשם, ישר ובלי להתבייש (עם רווחים גדולים, כי לא הרבה מחשבות). התפקיד שלך להגיד לו, אמרה הבת דוד לאם. נמאס לה לשמוע את העצה לחכות בסבלנות. בייחוד שלא לבדה במאמצים למצוא חן. לא אכפת לה המבוגרות, את והדודה, גם לא הפועלות. אלה סתם, אפילו אם בסוף מרוב כאבים ובטן נפוחה יתקשו לסחוב את הסחורה במחסן, וכתוספת גם פיות להאכיל. בעיה שלך, הדגישה לאביה. אז מה כן, שאל הדוד, והאשימה את אחותה הקטנה. זו, אין לה כבוד למנהגים, עושה מה שבראש שלה. אני שתקתי, נזכר ינקי.

בזמן שאכלו ארוחת ערב, בישיבה על הרצפה, ורק הדוד על הכיסא היחיד מתנשא מעל כולם, מנסה להמשיך בשקט ולא מאפשרת. בסדר, שמעתי, כולם שמעו. איך יכולה לדעת, אולי האוזניים כבר לא כמו פעם (עכשיו אולי יצעק שקט, ולא, ממשיך ללעוס את דייסת הכרוב כאילו באמת לא שמע). מטריף את דעתה לראות את העיניים שזו עושה, מבליטה חזה שבקושי התחיל לצמוח, חרפה. לא ענייך, התפרצה הצעירה.

מה מתרחש כאן. בוודאי עניין שלה, אלא של מי. הדוד מתעורר, מנסה להרגיע, ובנוסף, לסייע למי שראויה. נדמה לו שלמישהי מלאו אחת עשרה, או שמא שתיים עשרה, תקנו אותו אם טועה, והדודה מזדרזת לתקן. לא שמסכימה עם המתכתשת, גם סולדת מרוחות הפרא החדשות שמשתוללות ברחוב ולא עוצרות בדלת. סגנון הדיבור המחוצף, צורת הישיבה המשדרת גסות, בברכיים חשופות ורגליים שמושכת לצדדים (עכשיו הזדרזה לסגור). לו העזה כך לשבת בגיל חמש עשרה, הייתה מתעוררת לחיים חגורת העור של אביה. חרפה ובושה.

הדוד מהנהן בראשו. זוכר היטב את זו הרצועה, גם את בעליה. בזמן שהוא לא היו צריכים לשאול את פי הנערה, תקעו כף ונחתמה עסקה. בלי דף ועט וכתמי דיו. תקעו כף וסוף פסוק. חמש עשרה (הוא מביט באשתו כמופתע), אמרת שכבר בת חמש עשרה, סימן טוב ומזל טוב לכולנו. צריכים להתחיל להשגיח על הסחורה שלא ייפול פגם. תפקיד שלכם (עיניו משוטטות מכן אל בן), וודאי שלכם, ואת (מבטו חוזר אל אשתו), תתחילי לבדוק מי מבין השכנים מציע יותר עבור סייחה רעננה ויפת עיניים. חלילה שנחמיץ גם הפעם.

את החוצפה אל תזכירי, וגם את, כדאי שתנהגי בנימוס, לפחות עד שייסגרו דברים.

לרגע נראה שהסתיים הדיון. ילידות החוץ שבתפקיד אמות אוספות את הקערות הריקות כדי לשטוף בפח המים המוצב מאחורי הדלת. הרי לא סיימת, אומרת הדודה, מצביעה על קערת הדוד, והוא, בתנועה מבטלת מרחיק אותה ממנו, ניכר בו שנסער. אם גמרת לאכול, לך ושכב לנוח, לא עושות טוב ללב שלך ההתרגזויות. איך לא ירגז, אם אבדו המשמעת והכבוד, נעלמה הבושה. אבל די כבר, מרגיעה הדודה, זמן ללכת לישון, ומחר נעשה מה שצריך. הדוד עוקב בעיניו אחר התנועה בחדר, עוצר אצל ינקי שעדיין משתהה במקומו. מה אתה אומר בחור, דווקא את קולך לא שמענו (אני אף פעם לא שמ לב לחזה שלהן, ולא איך ששמות את הרגליים, יותר מתרשם מעיניים והיופי של הפנים, אבל זה דיבור שלא יתקבל). הקול התקיף של הדוד עוצר באנשים שכבר החלו פונים אל החדר האחר. ינקי חש שממתינים לו וחייב להגיב, הוא ממלמל בעניין הזרעים, אוסף ומייבש עד שיהיו חמש מאות לפחות. לא על זה, אומר הדוד, על ההצעה האחרת.

אף פעם לא להיחפז, הורתה בקה, וגם להיזהר משתיקה מתארכת, לבל תפורש כהסכמה, אז איך. אין ספק, עצת אימו חסרה לו וגם אחיו. זה יודע לצאת בשלום מכאלה מלכודות. להגיד: דברים שצריכים ראש שקט, לא כשגמורים מעייפות. וגם שאי אפשר בתוך הצפיפות הזאת שממש גומרת את החשק. איך יכול להבדיל בין זו לזו, ורק לפי האופן שנועצות ציפורניים. אז תקום, הוא אומר לעצמו, תזדרז למצוא מקום משכב בין הבחורים שכבר בטח תפסו לעצמם את הפינה הרחוקה וכך תזכה בלילה שקט.

קורה שנתקלת הנעל בבליטה ברצפה, הנה, ואז תתפוס בקיר שלא תיפול, ומישהי תשלח יד לתמוך, משמיעה צווחה חרישית של בהלה. תודה, אתה אומר, נזהר שלא להביט בפניה של האמה הקטנה שבדיוק אצה נחפזת אל הפתח עמוסת צלחות. ידה הצנומה מרפה מאחיזתה בזרועו ואיך לא לחוש בעוצמת אצבעותיה שבוודאי התקשחו מעבודות ניקיון. היזהרי ילדה, כי אלה מסביב עלולים לשמוע גם שיחות עיניים. שם במחסן כשנצמדה אליו, כמעט נוגעת בהתחלה, ובהמשך נוגעת, ואת המילים שאמרה בלחש, בקול דק של ילדה מסתודדת.

קור הבוקר שידר לחות, כמעט נתזי גשם שעושים להרגיש טינוף. אי אפשר לחוש בזרוע שבתוך השרוול החורפי הגס וגדול המידות. בכל זאת בלם את זרועו לבל תנוע. כאילו ממתין לחום גוף, אם אולי יחלחל בעד המלבושים המסורבלים, גם להתאים את הגובה, גוף קצר ויותר זריז. מבקשת משהו, אבל מה. תכף לסיים כי יכנסו כל השאר. לכן להספיק לגעת באצבעות שממש מרפרפות על שלו ביד מתוחה, שתי כפות נפרסות גב אל גב. הנה.

יכול לשמוע את דפיקות הלב.

מה יכול לומר. רק להתכופף ולהניף את התיבות במרץ, בונה כמו קיר לבנים, ונזהר שלא להפנות את הראש לאחור. פחדן עלוב, הרהר, מה שאתה ותמיד היית.

מהחדר השינה התגבר קול הבכי, כבר אני באה, זינקה האמה הקטנה, קיפצה לעבור לפניו בפתח, ואל פינת הילדים. באושות שפתיים שמתאמצת להשתיק, בטרם תעורר את כל השאר, ובתוספת טפיחות גב שאמורות להרגיע. זו התינוקת לא שקטה, הסבירה הדודה, סובלת מגזים. (ממי הילדים האלה).

תינוקות סובלים תמיד מכאבי בטן או שיניים, ונגד זה אין מה לעשות. הגשם בחוץ החל מתגבר לאיטו, וברור שלא יחדל כל הלילה, טוב לחלומות על צמחים, שם, במקום הרחוק, ביתו.

פלפל ועגבניות אינם חלומות, גם לא מטע אבוקדו. יכול הרבה יותר, למשל להיות איכר של גידולים מוגנים, נמוכים בתוך מנהרות מפלסטיק, או גבוהים שצריכים הדליה במבנים סגורים, ירקות, אבל מזנים מיוחדים, או פרחי ציפורן וגרברות. השיא, בית זכוכית שזו מטרה למי שמסוגל להמריא בלי לחטוף סחרחורת, אחד זהיר ועקשן כמוהו. את מי ישתף בדמיונות שלו, ומי תכריז אני, כשיציע להתחבר לחלום (הרי ברור שתזנק ראשונה, תידחף, זו הבכירה). הפחד שקוראים פחד גבהים, כי מוטב בצניעות, עודד סבא אברום, ואמו ענתה שכמו להסביר לעיוור את הצבעים, כך לה את הדמיונות. עניין אבוד, יאמר לעצמו, ואתה אחוז במה שיש, כמאמר הזקנים ציפור ביד. להיות ביום איכר של צמחים והשאר בלילה.

מי שמחפש פסגות, הרים או גבעות, לא אכפת הגודל ובלבד להיות מלך. מי שדיו בדלת אמות של חצר, מקום שיצמח פרח, ישחקו ילדיו בכלבלב, ולעצמו פינה לנמנם בשמש של שבת. לא מכירה משהו חשוב יותר, תטען אימא בקה בקביעה נחרצת, ודי לשטויות ולשקרים. כבר חיה די שנים וברוך השם לא צריכה משקפיים, לא מכשיר שמיעה או מקל להישען, רואה שש בשתי העיניים. תבוא הנה, תשב, הייתה אומרת (כשכבר נער ומסוגל להבין), מסבירה שאם כדי לאחוז במשרת החכם בעד כסף, בסדר, ורק לשאול כמה ואם בכלל שווה. הבט סביבך על כל אלה השכנים שלא נראים טיפשים בכלל, אז איך להסביר שמסתפקים במה שנראה מועט (כי מרמים בדיווח), מקפידים על גבולות הנחלה ועל כל תפוז או אפילו אגוז. גברת מזל שכבר בקושי מזיזה רגליים, בכל זאת יורדת אל חלקת הפקאן, כורעת על הברכיים ומלקטת לתוך הסינר כל אגוז שעוד נשאר אחרי שבלילה פשטו העכברים. לא שמה לב שמשחירות הידיים, וכשיפצחו יתברר שלא מעט רקובים, וגם בגודל לא מצטיינים כי חלקה מוזנחת. אדרבה נשמע הסבר, תשמח לשמוע. לחשוב שלא במקרה השאירו החולדות, יודעות שרקוב לפי הריח.

כי קורצים זה לזה בעיניים, יודעים להבחין בין מה שבאמת ומה שאחיזת עיניים, ונוח שעושה עבורם את העבודה המלוכלכת. כבר יותר מחמישים שנה מסתכלת (עוד שם, במקום שנולדה, אין שום הבדל), ולא יספרו לה סיפורים. רק לא יודעת אם מתמימות, וזה סבא אברום, רק הוא, כי השני חכם רק בתואר, עבור הפרוטות שמשלמים ולא תמיד בזמן. תשב, אמרה אמו, עוד לא סיימה. בדיוק נפלה לתוך כאלה, הסוג שדואגים לעולם, מצילים אותו, חושבים שמצילים אותו, ובעצם רק את עצמם. לזכות בכבוד, לשבת בראש שולחן ההנהלה, בסוף מה, ובוודאי כשיערפו ראשים (שגם זה יגיע) ואז ראשונים אל עמוד התלייה. לכן היא, אולי במקרה ואולי לא, תשמור על ילדיה, בייחוד אתה, כי עסי מסתדר בעצמו.

שד משחת, גיחך הדוד, אבל ממין נקבה. בטוח שיש ביניהם גם כאלה, אחרת איך מתרבים. תמיד הייתה, ולא הפריעה הצורה שלה. לפי דעתו כמו עכברים או חולדות, שתמיד ההתחלה בבעלי רעיון, טיפוסים

שמזנקים לעמוד בראש כי חלמו חלום, ומרוב התלהבות קופצים למים וכולם בעקבותיהם. אחר כך מגיע שלב ההתבססות (למי שלא טבע), העשייה לבית, ומתפרקת החבילה. כבר מיותר לשלב ידיים, הרי נחוצות לעצמם. מכריזים את חוקי המשחק החדשים, בכוח וכל אחד על פי יכולתו. מה עושה המנהיג, כותב ספרים ומוכר בהרבה כסף וגם הרצאות, או מקים מקדש ומבקש שישלחו תרומות. אלה המחשבות של הדוד, ועכשיו לגביו מציע כך: נחלק כל מה שייכנס לקופה, וגם את הילדים (כי הרי מהבת שלו). יכול להתחיל מיד ודי בתקיעת כף כמנהג אחים בדם. חומר לך למחשבה. ומה יכול לענות.

להשוב על אהבה, על משפחה, לא יודע איך להסביר לו אבל קודם לעצמי. ילדים הם חלק ממך, מהגוף שלך, וכמו עשב בשדה אחרי הגשם, שטוח וחלק. אנחנו חקלאים, לכן הדוגמאות מהטבע. אנחנו הסוג שקם לעבודת יומו גם כשירד גשם (יש בגדים מיוחדים מניילון שלובשים מלמעלה), גם כשחמסין. אנשים שמקדימים להירדם וישנים טוב בלילות. אנשים איכרים. (אדון לבנדר לא מכיר את המילה חמסין כי משפה ערבית).

למשל צומח באמצע השדה מרור הגינה, בולט בגובה שלו מעל העשבים הדגניים. אני חושב שכך סבא שלי חכם אברום. גם היחס שלו לסבתא שרה, אהבה של איש שיותר גבוה, לא פשוטה כמו של ציפורים (יונים), או כמו שלנו עובדי האדמה, ואיך הצמחים אי אפשר לדעת.

ילדים הם חלק ממך, מהגוף שלך, כמו הידיים (למשל). האדם שומר עליהן שלא ייפגעו, ואם כן, מרגיש כאב. אי אפשר להגיד שאוהב אותן. דואג להן, כן, אבל דאגה היא משהו אחר. גם את האישה שלהם, גברת קליין או למשל כרסנטי. חיים יחד חמישים שנה, ישנים יחד (לא יודע אם עושים), וכשאחד מהזוג מת מתמוטט העולם של השני (אמרה אימא). כמו כלב שמת הבעלים שלו, ואיך יילל ליד הגוף של אדון פרשקו כל הלילה, ואחר כך ליד הקבר (כי לקחו להלוויה), לא רצה לעזוב. אז אולי בכל זאת אהבה, אבל מהסוג שנכון לקרוא הרגל, דקירה כואבת וממשיכים. כל החיים המשך אחד.

כעבור זמן יוסיפו חדר עם כניסה נפרדת, לעבור מהצד ולהתחכך בגדר השכנים. כולם ביקשו לשם, ואדון לבנדר ניסה לחסום את הזרם, לזעוף, מה ההשתוללות הזאת, עוד מעט יישאר הוא לבדו עם הקטנטנים לקום אליהם בלילה. בנינו חדר, טוב ויפה, אפילו עם רצפה מלוחות עץ וחלון סתום בניילון, באמת חידושים מעניינים. אולי נעבור כולנו, וכך תחזור למלא את האוויר צחנת ריחות הגוף המוכרים שבלעדיהם לא תבוא השינה. שיהיה ברור לכולכם (וכאן בעט בחוזקה ברצפה), אני נשאר פה, וגם את ואת. הסנטר שלו רעד מכעס כשנפנף באוויר ביד קמוצה, והדודה הנמוכה הכריזה שגם היא נשארת עם

אחיה, ומה שתחליט אשתו עניין שלה. הרי זו במקור ממשפחה אחרת, זרה. פחותה או נעלה, לא לה לקבוע, אבל אחרת.

נעלה, הדגישה אשת הדוד. כבר מזמן הבחין ינקי ששונות בריח הגוף, אבל רק עכשיו שם לב שלא בדיוק אהבה בין השתיים. ריח עלול לחמם מחשבות, אחר כך מילים, בסוף שתיקות.

הנה הגיע אביב, לפחות על פי הלוח, כי אותם עננים ואותו הבוץ, והקור שקוראים טמפרטורה, אז לפי מה. אצלו בכפר מגיע האור מוקדם יותר בבוקר, כי מציצים בשעון ואומרים, רק חמש וכבר מתבהרים השמים. בבית של הדוד אין שעונים, היה פעם אחד מעורר שהתקלקל, ולא זוכרים איפה הניחו. לשם מה צריכים אם מתעוררים עם צרחות התרנגולים, ועובדים עד החושך. ינקי ניסה להסביר שיותר שעות עבודה בקיץ, ולא הבינו, אמרו שיום זה יום, ושבעה ימים הם שבוע. הדוד שאל אם אולי אצלם זה אחרת, מוסיפים ימים בקיץ כדי לחלק את החום, ואז חייבים להוריד מהחורף. בכלל, כל דבר מתארך בחום, כמו שגילו הפרופסורים, ואולי גם הקפיצים שבשעונים שלכם. ינקי קימט את מצחו, את עניין הפרופסורים לא הבין.

עוד מוקדם לדעת אם הצליח הניסיון שעשה, ערוגת פלפלים, מטר על מטר, עטופים בשכבות ניילון. תחילה הנביט בקופסאות שימורים בפינת המטבח, אחר העתיק לחצר וכיסה בשקיות פלסטיק משומשות שליקט בכל מקום. השתילים הזעירים נראו די אומללים, הצטמקו והישירו עליהם. מאה פעמים דימה שחסל, אבדו הסיכויים, בגלל הקור, בגלל הרוח שהעיפה את הכיסוי וחלפו שעות בטרם הבחין לתקן, בגלל עודף הלחות. הכי הדאיג החשש מהזרעים שמי יודע מה טיבם, ואם לא חדר לתוכם רקב הפרי שמתוכו נשלפו. מאה פעמים כמעט נשבר, ובכל פעם שב והרגיע שאולי יקרה נס ויתאוששו כשיתחמם. לבני הדוד הצעירים הרי הנאה לגחך לרעיונות שהבריח במוחו מהמקום שבא, וכאן רק מקלקלים את הסדר. הרי שטות לחשוב שיותר חם מתחת לכיסוי הדקיק שמהר סופג את הצינה. כאילו היושבים כאן קהי מה ולא מבינים את ההבדל בין צנון לפלפל. אף פעם לא צמחו פלפלים או עגבניות בחלק הזה של העולם, וכמו להציע לזרוע מטבעות זהב. או למשל עניין הפרחים. האם לא סיפר שבכפרו מגדלים אותם שדות שלמים, לא כמה שיחים על סף הבית. מי אוכל פרחים, ומה שימוש אחר שניתן לעשות בהם, אולי מיני בושם. השיגעונות שצצים בראשי אנשים, רעיונות משונים שמעוררים לגלוג.

גם עניין דודי הדישון.

לקרוא את המחשבות שלכם, הרהר ינקי, גם את המזימה לחבל, למשוך באין רואים וכאילו מהרוח. בכל יום מתכופף אל הערוגה, מסיר בזהירות את הכיסוי ומנסה להבחין בניצנים זעירים שיבשרו תחילת התחדשות. אולי זה הקודקוד שבקושי מתרומם, אולי סימן כלשהו בחיק העלים, לחזור ולהציץ מחר ומחרתיים ועדיין מתקשה להחליט. אין ספק שמתייסרים, כמוהו חשים זרים במקום הקודר, אובדים. ליבו מתעטף ברחמים. אלמלא הבושה היה מחסל באחת, ומקצר את סבלם. רחמיו על כל מעשיו, ציטט סבא אברום פסוק שאולי מספר התפילות. אין ספק שגם הללו יצורים חיים, ובוודאי חשים כאב. הוא נושף עליהם את הבל פיו החם, מתחח באצבעותיו סביב הגבעולים, עוקר נבט זר. גללים, נדלק לו רעיון, עליו

ללקט גללים, לא איכפת של מי. אלה כשמתפרקים גם מזינים וגם פולטים חום. הוא מחזיר את כיסוי הפלסטיק, קובר את שוליו בעפר. תכף תיגמר הפסקת האוכל וטרם טעם דבר. החבורה כבר מסיימת את הסעודה. ממזרים, לא הותירו כלום. הנה קח, אומרת האמה הקטנה, מושיטה פרוסת לחם ששמרה עבורו. עיניהם נפגשות. אילו הבחירה בידו, היה יודע מה לעשות כבר הלילה. קשה העולם לאנשים כמותו.

היותר מרגיז, שאין מדברים. פתאום תגלה שנעשה מעשה, כאילו לאחר דיון וקבלת החלטות. כך פרשת החדר החדש שערב אחד מצא ערימת לבנים, ולמחרת, כמה קורות עץ ובצדן כלי עבודה שמשמשים הבנאים. את שקי המלט הביאו ממש ברגע האחרון. לבל יירטבו בגשם, הסביר הדוד. איך בונים ללא יסודות מבטון, ללא עמודי פינה שקוראים קונסטרוקציה. אפילו לא הקשיבו לשאלותיו, ביקשו שיערבב את הטיט ויגיש להם בדליים, בזמן שמניחים את הלבנים שורה על גבי שורה. לא מקפידים על הקווים באורך וברוחב, ואיך יחזיק מעמד.

עד הערב הסתיים, ומחר רק לטייה מבפנים (את הסידוד יעשה בעצמו אחר כך). עבודה באיכות ירודה. אם תרעד האדמה יתמוטט על ראש כל מי שבפנים. כבר אלפי שנים, אומר הדוד, ועדיין אנו כאן, חיים. כאילו קרא את מחשבתו.

העז להתעקש על חלון. אתם תשאירו את החור, ואת השאר אשלים אני. אבל איך נייצב את הלבנים שמעליו. בדיוק באופן שעשיתם עם חלל הדלת. מתרומם הקיר מכאן ומכאן, ומלמעלה קורת עץ (אצלנו יוצקים חגורת בטון שקוראים מזוין). ולא השתכנעו, זו דלת, עניין אחר לגמרי, הרי לא יכול בלי פתח. והתווכח איתם, כי חשוב לאוורור, גם לאור. היו מוכנים להתנגד. תוספת עבודה וגם כאב ראש. בטוחים שתיפגם היציבות. אבל הדוד סימן בתנועת ראש שיניחו.

תהיה נזילה מהצדדים, אמר הדוד. נגע באצבע במסגרת העץ ונדנד קלות.

כי צריך לסתום בטייה, אבל נגמר כל המלט. כמה צריך, כמות קטנה, אולי קילו. הדוד הנהן בהסכמה, אבל בלי להציע פתרון. אסתום בבוץ, הסביר לבת הדוד שהביטה מוטרדת על המים הנוזלים על הקיר ומצטברים לשולולית. מערבבים עם קש, וכשמתייבש, חזק כמו מלט. כך אצל הערבים, וגם אצל אלה שחיו בימי קדם.

(כבר רואים היטב את הבטן תופחת).

לא בטוח שהבינה, אבל נענעה בראש ופנתה להציע מקום משכב ליד הקיר הרחוק, מילאה שקים בענפים ובצמחים יבשים והידקה לצורה שטוחה. הצעירה זינקה בצהלה על המשטח הגבשושי והזמינה להצטרף. בואו. בלילה ילטף את ליה, גם בלילות הבאים.

אולי המקום להסביר את המאפיינים של הטיפוס האנושי המכונה איכר, מין מקצוע שהיה שכיח מאז ראשית ההיסטוריה, לזרוע את השדות ולהצמיח לחם. קדם לו הצייד שעדיין התאפיין בתכונות די חייתיות

וממילא מתנדנדות. אי אפשר לפתח תרבות על ציד וליקוט אקראיים, מכאן ששורשים הם תנאי הכרחי לתרבות.

אחד מנאומי החכם.

לפרט את הסוגים השונים, יציבות של גפנים וזו של גידולי שדה, שתיים שנבדלות למדי, אף שמתנהלות במעגלים בני שנה. בשתייהן נדרשת תשובה לעונות המתות, לכן עד שלמד האדם לצבור ולשמר מזון, סתם את המרווחים בעזרת ליקוט או ציד, ובוודאי קלקל את הקיבה שוב ושוב מאוכל מעופש. הרבה דרכים לשימור: ייבוש ומלח וסוכר וכוהל וגם גניבה וגזל. הכסף הוא דרך אחסון צעירה ומתקדמת, טען חכם אברום, אבל נמנע מלפרש. משער שהיו המון התחלות שנכשלו בטרם התגבשה תורה הכוללת גם מענה לשנות בצורת ושאר פגעי טבע (כלומר אחסון עד שבע שנים). מאמין שיקום החכם שיפתור גם זאת, אולי בתי קירור.

(האנשים הקשיבו בסבלנות, אף שנראה שלא הבינו).

בהמשך הצטרפו להצלחה שני תנאים שצברו עוצמה עד שהפכו לעומדים בזכות עצמם: הצורך בכוח מגן (צבא), ואורך רוח. די מהר התברר הניגוד ביניהם. האב המוליד למד לומר לאם, הביטי על הכתפיים שלו והגובה, אותו נייעד לאחוז בנשק (גוליית), משמע, להזין היטב, להריץ על הגבעות ולהניף סלעים. האחר יירש בסבלנות את סודות עבודת האדמה. האם פירשה את הוראת האב באופן המייחס (בטעות) עליונות ללוחם, אולי בזכות אוננו ותאוותנותו (שאוהבות הנשים). במהרה התערער היחס בין סיבה והמסובב, ומי שנוצר להגן (כלומר לשמש כעטיפה), הפך לגבוה בסולם. כך דרכם של ספקיי שירותים, מים, חשמל.

אילו התעמקו המאזינים בדבריו אולי היו מבחינים באמירות סותרות, לטעון: אשרי הקוצרים ברינה (או הבורצים), ומאיזך להכריז שהסבלנות היא אם כל חטאת. שום מהפכה לא הונהגה על ידי איכרים (והדוגמה: רוסיה ואחר כך סין), כי מטבעם כפופי ראש לקוות שתחלוף הסופה מלמעלה. גם שם, במחוזות בהם עברו עליו שנות האימה, לא יכולת לסמוך עליהם (ועל כך רשאים לשאול גם את אשתו, אם תסכים לשתף בחוויותיה), היו ממלמלים בשקט מילים לא ברורות ואחר כך אצים להסגיר או לאנוס, (גם על כך רשאים לנסות לחקור את אשתו). אנשים השקועים בבוץ עד קרסוליהם, שולפים מגף ועוד מגף ובדרך זו צוברים מטרים של התקדמות, כך גם בעבודות העישוב או הדילול. איזה מחשבות גדולות נהגות בעמידה על הברכיים (גיחוך).

(כמובן מיהרו לשאול את סבתא, אך היא אטמה את פיה).

היה לו ביטוי שהרבה לחזור עליו: שכיבות סמיכה, האופן שמביאות ילדים לעולם, בשוקיים פסוקות ובלי לעצור את תנועת האצבעות המושכות בעשבים. מכאן הרעיון לשלב בחגיגות הכפר משהו ייחודי שלא תמצא בשום מקום, תחרות ניכוש עשבים. המתחרים כורעים בראש השורה ובהינתן האות פורצים קדימה עד הישמע השריקה. המצאה שלא תמצא בשום חברת איכרים אחרת, כי ממוחו של מי שבעצמו לא איכר אמת.

איזה מחשבות גדולות נהגות בעמידה על הברכיים.

הצחיק אותו, כי יכול להציע לעשות בצמדים, כמו פרות או סוסים, והפרס על פי התוצאה הסופית, כעבור תשעה חודשים. הרי סבלנות אינם חסרים. חיבב אותי, שח ינקי לליה, שהנה סוף סוף אחד מן השורה, עובד אדמה שחלל מוחו קטן, ריק מדמיונות, ומדבר רק את הנחוץ. מאמין שהיה מחבב גם אותך, אף שלא מצטיינת ביופי.

היו שם חלוקי נחל וסבך צמחי טיון, וקירות תלולים מזה ומזה, מוכתמים בשאריות סחף, קנים וסוף. חש לחוץ, כי חייב להספיק לפלס לעצמו דרך, להתרחק ככל האפשר, ולשם כך להידחק מדי פעם אל תוך הצמחייה תוך כפיפת גב וזחילה. ובלבד שלא יתחילו המחשבות המעיקות, ביקש. ירכו כאבה וכמין דקירה מטרידה גרמה לו לצלוע קלות. זה מאיסוף פרוע של פקאנים, הסביר לו דוקטור פרידמן, שעושים בהישענות על הברכיים, כך, ואם נמתח שריר או מתחככת העצם בעצב. אילו אתה קשיש, הייתי מייעץ להשלים, כי ספק אם ישתפר, אבל אתה צעיר, לכן יחלוף מעצמו. הדוקטור עיווה את פניו אלי בחיוך אדיב של גומלי חסד שלא יועיל עתה, כיוון שעלי להצליח לצבור מרחק. שאלת חיים. בסוף אולי מישוהו ימתין לו אי שם, יסייע להסתתר, מה שכלל לא בטוח. לחוץ וצר, וכמו סלע הקרקע.

האם יעץ שאשלים, שב והפך בדברי הרופא הקטן, או שמא נקט בביטוי, לשאת באורך רוח, שנשמע מכובד בהרבה. לדעת סבו רב השוני בין השניים, ולא רק באורך המשפט ובאווירה התרבותית הנושבת ממנו. אשמח להסביר את ההבדל, ובלבד שתשאל, חשוב מאוד לשאול. הסב משך כאילו מתלבט בניסוח, ומשנוכח שממתין לשווא, התאונן על נכדו שאינו מנצל די את מתנת הדיבור שהיא המצאה מכוונת. חלילה שיתפרש כעידוד לפטפטת, אבל עליך לזכור שמדובר בשי מופלא שלא צמח בין לילה. אתה משמיע צלילים שהופכים לתמונות במוחות השומעים, הופכים למושגים. להשלים, משמע לקבל את הגזירה (הוא הניע את לשונו, אחר הצמיד את שפתיו, פולט שורת הברות כדי להמחיש). ועכשיו נשוב לדוקטור פרידמן, למה שאמר. דעת הסב היא שהרבה יותר תקווה בנוסח הארוך, גם נשמע צבועני. לשאת באורך רוח, זאת אומרת בסבלנות, ביטוי שגם עצה וגם הסבר. ידו סימנה לינקי להתקרב, קורא, בוא אלי ילד, אל תחשוש, כבר אין בפי שיניים לנשוך. וחיבק.

לא אהב חיבוקים. אפשר לחבב, אפילו לאהוב בלי להילחץ גוף אל גוף. אולי לכן העדיפה הילדה מלי את אחיו, כי לא רק כדי להביא ילדים, סתם בשביל התענוג. איך הייתה נעמדת מולו, שולחת יד ומשחקת באבזם הגורתו, מעשה שבלבל אותו, כי המשיכה בלא לחדול לדבר. אולי חיכתה שיאחז בידה המחטטת ואז יתרחש. אחיך טיפוס משוגע, הייתה צוחקת, סכנת נפשות. ואי אפשר היה שלא להבחין בצלילי ההתלהבות מאחורי ההתרסה. אימא שלה, גברת רונה, נהגה לדקלם אמירות על החיים שאחרי הנשף. רקדת, השתוללת, זכית בערב נחמד וגם צברת זיכרון נעים. אבל מה שאחר כך הוא סיפור לעוד חמישים

שנה, ולכך עדיף דווקא זה האפור. מבטיחה לך שבין לידה לדלקת אוזניים אין רגע משעמם. לכן נא לא לאבד את הראש.

כינתה אותו אפור.

להתחתן עם מי שליידך כל חיידך, קודם בארגז החול ובנדנדות, נמשך על ספסל בית הספר ובשירי נבנה ארצנו, והסתודדויות ברחבת המחלבה. לא תהיינה הפתעות, למי נחוצות, די באלה שבאות מגבוה, שמזמן אלוהים, מכות טבע ועקרונות ומומי תינוקות וסתם מחלות. מלחמות.

להשאיר את עלילות הגבורה לאחרים, צחקה המחנכת, מסבירה לאימו שלפעמים עדיף כך. הלוואי, גיחכה האם לפרשנות המקלה, לדעתה משהו גרוע בהרבה. האצבע שלה נגעה בצד המצח.

מלי כינתה אותו בפשטות פחדן.

היום האיץ לקראת סיומו וכמו תקתוק שעון שאינו יודע רחמים, מתריע על הצלצול המתקרב. בבקשה להניח את העטים, תכריז המורה שרק'ה, נגמר הזמן. מה שנותר, בקושי שעתיים של אור. בקצב הזחלני הזה יצליח להתקדם אולי קילומטר, בתנאי שלא יתגברו הכאבים ולא ישתרבבו סבכי פטל או גזם שהושלך ממטעים סמוכים. הרטיבות הזו, ירוקת שממש שלולית קרה כקרח, והרי אין מעיינות בוואדי, אף פעם לא היו. ניסה להידחק לשוליים וכצפוי החליק לבוץ. נראה שמישהו הציף חלקת מטע בכמויות מים מופרות, בזבז, או שמא נפרץ אחד החיבורים. היזהר פן יתמלאו מגפיך, רק זה הוא חסר. צפרדע קיפצה בבהלה אל תוך העשב, ועוד אחת, אבל בכיוון ההפוך. נראה שהפריע במהלך הזדווגות, אם אמנם זו דרכם. שאלה שיהיה עליו לזכור להציג לשרק'ה בשיעור הטבע, אף שספק רב אם תהיה בפיה תשובה. בוודאי תגידי, זו חיים, מי מתנדב להסביר לנו למה, אבל בהצבעה. נכון טובי, אורח חיים שמתחיל במים ומתגלגל לאוויר החופשי. עכשיו די, עליהם לסיים את הפרק על חומרי תשמורת. קוצר רוחה העיד שאינה ששה לשאלתו, גם הנזיפה בזלדה שנראתה לה משועשעת.

גם אתה עסי, שיותר מדי עליז, ואולי תשתף אותנו בשמחתך.

פניה של המורה שרק'ה אדמו, ובקול מתחנחן ביקשה לחזור בה מהצעתה. אין חובה לנבל את הפה, ומצויים ביטויים מנומסים יותר, יחסי מין או הפריה.

עכשיו די.

רעש טרקטור שנע גבוה מעליו גרם לו להיצמד לדופן. מישהו שירד לפתוח מים, או אולי לוודא שסגר הברמד. האוטומציה הזו נועדה להקל, אבל איך לסמוך עליה. אם חלילה תארע תקלה במנגנון, יוסיפו המים לזרום שבוע שלם. שערורייה. צריחות החברים באסיפה, מפני שממש הפקרות, והכי צעק אדון לבנדר, איים בנקמה מכאיבה. יכול להחדיר הייבר לדודי הדישון של חסרי האחריות. תחדיר לבטן השמנה שלך, קרא איצ' ורסנו. אדרבה, האיץ בו לופו, אחסוך קניית חומר ועבודת פועלים. איש פיקח הלופו הזה ובנוסף בריון. נטע את כל החלקות קלמנטינות, מה שמחייב אומנם תקופת קטיפה מאומצת, חודש וחצי, חודשיים, אבל אחר כך רק לרבוץ על ערימת הכסף. תודיע לי כשתכניס את החומר, כדי שלא אכניס גם אני.

איך צחק, ממש בשאגות, לבוא לאחוז בו לפני שיחטוף שבץ. כולם נענעו בראשים ואמרו שהצדק עם אדון לבנדר, ולא היחיד שמגדל כרס. מי שחורג מהמכסה האישית יוצר גרעון לכפר כולו, ואז עלולה הממשלה לסגור את החיבור המרכזי שקוראים שיבר. לא, לא מנתקים ברזים אישיים, ולמי תעזור תליית האשמה במכשיר די טיפשי. חכם בלילה, תתבע אותו על הנזק. חכם בלילה, אמר אדון אדוט.

מה המהומה פה, הכריז חכם אברום, כך אי אפשר לנהל אסיפה. האיש שלנו, ינקי, ביקש לקום ולדקלם את הפתגם שבצעקות לא בונים חומה, גם לא הורסים. דווקא הרסו ביריחו, גיחך חכם אברום, אבל בשופרות. אי אפשר לתחוב מילה ברעש הזה, אמר ינקי, אולי אם תהיה הזדמנות בהמשך. ומלי צחקה שתמיד אומר אחר כך, שיטה להתחמקות ויודע שלא תהיה. כי פחדן, הכריזה מלי, ולא בשבילה פחדנים. אף פעם לא תתחתן עם אחד שרק לעבוד כל היום וכלום חוץ מעבודה. תלמד מהדוד הזה שלך שדווקא מוצא חן בעיניה, לא נבהל מאף אחד, לא נבהל מלופו, עושה אותו קטן כזה.

אשפוך מתיל ברומיד, איים אדון לבנדר. האנשים השמיעו שאגת אוי, נפנפו בידיים, מפני שלא חוקי. חומר שאסרו בשימוש ואפילו על מכירה, אבל לבנדר קרץ שיכולים לנשק לו, וסימן את האות המוסכמת לרוץ ולבצע. אחר כך יהיה על ינקי לברוח במעלה הוואדי עד מעבר לכפר חנון ושם כבר ימצא את מי שצריך. מה שאמר הדוד, הורתה אימו, עלינו לפעול יחד כל המשפחה. ביד סימנה לו להזדרז, מצביעה על הדלת. הפליא לראות אותה בתוך השורות מאחור, בין הנשים, כי הרי אף פעם לא טרחה לבוא לאסיפות, ועוד בלבוש שמבליט לה את החלק הרחב. איפה מצאה כזו חציאת שמתאימה לילדות בחוג מחול, וחולצה שיותר כמו חזייה. בוודאי כדי להרגיז את סבא.

הציץ בחכם אברום המכווץ במרכז ספסל ההנהלה וכמעט נמחץ בין אדון אדוט ואדון שטרוייכלר. סרטן שאוכל מבפנים (אמרה ברכק'ה פרקש), מוכרך להיות סרטן. אצלנו לא באמת יודעים ממה מתים, מכסים באדמה ואומרים הכל נהייה בדברו, החיים והמוות, בסדר, גם החיים, יתגדל ויתקדש שמייה רבה, אבל לשם מה. אולי תסביר לנכד הקטן שלך, סבא.

הזקן השדוף מביט בו מרחוק וכאילו קורא מחשבות. גם אימו. היא אומרת, אידיוט. יכול לקרוא את שפתייה. הנה יתחילו המחשבות המיותרות.

מזל שהיה רעם בחוץ, מתנפץ. תחילה לאט וכמו מחרוזת, פתאום נפסק ללא אזהרה. אולי תזיז כבר את עצמך לעשות מה שהורה הדוד. מסתבר שלוח הזמנים הוא סעיף שלא חודר למוח. גם סבא מנענע בשפתיו, אולי מנסה לאשר, אולי להזהיר. בזכות שיבוש בלוח הזמנים הוא ניצל כשהיה בערך בגילו, הרכבת איחרה לסוביבור או נגמר הגז. גם סבתא. זו הסיבה שניסה למחוק אותו, להורות שאין. הרי לא מתקבל על הדעת שבאופן הזה נחרצים חיי אדם. בבקשה תגיד, אדון לופו, איך הוא נראה הזמן הזה, מה הצורה שלו, כלומר בלי פילוסופיה, רק בעזרת העיניים. ואולי יכול לשמוע, להריח, למשש. הנה לך, אז למה להאמין שקיים.

בלבל אותו כהוגן.

אולי תזוז כבר, רוגזת אימו בקול שכמו משור, או אולי מישוהו כורת פרדס דווקא עכשיו. אין פרדסים בארץ הזאת כי קשה האקלים

אבל הוא משתהה, והנה לו סיבה טובה. אם שקר הזמן, איך יהיה פחד. את זה חייב להגיד למלי, להסביר לה שטעות גדולה, כי יכול להיות לה בעל טוב ומסור. עליו לבקש ממנה, תביטי על צורת הפנים, אצלו ואצלי. חבל שלא נשארו תמונות של סבו בתקופת נעוריו, צריך רק למחוק את הלבוש שהשתמשו בשנים ההן, למחוק בדמיון ולהשוות. ואולי כלל לא היו תמונות, לא הצטלמו. יכלה למחוק בדמיון את עקבות השנים, להחליק את הקמטים ולמלא בלחיים, ואז להגיד שבאמת אפשר להתבלבל. בכל פעם אומרים לו איזה דמיון, אותן העיניים, אותה צורת הסנטר. מבדח אותם כי לא מסתדר עם הסיפורים. עם הרכילות.

בטוח שלא אחת שתיבהל להיכנס למיטה שלו, לא היא, אז אולי באמת. מה בסך הכל צריך, תא זרע אחד קטן עם זנב קצת ארוך, וקצת מזל או חוצפה. יותר מזל מחוצפה. אלוהים, המחשבות האלה שלא מתאימות לילד.

חש צריבה בידיים, כזו שאי אפשר להתאפק מלגרד עד זוב דם. חייב לשטוף היטב לאחר שנגע בחומר הארסי בלי כפפות ובלי מסיכה על הפנים. מתיל ברומיד. אולי מוטב שישפשף בבוץ וכך ירד לפחות חלק מהרעל. לך קל לתת הוראות, ובעצמך מקפיד להתרחק מהחומרים הארסיים. איך לפעול יחד כל המשפחה אם אפילו על הבנות שלו לא חס ולא על אחותו, ובוודאי לא על מי שבשורה יותר אחורית. מעניין לראות אם היה מעז לשלוח את עסי, והרי דוד גם שלו. עסי אמר לשרק'ה שמזדיינים, זה מה שעושים הצפרדעים, כמונו, כלומר לא ממש, כי מטפס מאחור כמו הכלבים, ושרק'ה התעצבנה שאפשר בביטויים יותר מנומסים, למשל יחסי מין. מלי חייכה וקרצה. לא מבין איך מתקשר לנימוסים, אמר עסי, הרי אותו מעשה עצמו, לקרוא לו כך או כך, מה אכפת השם שלו. בכל זאת יותר עדין, התעקשה שרק'ה. עסי הסכים לוותר, לא ידע שאפשר בשתי צורות, גסה ועדינה. מזל שהולכים לבית הספר ללמוד דברים חשובים. מלי הצביעה שהכי עדין אצל ארנבים וציפורים, שלא מספיקים להבחין מתי עושים, לכן גם בלי שמות.

האיש שלנו נלחץ אל דופן הוואדי. משהו שחור שאולי סלע, אולי ערימת עפר חוסמת. נשימתו נחנקת, חלילה לו שייקע, לכן חייב בכל הכוח. הוא מנסה לסובב את הפנים, לראות איך ייתכן שחסום. עניין לא פשוט כי מונחת לו זרוע על הצוואר ומחבקת. מישהו כאן לידו, שקוע בשינה כבדה. בכלל לא ילד ולא וואדי, ולא קיר ובוץ. ריח של אנשים שרובצים בצפיפות. אישה. האם זו את, מלי, ואיך צמח ארוך השיער שלך. הוא מנסה בעדינות, ממלא את הריאות, רחש הגשם שכבר למד להכיר, יורד ללא הפוגה. ארץ חרן.

הזמן הכי טוב למחשבות, השכם בבוקר, בטרם תגיע הקריאה בטלנים לקום. מה שטוב למחשבות אולי אינו טוב מוחלט, כי יש כאלה שעוברות בראש של אסיר או שבוי, לא מאירות פנים, ולא תדע עד שלא תבחן בראייה למרחק. בכלל, מוטב ליהנות ממה שסביב, בעיקר ממה שחוזר בכל יום או בכל שנה. אילו

היה זוכה בתפקיד החכם היה מייעץ לאנשים לקחת דוגמה מהשמש, מצמחי החצב השבים ופורחים בסוף כל קיץ, מציפור נחליאלי המקפצת בין השלוליות. האיש שעל מצע השינה יכול להזיז את היד הזרה שחובקת את צווארו, את הרגל שנתחבת בין ברכיו מהכיוון האחר, מחוברת לגוף נשי אחר. אזי מה. כך נוהגים כאן בגלל הקור הצורב המטפטף מכל סדק, נצמד ולא מרפה. כשקופא הבשר שוב לא תבדיל בין שלך לבין זר. הוא אינו כבול בשרשרת, ובכל זאת כבול. אינו חתום על שום שטר, או תעודת התחייבות, ואף על פי כן חש שאין מפלט.

אסיר או שבו.

הגשם אינו חדל מהרעיש בגג, אולי מתגבר ברד, אולי ישתק פתאום כי קליל כפתותי שלג. עולם לבן יקדם את הפנים עם שחר, וכאילו מערבב את הסדרים. להישאר במקומות, יכריז הדוד מהדלת, להמתין עד שיפרח ברוח.

לנשוב לשווא על כפות הידיים הקפואות.

אחת תאמר, להידחק בינתיים גוף אל גוף. זו שיותר מדברת כי יותר גדולה, ומחבקת כמו אם. לרמוז לה שתאט בגלל שצומחת אצלה הבטן וגורם לו להרגיש דחייה. לא טיפוס בררן, בכל זאת מעורר הסתייגות וגם השיער מוזנח. האחרת מתרפקת בשתיקה מתכווצת ילדת חיק. מבט שמכריז, אני יותר בזכות היופי, ולא אכפת מה שמחר. (תגיד לה שתלך, שתתרחק, אבל הרי לא מקשיבה). שלושה שמתחברים לערימה אחת, מתעטפים בשמיכה אחת ועוצמים עיניים. ארץ גזירה, חושב האיש, וגם, שבכל זאת טיפת דבש.

מזו שמוצצת את אגודלה, לפי שעה בלי תוקפנות, הזמן הרי לטובתה. האיש מתבונן בה ברחמים, תוהה אם חולמת או סתם נהנית מהמתוק. היכן הוא, האם בשפתיים או באצבע. אחר במקומו היה מבקש לטעום מזה ומזה, ושמא יציע אצבע משלו. אילו נשאל, היה בוחר בה, כן, בגלל הצוף שמבצבץ מכל פתח. עד שיבואו הילדים, משביתי השמחה. מסתובב העולם בלא לעצור, טענה אימו, ולפני שתבחין, כבר יהיו מונחים על כתפך. זו ידעה את המצפה לו ובקשה להסתיר, אומרת לעצמה מוטב בלי להפחיד ובבוא העת. כי פחדן, לגלגה מלי, ועכשיו כבר לא אכפת ממנה, אבל איך ההמשך. אף פעם לא נמנה עם בעלי היוזמה, את ששלחת אותי הנה, סיבכת, עליך החובה לומר מה לעשות. אולי פשוט לברוח. נראה בברור שתרגיל מלוכלך, אולי בעצה אחת עם אלה כאן, חבורת הנוכלים. כשעינינו עצומות נדמה לו שחש את אמו מרחפת, נהנית מהצלחתה. הנח לשטויות, היא לוחשת, כבר אינך ילד הפוזל אל ממתק. בית זקוק לאישה שתישא בעול, תתמיד מול הקשיים, תכיר תודה, אלה התכונות. וגם, ששקר היופי, מתקלף בלהט השמש ונושר. מה שאמתי, ילדים זכרים, מכל סוג, צבע וצורה. בעולם של מלחמות וחולי הם הדבר היחיד.

היד קרבה אל הלחי התמימה, מגניבה ליטוף קטן של חיבה, בעוד הגוף סב לאיטו לאחור, אל זרועות סבלניות הממתינות לקלוט. בחוץ מוסיף השלג לצנוח, פתיחי הינומה קלילים, ועד שיימסו.

ערוכים בשישיות עוברים סינים בסך עד קץ הימים.

אחר כך תגיד אם בכורו (שכבר תופח במעמקי רחמה, הנה תיגע, תחוש בו) שבכל זאת שפר חלקם, עדיף מאשר לרבוץ חשופים לצינה בשבילי הרים חוצי גבולות. שם קופאים על משמרתם שני אחיה שגויסו

ליטול חלק באיזו מלחמה חסרת שם. אנחנו כאן, היא אומרת, דווקא מתענגים על השלג כי מתחבר אל מה שקוראים חיים.

האיש שלנו מבקש מאימו שתשוב לביתה ותניח לו. אינו יודע מתי יחזור אבל שוב לא אצטרך לך (דיבור להרגיז). אינו בחיר אלוהים להוריד לוחות, ולא להוביל במדבר לארץ בחירה. אלה הנפילים, הוא אומר, ואחרי שלוקק הסיר מהשאריות, יישאר עם גופו הערום ושתי ידיו שמטיבות לאחוז במעדר, ועם זו שדי לה במה שהוא. את חלקי, הוא מבטיח לאוזן הסמוכה לשפתיו. בבוא היום ישוב עם כל מה שיצבור, הנפש והרכוש. אולי.

הוא מפקח. שישיות סינים עוברים בסך במנגינה שאין לה סוף.

שלוש מאות וששים ימים בשנה, נחלקים לעונות מזרע ואסיף וחריש במעגל שרודף מעגל כמותו. כל יום הוא בוקר צהריים וערב, ואחריו הלילה שבכל לילה עד שנדמה שדורך במקום, ולא, בזכות קמט חדש בזווית העין ושערה שהלבינה ומכאוב בגב. לאיטם מצמיחים השתילים עלעלים, ופרחים מתחלפים בפרי. השנה הראשונה תמיד מפעימה, מרגשת בגלל החידוש. הבאות אחריה כבר מסתפקות בתוספות שבשוליים, לכן בשוויון נפש וקבלת דין שהם מסימני הבשלות. אינה דומה לידת הבכור לזו שכבר תוספת לחבורה. שפע צורות וגוונים שאולי מתוך מטמונים נושנים ואולי כביצי קוקייה. יוצאי חלצ'ך, יגחך הדוד.

צורה שכבר מכווץ כתאנה מיובשת, עם ריח שהודף לאחור לבל יחדור לריאותיך. אולי מהשיניים שקוראים עששת, אולי מהקיבה שנפלט חמוץ. בוודאי צרבת, לכן תגידי לו שיבלע סודה, כי בטח רוחשת תולעים, או מהצנן שבולע חתיכות, האבא הזה שלך. ועונה שלא מהצנן, ודווקא מהפלפל שגידלת. אוהב את הטעם שלו, עושה להרגיש עשיר.

כבר היה בשנה השביעית או השמינית, שהפך להיות עסק משגשג דוכן המזיגה, עם תקרה וקירות עץ מחסה מהרוח, וחמישה שולחנות שלפעמים אין די בהם, וצריכים להציב ארגזים ולוחות בצורת ספסלים ולפזר קש על גבי הבוץ. אורחים סרים ללגום, ולהתענג על האוויר הספוג אדי אלכוהול וזמירות שיכורים ודיבורי זימה. מלאים הכיסים כסף, ירטון הדוד, ותובע נתח מוגדל בשמחה מלבד דמי החכירה שתופחים בכל שנה. אפילו שבתו שלו ואם נכדיו, ירגז ינקי, מנהג מכוער שלא מקובל אצלנו היהודים. זה שם אצלכם, מתנצלת ליה, וכאן הכול שלו, אפילו הילדים. לשאול למה מתכוונת.

כי שלו אפילו אני.

היד שלו שמהדקת לה את הכתף, ובבת אחת מתפוגג הכוח, לא יכול להמשיך במעשה האהבה. תירגע, היא אומרת, הרי איש זקן ויבש, ובתמורה נותן הנחה על הסחורה שנוטלים (פתאום התבררה הסיבה).

נותן רק לה, היא מתפארת, אבל לאחרות לא מסכים.

תירגע, כי באמת לא ראוי להתרגז. הרי עוד מעט ימות, היא אומרת.

הירך שלו כואבת ומוכרח לשנות את הצורה ששוכב, להתיישר על הצד וכך להפנות את הגב. לא יהיה הלילה, וגם לא להירדם. איך לא סיפרה, הסתירה, כאילו לא בעלה אלא סתם שלט שתולים על הדלת להודיע לשכנים.

תירגע, היא מתחננת.

לכן חלומות נקם, ובבוקר לחזור ולמנות את הכסף שנטמן בפינות סתר ולהסתיר גם ממנה. וגם, שמוטב לפצל, אם ייגנב כיס אחד ייוותרו האחרים לפליטה.

יש תרנגולים שמקדימים לקרוא עוד בטרם בוקר ואי אפשר לסמוך. ופתאום יתחיל ליבב אחד התינוקות או יחפש את אמו כדי לשאוב מעט חום, דוחק עצמו מתחת לשמיכה ומחבק בבטן להמשיך את שנתו. להחזיר למקום, הוא מורה, כי מה ייצא ממי שדבק בסינור שלך, רכרוכי ומפונק. גרוע לנו ועוד יותר לעצמו. איך יצמח לעבוד בשדה בקיץ החם ובקור החורף. אולי קצת, היא מנסה, אישה, לכן מרחמת. והיא מוכרחה להבין שלא אוהב פחות ממנה, ויותר קל לוותר גם לו. אחר כך מי ישלם את המחיר, תגידי בעצמך, ועונה, אנחנו. אולי קצת גם אנחנו, אבל בעיקר הוא.

לכן כשזחל הפעוט אליה בלי לפקוח עיניים, ממלמל הברות שלא מצטרפות למילים, תכף מיהרה להחזיר לפינת הילדים, ועיכב, תניחי.

אבל אמרת.

פעם אחת לא נורא.

באופן הזה הכי גרוע כי מבלבל את הילד. אבל ראה שנוח בעיניה, מלטפת בשיער כדי להרגיע. זה הבכור וצריך לשמש דוגמה. ילדים לומדים לאתר את מה שכמו פרצה, ובך האשמה כי מחליף את הדעה, פעם כך ופעם כך. בכל זאת נראית שבעת רצון. רצה להסביר לה את ההרגשה, שצר דווקא עליו, על הבן הזה, משהו שאולי סתם, בכל זאת לא רגוע מהקצב שמתפתח. תשווי אל השניים האחרים, שמעון ולוי, שהרבה יותר זריזים.

את זה עוד קודם, שיחה שכמו ויכוח. לא יודע להסביר, ורק כמין תחושה מטרידה. לדעתה לכל ילד הצורה שלו וגם הקצב, ולא נכון כל הזמן להשוות (לא נכון מצדי, אפילו שמבינה למה). מי שמאחר לדבר יכול להשיג אחר כך. יכול, אבל כלל לא בטוח. שום דבר לא בטוח, טענה, והתפקיד שלנו לפעול בשכל, להקפיד באותה מידה עם כולם. לכן לא התווכחה כשדרש להחזיר למקום. הרגישה שנכון וחינוכי. שואלת עכשיו מה.

רצה לענות לה שרק איכר, זה מה שאני, מגדל צמחים ועצים, לא מחנך, אבל מכיר את התשובה, שכל אחד יעסוק במה שמבין ואת הטיפול בילדים להשאיר לה, כך נהוג כאן ובכל מקום. חכי עד שתכירי את אימא שלי בקה, הדודה שלך. זו לא תניח לך להחליט בשום נושא. דיבור שמוטב לחשוב לפני שמוציא מפיו כי עלול להרתיע. לכן נענע בראש שבסדר, יהיו באחריות שלה הילדים, אחר כך נראה. (עוד לא גילתה שהחליף את פינות המחבוא).

התרנגולים האלה שמערבבים את המחשבות, מכריזים בוקר כשאינן אפילו סימן, ואם תבוא בטענות ישאלו למי לא מראים חצי עבודה. הלגלוג של סבא שחוכמה קטנה לנחש שעוד מעט יגיע הבוקר, כאילו יתכן

אחרת, אבל די שעושה רושם על התרנגולות. אל תלמדו ממנו, אמרה אימא, לשנות את הדעה שוב ושוב (גם הוא), בסוף מכל ההתפתלויות איפה ההצלחה.

מבקשת לדעת.

וענה, גם אם אסביר לא תביני.

לא מפני שמטומטמת חלילה, לא יותר מאחרים. אבל יש דברים שלא מתחברים אל מי שצמחה בין שקי קמח ושעועית, חביות של שיכר וארגזי סלק (או כרוב, היא מתקנת). ערימות של סלק (או כרוב) שאי אפשר לראות מה למעלה ומה למטה, ורק את הקלח שבדיוק מחזיקה ביד וזה שאחריו, ולהסיר את העלים שהתרפטו, לתת צורה שכאילו טרי. מכיר את הארצות האלה שיודעים לחשוב רק בתוך שורות.

(גם את מה שאמר על התרנגולים לא הבנתי).

מסביר שכל מה שרוצים אנשים, שקט, ושלא יבלבלו עם מחשבות שעושות ערבוביה בראש. כך כמעט כולם, בעיקר העמים הסיניים שאם יעברו הסך, ערוכים בשישיות, לא ייגמר לעולם. אדרבה, נסה להסביר להם שאפשר בדרכים אחרות, בלי להציף את האורז במים יקרים, להשקות בממטרות כמו כותנה. ינענעו בראש שמבינים וימשיכו כמו קודם.

(הרי אף פעם לא ראו ממטרה).

גם אתה לא תבין, אמר לי.

בזמן שרק שנינו, שמרגיש אותו גבוה, אחד שמעל כולם ובוודאי מעל הילד שהייתי, איש עם מחשבות חשובות. יגיד כך וכך וחייבים להסכים. לכן להשתדל למצוא חן בעיניו, והרי לא מהסוג שיודע למצוא חן (שזה תמיד בנוסף למטרה שרוצים להשיג). רק דברים שיכול, דברים פשוטים, בכל זאת חש כבוד. בזמן שרק שנינו, הוא בכורסה הישנה המתפוררת ואני ליזו, משגיח שלא תזוז הצינורית מהמשפך. זקן שאולי בן יותר ממאה, והגוף שלו כבר כמו צימוק מתחת לכותנת הארוכה. דיבור בלחש על סבתא שלי שכלל לא הכרתי. היו לה עיניים שמתאימות לארמון, לא לחורבה הדולפת שהביא אותה הנה, לגור בין אנשים שאולי מעוררים פליאה, כי לא מתחברים לתאריך.

הכורסה שלו כבר שחוקה מרוב שפשופים בפינות ובמושב, ויוצא מהתפרים הצמר גפן שדחסו פנימה. בינתיים מחזיקה מעמד, אבל אולי לא תהייה טובה גם לדורות הבאים. אפשר לגרד את המקומות השחורים והחומר חודר מתחת לציפורניים ונתקע הרבה זמן. לא סתם בוץ שיורד בשטיפה, יותר שמנוני ומלא חיידקים. חיידקים הם יצורים קטנים מאוד שכל הזמן מתרבים ומפחדים שיהרגו אותם. מרוב דאגה צווחים בכל הכוח ומתפללים לאחד שיציל אותם, אחד שהוא כמו אלוהים. אלוהי החיידקים. סבא בטוח שאף פעם לא יצליחו להשמיד את כולם, ריסוס ועוד ריסוס, תמיד יישארו, ואפילו יתפוצץ העולם בהתנגשות עם כוכב אחר או מטאור. לכן תגיד להם שיפסיקו לצרוח. למה שלא תגיד אתה. כי לא שומע את הקולות (השמיעה שלו כבר לא טובה כמו פעם). אגיד אחר כך, אמרתי (וזה סתם תרוץ כי יודע שלא מנחם את הקטנטנים האלה. גם אצלם כל אחד דואג לעצמו ולא רוצה למות). אחר כך במיטה אני מקרב את הציפורן לאוזן ומקשיב. יללות שכמו שיר ערש.

לא בטוח שבאמת קיימים.

עכשיו שיוצא לו השתן חייב לעשות הפסקה עד שאנער את המשפך ואצא לשפוך. כמעט שחור השתן שלו כי לא שותה מים (אומרת אימא), לא מבינה מאיפה יש לו בכלל. אולי ממה שעוד נשאר בבשר. הדעה שלה שמוכרח למות, כי איך מגיע חשמל ללב. אחר כך יגיד שלא אספר לה על השיחה שלנו, שלא אבקש שתסביר, כי בעצמה לא מבינה ורק שונאת. כששונאים נכנס לנשימה אוויר בלי חמצן כולו חנקן טהור. זה מהכימיה. גם היא מהאנשים שלא מתאימים לתאריך. כאילו נולדו בימי קדם. כל העולם הוא ערבוב של זמנים, כאלה שחיים בימי הביניים ובמערות, ואחרים שצריכים להיוולד מחר ובטעות הגיעו יום קודם (אלה השם שלהם אוטיסטים). עכשיו על סבתא.

(ליה בוכה. בחושך אי אפשר לראות את הדמעות, אבל מוכרחה להשמיע קולות באף, משיכות מהירות כדי לנשום. אולי טעות מה שאמר סבא).

כבר היה אחרי שהתחתנו (סיפר לי), זאת אומרת שם לה את הטבעת על האצבע והשמיע את התפילה. שלוש שנים או ארבע (רגע מפסיק כדי לעשות חשבון). ארבע שנים להיות יחד ולא להתרגל לעיניים שלה שמתבוננות מהצד ורואות אפילו דברים שמאחורי הקיר. כל כך יפות (נאנח). להגיד לעצמך, אם בכל זאת מסכימה לישון איתי סימן שלא לגמרי פגר (עכשיו כמעט חייך). ואז הגענו הנה לכפר הזה. (לא אמר הגענו, אמר מילה אחרת).

תכף אמרה, האנשים האלה. ושאל אם רוצה שנסתלק, כל מה שתגידי, ולא, הרי כבר ראתה בחייה כל מיני. אנשים חיות ואנשים נחשים ואנשים ארנבות, אבל אלה מה. נמלים, אמרתי, הסוג הכי מצוי. הייתה בטוחה שלא קיים לעצמו, ורק בגלל המלחמה. מתכוונת לאיכרים שפגשה שם לראשונה כי הרי גדלה בעיר, ולא רצו לתת מהחיטה שלהם ותפוחי האדמה. היינו מוכרחים לקחת בכוח באיומי רובים (סיפרה), שלא נמות ברעב. ואמר לה הנה אתן לך סימן, אין בכלל ספרים בבתים אצלם, אפילו לא ספרי קודש, זו ההוכחה. והביטה בו כאילו מחכה שימשיך, בסוף אמרה שמשוהו יותר עמוק מסתם ספר, שאותו תמיד אפשר לצרף כתוספת, להעמיד במזנון לצד בקבוקי היין (הרי יש ספרים שמתאימים לאנשים שבראש שלהם רק תפוחי אדמה וביצים), הרגש הזה שקוראים אהבה. וביקש שתסביר. (המילה שאמר: התגלגלנו).

בזמן שדולף השתן שלו, טיפות שמתחזקות ומשמיעות זמזום של זרם. ואז אני מתבונן בסיר, עוקב איך מצטבר לכתם צהבהב שמתפשט בעיגול עד שנחלש הקצב וחוזר רק לטפטף. המון מקום בסיר ויכול להספיק לכל השבוע, אבל אומרת לפנות כל הזמן, לא סובלת את הריח.

הרי משפחות (טען לסבתא), דואגים לילדים שילבשו חם ויאכלו, מנקים את הבית ושותלים פרחים בכניסה. ומלבד זאת, יודעים לשנוא. שנאה היא אהבה אבל בהיפוך. ולא הסכימה. אולי היו צריכים למצוא לה מילה אחרת, לא יודעת איך להסביר. מתכוונת למשוהו כמו ברק, אור שנמרח על הפנים, ואצלם אין. מתבוננת ומחפשת וגם לא טיפה. לכן מקום שלא מתאים לסיפורי אהבה, כי לא יכולים להתרחש. לא יודעת איך להסביר במילים.

אחר כך הבנתי (סיפר סבא), אוהבים, אבל את עצמם (שנכון לקרוא דאגה, אהבה של תאים שכמו חיידקים, עניין אחר לגמרי), וראיתי שמשכימה, לזאת התכוונה. אולי צריכים מילה נפרדת למי שמתכוון לאוכל, ולחוד אם את עצמם.

ובאמת אף פעם לא קרה, אמר, כל השנים מאז שהגענו, שום פרשת אהבים או לב שבור. היה צריך קרוב לפה שלו כדי לשמוע, ולהתחבר אל תנועות השפתיים שלוחשות אתה ילד טוב, אפילו שלא תבין (חושב שהיה הורג את ליה אילו יכול). לא יכול להסכים שיעשה לה טוב, אבא שלה, וזחלתי לעבור לצד. בשקט כדי שלא יתעוררו. מוכרח לחשב את המהלכים לבד.

שדות של פלפל שעשינו כאן, בבית המשפחה הישן שסימני רקב בקירות ואבק בכל פינה. לקום בבוקר ולהרגיש חזק ברגליים (המילה: איתן), ויכול לעשות מה שנחוץ. עבודות איכר שלעולם לא נגמרות, גם להדריך את האישה, היום תמשיכי בזה או תתחילי באחר, דילול ועישוב והדלייה, ולתת את הדעת בזמן על כרסומים בעלים. אחת שלא צריכה משגיחים, מבינה בעצמה מה דחוף יותר ולהספיק לעשות לפני שנאחר את המועד. אי אפשר לרמות את האדמה, תעשה כאילו דישנת וכזה יהיה גם היבול, וזחלי הפרודניה ינגסו בפרי עד שלא ראוי לשיווק. גם האדם עצמו צריך ימים שמלאים יגיעה, ואז כשעולה על משכבו תכף נרדם ובלי להתייטר במחשבות על חיים שבפי סבא דריכה במקום, הולך סובב הרוח ועל עקבותיו שב. רק הקמטים וכאבי הגב והשיער שמאפיר, אלה החידושים. (לא אמר דריכה, אמר בטישה, והכל צפו בו בעיניים תוהות לבקש הסבר). אימא מתבוננת מהכיסא שלה שעומד במרפסת, לפעמים אומרת, אצא לקבל את הילדים, או מציעה להביא שתייה להקל על החום שגובר משנה לשנה. לזכור שכבר לא בארץ ההיא שערפל תמיד, ואפילו בקיץ לא מתייבשת הכביסה. ליה מנגבת את הזיעה מהמצח ומעירה לי ששוב בלי כובע, ועלול לקבל מכת שמש. השיער שלה לח מזיעה, נדבק למצח בגושים, לא מראה שמושך את הלב, אבל בלילה אין מראה כי חושך.

כבר קולט את מילותיה בלי שתלחש, משלוות הגוף השרוע לידי ומתענג על המנוחה, ואיטית תנועת היד המלטפת. לפעמים להאזין לשירת הדם שאינה חדלה, הומה כיונה, ואז. לפעמים דיבור של ילד מהחדר האחר, שח מתוך שנתו, לפעמים נביחות כלבים שהם דממת הלילה. מנוחה ונחלה, דקלם סבא, מנוחה ונחלה.

בהתחלה אימא הייתה שביעות רצון מהבחירה שלי. טוב שכך נראית, פשוטה ולא יפה. כל הצרות מאותן שממלאות את המקלחת במשחות פנים ובשמים ואבקות. שם, במקום שנולדו, שטוחות חזה ודקות ובלי ישבן לצבוט, לא הסוג שמעורר יצרים. ופה הטעם אחר לגמרי, כי מתאימות לתמונות לבוש ואפילו לפרסם בגדים תחתונים ובגדי ים שחושפים גועל נפש. אחד שמסתובב בשוק, מחפש לצלם בחורות ערומות, והמון הבטחות, כסף ונסיעות לארצות מפורסמות בצרפת, אבל קודם לטפל בשיער ובלבוש ובשיניים. מזמזם באוזן כמו כוורת של זבובים עד שתסכימי. פעם אחת נפלת וכבר לתמיד. הגוף של ליה

רזה, אבל הרגליים לא די ארוכות והצורה סתם, לכן לא, ורק להיות איכרה שעובדת בשדה ונוסף הטיפול בבית ובילדים. צריכה להתאים לחיים האלה, אחרת רע ומר. אמירות שהשמיעה תכף כשהגענו, וליה הסבירה שכך גם שם, ממיינים ועורכים על המדפים או אורזים בחבילות עד הערב, לכן רגילה. אימא נענעה בראש, קודם מלמעלה למטה, וכעבור זמן מצד לצד, להגיד שלא נכון, טעות גדולה. הדעה שלה שמי שתיתן להיות סמרטוט, כבר תישאר למטה (מתכוונת לסמרטוט רצפה). התפקיד שלך הוא הבית, הניקיון והכביסה והבישול, ובחוף רק עוזרת. לא פועלת שלו שמקבלת שכר. וראיתי שמתבלבלת. הרי שותפה בכל, אמרתי.

מילים יפות תאמיני לי, התעקשה אימא, מסבירה לה את הזכויות, כל מה שמגיע לאישה ובייחוד אחת כמות. את לא יפה, ואם תברחי מי יביט עליך, ואפילו אם תתפשטי ערומה. יגידו, בטח מסריחה מבצל, או יגידו, מלאה כינים וקוציות. מכירה את המבטים האלה, לכן חייבת להקפיד בשבע עיניים. תאמיני לה, לא סתם צברה ניסיון כה רב, ואפילו עם כאלה שלא סתם פשוטים, כאלה שבתואר חכם, ובמיטה אותו הדבר. חייבת להאמין לה.

לאן יכולה לברוח, התפלאה ליה.

בקה הסבירה שרק דוגמה. כל החיים זה הפתעות, ועד שתביני, כבר את בתוך הבור, צונחת עם הראש למטה.

לא יודעת לעמוד מול מצלמה, ועוד ערומה, הסבירה ליה.

אימא הביטה בה, מזיזה את העיניים מלמעלה עד הרגליים בדיקה יסודית, ומהקמט על המצח ראו שחושבת. בסוף הציעה שיכנסו הביתה, רק שתיהן, ואתה תחכה כאן עד שנפתח את הדלת. ליה אחזה בכיסא שלה עם הגלגלים והובילה פנימה, אחר כך נסגרה הדלת. לקחתי מכסחת יד ועישבתי בגן הירק, איפה ששתילי תרד שבקושי רואים בתוך נבטי החמצין. בטח הפשיטה אותה ערומה לבדוק מכל הצדדים סימני סרטן שקוראים מלנומה, אחר כך בשדיים אם יש גושים. תאמר, את לא יפה אבל בריאה, בריאות יותר חשובה מיופי, ותגידי, הילדים ממי, לי את יכולה בלי לחשוש, כי אם לא, יש די גברים להמשיך את המלאכה. אף פעם לא גידלו תרד בחצר שלנו, ירק שלא הכרתי ואיך בכלל אוכלים את העלים, אם בקציצות או מטוגנים בביצה. התפלאתי לראות שהתחילה להקפיד על אכילה בריאה, האימא הזאת שלי, בלי מלח וסוכר, וגבינה בלי שומן. זה בגלל המחלה הזאת שעשתה לה סתימות ברגליים. יש חמציצים גדולים שהיינו אוכלים את גבעולי הפרחים, טעם כמו לימון. אבל אלה שכאן קטנטנים ומתפשטים שלוחות בתוך האדמה, ואם לא תעקור בזמן לא תיפטר. דבר ראשון, הדגישה כשרק הגענו, עוד לפני שהכנסנו את החבילות. כי בעצמה לא מסוגלת. מזל ששלחה את המכתב לחזור הביתה בדחיפות, אחרת הייתם נשארים לתמיד. איך יכולנו לדעת שחולה ובלי עזרה, וגם צריך כסף להוצאות הדרך, כרטיסים לכל הילדים, וכשנדמה לך שכמעט מספיק, יצא במפתיע הבן החדש. אישה בהיריון צריכה כרטיס אחד, אבל עוד אחד לתינוק שאפילו בן יום. לא מבינה מה זאת אומרת במפתיע. אם לא שמעו בארץ ההיא כמה נמשך ההיריון. להסביר לה שהקדים, החליט לצאת לפני הזמן ומה יכולנו לעשות.

אתה נשען על הברכיים, נזהר לא לפגוע בשתילים שבגודל סנטימטר, לכן בעבודת ידיים עדינה, לתפוס את העשב או לנעוץ אצבע מתחת לשורש ולמשוך בכיוון שמרחיק. תתרכז, כי עלול לעקור בטעות את הלא נכון. היו עוד חודשיים עד הלידה, זמן מספיק להתארגן בשקט, בלי שירגיש אדון לבנדר ויתחיל לתקוע מקלות בגלגלים כמו שאומרים. פתאום הרגישה כאבים ויצא הילד והתברר שדווקא טוב שיצא. נמשכת ונמשכת הבדיקה שעושה לה אימא, ולמה, לא הצלחתי להבין. בטח מין מזימה שאחר כך יתברר שלטובת עצמה, ולנו עוד טרחה. כשפתאום יצא הילד לא ידעתי מה לעשות, ואולי להשאיר שם ולברוח עם שלושת הגדולים, אחר כך כבר נראה. אני חושב שקראה את המחשבות שלי, לכן ביקשה רק שבוע, ביקשה שאסמוך עליה, יודעת איפה מחביא.

בסדר, שבוע.

הצחוק של סבא שיותר מתוחכמות מאיתנו, כמו חתולים. אתה בטוח שבסך הכל חית שעשוע, ללטף בזמן שנדחק אליך או משחק לילדים, בסוף הצוחק האחרון. חתול לא יכול לצחוק. והביט בי, בנכד הקטן שלו, ובחיוך, שרק מין ביטוי, והכוונה שבטוחים שאנחנו המשרתים שלהם. כבר הפסיקו לצוד עכברים, אין צורך, מקבלים אוכל עשר פעמים ביום ורק להתחמם בשמש ולילל אהבה בלילות. אתה איש, אמרתי, ועד שהבין. לא באמת מבקשות עצה, הסביר, באות כשהתשובה בכיסן ורק שתסכים. יוכלו לטעון שעל פי הוראתך. האם שמתי לב שמגיעות בעיקר נשים, עשר על כל גבר.

כבר מיליון שנה.

הראש שלו התנועע מלמעלה למטה ובחזרה.

מה.

אתה תצא לצוד, תביא טרף, והן במערה שומרות על האש, על הילדים, יצמיחו את היורש, ויחליטו כשהגיע זמנו.

גם זה דיבור ממנו או אולי של אבא, על היחסים בין אחים שזו הקרבה הכי גדולה, כי חצי מהאם וחצי מהאב, ויחד כל השלם, ממש כמוך. גופים שדומים גורמים להרגיש דחייה (זה מהפיסיקה). סמוך למותו התאונן שלא מצליח להבין איך התגלגל למשפחה כמו שלנו, שרואה את עצמה מעל כולם, עד שמגיעה שעת מבחן ואז מה מתברר. להגיד את מה שתתקשה בלשון עדינה, שכמו אצל היותר ירודים, נאבקים על כל פירור כאילו חיים ומוות, כאילו זרים ויותר מזרים, שונאים. (לא יתכן שאבא).

כבר לא יהיה בעולם לראות את ההתבזות, קודם אצל נכדיו, אחר כך הנינים.

נינים.

אפילו לא לשער איך ייראו, ומי תהיה אימם, ואם בכלל יהיו. ודאי שיהיו, חבורת טורפים, אין ספק בליבו. אתה מטיף ומוכיח, נאבק לדבוק בדרכי האל, לשמור על חוקותיו, בסוף מה אצלך בבית. מילא טורפים, גרוע מזה כי זוללי נבלות.

אימא שאלה כמה החלק שלו. לחשב בדור הראשון חצי, ובשני רבע והלאה שמינית. שמינית משלך בכל נין. אם יהיו שמונה יצטרף לשלם. וענה שלא מצטרף, נשאר פירור בכל אחד, לכן לא מרגיש אשם. כבר לא בחיים, ואין דרך להשיב בשאלה: ואתה מה, שמינית של מי ובמה מתהדר. לקבוע שמדבר גבוהה ועל זה פרנסתו. קנטורים של אימא בקה שלא מחמיצה שום הזדמנות להתווכח. לא שמוטרדת מכל שיטה להפיק רווח, אדרבה, אבל למה לאחז עיניים. אלף דרכים להתפרנס, אחד טפיל מוצץ דם, אחר שודד דרכים, והכי נחותה מלאכת כפיים (זה אנחנו). לכן התייחסה בכבוד למי שמצא לעצמו פרנסה מכובדת של חכם, ומאחלת לנכדיה שלא יסתפקו בליקוט פירורים משולחנות אחרים אלא יטרפו בכל כוחם. זו דעתה. ואמרתי שלא לכך כיוון.

אלא למה.

שמינית אחת משלו, ועוד אחת של סבתא שרה ויחד רבע, היתר מה (בקימוט אף). ומביטה בי, מנסה להבין למה התכוונתי, מוכנה להסתער בציפורניים חדות. והסברתי שלא אני, לא דעה שלי ורק מביא את מה ששמעתי.

(קימוט אף זה כשמגיע ריח של מזבלה).

ומתעקשת לדעת את הדעה שלי, הרי ילד שלה, חצי, יותר מחצי. ועניתי שאנשים פשוטים. תשאלו מתי להשקות, מתי לרסס. לשים תמונה שלו על השולחן או על הקיר קישוט ולהתגאות, אפילו שרק נייר.

הרי הייתה זו היא שהציעה איך להתארגן. לפעול בשקט, בלי לעורר חשד, ולהתנהג כאילו שום בעיה, זאת אומרת לרמות. לא היית צריך לרטון על חלוקת העבודה, ודווקא על הכביסה כן כי מהבעיות הקטנות, לכן לא מתקבלת כאיום.

תבין, צריכים לפעול בשכל.

בזמן שמסדרים את הכיסאות סביב השולחנות, מנקים במטלית רטובה, שותקים. העיניים מתכווצות בשאריות תנומה ובקושי רואות, והיד מתנועעת מעצמה. עגלה רועשת ברחוב וקריאה פרררר להאיץ בסוסים. צריך לפעול בשכל, לא לעורר חשד, ואת הפתגם שטוב לכד החלב עמוק במרתף, לא יחמיץ כל עוד נסתר מהשמש.

מכיר אותו מאימא, אבל שתסביר את הנמשל, למה מתכוונת.

הרי אשתך אם ילדיך, היא אומרת, ועל מי תסמוך.

עד שתואיל להסביר מוטב לשתוק. מי שקופץ לענות, אולי בכלל לא על מה שביקשה. אם אשאל, סימן שלא חכם להבין. לשתוק, לימד אבא, תשעים מתוך מאה שמצליח. זה בחשבון שקוראים אחוזים.

כבר כמה ימים מרגישה שמוטרד, אמרה ליה, ויותר טוב יחד. גם מפני שצמחה במקום בזה ומכירה את האנשים ואת האופן שמתנהגים. התנהגות מגלה את המחשבות על מי תסמוך אם לא עלי.

אולי על אף אחד. אני מנסה לסגור את הראש. אם לא תחשוב לא יהיה מה לקרוא, אבל אינה מרפה, עקשנית. אני אשתך, היא אומרת.

אישה שרזה בכתפיים וכבר מתחילה להתרחב למטה מהלידות. הרגש הזה שקוראים אהבה שדיבר סבא, לא זך כמו חלום, ויותר שותפות. לא היה מסכים להסתפק בסוג הזה, אבל הרוב כן, הרוב שכינה נמלים. תביט מקרוב, יעץ סבא, מתרוצצות מהקן לשדות ובחזרה וכאילו אותו דבר כולן, אבל שוני רב גם שם.

אין אהבה ביניהן, בזאת משוכנע, אבל אולי למלכה.

(לא אמרתי שוני, אמרתי מגוון, ואם מגוון אז מוכרח שתהיה אהבה).

(למה. כי המגוון הוא שגורם לתשומת לב).

(הרהורים שלא הבנתי).

גם מה שאמר: נשים מרגישות. לכן אצלן בראש כמו מגבות בארון הבגדים, שכבות זו מעל זו. כך טען אבא לגברת אסתי שביקשה ברכה לבטן שלה, ואם לא יועיל לא יזיק. הרי ברכה לבטלה, התווכח אבא, אם למשל עיוור בעיניים או חרש, מה יועיל אם אפילו יתפלל (תפילה היא יותר מברכה). אם לא יועיל לא יזיק, ואותה קצת ירגיע כי לא שקטה. בסוף באמת קרה מה שפחדה, כף יד מחוברת בלי זרוע. נשים מרגישות, אמר אבא, אבל הרגשות שלרוב לא מביאות תועלת.

אתה ידעת, טענה גברת אסתי, דוחפת את האנשים ופורצת אל שולחן המזכירות. אי אפשר להרחיק בכוח אישה בוכה, ורק לתפוס לה את הידיים שלא תסטור, המשוגעת.

כי כשחושבים יחד, התעקשה ליה, ובסוף באמת צדקה.

היינו צריכים לחשב את ההוצאות, כך וכך על נסיעות, ואוכל לשבוע, להכפיל ולחלק. אמרה שתמיד הצטיינה בחשבון וסוף סוף מביא תועלת. אבל בעיקר עצות להתנהגות, להעיר על הדברים הקטנים, המזרן המרופט שצריך להוסיף קש, ונעליים ליחפים הקטנים, מה שמגדיל את ההוצאות, כי אמר, תיקחו מהכסף שלכם.

(אמר אדון לבנדר).

לפחות עוד שנה עד שנצבור די, ובינתיים שוב עלול לגדול המחנה.

(רק אם נגנוב, ואין אומרים עלול על תינוק נוסף).

והכי חשוב לשתוק, כי צריך בהסתר (מעשה לא פשוט שיש לארגן בשכל. עליך לסמוך עלי).

מצב מאוס, כל הזמן מחשבות תחבולות והלוואי שייגמר (אני אומר לה, אבל בלב מתפעל, אשת תחבולות).

בבית תחכה לנו אימא שלי. לא תחכה, תיקנה ליה, לא אחת כמוה, אבל מה כבר יכולה לעשות. פתאום ניפול עליה מהשמיים כל החבורה, כל הקטנים שקוראים סבתא. תוכל לקרוא לעזרה את האח שלי. ואמרתי שיהיו ימים קשים. אנחנו אנשי עמל שמסתפקים במעט, ניחמה ליה, לכן יצליח, בתנאי שבלי פחדים ובלי אשליות.

בתנאי שיחלוף מהר, שיחזור השקט. אנחנו איכרים, אוהבים שקט.

אף פעם אי אפשר לנחש את ההתנהגות בזמנים קשים. ויכול להשוות ולהגייד שיותר טובה מכל שהיו בדורות קודם. אשת חיל. אחר כך אמרה, הילד הבא יבוא כבר שם, ועד שהבנתי. גם את כמוני, אוהבת שקט. ואז המכתב.

בתוך ארוחת הערב, כל אחד עם המנה שקיבל בצלחת, והפעם אטריות שעושות מבצק, מערבבות קמח ומים ומפזרות אבקה צהובה כורכום, שטובה לעורר יצר, פורסות דק וחוחכות בסכין. משהו שלא בכל יום לכן חגיגי. אתה מנסה לאכול בשקט, ואיך תצליח בתוך היללות. מה קרה ילדים. נשפך לארץ. אטרייה נאחזת באטרייה, ולא נורא, אפשר להרים ולנער. לא רוצה מלוכלך, רוצה מנה אחרת, הנה קח את שלי. ואז אדון לבנדר שולף מכיס הכותונת מעטפה מקומטת ומושיט לי. המעטפה פתוחה. לא פותחים מכתבים של אנשים אחרים. נכון, אבל איך יכול היה לדעת למי מיועד, נתנו והלכו. זה מאימא שלי, אחותך. שואלת מה שלום כולם.

היד שלו אוחזת בכיסא, לעזור להתרומם (אחותי, מה פתאום שתכתוב מכתבים). בוא תשב באמצע תקריא בקול. אף פעם לא הגיע מכתב לבית שלהם, רק הודעות מהממשלה שמוסר גריגור בעל פה. אני מציץ בליה, הפנים שלה חיוורים, צורה מבוהלת. אחר כך תגיד, ללמוד לקח, קודם לקרוא לבד, לסמן מה שמוטב להסתיר. איך יכול, מול העיניים שלו שמבריקות מחיוך ממזרי, בטוח שכבר קרא בעצמו או ביקש ממי שהביא. כותבת שחולה מאוד האחות שלכם. ואז הדודה אחותה משמיעה זעקת של צער כי מי יודע אם לא מתה בינתיים. אם שחפת או סרטן חלילה. לא אלה, אני מרגיע, משהו ברגליים והושיבו על כיסא גלגלים שמסובבת ביד כדי לזוז ממקום למקום. כולם מקשיבים בהתרגשות כי מכשיר כזה לא מכירים, לא שמעו אף פעם. מבקשים שאסביר, בייחוד הדוד שצריך גם הוא אחד לעצמו מרוב שחלש בשרירים, אם אפשר לבקש שישלחו לו משם. תכתוב לה, הוא מבקש, במקום הכסף שחייבת לו עוד מפעם כשנסעה כדי להתחתן. תזיזו את הבכיינים האלה שלא מפסיקים ליילל בגלל כמה אטריות, הנה קחו גם את המנה שלו.

עכשיו להשכיב אותם וללכת לישון בעצמנו, בואו ילדים, מתרוממת ליה, וכולם אחריה מזדחלים אל חדר השינה. תימהון על הפנים של אדון לבנדר כי בניגוד לכללים. מרוב הפתעה פיו פתוח ובלתי קולות. ומה שקרה אחר כך, הבריחה והנסיעה, לחזור למקום שלנו, לשקט. הרי יודעים.

עכשיו על משהו שקרה עוד קודם, באחד הלילות. מאותם סוערים שמוטב להסתתר בבית ולחרוד לגורל פריחת האבוקדו ושורות העגבניות שאיך לא יקרו יחד עם עמודי ההדליה. סופות אביב, יקוננו הזקנים, בכל שנה, אבל כאלה לא זכורות להם, כל כך קשות. דיבורים סתם כי היו, ואיך הסתתר הילד תחת שמיכת הסב, מתעטף בריח גופו שהוא הביטחון. מחר נמצא עצים שנפלו, משחקי הבורא שהם התעללות לשמה. ולמה, כי מתענג על ייסורינו. הרהורים של זקן שיוצאים בקול, בתוספת ביטויים בשפה נשכחת,

פסאסנו, ופרסיזה. מה אלה, שאל הילד, וסבא גיחך: מילות גנאי. הרי אסור, אמרתי בלב, אמירות מחשבה, ואיך בכל זאת שמע, הסביר שההוא אולי אלוה, אבל אולי גם כמו ילד קפריזי שנהנה להרוס כל מה שבנה. לדמיין אותו (הסביר סבא) משחק בגן ביתו בין עצי החיים והדעת, משתעשע בנמלים שמתרוצצות סביב הקן שלהן, סוחבות פתיתי קש וזרעי עשבים, מדי פעם מתקצף על אחת בטלנית שרק מעמידה פני עמלה, סתם מתרוצצת, מאחזת עיניים, ומוחץ באצבע תקיפה ללמד לקח. פתאום נמאס לו (המשיך סבא), מזדקף ובמגף גס בועט ומחסל. ושאלתי, הרי אלוהים. והסביר שלא בפעם הראשונה, ואת סיפור המבול (שלמדנו), וסיפור הלטאות הגדולות שקוראים דינוזאורים, והסיפור מהדור שלו בפולניה. עכשיו תישן. כבר אין סבא וגם הילד ההוא, ורק הריח שאולי מעורבב במזרן ולא יורד אפילו בכביסה. כרגיל הלכנו לישון, לאחר ארוחת הערב, קודם הילדים ואחריהם אנחנו, עניין שבכל יום, הקריאה של אימא בקה, עכשיו כולם למיטות, ואני וליה מפנים את הכלים לכיור ובמטלית את השולחן שכבר מהסוג שמצופה פורמייקה. בלי דיבורים כי עייפים אחרי עוד יום עמל, ורק להניח לעיניים להיעצם ובזחילה להתחמק לכפרים אחרים. אם חלומות, אותם רגילים, מיני התרחשויות שכמו כשלים ואז להתעורר ולשמוח שסתם, על חלקת עגבניות שעל גבול הוואדי, מכוסה בצמחי טיון וליה זועקת איך ייתכן כזו הזנחה, איך כך מנהל את המשק ולאן נעלמו צינורות ההשקיה. תביט על הפנים שלי שמקולפים מהשמש. תשני, הרגעת, נוגע ביד שלה להרחיק את הקולות מבחוץ, יללות תנים.

".....הבנתי ששקוע בתפילה. לא סתם ממלמל את הפסוקים, יותר משפטי שאלה ונעימה שמתחננת לשכנע. מזמן הבחנתי שאצלו אלוהים שונה, אוהב שיחה ומלטף, כזה שנוח לו דווקא בחושך, ויכול לבקש ממנו דברים. יכול, אבל לא יבקש. לא מאמין שפעם האלוהים הזה יתחבר גם אתי. חושך, ועלול להיות נחש או חיה אחרת, חזיר בר או תן. גם ערכים שבאים לגנוב, כי העיניים שלהם יותר טובות בחושך. עכשיו הרגשתי שמתחיל הקור, אבל כזה שבא מבפנים, לכן להזדרז. אני חושב (אמרתי), שלא הייתם צריכים לבוא הנה, ועכשיו כבר מאוחר להתחרט, רק לסגור את השער ולהכות. רעדתי מפני שהבנתי שחיכה שאמשיך, זאת אומרת מקשיב, ואם הוא, אז אולי גם מי שאתו. כבר מזמן רציתי להגיד, אבל באור אי אפשר כי עסוקות העיניים, יביטו עליך לשאול אם השתגעת. מחשבות שטובות לחושך, שלא יראו את הרעידה. אולי לא הבין מה שאמרתי, זאת אומרת בעניין השער. אימא שם לבד, יכולה למות, ואותי לא הייתם צריכים. הנה יצא סוף סוף.

עכשיו אפילו אם יחנוק, אבל רק חיבק, משך אליו ולחץ את הראש לחזה שלו בליטוף שלא נגמר. עד שאמר: לא חשוב מה, ובלבד שירוצו מחשבות בתוך הראש. הכי נורא שפתאום נגמרות כמו מוות, אפילו רע ממנו. לשאול איך אפשר יותר גרוע, וכאילו משיב (כי הרי לא שאלתי), כשמחכים שכבר יגיע. עכשיו נלך לישון."

בשנת 1996, עם צאת ספרו הראשון של עוזי גדור, כתב הסופר ומבקר הספרות אמנון נבות: "....לפנינו מספר העוסק בראש ובראשונה במכניזם של הלשון, כפי שהיא משקפת הוויה קיומית מלאה מצוקה של "דאוס אקס מכינה" הפוך, האל היורד מתוך המכונה אינו מביא ישועה, אלא שברים, מצוקות ואסונות ללא הרף. השקף שעוזי גדור מציב מורכב מאד. לא פעם משתקפים מעשי ומחדלי המבוגרים מבעד לנקודת תצפיתו של ילד, או קבוצת ילדים, שגם חייהם הם אינם קשב נינוח, אלא סידרה של אסונות ומעשי אלימות, שאינם אלא שיקוף של עולם הבוגרים הסובב אותם." דומה שקביעתו של נבות תקפה ועומדת גם לגבי ספרו זה, השמיני במספר.